

ТЕМА: Загальна характеристика розвитку культури та літератури XIX ст. Реалізм як напрям у світовій літературі. Розквіт реалістичної літератури, його зв'язок із розвитком природничих наук.

МЕТА: розкрити особливості мистецтва XIX ст.; показати цілісність, безперервність літературного процесу; розвивати навички характеристики художнього напрямку; пробуджувати інтерес до мистецтва XIX ст.; виховувати шанобливе ставлення до творів мистецтва.

ОБЛАДНАННЯ: виставка підручників, хрестоматій, посібників, рекомендованих для використання в 10 класі

ТИП УРОКУ: урок засвоєння нових знань і формування на їхній основі вмій і навичок.

ХІД УРОКУ

Как огромный, циклопический глаз — познавательная способность девятнадцатого века обращена в прошлое и будущее.

О. Мандельштам

I. Мотивація навчальної діяльності.

Слово вчителя.

Російський поет Йосип Мандельштам писав: *«К девятнадцатому веку применимы слова Бодлера об альбатросе: «Шатром гигантских крыл он пригвожден к земле».*

Начало столетия еще пробовало бороться с тягой земли, судорожными прыжками, мешковатыми и грузными полуполетами, конец столетия покоился уже неподвижно — прикрытый огромной палаткой непомерных-крыл. Покой отчаянья. Крылья давят, противоречат своему естественному назначению.

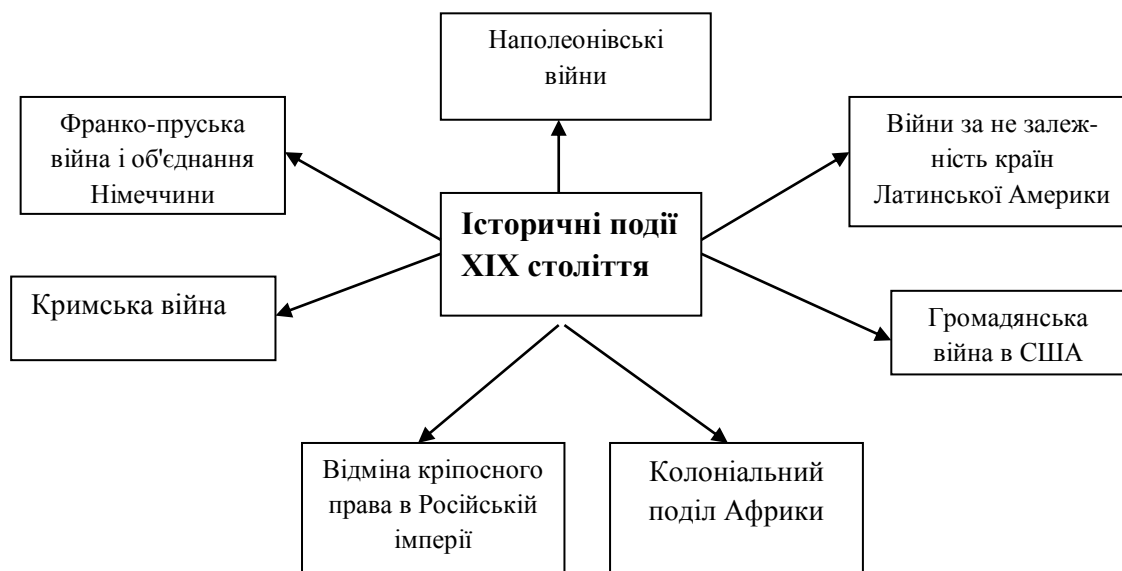
Гигантские крылья девятнадцатого века... — это его познавательные силы. Познавательные способности девятнадцатого века не стояли ни в каком соответствии с его волей, с его характером, с его нравственным ростом. Как огромный, циклопический глаз — познавательная способность девятнадцатого века обращена в прошлое и будущее. Ничего, кроме зрения, пустого и хищного, с одинаковой жадностью пожирающего любой предмет, любую эпоху».

II. Робота над темою уроку.

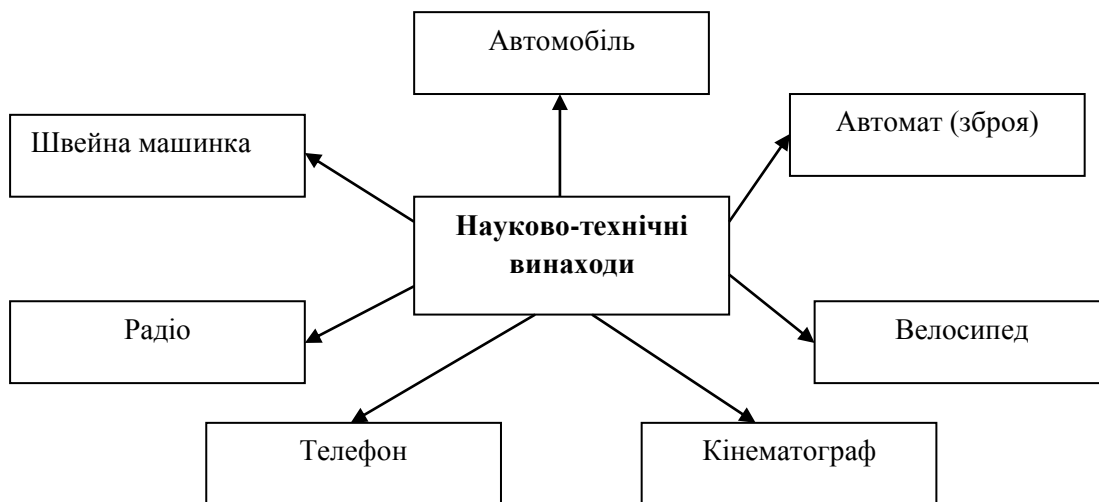
• **Презентація теми, мети уроку,** загальна характеристика основних тематичних блоків програми із зарубіжної літератури для 10 класу.

• **Робота в групах.** Заповнення схем «Яке воно — XIX століття?»

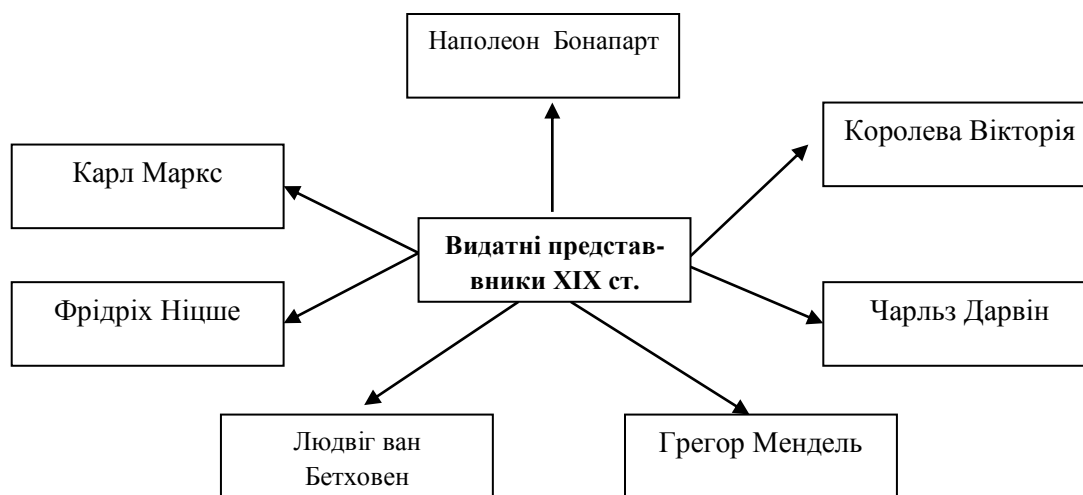
• **I група: «XIX століття в історії»**

II група: «XIX століття в науці й техніці»

III група: «XIX століття в особистостях».

• «Не повтори мене».

(Учні «ланцюжком» називають по 1 ключовому слову для характеристики XIX ст. Можливі варіанти: *багате, цікаве, різнобарвне, визначне...*)

• Колективна творча робота. «Портрет XIX століття»:

• Бесіда за запитаннями.

— *Де, на вашу думку, відбувалися найвизначніші відкриття XIX ст. — в науці й техніці чи в культурі?*
— *Чи залежить розвиток мистецтва від розвитку науки?*

Коментар учителя.

Дарвін увів у науку ряд принципів, які запозичила література:

- принцип класифікації (літературний принцип універсалізм; класове суспільство в Бальзака);
- принцип еволюції (романісти зображають художній образ у розвитку, розкривають причини, які впливають на формування характеру персонажа);
- принцип детермінації (соціальна детермінація героя).

• Робота над епіграфом.

• Актуалізація опорних знань.

— *Що таке реалізм?*

- Коли з'являється реалізм як напрям у світовій літературі?
- Які реалістичні твори ви вивчали на уроках світової та української літератур у 9 класі?
- Чи пов'язаний, на вашу думку, розквіт реалістичної літератури із розвитком природничих наук?

Загальна характеристика літератури реалізму.

Перелом в духовному житті Європи був пов'язаний з розвитком нового етапу буржуазно-капіталістичного устрою. Потреби промисловості, що бурхливо розвивалася, вимагали точних знань матеріального світу і відповідно розвитку природничих наук. Філософсько-естетичні шукання романтиків не могли сприяти виконанню цих завдань. Дух нової ідеологічної атмосфери починає визначатися філософією позитивізму. У центрі уваги літератури реалізму — аналіз засобами художнього світосприймання соціальної суті, соціально-політичних суперечностей суспільства. Тому основним в специфіці цього літературного напрямку і творчого методу є художнє осмислення дійсності як чинника соціального, а отже, і розкриття соціальної детермінованості подій і характерів. Стосовно літератури XIX ст. реалістичним слід вважати тільки той твір, який відображає суть певного соціально-історичного явища, коли його персонажі мають типові, узагальнені риси того або іншого соціального прошарку або класу, а умови, за яких вони діють, є не випадковим плодом фантазії письменника, а віддзеркаленням закономірностей соціально-економічного і політичного життя епохи.

• Словникова робота.

Позитивізм — напрям у науці й філософії. Позитивісти оперують лише даним, фактичним, безсумнівним і обмежують ним свої дослідження.

Позитивізм — філософська основа реалізму.

Огюст Конт — автор ідеї трьох стадій розвитку людського знання:

- теологічне знання (людина пояснює світ через дію надприродних сил);
- метафізичне знання (філософія як джерело знання; все, що відбувається, бачиться як прояв діяльності якогось трансцендентного духу);
- позитивне знання (науково обґрунтоване знання; тільки наука дає корисне знання).

Мета позитивістської філософії — виявити закономірності, які діють у соціальному світі, його розвитку. У людському світі, як і в природному, діють ті самі закони, тобто все соціальне можна пояснити через природне.

• Актуалізація опорних знань.

- Що вам відомо про мистецтво XIX ст. із уроків історії та художньої культури?
- Які художні твори цього періоду ви можете назвати?
- Які з них вам найбільше подобаються? Чим саме?
- Назвіть українських письменників-реалістів та їхні твори.

• Визначення типологічних рис реалізму:

- тяжіння до достовірності, об'єктивності;
- звільнення від канонічності, переважання індивідуальних стилів над «спільними»;
- пізнавальне спрямування (зв'язки з природознавством, історією, соціологією, психологією);
- намагання відтворити світ як складну єдність;
- увага до проблем взаємодії людини і середовища, до типових характерів за типових обставин;
- перенесення центру уваги на соціальну сферу;
- поява синтетичних індивідуальних стилів, поєднання в них реалістичних та романтичних елементів.

• Робота зі словником літературних термінів: соціально-психологічна проза.

III. Підбиття підсумків уроку.

- Презентація підручників, хрестоматій, посібників, рекомендованих для використання в 10 кл.
- Робота з основним підручником.
- Читання вступної статті.
- Підсумкова бесіда.
 - Чи можна однозначно говорити про XIX ст.?
 - Які суперечності цього періоду ви можете назвати?
 - Висловіть власне ставлення до XIX ст.
- Поетична пауза.

Виразне читання вірша О. Блока «Два века».

Два века

*Век девятнадцатый, железный,
Воистину жестокий век!
Тобою в мрак ночной, беззвездный
Беспечный брошен человек!
В ночь умозрительных понятий,
Матерьялистских малых дел,
Бессильных жалоб и проклятий
Бескровных душ и слабых тел!
С тобой пришли чуме на смену
Нейрастения, скука, сплин,
Век расшибанья лбов о стену
Экономических доктрин,
Конгрессов, банков, федераций,
Застольных спичей, красных слов,
Век акций, рент и облигаций,
И малодейственных умов,
И дарований половинных
(Так справедливей — пополам!),
Век не салонов, а гостиных,
Не Рекамье, — а просто дам...
Век буржуазного богатства
(Растущего незримо зла!).
Под знаком равенства и братства
Здесь зрели темные дела...
А человек? — Он жил безвольно:*

*Не он — машины, города,
«Жизнь» так бескровно и безвольно
Питала дух, как никогда...
Но тот, кто двигал, управляя
Марионетками всех стран, —
Тот знал, что делал, насылая
Гуманистический туман:
Там, в сером и гнилом тумане,
Увяла плоть, и дух погас,
И ангел сам священной брани,
Казалось, отлетел от нас:
Там — распри кровные решают
Дипломатическим умом,
Там — пушки новые мешают
Сойтись лицом к лицу с врагом,
Там вместо храбрости — нахальство,
А вместо подвигав — «психоз»,
И вечно ссорится начальство,
И длинный громоздкой обоз
Волочит за собой команда,
Штаб, интендантов, грязь кляня,
Рожком горниста — рог Роланда
И шлем — фуражкой заменя...
Тот век немало проклинали
И не устанут проклинять.
И как избыть его печали?
Он мягко стлал — да жестко спать.*

• **Бесіда за сприйняттям поетичного твору.**

- *Опишіть враження, які справив на вас вірш.*
- *Які рядки вас найбільше вразили?*
- *Які думки поета ви поділяєте, а з якими не погоджуєтесь? Чому?*

Заключне слово вчителя.

Суперечливе і неоднозначне ХІХ ст. зробило справді неоціненний внесок до скарбниці всієї світової культури. Це було століття найбільших гуманістичних і естетичних завоювань в Європі та Америці.

Очікувані результати.

Учень :

- називає основні риси та етапи літературного процесу ХІХ ст. (домінування реалізму, поява модерністських явищ).
- пояснює особливості соціально-психологічної прози ХІХ ст.;
- дає визначення поняття "соціально-психологічна проза".

ІV. Домашнє завдання.

Знати визначення поняття *соціально - психологічна проза*" та вміти його пояснювати, використовуючи конкретні приклади.

Підготувати повідомлення про майстрів соціальної прози ХІХ ст. (завдання для мікрогруп).

ТЕМА: Майстри соціальної прози: Стендаль, О. Бальзак, Г. Флобер, Ч. Діккенс, Г. Джеймс, Ф. Достоєвський, Л. Толстой, А. Чехов та ін. Роль художньої літератури у культурному та суспільному житті XIX ст.

МЕТА: визначити роль творчості Стендаля, О. Бальзака, Г. Флобера, Ч. Діккенса, Г. Джеймса, Ф. Достоєвського, Л. Толстого, А. Чехова для розвитку соціальної прози; розкрити значення художньої літератури у культурному та суспільному житті XIX ст., розвивати навички роботи з додатковими джерелами інформації; вчити узагальнювати та систематизувати отриману інформацію; виховувати інтерес до творчості майстрів соціальної прози.

ОБЛАДНАННЯ: бланки таблиць, матеріали для презентацій індивідуальних завдань.

ТИП УРОКУ : урок засвоєння нових знань і формування на їхній основі вмінь і навичок.

ХІД УРОКУ

Роман — дзеркало на великій дорозі. В ньому відображається то блакитне небо, то бруд, калюжі, вибоїни. Дзеркало відображає бруд, і ви звинувачуєте дзеркало. Звинувачуйте краще дорогу з вибоїнами. . .

Стендаль

I. Актуалізація опорних знань.

Фронтальне опитування.

- Який художній напрям був домінуючим у мистецтві XIX ст.?
- Що таке реалізм?
- Визначте фактори, які впливали на появу та розвиток реалізму.
- Які зміни відбуваються в літературі середини XIX ст.?
- Що таке модернізм?
- Назвіть основні риси та етапи літературного процесу XIX ст.
- Що таке соціально - психологічна проза?
- Назвіть особливості соціально - психологічної прози XIX ст.

II. Мотивація навчальної діяльності.

Слово вчителя.

Соціальні зміни спричинили істотні зрушення в літературному процесі. У Франції у 20-30-і роки з'являються твори Меріме, Стендаля, Бальзака, в яких формуються принципи реалістичного віддзеркалення життя. Реалізм у творчості Діккенса, Теккерея та інших авторів починає визначати обличчя літературного процесу в Англії з початку 30-х років. У Німеччині основи критичного реалізму закладає в своїй творчості Гейне. У 9 класі ми вивчали реалістичні твори Олександра Пушкіна та Михайла Лермонтова. Російський реалізм досягає вершин у творчості Федора Достоєвського, Льва Толстого. Через національну специфіку у літературному процесі Болгарії, Чехії, Італії, Іспанії реалізм формується пізніше, але вже в 30-х роках намічаються його паростки в польській і угорській літературах. Реалізм у літературі США завойовує панівні позиції лише до кінця XIX ст., хоча початок його формування припадає на середину століття.

III. Робота над темою уроку.

• Повідомлення теми, мети уроку.

Коментування завдання: прослухати повідомлення про майстрів соціальної прози XIX ст., особливу увагу звернути на інформацію, необхідну для заповнення таблиці. Після кожного повідомлення потрібну інформацію внести до таблиці.

Письменник	Країна	Основні твори	Характерні риси творчості	Художній напрям
Стендаль				

О. де Бальзак				
Г Флобер				
Ч. Діккенс				
Г Джеймс				
Ф. Достоевський				
Л. Толстой				
А. Чехов				

- Презентація мікрогрупами індивідуальних повідомлень про майстрів соціальної прози XIX ст.
- Перевірка результатів заповнення таблиці.
 - Чи доводилося вам читати художні твори письменників, повідомлення про яких щойно прослухали? Які саме?
 - Представниками яких країн є майстри соціальної прози? Який висновок можна зробити із цієї інформації?
 - Записи в якій колонці таблиці повторюються щодо кожного письменника?
 - Який літературний жанр домінував у творчості майстрів соціальної прози? Чим, на вашу думку, можна це пояснити?
 - Обґрунтуйте твердження про те, що XIX ст. є „золотою добою“ класичного роману.
 - Хто із згаданих письменників не працював із жанром роману?

Слово вчителя.

Реалізм XIX століття прагнув якнайширше охопити життя, показати всі деталі суспільного устрою, всі типи людських стосунків, для чого, зрозуміло, були потрібні великообсягові твори. Частково тому провідним жанром стає роман — великий епічний твір, в якому є місце всьому життєвому матеріалу. Окрім того, роман був у XIX ст. жанром не обтяженим канонічною традицією. Це — жанр, відкритий плину життя; романіст досліджує його вільно і неупереджено, не знаючи заздалегідь, куди його приведе мистецький пошук. Творчості романіста притаманний дух наукового пошуку. Цю особливість підкреслювали реалісти, під чийм пером жанр перетворився на інструмент дослідження і пізнання дійсності, зовнішніх і внутрішніх конфліктів людського життя. Реалістичний роман відображає дійсність у формах самого життя, і починаючи з епохи реалізму саме роман стає панівним жанром світової літератури.

- Робота над епіграфом.
- Актуалізація опорних знань.
 - Які романи ви вивчали на уроках української та світової літератур?
 - Що спільного між романами різних авторів?
 - Пригадайте визначення роману, відоме вам із 6 класу.
 - Які різновиди романів вам відомі?
- «Установіть відповідність» між романами та їхніми різновидами.

1 «П'ятнадцятирічний капітан»	А історичний
2 «Острів скарбів»	Б географічний
3 «Айвенго»	В пригодницький
4 «Мандри Гуллівера»	Г детективний
5 «Дон Кіхот»	Д пародійний
	Е сатиричний

Ключ: 1—Б, 2—В, 3—А, 4—Е, 5—Д.

- Словникова робота.

Роман (фр. — романський) — найпоширеніший у XVIII—XX ст. епічний жанровий різновид, місткий за обсягом, складний за будовою прозовий (рідше віршований) епічний твір, у якому широко охоплені життєві події, глибоко розкривається історія формування характерів багатьох персонажів.
- Хвилинка ерудита.

Роман, як оповідний прозовий твір, знала ще антична література (Лонг, Геліодор у давньогрецькій; Петроній, Апулей у давньоримській), давні східні літератури, проте у літературознавстві прийнято відділяти ці літературні форми від сучасного роману.

У сучасній формі роман почав зароджуватись у середині XII ст. на хвилі прагнень ознайомити європейське суспільство (передусім французьке) з античними міфами, творами античних авторів. Так з'являються перші романи: «Роман про Александра», «Роман про Фіви», «Роман про Трою», «Роман про Енея» — переспіви античних авторів. Тоді романом називали розповідний твір, написаний романською, а не латинською мовою.

У середні віки також виникають лицарські (куртуазні) романи. Ці твори були поетичними і все ще дуже відрізнялись від роману в його сучасному вигляді.

За доби Відродження з'являються пародії на лицарський середньовічний роман. Це «Гаргантюа і Пантагрюель» Ф. Рабле — роман з елементами реалізму, у формі казки-сатири, запозиченої з фольклору; «Дон Кіхот» М. де Сервантеса — прообраз реалістичного роману.

• Повторне звернення до епіграфа.

IV Підбиття підсумків уроку.

• Підсумкова бесіда.

— Яка роль художньої літератури у культурному та суспільному житті XIX ст. ?

— Назвіть майстрів соціальної прози.

— Які ознаки соціально-психологічної прози простежуються в творах Стендаля, О. Бальзака, Г. Флобера, Ч. Діккенса, Г. Джеймса, Ф. Достоевського, Л. Толстого, А. Чехова та ін. ?

Очікувані результати.

Учень:

— пояснює роль художньої літератури у культурному та суспільному житті XIX ст.;

— називає найвизначніших представників соціально-психологічної прози XIX ст.;

— обґрунтовує твердження про те, що XIX ст. є „золотою добою“ класичного роману.

Домашнє завдання.

Опрацювати матеріали підручника про майстрів соціальної прози XIX ст. Повторити відомості, отримані на уроках всесвітньої історії, про Францію часів Наполеона і періоду Реставрації.

ТЕМА: Стендаль (1783-1842). Життєвий і творчий шлях письменника. Синтез романтизму й реалізму в його творчості. Психологізм творчості Стендаля

МЕТА: ознайомити учнів із основними етапами життєвого та творчого шляху Стендаля; розвивати вміння визначати особливості творчої манери письменника; виховувати повагу до життєвих цінностей, розуміння призначення справжнього митця.

ОБЛАДНАННЯ: портрет Стендаля, виставка різних видань творів письменника.

ТИП УРОКУ: урок засвоєння нових знань і формування на їхній основі вмінь і навичок.

ХІД УРОКУ

Людина живе на землі не для того, щоб стати багатою, а для того, щоб стати щасливою.

Стендаль

I. Мотивація навчальної діяльності.**Слово вчителя**

Як відомо, реалізм формувався в надрах романтичного мистецтва XIX століття. Вперше цим терміном почав користуватися в середині XIX століття французький літературний критик Шанфлері для назви мистецтва, яке протистояло романтизму та символізму. Письменника, про якого ми сьогодні говоримо, літературознавці вважають основоположником реалістичної естетики. Але сам він зараховував себе до романтиків, а не реалістів.

• Постановка проблемного запитання.

До кінця уроку ви маєте з'ясувати:

Хто мав рацію, а хто помилявся — письменник чи літературні критики?

Романтиком чи реалістом був письменник, про якого ми сьогодні говоримо ?

• Робота в групах.

I група: зафіксувати аргументи, які свідчать про те, що Стендаль був письменником-романтиком;

II група: зафіксувати аргументи, які свідчать про те, що Стендаль був письменником-реалістом.

II. Робота над темою уроку.**• Повідомлення I частини теми, мети уроку.****• Презентація портрета письменника.****• Розповідь учителя про життєвий шлях Стендаля.****Актуалізація опорних знань.**

— *Пригадайте відомі вам історичні події, які припадають на роки життя Стендаля.*

— *Охарактеризуйте Францію часів Наполеона і періоду Реставрації.*

Історичний екскурс.

Стендаль служив офіцером в армії Наполеона й дуже пишався тим, що брав участь у визначних подіях. Він був прихильником ідеалізації воєначальника, що відбилося і в його творчості. Але ставлення Стендаля до Наполеона, особливо після захоплення останнім престолу Франції і перетворення на імператора, було досить критичним. Деякі судження письменника свідчать про те, що він добре розумів деспотичні й узурпаторські прагнення Наполеона, його загрозу справжньому духу революції.

Штендаль — німецьке місто, де стояв полк Наполеона, батьківщина відомого німецького мистецтвознавця XVIII ст. Вінкельмана. Саме його назву Анрі Марі Бейль обрав для псевдоніма.

• Презентація епіграфа.

- **Підготовка до роботи з підручником.**

- Прочитати статтю підручника про життєвий і творчий шлях Стендаля.
- Аргументувати думку про те, чи був письменник щасливою людиною.

- **Перевірка результатів роботи з підручником.**

- **Презентація різних видань творів письменника.**

Звернення до щоденників Стендаля (1803-14). Література — спосіб наукового пізнання світу (покликана зображати об'єктивні істини, не підвладні волі художника). Художник має навчитися мислити неупереджено, відповідно до істини і бути відкритим науці (він був упевнений, що література — похідна від науки). Систематично цікавився багатьма науками: математикою, оптикою, геологією, хімією. Ненавидів лицемірство; тільки математика своєю стрункістю й раціональністю вільна від лицемірства. 1803 р. пише: «Буду великим письменником. Для цього треба досконало пізнати людину».

Коментоване читання «Історії живопису в Італії». Коли після краху Наполеонівської армії Стендаль отримує відставку, він їде в Італію. Там побачив світ перший літературний доробок письменника — три біографії: «Життєпис Гайдна, Моцарта і Метастазіо». Стендаль знайомиться з романтичним рухом Німеччини, захоплюється поемами Байрона, в яких бачить вираження сучасних суспільних інтересів і соціального протесту. Італійський романтизм, що виник приблизно в цей самий час і був тісно пов'язаний з італійським національно-визвольним рухом, викликає його гарячі симпатії. Усе це відбилосся в наступній книзі Стендаля — «Історія живопису в Італії», в якій він виклав свої естетичні погляди.

Коментоване читання трактату «Расін і Шекспір». «Расін і Шекспір» — маніфест мистецтва, що відповідає духові свого часу. В ньому Стендаль заявляє про боротьбу між «трагічними системами» Расіна і Шекспіра. У конфлікті між класиками і романтиками Расін узагальнює традиції класицизму, Шекспір — романтизму. В маніфесті Стендаль захищає мистецтво, вільне від правил. Романтизм у розумінні Стендаля — це мистецтво активне, життєдіяльне, яке розвивається відповідно до сучасної дійсності. Втіленням такого мистецтва для Стендаля, як і для всіх романтиків, була творчість Шекспіра.

III. Підбиття підсумків уроку.

- **Презентація результатів роботи груп.**

Заповнення схеми.

Романтизм

поділяє переконання романтиків, захоплюється їхньою творчістю;
обстоює мистецтво без правил;
прагне до вираження соціального протесту.

Реалізм

мистецтво має бути правдивим;
воно за своєю природою соціальне, служить суспільним цілям.

- **Відповіді на проблемне запитання.**

Висновок про синтез романтизму й реалізму в творчості Стендаля.

- **Повторне звернення до теми уроку.**

Коллективне формулювання II частини теми.

- **Підсумкова бесіда.**

— *В яких із значних історичних подій брав безпосередню участь Стендаль?*

— *Доведіть вплив історичних подій на розвиток світогляду та творчості Стендаля.*

— *Назвіть найбільш значні етапи життєвого шляху письменника.*

— *Які принципи покладено в основу світогляду Стендаля? У яких творах письменника вони знайшли аргументацію?*

Очікувані результати,

Учень:

- розповідає про головні віхи життєвого і творчого шляху Стендаля.
- визначає риси романтизму і реалізму в творчості Стендаля.

Домашнє завдання.

ТЕМА: Роман Стендаля «Червоне і чорне». Гостра критика режиму Реставрації в романі.

МЕТА: ознайомити учнів із історією створення твору; визначити його місце в творчості письменника; розвивати вміння встановлювати зв'язки між історичними подіями та подіями художнього твору; виховувати активну життєву позицію десятикласників, прагнення вдосконалювати світ.

ОБЛАДНАННЯ: виставка різних видань роману «Червоне і чорне».

ТИП УРОКУ: урок засвоєння нових знань і формування на їхній основі вмінь і навичок.

ХІД УРОКУ

Правда, суворая правда!
Дантон

I. Мотивація навчальної діяльності.

Слово вчителя.

Проблему, яка цікавила письменника Стендаля, він знайшов ...у газеті. Так виник один із кращих його творів — роман «Червоне і чорне».

- Демонстрація різних видань роману «Червоне і чорне».

II. Робота над темою уроку.

- Презентація теми, мети уроку.

- Перевірка рівня усвідомлення вивченого матеріалу.

— Які провідні естетичні та філософські переконання Стендаля?

— Доведіть, що світогляд та творчість Стендаля визначає синтез романтичних й реалістичних тенденцій.

— Чому в очах Стендаля «Судова газета» є важливим документом для вивчення сучасного суспільства?

Ознайомлення з історією створення роману.

У 1828 році Стендаль натрапив на такий сюжет. Молодий Антуан Берте, син сільського коваля, вихованець духовного закладу, потрапляє наставником до багатой сім'ї у місті Греноблі. Дев'ятнадцятилітній Антуан стає коханцем господині будинку. У приступі ревності він вчиняє замах на її життя, робить спробу накласти на себе руки. Про цю подію багато писали французькі газети, коментуючи її в різних ракурсах, майстерно створюючи громадську позицію, проти якої і висловив протест Стендаль. Письменник був знайомий із сім'єю, про яку писала преса, і чітко уявляв собі, що насправді трапилося в цьому будинку. Так виник задум роману «Червоне і чорне».

Письменнику потрібно було три роки, щоб «осмислити» цей злочин, «виносити ідею» твору, продумати сюжет. У романі він не обмежується тільки розповіддю сентиментальної історії свого героя, а створює об'ємну, широкомасштабну картину французького суспільства початку XIX століття, реально зумовивши поведінку героя.

Отже, джерело було не літературним, а реальним. Тут було те, чого він давно шукав: енергія і пристрасть. Адже Стендаль прагнув створити не історичний роман, а правдиво зобразити сучасність, і не стільки політичні й суспільні події, скільки психологію сучасників.

- Робота над епіграфом.

Учитель.

До кожного розділу роману «Червоне і чорне» є епіграф. Проте більшість із них підписані фальшивими іменами (окрім Шекспіра, Байрона та деяких стародавніх поетів). Усе інше придумав сам Стендаль. Епіграфи визначають характер розділу, його проблематику.

- Бесіда.

— Епіграфом до якого твору є слова, взяті за епіграф до уроку?

— Як ви розумієте їх зміст?

— Чи налаштовують вони читача на сприйняття роману «Червоне і чорне» як реалістичного твору?

— В очах Стендаля «Судова газета» є важливим документом для вивчення сучасного суспільства. Чи може цей факт бути аргументом на користь того, що Стендаль — письменник-реаліст?

— Сформулюйте тему роману.

Визначення теми твору.

Події роману відбуваються у Франції за часів доби Реставрації (його підзаголовок — «Хроніка XIX століття») з її гострими соціальними суперечностями й класовим розшаруванням. І хоча провідну роль у сюжетному плані відіграє біографія головного героя Жульєна Сореля, цей твір виходить далеко за його біографічні межі, стає широким узагальнюючим соціально-психологічним полотном. У ньому представлена майже вся Франція: столична й провінційна, аристократія і буржуазія, ремісники та дрібні підприємці. Французька революція розкріпостила енергійних людей, які прагнуть свободи та щастя. Нова буржуазія та стара аристократія, розбещене світське життя і політика, боротьба релігійних напрямів стали основною **темою роману**.

Висновок. Попередження подій, таємні пророцтва про життєвий шлях і майбутню загибель, романтичне кохання Матильди, епатажний фінал роману, гірські пейзажі, авантурні риси фабули характерні для естетики романтизму. Романтичній традиції відповідає і тема протистояння талановитої особистості суспільству. Але характер головного героя, нового суспільного типу людини, всебічне зображення його внутрішнього життя в розвитку, широка панорама суспільно-історичного життя Франції доби Реставрації, пошуки причин суспільних рухів виходять за межі поетики романтизму. Отже, реалістичний роман Стендаля тяжіє до романтичної традиції в європейській літературі. Письменник своїм твором засвідчує, що романтизм та реалізм розвиваються паралельно і не суперечать один одному.

• Словникова робота.

Під *XIX століттям* варто розуміти період Реставрації, тому що роман був початий і в основному написаний до Липневої революції. Термін «хроніка» позначає тут правдиву оповідь про суспільство епохи Реставрації.

Визначення взаємозв'язку між історичними подіями та їхнім відображенням у романі.

До створення роману «Червоне і чорне» Стендаль XIX століття ділив на дві фази розвитку, які чітко визначив: «1800 — 1830» (наполеонівська доба та доба реставрації Бурбонів).

Минули часи Імперії, коли хоробрість і певні знання могли зробити із солдата генерала. За часів Реставрації необхідним стало шляхетне походження, щоб мати офіцерський чин.

Політична реакція суперечить демократичному розвитку, революції, яку придушила Реставрація. У середовищі заможної буржуазії панують користь і бажання наслідувати вищі класи. Справжні щирі почуття, пристрасть можна помітити тільки в якомусь окремому вчинку.

Визначення взаємозв'язку між світоглядом письменника та його відображенням у романі.

Стендаль не вірить в існування Бога, у релігійні заборони й у загробне життя, відкидає аскетичну мораль і мораль покірності. Він прагне кожне поняття, на яке натрапляє в житті й у книгах, перевіряти досвідом, особистим аналізом. На основі сенсуалістичної філософії він будує свою етику, запозичивши основу в Гельвеція: якщо існує лише одне джерело пізнання — наші відчуття, то варто відкинути будь-яку мораль, не пов'язану з відчуттям, що не виростало з нього. Бажання слави, заслуженого схвалення інших, на думку Стендаля, — один із найвизначальніших стимулів поведінки людини.

Під впливом політичних подій і ліберальних теорій під час Реставрації письменник почав думати, що конституційна монархія є неминучим етапом на шляху від деспотизму Імперії до Республіки та ін. Але попри все те політичні погляди Стендаля залишалися незмінними.

На його думку, характерна риса сучасного йому французького суспільства — лицемірство. У цьому провина уряду, який спонукає французів до лицемірства. Ніхто у країні вже не вірить у догми католицизму, але кожен має удавати, що він палкий християнин. Ніхто не співчуває реакційній політиці Бурбонів, але всі мають її вітати. З дитинства кожен привчається лицемірити і бачить у цьому єдиний засіб існування і єдину можливість спокійно робити свою справу.

• Бесіда.

— Які соціальні верстви суспільства зображає Стендаль у своєму романі?

— Чи показує він своє ставлення до духівництва? Думку аргументуйте прикладами з тексту.

— Прокоментуйте афоризм Стендаля: «Всі релігії основані на страху багатьох і спритності декількох», посилаючись на текст роману.

— Якими фактами біографії письменника ви можете пояснити таке ставлення автора до релігії?

Коментар учителя.

Стендаль був палким ненависником релігії й особливо духівництва. Влада церкви над умами йому здавалася найстрашнішою формою деспотизму. У романі «Червоне і чорне» він зобразив духівництво як суспільну силу, що підтримує реакцію. Майбутнім священикам у семінарії прищеплюють утилітарні й егоїстичні Ідеї і всіма способами залучають їх на бік уряду.

Висновок. Стендаль із надзвичайною точністю розкрив провідні риси суспільства; зобразив суперечності, що розщеплюють його; сили, які в ньому борються — психологію складного і неспокійного ХІХ ст., усі ті особливості відносин людини і суспільства, що були характерні не тільки для Франції, а й для інших європейських країн.

З глибокою правдивістю, що робить його одним з найвизначніших реалістів, Стендаль показав рух своєї епохи, що звільняється від пут феодалізму, від панування капіталістичної верхівки до ствердження в майбутньому демократичних ідеалів.

• Виразне читання промови Жульєна Сореля на судовому засіданні.

Висновок. Промова головного героя в суді є звинувачувальним актом тогочасного суспільства,

III. Підбиття підсумків уроку.

Заключне слово вчителя

Улюблені герої Стендаля не можуть примиритися з тим суспільством, у якому живуть, адже не приймають ті форми життя, що склалися в ньому в результаті революції. Роман «Червоне і чорне» уславлює незалежність думки, енергії, відкидає безглузді традиції. Стендаль своїм твором утверджує героїчне начало, активну дію у відсталому і грубому середовищі.

Очікувані результати.

Учень:

— розповідає про головні віхи життєвого і творчого шляху Сандаля та місце в ньому роману «Червоне і чорне»;

— визначає риси романтизму і реалізму в романі.

Домашнє завдання

Визначити і проаналізувати соціально-політичний і/або психологічний аспекти роману (завдання на вибір учнів). У тексті роману знайти речення (уривки), які містять слова «червоне» і «чорне», та проаналізувати їх.

аспектів.

МЕТА: розкрити соціально-політичний і психологічний аспекти роману; проаналізувати суспільні закони й звичаї у Вер'єрі — Безансоні — Парижі; осмислити багатозначність назви роману; розвивати навички порівняльного аналізу; виховувати в учнів потребу у висловленні власного судження.

ОБЛАДНАННЯ: репродукції картин із зображеннями Наполеона.

ТИП УРОКУ: урок засвоєння нових знань і формування на їхній основі вмінь і навичок.

ХІД УРОКУ

У моєму словнику немає слова «неможливо».
Наполеон Бонапарт

I. Мотивація навчальної діяльності.

Слово вчителя.

У романі Стендаля поєдналися широке об'єктивне охоплення дійсності, що йде від реалізму («Хроніка ХІХ століття»), та пильна увага до духовного світу людини, що притаманне романтизму. І якщо перше для нас має лише історичне значення, то друге не втратило своєї актуальності і нині. Чому? Передусім тому, що в будь-якому демократичному суспільстві існуватиме проблема морального вибору: чи задовольнити честолюбство, посівши важливе місце в суспільстві за рахунок інтриг і лицемірства, чи діяти відверто й чесно, щиро кохати і радіти життю, не спокушаючись зробити стрімку кар'єру. І завжди існуватимуть люди, подібні до Жульєна Сореля, які віддадуть перевагу щирості й самовідданості.

II. Робота над, темою уроку.

• Презентація теми, мети уроку.

Характеристика місць подій роману.

Події роману відбуваються у вигаданому Стендалем місті Вер'єр, у Безансоні, де він ніколи не був, і в Парижі, де жив тривалий час.

I. Вер'єр — мальовниче спокійне провінційне французьке містечко. Його мер — пан Реналь, власник цвяхової фабрики — конкурує зі своїм давнім суперником — багатим паном Вально, тому Реналь йому на заздрість хоче найняти своїм дітям гувернера. Мешканці Вер'єра поклоняються одному всемогутньому кумирові — грошовому мішку. Нажитися — найчастіше шляхами несправедливими — поспішають усі: від тюремника до «батьків міста», що обирають округу. Відкинувши стану пиху, місцеві дворяни витягають доходи з джерел, якими колись гидували. А на зміну цим «власникам замків» уже йде ділок іншого типу — спритний безрідний шахрай Вально, який не гребує тим, щоб обкрадати бідняків. Царство безсоромних хапуг, що плазують перед королівською владою доти, поки вона підгодовує к подачками, — така наскрізь обуржуазнена провінція змальована Стендалем.

II. Семінарія у Безансоні. У семінарії, куди потрапляє Сорель, готуються духовні пастирі цієї череди обивателів. Тут шпигунство вважається доблестю; зречення від самостійної думки — мудрістю, рабська послужливість і бездумна слухняність — вищою доблестю. Обіцяючи своїм учням порятунок на небесах (а до того й ситість на землі), єзуїти готують сліпих у своїй запопадливості служителів церкви, покликаних уселяти повагу до «святості» трону й існуючого життєвого устрою.

III. Париж. Після семінарійських келій Сорель потрапляє у вищий паризький світ. В аристократичних салонах не прийнято говорити про прибутки, однак відчувається шанування влади грошей. На думку завсідників будинку маркіза де Ла-Моль, небезпечним є і вільнодумство, і сила характеру; і все, що схоже на зазіхання на скам'янілі традиції, привілеї, старий ієрархічний розпорядок. Серед літніх аристократів, у яких за плечима нелегкі роки вигнання з Франції, ще трапляються люди помітні, наполегливі, по-своєму визначні, на зразок маркіза де Ла-Моль. Однак світська молодь увічлива, елегантна, часом гостра на слово, але обмежена і безлика.

Слово вчителя.

Після відвідин каторжників Жульєн, засмучений користолюбством рідного батька, виголошує пристрасний монолог: «В паризьких салонах повно таких самих чесних людей, як мій батько, або таких

спритних негідників, як оці галерники. І вони мають рацію: адже ніхто зі світських людей не прокидається вранці з думкою: «Як би мені сьогодні пообідати?» А ще пишуться своєю чесністю! А потраплять у присяжні — гордо засуджують людину за те, що вона вкрала срібний прибор, щоб не померти з голоду. Та коли йдеться про те, щоб висунутись при дворі, щоб здобути міністерський портфель, вони підуть на будь-які злочини...»

• Робота над епіграфом.

Історичний екскурс.

Образ Наполеона Бонапарта по-різному трактувався сучасниками Стендаля. Однак на той час у Франції про Наполеона відгукувалися здебільшого негативно. Протилежна позиція щодо постаті Бонапарта Стендаля.

Героїчний генерал під час першої італійської кампанії врятував Республіку, яку Директорія вела до загибелі, але згодом його спокусила мішура корони, і він припустився фатальної помилки. На думку Стендаля, ця помилка полягала в тому, що Наполеон став тираном і вирішив породичатися зі старими монархічними династіями. Він був чудовим адміністратором, але оточив себе нікчемними людьми, яких усі ненавиділи.

Наполеон намагався побудувати основи ладу сучасної Франції, але для зміцнення своєї держави відродив дореволюційне рабство і розпусту серед придворних та генералів.

Під час першої італійської кампанії Наполеон очолив республіканську армію, сильну ентузіазмом солдатів та молодших офіцерів, гордих тим, що вони потрібні батьківщині, але перетворив героїчну армію на «монархічну» та «егоїстичну».

Попри всі якості «геніальної людини», йому були властиві й помилки (зокрема, нерозумним вчинком можна назвати позбавлення ініціативи своїх генералів).

Культурологічний екскурс.

• Презентація репродукцій картин із зображеннями Наполеона

Андреа Анніані — італійський художник-неокласицист. Виконував замовлення Наполеона — писав портрети і алегорії, на яких прославлялися імператор та його воєначальники.

Антуан-Жан Гро — французький художник-академіст, майстер історичного живопису, портретист. Перебував на службі у Наполеона, виконував його замовлення. Автор картин «Наполеон біля хворих на чуму в Яффі», «Наполеон на полі бою в Прейшиш-Ейлау». У 1802 р. за картину «Битва при Назареті» отримав Національну премію живопису. Був призначений портретистом імператорської родини. На картині «Наполеон на Аркольському мосту» полководець зображений непереможним героєм, який завдає поразки італійській армії. Рішучий вираз обличчя Бонапарта, найвірогідніше, намальовано з натури, що додає картині достовірності.

Жак Луї Давид — французький художник, основоположник французького неокласицизму. В 1797 р. був свідком урочистого в'їзду в Париж Наполеона і відтоді став його палким прихильником. Серед найбільш відомих робіт — зображення імператора Наполеона в своєму кабінеті в Тюільрі, «Наполеон на перевалі Сен-Бернар».

Визначення місця особистості Наполеона в творчості Стендаля.

Письменник був не тільки сучасником наполеонівської доби, а й учасником битв армії Наполеона. Для Стендаля останній був кумиром.

Стендаль працював над книгою «Життя Наполеона», яка залишилася незакінченою. Образ Наполеона в художній інтерпретації Стендаля досить неоднозначний: письменник бачить в ньому з одного боку тирана, з іншого — національного героя. В романі образ Наполеона зримо присутній. Жульєн Сорель постійно «приміряє» свої дії до того, як би вчинив Наполеону тій чи іншій ситуації. Для нього, та й для Стендаля, він є кумиром, взірцем для наслідування.

• Презентація виконання домашнього завдання. Виразне читання речень (уривків) роману, які містять слова «червоне» і «чорне», та їх аналіз.

• Бесіда.

— Які символічні значення мають в історії європейської культури червоний та чорний кольори?

— Як ви розумієте назву роману Стендаля?

Розкриття семантики кольорів.

У європейській традиції тлумачення кольорів, що йде від Середньовіччя, червоне означає пристрасть, любов, жагу, чорне — символ зла, смерті, жалоби. З іншого боку, червоне — колір крові, символ агресії, гільйотини, на якій загинув Жульєн Сорель. Чорний для героя роману — це колір його одягу, спочатку як семінариста, потім як секретаря. Символіку кольорів обіграно у фабулі роману. Перед тим, як вперше вирушити до Реналів, Жульєн заходить до церкви: «Вона була темна і порожня. З нагоди свята всі вікна були запнуті червоною тканиною, і сонячне проміння, проходячи крізь неї, створювало разючий світловий ефект, величний і суворий». На лаві Жульєн знаходить клаптик паперу, де читає: «Подобиці страти і останні хвилини життя Луї Женреля, страченого в Безансоні...», а на звороті — «Перший крок». Жульєна вразило, що закінчення прізвища страченого збігається з його власним. Коли він виходив з церкви, «йому здалося, що біля кропильниці кров: це була розлита свята вода, але від червоних завіс на вікнах вона мала вигляд крові».

Мотивація назви твору.

Символіку роману «Червоне та чорне» намагалися збагнути кілька поколінь літературознавців. У тлумаченні кольорів критики врахували, мабуть, все: від кольорів рулетки до кольорів революції та реакції. Але сам Стендаль не залишив пояснень. Можливо, вам вдасться знайти найбільш переконливе трактування назви твору.

• **Робота в групах** з текстом роману та роздатковим матеріалом. Ознайомлення з інформаційними картками «Сенс назви твору».

I група. Роман має символічну назву: «Червоне і чорне». Цей контраст не є випадковим. У романі викрито епоху реставрації Бурбонів, тобто монархії, що прийшла на зміну революційним завоюванням, котрі завершилися імператорством Наполеона. Хоча сам Бонапарт не був революціонером, він став символом «червоного» на противагу «чорним» силам Реставрації, котра хоч і перемогла у Франції, та проіснувала лише до 1830 року, коли була заміщена владою буржуазії. А та, «почорнівши», ще довго трималась, але не раз хиталась і в 1848 році, і в 1870 році, коли ледве не впала під ударами уже іншого «червоного». Головний же герой роману Жульєн Сорель діє до 1830 року, тому весь час оглядається на Бонапарта як на зразок «червоного», переймаючись ненавистю до «чорного», прагнучи до боротьби за справедливість.

II група. Стендаль замаскував під таємничими кольорами два почуття, які заволоділи духом Жульєна Сореля. Пристрасть — духовний запал, моральна пристрасть, неконтрольоване, нестримне прагнення, і честолюбство — жадання чинів, слави, визнання, дія не за моральними переконаннями у прагненні до мети. Ці два почуття боролись в Жульєні, і кожне мало право володіти його душею. Автор розділив героя на дві половини, на двох Жульєнів: пристрасного і честолюбця. І обидва вони досягли поставленої мети: Жульєн, схильний до природних почуттів, з відкритою душею, добився кохання пані де Реналь і був щасливим; в іншому випадку честолюбство і холоднокровність допомогли герою завоювати Матильду і визнання в суспільстві. Але щасливим від цього Жульєн так і не став.

III група. Червоний колір — колір революції, бунту, крові, пристрасті, індивідуальної відваги — протиставлений в романі чорному, що уособлює ворожість окремії людській особистості, світу в цілому.

III. Підбиття підсумків уроку.

Висновок про багатозначність назви роману. Назва роману свідчить про його глибокий ідейно-художній зміст: під «червоним» та «чорним» Стендаль, найімовірніше, мав на увазі зіткнення двох сил, двох контрастних епох — революції (червоне) і реакції (чорне).

Очікувані результати.

Учень :

- порівнює суспільні закони й звичаї у Вер'єрі — Безансоні — Парижі;
- висловлює судження про багатозначність назви роману.

Домашнє завдання. Скласти план характеристики Жульєна Сореля. Дібрати цитатний матеріал для характеристики образу головного героя роману.

ТЕМА: Конфлікт головного героя Жульєна Сореля з суспільством як сюжетний стрижень роману.
Внутрішня драма героя як наслідок цього конфлікту.

МЕТА: розкрити образ головного героя роману «Червоне і чорне»; розвивати навички характеристики літературного героя з використанням цитатного матеріалу; виховувати неприязнь до нещирості, лицемірства та повагу до високих людських чеснот; бажання пошуку світлого життєвого шляху.

ТИП УРОКУ: урок засвоєння нових знань і формування на їхній основі вмінь і навичок.

ХІД УРОКУ

Дайте мені жити моїм ідеальним життям.

Стендаль

I. Мотивація навчальної діяльності.

Слово вчителя.

У кожного свій життєвий шлях. Який він — прямий чи звивистий? Одні скажуть, що це визначає доля. Інші — що сама людина. А може, життєвий шлях нагадує сходинки? Будинок глави провінційного містечка, семінарія, особняк паризького вельможі — три сходинки кар'єри Жульєна Сореля. Куди вони привели героя — до вершин слави чи у прірву життя?

II. Робота над темою уроку.

• Презентація теми, мети уроку.

• Робота над епіграфом.

— Кому з героїв роману Стендаля належать слова, взяті за епіграф?

— Яке значення вкладає Жульєн Сорель в поняття ідеальне життя?

— Чи збігається воно з вашим уявленням?

Культурологічний екскурс.

Серед екранізацій «Червоного і чорного» — роботи французьких (1954), радянських (1976), англійських (1993), американських (1999), російських (2008) кінематографістів.

• Перегляд фрагмента відеозапису х/Ф «Червоне і чорне».

• Порівняння роману та його екранізації.

— Знайдіть рядки роману, в яких змальовано зовнішність героя. Чи збігається авторське бачення Жульєна Сореля із сприйняттям головного героя режисером?

— Французького актора Ж. Філіппа та радянського М. Єременка вважають кращими виконавцями ролі Жульєна Сореля. Чи можете ви аргументувати цю думку за переглянутим фрагментом фільму?

— З яким епізодом роману суголосний переглянутий фрагмент фільму? Знайдіть і прочитайте ці рядки.

Слово вчителя.

Простежуючи шлях головного героя, письменник розповідає про падіння звичаїв, про корисливість буржуазії, про нікчемність і слабкість дворянства, про пробудження у суспільстві нових сил. В основі роману, — конфлікт особистості із суспільством. Жульєн Сорель — представник покоління 20-х років XIX століття. Йому притаманні риси романтичного героя: прагнення незалежності, яскрава індивідуальність, бажання змінити свою долю. Він ще хлопчиком відчув необхідність вирватися із середовища, в якому жив. Однак під час Реставрації зробити це не так просто: власних достоїнств для цього недостатньо, тож йому доводиться обрати життєвий шлях, сповнений суперечностей.

• Перевірка виконання домашнього завдання. Презентація планів характеристики героя.

• Евристична бесіда.

Визначення головних етапів формування особистості Жульєна.

Е т а п.

— Розкажіть про походження Жульєна Сореля.

— Яким було його дитинство?

— Окресліть коло занять героя.

- Назвіть улюблені книги Жульєна. Як вони його характеризують?
- Чому юнак, для якого Наполеон був кумиром, вирішує стати священиком?
- Яким було перебування Жульєна в будинку де Реналів?
- Чи можна стверджувати, що стосунки Жульєна і пані де Реналь породжені справжнім коханням?
- Яких змін зазнають ці стосунки?

II етап.

- Розкажіть про навчання Жульєна в семінарії, про його оточення.
- Які сподівання покладає Жульєн на семінарію?
- Чим відрізняється життя провінційного міста і семінарії?
- Яке місце належить абату Пірару в долі Жульєна Сореля?

III етап.

- Охарактеризуйте паризький період життя Жульєна Сореля.
- Яким було ставлення героя до світського життя?
- Чому він змушений приймати правила гри, які йому диктують?
- Чим зумовлені стосунки Жульєна Сореля та Матильди де Ла-Моль?
- Чим можна пояснити постріл Сореля у пані де Реналь?
- Чи можна знайти виправдання цьому вчинку?
- Чи знаходить виправдання для себе сам герой?

• Актуалізація опорних знань.

- Що таке "природна людина"?
- Пригадайте літературних героїв, які належать до цієї категорії.

Встановлення впливу філософських ідей на формування характеру Жульєна Сореля.

Життєві переконання Жульєна — синтез двох прямо протилежних напрямків філософії і політики XIX ст. З одного боку — це раціоналізму поєднанні з сенсуалізмом і утилітаризмом. З іншого — культ почуття і натуралізм Руссо. Він живе немов у двох світах — у світі чистої моральності й у світі практицизму. Ці два світи — природи і цивілізації — не заважають один одному, тому що вирішують одне завдання: створити нову дійсність і знайти для цього відповідні шляхи.

Слово вчителя.

Жульєн не досягає своєї мети. Наприкінці життя він уже не керується ні честолюбством, ні лицемірством. Коли він ближче пізнав людей, побачив їхню ницість, то засумнівався в цінностях того, до чого так прагнув. Ці ідеали перестали приваблювати героя. Результатом роздумів Сореля над соціальними проблемами стала його промова на суді, докір тим, які, за його словами, прагнуть «покарати в моїй особі і назавжди зламати ту породу юнаків низького походження, пригнічених бідністю, яким пощастило здобути добру освіту, внаслідок чого вони насмілились проникнути в середовище, яке на мові чванливих багатіїв зветься вищим товариством. Ось у чому, панове, полягає мій злочин...» Історія цього «прозріння» і становить основну тему роману.

Висновок. Сорель пройшов шлях від хибних істин до розуміння справжніх життєвих цінностей, позбувся марнославства, лицемірства, пізнав смак щирого, відданого кохання. Тому не заперечення, не боротьба, а ствердження і примирення зі світом прагне герой наприкінці твору.

III. Підбиття підсумків уроку.

• Повторне звернення до епіграфа.

- Чи вдалося Жульєну Сорелю прожити ідеальне життя?
- Чи є про що йому жалкувати?
- Чи обрав би він інший життєвий шлях, якби в нього була така можливість?
- Чи має рацію Сорель, стверджуючи напередодні страти, що смерть, життя і вічність — дуже прості речі для того, хто може їх досягнути, тобто має змогу жити, думати?

Слово вчителя з елементами бесіди.

«Доля глибокої старості залежить від того, на що потрачена молодість» — цей відомий афоризм належить Стендалю. Письменник не показує нам свого героя старим, адже його життєвий шлях був надзвичайно коротким.

— Чому, на вашу думку, письменник наділив свого героя такою долею?

— Чи могло бути місце в суспільстві таким, як Жульєн Сорель, у Франції періоду Реставрації?

— Чи міг би роман «Червоне і чорне» мати інший фінал?

• **Творча пауза** «Яку долю підготував Жульєн Сорель для своєї старості? »

Слово вчителя.

У Франції, де панує реакція, немає простору для талановитих людей з народу. Вони задихаються і гинуть, немов у в'язниці. Всі позбавлені привілеїв і багатства, мають пристосовуватися. Поведінка Жульєна Сореля зумовлена соціальними обставинами. Нею зв'язані в єдине і нерозривне ціле картина успіхів, драматизм переживання, доля героя роману.

Про долю Жульєна автор висловлюється наприкінці роману: «Він був ще дуже молодий, але, по-моєму, це була прекрасна людина. Замість того, щоб переходити від чутливості до хитрості, як це трапляється з більшістю людей, він з віком став би сердечнішим і добрішим і вилікувався б від своєї шаленої недовірливості... А втім, навіщо ці марні передбачення?»

Висновок про зумовленість фіналу художнього твору ідейно-художнім змістом, системою образів.

Очікувані результати.

Учень:

— визначає провідні риси характеру Жульєна Сореля та головні етапи формування його особистості.

Домашнє завдання.

Підготувати характеристику жіночих образів роману:

I група — пані де Реналь;

II група — Матильди де Ла-Моль.

ТЕМА: Жіночі образи роману Стендаля «Червоне і чорне».

МЕТА: з'ясувати своєрідність втілення теми кохання у романі; розкрити його головні жіночі образи; розвивати навички компаративного аналізу художніх образів; виховувати прагнення до щирих людських почуттів.

ОБЛАДНАННЯ: ілюстрації до роману.

ТИП УРОКУ: урок засвоєння нових знань і формування на їхній основі вмінь і навичок.

ХІД УРОКУ

*У світі почуттів є лише один закон —
зробити щасливим того, кого любиш.*

Стендаль

I. Мотивація навчальної діяльності.

• Цитатна доріжка «Афоризми Стендаля».

- Любов — чудова квітка, але потрібна відвага, щоб підійти і зірвати її на краю провалля.
- Любов — єдина пристрасть, за яку платять тією самою монетою, яку вона сама карбує.
- Про силу однієї пристрасті потрібно судити за силою іншої, якою заради неї пожертвували.
- Коли любиш, не хочеш пити іншої води, окрім тієї, яку знаходиш в улюбленому джерелі.
- Навіть суворість коханої жінки сповнена безкінечної чарівності.
- У світі почуттів є лише один закон — зробити щасливим того, кого любиш.

Слово вчителя.

Серед характеристик роману «Червоне і чорне» трапляються різні: кримінальна хроніка, філософський, соціально-психологічний роман... За цими сухими означеннями є ризик не побачити того, що «Червоне і чорне» — роман про справжні людські почуття, про радощі й розчарування, про кохання — справжнє і примарне, кохання, яке подарували героєві пані де Реналь та Матильда де Ла-Моль.

• Робота над ілюстраціями до роману.

- Кого ви бачите на малюнках? Що вам дає підстави робити такі висновки?
- Які епізоди роману зображені?
- Чому саме ці епізоди обрані художником?

II. Робота над темою уроку.

• Презентація теми, мети уроку.

• Добір епіграфа до уроку із названих у цитатній доріжці.

Аргументація вибору.

• Характеристика жіночих образів роману. Аналіз їхніх стосунків із Жульеном.

Пані де Реналь — дружина мера Вер'єра, власника цвяхового заводу. Вона — мати трьох дітей, гувернером яких стає Жульєн. На відміну від нього, який увесь час думав про своє суспільне становище, пані де Реналь віддається власним почуттям. Стосунки між ними розвиваються складно. Так, Жульєн образив її, коли вона запропонувала йому гроші для купівлі білизни і просила не говорити про це чоловікові. Пані де Реналь залишається для нього представницею багатіїв, а отже, ворогом. Його поведження з нею спричинене класовою ворожнечею і нерозумінням її природи: «Тепер полюбити пані де Реналь для гордого серця Жульєна стало чимось зовсім немислимим». Вночі в саду він хоче заволодіти її рукою тільки для того, щоб посміятися над її чоловіком. Але коли він поклав свою руку поруч з її, його охоплює трепет, і він обсилає жагучими поцілунками протягнену йому руку. Соціальний зміст стосунків зникає, і вступає у свої права любов. Жульєн з людини цивілізації перетворюється на людину природи — стає самим собою.

• **Бесіда.**

— Чому Жульєн стріляє у свою кохану?

— Чим пояснюється те, що Жульєн стріляє в пані де Реналь саме у вер'єрській церкві?

— Після фатального пострілу Жульєн намагається збагнути, чому хотів убити свою коханку — з честолобства чи з любові до Матильди. Чи можете ви допомогти героєві знайти відповідь на це запитання?

— Чому він не намагається врятувати своє життя, потрапивши до в'язниці?

Слово вчителя.

В ув'язненні, передчуваючи близьку смерть, Жульєн змінюється внутрішньо: стає поряднішим, добрішим, емоційнішим, намагається осягнути одвічні філософські питання буття і смерті, міркує над причинами соціальної нерівності, розкаюється у скоєному: «Честолобство вмерло в його серці, і з праху його з'явилось нове почуття — він називав його каяттям у тому, що він намагався вбити пані де Реналь. Насправді ж він був безтямно закоханий у неї». Коли юнак дізнався, що пані де Реналь жива, то повірив у Бога. Прощення і повернення їхнього кохання завершило перетворення Жульєна. У в'язниці він збагнув, що єдине кохання в його житті — це пані де Реналь. Незважаючи на обставини, в яких він опинився, Жульєн відчуває себе по-справжньому щасливим, коли виявляється, що пані де Реналь жива. Вона приходить до нього, і вони знову щасливі. Останні дні він проводить у казематі разом із коханою. А пані де Реналь помирає через три дні після втрати коханого.

Матильда де Ла-Моль — донька шляхетного дворянина з прогресивними поглядами маркіза де Ла-Моля, секретарем якого служив Жульєн Сорель. У свідомості жінки панує думка про революцію і можливість її повторення. Вона не схильна пасивно спостерігати події, її дратує безпорадність молодих людей, які її оточують, тому вона захоплюється секретарем свого батька — Жульєном Сорелем, оцінивши повноту його внутрішнього світу і глибоку силу духу, вбачаючи в ньому можливого діяча революції. Описуючи нерозважливі вчинки Матильди, автор ніби намагається виправдати її: «Ця сторінка може дуже пошкодити нещасному авторові. Люди з холодною душею звинуватять його в непристойності. Але він зовсім не хоче образити блискучих молодих панночок, прикрасу паризьких салонів, і не допускає думки, ніби хоч одна з них здатна на подібні безумства, що принижують Матильду».

Екзальтована героїня переймається романтичним минулим своїх предків, однак їй притаманна розсудливість в аналізі почуттів. Автор, віддаючи належне її благородству і безкорисливості, її душевній величчю, водночас відзначає погордливість героїні, її ставлення до життя як до театральної вистави, в якій вона грає головну роль. Це не давало їй змоги щиро віддаватися своєму почуттю: «Жульєн... стомився від усього цього героїзму. Якби перед ним була проста, щира і трохи боязка ніжність, він був би чутливий до неї. А погордливій душі Матильди, навпаки, уява завжди малювала аудиторію, глядачів, вона плекала бажання вразити світ своїм надзвичайним коханням, величчю своїх вчинків».

Матильда так і не зрозуміла, чому Жульєн стріляв у пані де Реналь у церкві, де його одразу схопили, а не таємно, сховавшись у саду де Реналів, звідки легко втекти.

Незважаючи на різницю в емоційній обдарованості Жульєна та Матильди, їх об'єднує спільна риса — честолобство, що спонукає до дії.

• **Бесіда.**

— Доведіть, що кохання Матильди до Жульєна починається як виклик суспільству.

— Чи щирими були почуття Матильди і Жульєна?

— Чому, отримавши від Матильди листа із зізнанням у коханні та призначенням побачення, Жульєн поводить себе не як щасливий коханець, а як розвідник у ворожому таборі?

— Після яких слів Матильди Жульєн врешті-решт зізнається собі, що кохає її?

— Чому Матильда не може зрозуміти вчинків Жульєна?

— Прокоментуйте думку Стендаля щодо стосунків Матильди і Жульєна: «Це нещасне кохання зробило з нього якогось маніяка, перевернуло всі його життєві інтереси. Він дивився на все тільки з точки зору того, як складуться його взаємини з мадемуазель де Ла-Моль».

• **Розподільчий диктант.**

Характеристики героїнь роману записати до відповідних граф таблиці: "Відмінні риси", "Спільні риси": *пристрасність, щирість, епатажність, екзальтованість, романтичність, розважливість, цілеспрямованість, жіночність, гордість, ніжність, рішучість, невпевненість, відвертість, справжнє кохання Жульєна Сореля.*

Коментування заповнення таблиці.

Висновок. Зображаючи стосунки Жульєна з жінками, Стендаль доводить, що кохання може бути не лише життєстверджуючим, а й руйнівним для особистості.

III. Підбиття підсумків уроку.

Заключне слово вчителя .

На ставленні Жульєна до коханих жінок позначилися його виховання та життєві переконання і прагнення. У стосунках з жінками він майже завжди діяв так, щоб виявити свою особистість і бунтувати проти будь-якої дійсної чи удаваної образи. Кожну особисту образу він сприймав як суспільну несправедливість. Справжнім він стає тільки перед лицем смерті: «Я заслужив смерть, але, великий Боже, добрий, великодушний Боже, поверни мені мою кохану!» Такою молитвою завершує Жульєн Сорель своє земне життя.

Очікувані результати.

Учень :

- розповідає про своєрідність утілення теми кохання у романі;
- зіставляє його жіночі образи;

Домашнє завдання.

Повторити вивчене про соціально-психологічну прозу. Вказати ознаки соціально-психологічної прози в романі «Червоне і чорне». Порівняти роман Стендаля із першим українським соціально-психологічним романом Панаса Мирного «Хіба ревуть воли, як ясла повні? » Підготувати повідомлення про вплив Стендаля на українську літературу (індивідуальне завдання).

ТЕМА: Психологізм творчості Стендаля.

МЕТА: розкрити психологізм творчості Стендаля; висвітлити вплив письменника на розвиток світової, зокрема української, літератури; поглиблювати теоретико-літературні знання, розвивати навички компаративного аналізу художніх творів на основі міжпредметних зв'язків (світова література — українська література); виховувати шанобливе ставлення до вершинних здобутків світової літератури.

ОБЛАДНАННЯ: підручники «Українська література» (9,10 клас).

ТИП УРОКУ: урок засвоєння нових знань і формування на їхній основі вмінь і навичок.

ХІД УРОКУ

Письменнику необхідна така сама відвага, як солдату: перший повинен так само мало думати про критиків, як другий — про шпиталь.
Стендаль

I. Актуалізація опорних знань.• **Фронтальне опитування.**

— Що таке соціально-психологічна проза?

— Назвіть її ознаки.

— Назвіть майстрів соціально-психологічної прози в українській та світовій літературі.

II. Робота над темою уроку.• **Повідомлення теми, мети уроку,**• **Робота над епіграфом.**

•

Опрацювання елементів теорії літератури.

Психологізм реалістичних творів — це відтворення духовного життя людини у русі, тобто у поєднанні багатьох мотивів, їхній взаємодії. Соціальний психологізм — це пояснення психічної діяльності людини переважно її соціальною роллю, місцем у суспільстві. Але абсолютизація цього положення породжує лише копіювання суспільного життя. У реалізмі ж зображення психології людини залишає простір для індивідуальних проявів, які складають людську неповторність.

Визначення соціальної зумовленості динаміки характеру головного героя. Психологія Жульєна Сореля і його поведінка зумовлені соціальним класом, до якого він належить. Це психологія, створена Французькою революцією. Він трудиться, читає, розвиває свої розумові здібності, носить пістолет, щоб захистити свою честь. Жульєн Сорель на кожному кроці виявляє зухвалу хоробрість, він не очікує небезпеку, а попереджає її.

Характер героя різко змінюється, коли він довідується, що його хочуть зробити незаконним сином якогось високопоставленого пана де Ла-Верне: Жульєн став холодний і зарозумілий, тому що припустив, що він справді незаконний син великої особи. Дій тільки і думав, що про славу і про свого майбутнього сина. Коли він став лейтенантом полку і сподівався незабаром одержати чин полковника, то став пишатися тим, що раніше його дратувало. Він забув про революцію, про справедливість і почав утрачати вселюдське.

Визначення засобів психологічного аналізу в романі:

— відтворення діалектики людських почуттів;

— монологи (внутрішні монологи) героїв;

— самоаналіз думок і почуттів персонажів;

— авторський коментар думок і вчинків, зовнішності, висловлювань персонажів;

— широке використання психологічної деталі;

— психологізація пейзажів.

• **Робота з текстом роману.**

Добір цитатного матеріалу для ілюстрування використання засобів психологічного аналізу в романі.

• Презентація результатів роботи в групах.

Коментар учителя.

В останніх внутрішніх монологів Жульєна Стендаля вдається до прийому відображення потоку свідомості героя. Цей термін, що вживається щодо літератури модернізму ХХ століття, стосовно роману "Червоне і чорне" умовний. Суть його полягає в тому, що автор нібито безпосередньо, без змін передає думки героя у тій послідовності, як вони виникають у свідомості персонажа. Жульєн сам аналізує свої думки, підсумовує, повертається до якихось моментів, вибудовує ланцюг асоціацій, намагається звести все до логічного завершення, що не завжди йому вдається. Майстерність Стендаля у здійсненні психоаналізу людини випереджає його добу.

• Робота з підручником «Українська література. 10 клас».

Порівняння першого українського соціально-психологічного роману «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» Панаса Мирного з романом Стендаля.

• Індивідуальне повідомлення про вплив творчості Стендаля на розвиток української літератури.

Французька література знаходила відгомін в душах українських читачів, адже була зрозумілою і близькою, оскільки її реалістичне спрямування, тема пригніченої суспільством людини була актуальною в нашій країні. Стендаль був одним із найбільш шанованих французьких письменників в Україні. Одні з перших перекладів творів французького письменника українською мовою належать М.Вовчку, творчість якої ви вивчали в 9 класі. Повість цієї письменниці «Маруся», як і «Захар Беркут» Івана Франка, з'явилася під впливом творчості Стендаля та Флобера.

III. Підбиття підсумків уроку.

• Повторне звернення до епіграфа.

Заключне слово вчителя.

Один із найвидатніших французьких письменників ХІХ століття, Анрі Бейль, котрий писав під псевдонімом Стендаль, за життя не мав ні визнання у критики, ні успіху у широкого читача. Майже всі його численні напрацювання художнього, історичного і критичного характеру залишилися непоміченими. Лише зрідка з'являлися далеко не завжди сприятливі рецензії. Проте його високо цинив Проспер Меріме, ним захоплювався Бальзак, Гете і Пушкін із задоволенням читали «Червоне і чорне».

Долею Стендаля була посмертна слава. Його друг і виконавчач духівниці Ромен Коломб у 1850-ті роки почав повне видання творів письменника. Одним із перших, хто заговорив про Стендаля і змусив звернути на нього увагу, був Бальзак. Називаючи його чудовим художником, Бальзак стверджував, що зрозуміти його можуть тільки найбільш піднесені уми суспільства.

Очікувані результати.

Учень :

— висловлює судження про жанрові особливості соціально-психологічного роману, а також про психологізм твору.

Домашнє завдання.

Підготувати матеріали до написання твору за романом Стендаля «Червоне і чорне».

ТЕМА: Урок розвитку мовлення. Творча робота за романом Ф.Стендаля «Червоне і чорне»

МЕТА: формувати вміння написання твору-роздуму; розвивати зв'язне писемне мовлення учнів; формувати потребу в творчому самовираженні.

ОБЛАДНАННЯ: тлумачний словник, цитатний матеріал, необхідний для написання творчої роботи.

ТИП УРОКУ: урок розвитку зв'язного мовлення.

ХІД УРОКУ

Головне достоїнство мови — в її ясності.
Стендаль

1. Мотивація навчальної діяльності;

Слово вчителя.

Творчість Стендаля складна і неоднозначна. Реалісти в 50-х роках ХІХ століття визнали його своїм попередником. Деяко пізніше натуралісти побачили в ньому натураліста. Символісти заучували напам'ять його романи, бо цінували в них психологічний аналіз і знаходили парадоксальність і алогічність у раціональній логіці творчості письменника. Стендаль викликає суперечки і досі, адже створені ним образи цікаві й суперечливі.

• Бесіда.

- Які суперечності розривають душі героїв Стендаля?
- Яке почуття керує вчинками Жульєна Сореля?
- Честолюбство — позитивна чи негативна риса характеру?

• Словникова робота.

Честолюбство саме по собі не негативна якість. Французьке слово «ambition» означає і «честолюбство», і «спрагу слави», «спрагу почестей» і «прагнення», «спрямованість». Честолюбство змушує людину розвивати свої здібності й переборювати труднощі.

- Які вчинки Жульєна Сореля ви не можете зрозуміти і виправдати?
- Чому честолюбство цього героя не має однозначної оцінки ні у читачів, ні у автора?
- Чи часто доводиться вам зіштовхуватися із проблемами вибору?
- Над якими проблемами змусив вас замислитися роман Стендаля?

II. Робота над темою уроку.

• Презентація теми, мети уроку.

Колективне формулювання можливих тем творчих робіт.

- «Чи завжди мета виправдовує засоби? Життєвий шлях Жульєна Сореля».
- «Честолюбство: чеснота чи вада?»
- «На межі між лицемірством і щирістю. Кохання в долі Жульєна Сореля».
- «Таємниця назви роману Стендаля».
- «Над чим мене примусив задуматися роман «Червоне чорне».

• Робота над епіграфом.

• Індивідуальна робота.

Складання й коригування планів творчих робіт.

• Виконання творчих робіт.

Очікувані результати: Учень :

- висловлює власні судження про роман Стендаля «Червоне і чорне».

Домашнє завдання.

Підготувати повідомлення про життя і творчість Бальзака (завдання для мікрогрупи). Читати повість Бальзака «Гобсек».

ТЕМА: О. де Бальзак. Життєвий і творчий шлях письменника. Бальзак і Україна. Бальзак — видатний французький письменник, основоположник соціального реалістичного роману. Поєднання реалістичних і романтичних елементів у його художній системі. "Людська комедія" — грандіозна енциклопедія життя Франції першої половини XIX ст. Проблематика і структура "Людської комедії".

МЕТА: ознайомити учнів з життям та творчістю французького письменника Оноре де Бальзака, з фактами його перебування в Україні; підготувати їх до розуміння та художнього переосмислення творчості О. де Бальзака як основоположника соціального реалістичного роману; зацікавити особистістю та творчістю письменника; розкрити глибину його задуму, розмаїття тем та проблематики «Людської комедії»; виховувати культуру читача.

ОБЛАДНАННЯ: портрети О. де Бальзака, Е. Ганської, виставка творів письменника та про Бальзака, фотогалерея "Бальзаківські місця в Україні", схема «Структура і проблематика «Людської комедії»

ТИП УРОКУ: урок засвоєння нових знань.

ХІД УРОКУ

Якщо вибрати між Фаустом і Прометеем, — я віддаю перевагу Прометееві.

О. де Бальзак

I. Мотивація навчальної діяльності учнів.

II. Робота над темою уроку.

Учитель.

«...ніхто з письменників, окрім Шекспіра, не викликав такого загального шанування, як Бальзак; жоден письменник не заслуговував на таку увагу, як Бальзак...», — стверджував один із авторів біографічного роману про письменника Андре Моруа. Справді, особистість Бальзака — неоднозначна та загадкова, як і все геніальне, викликала захоплення його сучасників та нащадків. Письменник, твори якого видавалися найбільшими тиражами, та постійний боржник, якого розшукували кредитори за величезні позики, улюбленець жінок всієї Франції, котрий своє серце віддав навечно нашій землячці, українці, він надихав на творчість і побратимів по перу, і художників.

- **Презентація портретів** О. де Бальзака та акварелі І.Ж. Іранвіля «Оноре де Бальзак з Теофілем Готье та Фредеріком Лемером».

- **Презентація книг** — художніх біографій Оноре де Бальзака: Натган Рибак. «Помилка Оноре де Бальзака»; Стефан Цвейг. «Бальзак»; Андре Моруа. «Прометей, або Життя Бальзака».

- **Робота з підручником. Ознайомлення з біографією О. де Бальзака.**

- **Фронтальне опитування.**

— *Перелічіть основні події життя Бальзака.*

— *Які чинники вплинули на виховання майбутнього письменника?*

- **Розповідь учителя про історію кохання французького письменника та Евеліни Ганської. Перегляд фотогалереї "Бальзаківські місця в Україні (Бердичів — Верхівня)".**

Учитель.

Бальзак увійшов в літературу в період найбільшого розквіту романтизму у французькій літературі. Роману європейській літературі до Бальзака мав два різновиди:

роман особистості — авантюрного героя («Робінзон Крузо » Д. Дефо) або самотнього («Страждання молодого Вертера» Й. В. Гете)

історичний роман (Вальтер Скотт)

Бальзак же прагне показати «індивідуалізований тип», дати картину всього суспільства, всього народу, всієї Франції. Не легенда про минуле, а художній портрет суспільства перебуває в центрі уваги письменника.

Андре Моруа, аналізуючи значення творчості Бальзака, зазначив, що той «не лише один з кращих романістів ХІХ століття. Він - і сьогодні... - найвизначніший з них. Утворах Стендаля, безумовно, більше стилю і більше блискучої поезії, але Стендаль розкриває за допомогою своїх персонажів тільки власний внутрішній світ. А Бальзак створив цілий світ, і цей світ належить водночас його часові і всім епохам взагалі. Флобер породив кілька довговічних типів: пані Боварі, Оме, Фредеріка Моро, пані Арну, Бувара і Пекюше; що ж до Бальзака, то його можна порівняти хіба що з міською управою, бо він відтворив портрети двох тисяч чоловіків і жінок, і ці люди здаються бальзакознавцям більш живими, ніж ті, з якими вони зустрічаються в житті.

Найважливіша особливість творчості Бальзака полягає в тому що він написав не окремі романи, а створив історію цілого суспільства; персонажі його творів - лікар, стряпчі, судді, державні діячі, купці, лихварі, світські дами, куртизанки - переходять з тому в том, і це надає об'ємності світові, створеному Бальзаком. Водночас, коли Бальзак писав свої перші твори, - він ще не розробив плану своєї монументальної епопеї».

В 30-ті роки у Бальзака зароджується думка створити багатотомний твір — «картину звичаїв» часу. Ця величезна праця згодом отримала назву «Людська комедія». За планами вона мала бути художньою історією та художньою філософією Франції після революції.

• Презентація репродукції літографії І. Ж. Гранвіля «Сучасні метаморфози».

• Бесіда

— *Як ви розумієте смисл метаморфоз, зображених художником?*

— *Чому автор використовує образи тварин для створення картини із життя суспільства?*

— *Про що свідчить одяг персонажів літографії?*

Учитель.

Сестра письменника, Лора Сюрвіль, згадувала, що якось - це сталося 1833 року — Бальзак прийшов до неї і радісно скрикнув: «Поздоровте мене, я на правильному шляху до того, щоб стати генієм». І розгорнув перед нею грандіозний план: «Самим істориком мало стати французьке суспільство, мені лишалося тільки бути його секретарем».

Так розпочиналася робота над найграндіознішою в історії літератури епопеєю під назвою «Людська комедія». У передмові до першого видання твору письменник виклав і обґрунтував ідейний задум епопеї: на нього мали вплив наукові пошуки вчених-природознавців, які намагалися серед різноманітності природного світу відшукати певну єдність. Бальзак порівнює життя суспільства з життям природи, тому ставить собі за мету дослідити його, визначити основні види, типи, на які суспільство поділяється, описавши їх, і в такий спосіб наблизитися до розуміння суспільства. «Не досить бути просто людиною — слід бути системою», — стверджував Оноре де Бальзак, розкриваючи місце письменника у власному задумі.

«Людська комедія» складається з трьох частин: «Етюди про звичаї», «Філософські етюди», «Аналітичні етюди». Найбільша частина «Людської комедії» - «Етюди про звичаї» - поділяється на «Сцени приватного життя», «Сцени воєнного життя», «Сцени сільського життя». Саме у цих етюдах автор подає докладний опис усіх людських типів. Цей розділ мав свій власний план, і поділ його на підрозділи не випадковий. По-перше, це дало змогу авторові показати панораму суспільства. По-друге, у структурі розділу виявився бальзаківський погляд на розвиток суспільства і людини. На думку Бальзака, суспільство і кожна окрема людина проходять схожі стадії у своєму розвитку: від народження до старості. «Сцени приватного життя» символізують таку добу у житті людини, коли їй властиві ідеали й ілюзії. Пору зрілості символізують "Сцени воєнного життя". А «Сцени сільського життя» відповідають тому його періоду, коли людина підбиває підсумки, осмислює пережите. Щоб надати єдність всій споруді «Людської комедії», Бальзак використовує різні прийоми, але найважливіший - «перехідні персонажі»: одні й ті самі герої з'являються у різних романах і повістях то як головні, то як другорядні. Сюжети окремих романів, повістей, що складають «Людську комедію», відступають на задній план, а на передній виходить саме життя, його рух, хаотичний, але закономірний.

Над реалізацією задуму Бальзак працює протягом усього життя, він включає в епопею більшість вже написаних творів, спеціально для цієї мети переробляє їх. З його листів до сестри Лори, до Евеліни

Ганської постає картина вічної праці, часто по вісімнадцять і більше годин на добу, вночі і вдень за зачиненими віконницями і при свічках; праці, яка витісняє з життя все, крім «боротьби з лавиною».

• **Виразне читання вчителем розповіді із книги «Бальзак у спогадах сучасників» (М., 1986).**

Він пише одночасно кілька творів і править незліченні коректури. Він називає себе «бранцем ідеї і справи, такої самої безжальної, як кредитори». «Якби ви знали, що означає обробляти ідеї, надавати їм форми і фарби, як це вимотує!» «Палаючі ночі змінюються іншими палаючими ночами, дні роздумів - новими днями роздумів, від писання переходиш до задумів, від задумів - до писання». Він боїться збожеволіти від перенапруження. Його праця - битва, це порівняння часто вживається в його листуванні, як і порівняння себе з орачем, муляром, ливарником. І так само часто, як скарги на непосильний тягар роботи, звучать у його листуванні мужність, рішучість не відступати, ноти надії на перемогу. Він уподібнює себе республіканському генералові, що проводить кампанію без хліба і чобіт (образ підказаний не такими вже давніми подіями військової історії французької революції). У романі «Кузина Бетта», розмірковуючи про працю як перший закон творчості, він зобов'язує художника працювати, «як рудокоп, засипаний обвалом».

• **Бесіда.**

- Як ви гадаєте, про що говорить назва епопеї, чому задум Бальзака отримав цю назву?
— Кожна культура, епоха давала свій зразок епопеї. Які епопеї відомі вам?

• **Словникова робота: епопея, архітектоніка.**

Учитель.

"Людська комедія «Бальзака посідає у світовій літературі особне місце. Вона не має аналогів. Тому проблематично точно і однозначно визначити жанр цього твору. Найчастіше використовується два визначення: *цикл романів* і *епопея*. Визначення *епопея* частково стосується «Людської комедії». Для епопеї, в сучасному її вигляді, характерна наявність стрижневих героїв та суспільного сюжету, чого немає у Бальзака. Сама ідея створення не окремих творів, а єдиного циклу, яка належить Бальзаку, виявилась дуже продуктивною. Сучасні письменники користуються нею.

• **Робота зі схемою «Структура і проблематика «Людської комедії»**

«Людська комедія» - енциклопедія французького суспільства першої половини XIX ст.

Заплановано - 120 творів, написано – 96 (персонажів понад 2 тисячі).

Кожен твір - складова частина цілого.

Єдність романів забезпечується не лише спільним предметом зображення (французьке суспільство), а й внутрішніми зв'язками.

Письменник використовує винайдений ним композиційний засіб - «перехідні персонажі».

«Аналітичні етюди»

Мета - сформулювати закони, які керують дійсністю.

Заплановано - 9 томів (5 романів), написано — 2 .

«Філософські етюди»

Мета - узагальнити художні відкриття.

Заплановано 15 томів (27 творів), написано 22.

«Етюди про звичаї»

Мета - створити галерею найтипівіших образів сучасників, які мали різний соціальний статус та різні професії.

Поділяється на шість циклів, кожний підрозділ відповідає певній фазі життя людини (народження, дитинство, юні роки, доба ілюзій та ідеалізму, зрілі роки з їх пристрасною, вадами та егоїзмом, старість - осмислення прожитого, підсумки, перемога мудрості та моральності):

- сцени приватного життя;
 - сцени паризького життя;
 - сцени провінційного життя;
 - сцени політичного життя;
- юність
- зрілий вік

— сцени воєнного життя;

— сцени селянського життя —————> старість.

Заплановано 24 томи (11 творів) - написано 72.

Учитель.

«Людська комедія» — один із різновидів епопеї XIX століття, це великий і складний цикл романів з різноманітною тематикою, що не має аналогів у світовій літературі.

Характерною особливістю художньої структури «Людської комедії» є те, що кожен твір постає як складова частина цілого. Єдність романів забезпечується не лише спільним предметом зображення (французьке суспільство), а й внутрішніми зв'язками. Щоб закріпити їх, письменник використовує винайдений ним композиційний засіб — «перехідні персонажі».

І хоча у «Людській комедії» майже дві тисячі персонажів, можна простежити еволюцію кожного з них і навіть скласти біографію. Бальзак хотів написати твір з проблематикою, який охоплював би три форми буття: «...чоловіків, жінок і речі», тобто людей і матеріальне втілення їхнього мислення, — зобразити людину і її життя.

• Робота з епіграфом.

Андре Моруа, "автор книги «Прометей, або Життя Бальзака», писав: «Бальзак, в основі філософії якого лежала ідея єдності світу, не раз повторював, що «таємничі закони плоті і почуття» правлять не тільки світом людей, а й світами, народженими за допомогою слів, — диктуючи літературним героям вчинки, думки, зустрічі». «Якщо вибирати між Фаустом і Прометеем, я віддаю перевагу Прометею», - писав Бальзак. І його натхненний біограф, Андре Моруа, вважає такий вибір настільки ж незаперечним, адже, подібно древньому титану Бальзак є таким самим викрадачем божественного вогню, саме він вдихнув іскру життя в незчисленний натовп персонажів, породжених його уявою.

III. Підбиття підсумків уроку.

• Бесіда.

— Чому Бальзака вважають «секретарем французького суспільства» ?

— Схарактеризуйте ідею і структуру «Людської комедії».

— Що таке «техніка перехідних персонажів» і яку роль вона відіграє в композиції епопеї Бальзака ?

— Чому Андре Моруа порівнює Бальзака з Прометеем?

— Що пов'язує О. де Бальзака з Україною?

• Асоціативне малювання.

Бальзак - Прометей, «Людська комедія», французьке суспільство, Евеліна Ганська, Бердичів, «секретар французького суспільства»...

• Виразне читання вчителем поезії Бориса Пастернака «Бальзак».

*Париж в золотих тельцах, в дельцах,
В дождях, как мщенье, долгожданных.*

Поулицам летит пыльца.

Разгневанно цветут каштаны.

Жара покрила лошадей

И щелканье бичей глазурью

И, как горох на решете,

Дрожит в оконной амбразуре.

Беспечно мчатся тильбюри.

Своя довлеет злоба дневи.

До завтрашней ли им зари?

Разгневанно цветут деревья.

А их заложник и должник,

Куда он скрылся? Ах, алхимик!

Он, как над книгами, поник

Над переулками глухими.

Почти как тополь, лопоух,

Он смотрит вниз, как в заповедник,

И тклет Парижу, как пауку,

Зауспокойную обедню.

Его бессонные зенки

Устроены, как веретена.

Он вьет, как нитку из пеньки,

Историю сего протона.

Чтоб выкупиться из ярма

Ужасного заимодавца,

Он должен сгинуть задарма

И дать всей нитке размататься.

Зачем же было брать в кредит

Париж с его толпой и биржей,

И поле, и в тени раки

Непринужденность сельских пиршеств?

Он грезит волей, как лакей,

Как пенсией — старик бухгалтер,

*А весу в этом кулаке
Что в каменщиковой кувалде.
Когда, когда ж, утериши пот*

*И сушь кофейную отвеяв,
Он оградится от забот
Шестой главою от Матфея?*

• Бесіда.

- Чи відрізняється ваш асоціативний портрет Бальзака від створеного Пастернаком?
- Які образи використовує поет для створення емоційного портрета Бальзака?

Учитель.

Оскар Уайльд запевняв, що все ХІХ століття було вигадане Бальзаком. У «Людській комедії» — всі верстви, всі професії сучасного йому французького суспільства, чийм «особистим секретарем» був сам Бальзак. Ми упевнімося в цьому, продовжуючи на наступних уроках знайомство з його творчістю.

Очікувані результати.

Учень :

- розповідає про головні віхи життєвого і творчого шляху письменника і місце в ньому повісті «Гобсек»;
- характеризує творчість французького письменника як визначне явище світової літератури ХІХ ст.;
- відзначає зв'язок його життя з Україною;
- пояснює, чому "Людську комедію" Бальзака називають «енциклопедією життя Франції першої половини ХІХ ст.

Домашнє завдання.

Опрацювати матеріали підручника про життя і творчість О. де Бальзака; підготувати повідомлення про історію написання і структуру "Людської комедії", знати зміст повісті «Гобсек»,

ТЕМА: Влада золота та її філософія в повісті "Гобсек". Композиція і стиль твору

МЕТА: з'ясувати місце повісті «Гобсек» в загальній структурі «Людської комедії»; визначити особливості її композиції; з'ясувати проблематику твору; розкрити особливості втілення мотиву влади золота в повісті; розвивати вміння учнів працювати з художнім текстом, їхнє образне та критичне мислення; виховувати уявлення про справжні життєві цінності.

ОБЛАДНАННЯ: схема «Композиція повісті «Гобсек», репродукція картини Ж- Де Латур «У лихваря», таблиця «Герої повісті та їхнє ставлення до золота».

ТИП УРОКУ: урок засвоєння нових знань.

ХІД УРОКУ

З усіх земних благ є тільки одне, досить надійне, щоб людина прагнула його. Це... золото. В золоті втілено всі людські сили.

*О. де Бальзак
Векселі у всі часи губили гуляк, збагачували лихварів і надихали письменників.*

М. Кальницький

I. Мотивація навчальної діяльності учнів.

Оголошення теми та мети уроку.

II. Актуалізація опорних знань.

• Бесіда.

- Яке враження на вас справила повість ?
- На які думки наитовхнув образ Гобсека ?
- Які герої вам не сподобались?
- Що викликало у вас незрозуміння ?

• Робота з примітками до повісті «Гобсек».

- Чому повість насичена іменами відомих політичних діячів, митців, художників?

• Літературний диктант.

1. Чому віконтеса де Гранльє радить доньці Камілі бути обережною з графом де Ресто? (Через його матір та бідність).
2. Хто з гостей заступається за ім'я графа? (Дервіль).
3. Як Дервіль познайомився із Гобсеком? (Живучи по сусідству).
4. Які випробування випали на долю лихваря? (Рано покинув сім'ю, плавав на кораблі, мандрував).
5. Що нам відомо про Прекрасну Голландку - єдину спадкоємицю Гобсека? (Стала повією).
6. Що одержав Гобсек від графині де Ресто за вексель? (Діамант).
7. У який момент життя Гобсек відчув, «ніби опинився в атмосфері щирості, душевної чистоти»? (Відвідуючи Фанні Мальво).
8. Чим заробляла на життя Фанні Мальво? (Шила).
9. Чому Гобсек не надав безвідсоткову позичку Дервілью? (Щоб той не почувався зобов'язаним).
10. Назвіть ім'я героя повісті, якого вважають «створінням дивовижним, на все придатним й ні до чого не здатним» (Максим де Траї).
11. Хто відвідав Гобсека після завершення справи між Максимом де Траєм та графінею де Ресто? (Графде Ресто).
12. Хто отримав право на спадок графа де Ресто після його смерті? (Гобсек).

III. Робота над темою уроку.

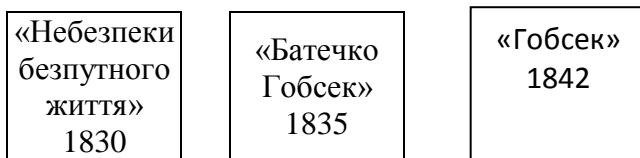
Слово вчителя.

1830 року Бальзак уперше видав повість «Гобсек». Вона називалася «Небезпеки безпутства» і закінчувалася тим, що граф де Ресто отримував спадщину із рук Гобсека. Пізніше, у 1835 році, змінився не лише заголовок — «Батечко Гобсек», а й сюжет повісті: вона закінчувалась описом славнозвісної комірчини Гобсека. Зрештою, у 1842 році автор вводить свій твір до «Сцен приватного життя», називає просто «Гобсек» і додає історію головного героя, зокрема, розповідає, як той наживав своє багатство. Так ретельно не допрацьовувався жоден інший твір Бальзака.

Перша редакція, виходячи вже з назви та фіналу, була майже повністю присвячена історії Анастазі де Ресто, її стосункам з чоловіком та коханцем, які призвели до того, що її дітям загрожувало б зубожіння, якби не добрий геній - Гобсек. За це вдячна графиня домагалася для нього дворянського стану. Таким чином, твір навряд чи виходив за межі поодинокого випадку і був приватною історією аристократичної сім'ї. Через п'ять років Бальзак вивів на перший план не історію сім'ї де Ресто, а самого Гобсека. Але назва «Батечко Гобсек» та розташування у «Сценах паризького життя» хоча і надають певного узагальнювального значення повісті, все ж обмежують її символічне звучання. По-перше, звертання «батечко» дещо фамільярне і якимось затінює наступне слово, його страшну внутрішню форму (*гобсек* голландською означає «живоїд»), локалізуючи символічність і узагальнюючу характеристику, адже словосполучення «батечко Гобсек» стосується саме людини Гобсека, а не головного - жаги до наживи. По-друге, конкретизувалося і місце дії - Париж. І лише через 12 років після появи першої редакції повість набуває остаточного вигляду посідаючи поряд із повістю «Батько Горіо.» одне з цільних місць у «Сценах приватного життя».

• Робота в зошитах.

Записи схеми «Еволюція замислу повісті «Гобсек».

Учитель.

Повість «Гобсек» — це не лише історія одного скнари, а й дослідження явища, діагностика хвороби суспільства, стосунки в якому базуються на грошах, векселях, золоті.

• Робота з текстом повісті «Гобсек» .

— *Що Гобсек називає основою «нового суспільного ладу», його душею? («Золото — ось душа нашого нинішнього суспільства»).*

• Робота з епіграфом.

• Виразне читання та аналіз монологу Гобсека про владу золота.

— *Поясніть, які справи з векселями веде Гобсек.*

• Повідомлення учнів на тему « Векселі в літературі».

Напевно, найзнаменитіший вексель у світовій художній літературі - на суму 287 500 франків - був виданий главою марсельського торгового дому «Моррел і син» повіреному банкірської фірми «Томсон і Френч». Векселедержателем у даному випадку виступив не хто інший, як Едмон Дантес, майбутній граф Монте - Крісто. У день виплати він добровільно погасив вексель — у той самий момент, коли чесний неогоціант, не витримавши неминучого банкрутства, готовий був накласти на себе руки.

Такі історії, зрозуміло, завершувалися благополучно тільки в книжках. Боргові в'язниці були переповнені неспроможними боржниками. Уникнути цього можна було лише двома способами: або накласти на себе руки, або ховатися, прирікаючи себе на життя загнаного звіра...

Література відобразила різноманітні нюанси вексельного обігу. В основу сюжету оповідання Конан Дойла «Людина з розсіченою губою» лягла практика видачі так званих дружніх векселів (коли вексель акцептує друг-поручитель). Герой оповідання — Невілл Сент-Клер, інтелігентна людина, заgrimований і переодягнений жебраком калікою. Він переконався, що жебракування приносить гарантованіший прибуток, ніж звичайна служба. Сент-Клер розповідав Холмсу: «Мені пред'явили вексель, за яким я поручився сплатити за приятеля двадцять п'ять фунтів. Я й гадки не мав, де дістати ці гроші, і раптом мені в голову прийшла чудова думка. Попросив кредитора почекати два тижні, я взяв на

роботі відпустку: провів її в Сіті, просячи милостиню. За десять днів я зібрав необхідну суму і сплатив борг».

Як будь-який цінний папір, вексель міг служити інструментом корисливої наживи або незаконного збагачення, наприклад лихварів. Хоча законодавство забороняло видачу грошей під надмірні відсотки, це не заважало лихвареві вимагати від боржника вексель на суму набагато вище отриманої.

Часом вексельну петлю накидали на себе гувльіси й ловеласи, карткові гравці. В азарті вони підписували зобов'язання на неймовірні суми. Щоправда, якщо марнотрат давав векселів значно більше, ніж міг оплатити, то вони перетворювалися на папірці, які жодний банк не бажав враховувати, і навіть у разі розпродажу майна боржника вони покривали лише невелику частину боргу.

Іноді, втім, обіг векселів перетворювався на гру на підвищення і пониження - те саме що біржовий. Якщо недавній гувльіса зненацька одержував спадщину, крупне вигравав, вигідно одружився або знаходив заможного поручителя, то його зобов'язання, які вчора ще коштували копійки, миттю знаходили реальну цінність. Недаремно так тріумфував бальзаківський Гобсек, коли сумнівні векселі графа де Трая, куплені за безцінь у побратимів лихваря, вимушено прийняла в обмін на прекрасні діаманти графиня де Ресто, до нестями закохана в де Трая. Після угоди старий «схопився з місця і, пританцьовуючи, закричав: «А діаманти в мене! А діаманти-то мої! Чудові діаманти! Дивні діаманти! І як дешево дісталися!...»

Подібними міркуваннями керувався кредитор Свирида Голохвастова у п'єсі Старицького «За двома зайцями»: він позичив гроші, розраховуючи на посаг Проні Серкової. «Повірте, - гаряче переконував Свирид, - Серкові гроші будуть ваші!» - «Молодець! Пиши вексель».

Векселі можна було писати тільки на спеціальному встановленому урядом гербовому папері. У продажу були поширені бланки під різні суми операцій, у кожному випадку - за особливою ціною, що являла собою держмити на угоду.

Розрізняли два види векселів: простий і переказний: У першому випадку зобов'язувався заплатити той, який підписав вексель, в другому - векселедавець (трасант) перекладав сплату на іншу особу (трасата); втім, трасат брав на себе відповідальність тільки після акцептації (підпису) векселя. У зарубіжній практиці, де давно склалася система розгалужених фінансових взаємозв'язків, саме переказні векселі були найпоширенішими.

Характерною особливістю вексельного обігу була можливість передачі векселя від першого векселедержателя другому, від нього третьому і т.ін. Така операція здійснювалася під передатний запис встановленої форми (індосамент) на зворотному боці документа. Після розрахунку за векселем держатель погашав його, записавши, що зазначену суму одержав повністю. Але іноді векселедавець відмовлявся сплачувати вчасно. Тоді застосовували процедуру протесту векселів. Здійснювалася вона через нотаріуса або офіційного маклера, який засвідчував факт несплати, після чого боржник піддавався судовому переслідуванню і відповідав перед векселедержателем своїм майном. Якщо ж взяти з векселедавця було нічого, а до останнього власника вексель прийшов після подорожі по ланцюжку індосантів (тих, які підписували вексель), то протест міг бути спрямований на крайнього з цього ланцюжка, а потім і на попередніх її учасників, які вважалися солідарне зобов'язаними перед держателем. Втім, такої неприємної перспективи індосант міг заздалегідь уникнути при передачі векселя, включивши в індосамент слова: «без обороту на мене».

• Робота з таблицею «Герої повісті та їхнє ставлення до золота».

Внесіть до таблиці імена героїв повісті, які дотримувались відповідних позицій в житті.

У золоті зосереджені всі сили людства

Невже все зводиться до грошей

Учитель.

Виходячи із грандіозних замислів Бальзака щодо епопеї «Людська комедія», можемо стверджувати, що автор особливої уваги надавав кожній деталі, що сприяла б розумінню творчого замислу. Важливе місце в його творах належить портретам та інтер'єрам. Для творів Бальзака характерні великі експозиції, докладні описи часу дії, матеріального та суспільного становища персонажів. За формою повість «Гобсек» є оповіданням у оповіданні. Бальзак дає начебто подвійне зображення людини: під кутом зору суспільства і самої людини.

Головною особливістю композиції повісті є прийом обрамлення: історія про Гобсека "взята в рамку" опису розмови у салоні віконтеси де Гранлье.

• Робота зі схемою «Композиція повісті «Гобсек»».

Вечірка в домі віконтеси де Гранльє	
Розповідь Дервіля про знайомство з Гобсеком.	
Розповідь Гобсека історій з його життя:	
Анастасі де Ресто	Фанні Мальво:.
Розповідь Дервіля про власне життя та справи.	
Повернення до історії Анастасі де Ресто.	
Смерть Гобсека.	
<i>Щаслива розв'язка історії кохання Камілли і Ернеста де Ресто</i>	

IV Підбиття підсумків уроку.

Учитель.

Влада золота над людиною широко відображена в літературних творах: це міф про царя Мідаса, «Скупий рицар» Олександра Пушкіна, «Мертві душі» Миколи Гоголя, «Малюк Цахес на прізвисько Циннобер» Гофмана та ін. Ці твори розкривають його згубну сутність. Золото — цінність уявна. Гроші не їстимеш, але і без них не будеш ситий.

• **Бесіда.**

- Чи можна есе купити за гроші? Чи така бездоганна філософія Гобсека ?

• **Аналітична робота.**

Реставруйте висловлювання відомого американського лікаря Поля Брега:
«За гроші можна купити ліжко, але не...; їжу, але не...; ліки, але не ...; будинок, але не ...; книжки, але не ...; прикраси, але не ...; розкіш, але не ...; розваги, але не ...; релігію, але не...».
(«За гроші можна купити ліжко, але не сон; їжу, але не апетит; ліки, але не здоров'я; будинок, але не домашній затишок; книжки, але нерозум; прикраси, але не красу; розкіш, але не культуру; розваги, але не щастя; релігію, але не порятунок»).

Очікувані результати.

Учень :

—аналізує особливості втілення мотиву влади золота в повісті "Гобсек": золото стало новим володарем світу, на зміну владі аристократів іде влада "гобсеків", капіталістів (Гобсек: "Золото — ось душа вашого нинішнього суспільства");
—визначає особливості композиції повісті (роль прийому обрамлення: історія про Гобсека "взята в рамку" опису розмови у салоні віконтеси де Гранльє).

Домашнє завдання.

Намалювати асоціативний малюнок «Кольоропис повісті «Гобсек» на основі тексту повісті, виписати цитати для характеристики образу Гобсека. Дібрати афоризми з твору на тему «Філософія життя людини».

ТЕМА: Романтичні й реалістичні риси неоднозначного образу "філософа й скнари" Гобсека.

МЕТА: визначити причини неоднозначності образу Гобсека; з'ясувати особливості поєднання в образі головного героя елементів реалізму і романтизму; установити роль художніх деталей у формуванні образу Гобсека; розширити знання учнів про формування образів скнар у світовій літературі; розвивати їхнє асоціативне мислення та вміння роботи з текстом; виховувати толерантне ставлення до «життєвих філософій» інших людей

ОБЛАДНАННЯ: виставка книг «Найвідоміші скнари світу»: Ж.Б. Мольєр. "Скупий"; О. Пушкін. "Скупий рицар"; М. Гоголь. "Мертві душі"; Ч. Діккенс. "Різдвяна пісня в прозі"; М. Кропивницький. "Глитай, або ж Павук", І. Карпенко-Карий. «Сто тисяч», «Хазяїн» та ін., репродукції картин Рембрандта «Портрет старого у червоному», К. Массейса «Лихварі», ілюстрації до повісті «Гобсек», асоціативний малюнок «Кольоропис повісті «Гобсек».

ТИП УРОКУ: урок засвоєння нових знань.

ХІД УРОКУ

*Таких, як я, в Париж набереться десяток. Ми
повелителі ваших доль, мовчазні, нікому не відомі.
О. де Бальзак*

I. Актуалізація опорних знань.

Експрес-опитування

1. Символічне значення імені Гобсек. (*Сухоглот, живоглот*).
2. Позитивні персонажі повісті «Гобсек». (*Дервіль, Фанні Мальво*).
3. Що нагадує житло Гобсека? (*Лігво*).
4. Що підносив до культу Гобсек? (*Гроші, золото, матеріальне становище*).
5. На що перетворюється Гобсек у процесі деградації, незважаючи на природну обдарованість? (*Напіваавтомат*).
6. Хто є оповідачем в повісті? (*Дервіль*).
7. Цінність, якій підпорядковується все життя Гобсека. (*Золото*).
8. Героїня, для якої немає нічого святого вжитті. (*Графиня де Ресто*).
9. Ім'я коханця пані де Ресто. (*Максим де Трай*).
10. Хто має владу над світом, за твердженням Бальзака? (*Лихвар*).
11. Назвіть вид розумової діяльності, який переважав у Гобсека. (*Аналітика*).
12. Вона є одним із свідчень руйнації особистості Гобсека. (*Ощадливість*).
13. Одна із позитивних рис героїв повісті, що вирізняє їх із середовища негативних персонажів. (*Порядність*).
11. Мотивація навчальної діяльності учнів. Оголошення теми та мети уроку.

Учитель.

Для європейської літератури та живопису образ лихваря був характерним, починаючи від самих їх витоків.

- Презентація репродукції картини «Лихварі» К. Массейса.
- Перегляд виставки книжок «Найвідоміші скнари світу».

III. Робота над темою уроку.

Учитель.

Бальзаківський персонаж значно складніший, величніший, значущіший від створених його попередниками, оскільки в ньому втілена глибока філософська проблема влади грошей у суспільстві. Спробуємо дослідити особливості даного образу.

- Робота з епіграфом.

Учитель.

Знайомство з персонажем автор починає з портрета, де вже є ознаки соціальних та моральних рис героя. В його змалюванні превалюють кольори золота і срібла (обличчя схоже на місяць, його «жовтувата блідість» нагадувала колір срібла, з якого зникла позолота, волосся теж попелясто-сіре, «срібне», очі — жовті, а за зовнішнім спокоєм (завжди говорив «тихо і м'яко») ховалося щось лиховісне (автор порівнює очі героя з тхорячими, з очима злого і підступного хижака). Відчуття прихованої небезпеки Бальзак підсилює, ховаючи ті очі під козирок старого картуза. Гобсек знає таємниці найвідоміших аристократичних та буржуазних сімей і може передбачити майбутнє багатьох із них. Тому його ніс схожий до буравчика (він «вгвинчується» в події).

Звідси й порівняння героя з Талейраном, відомим своєю підступністю та впливовістю.

- **Презентація репродукції картини Рембрандта «Портрет старого у червоному».**

— *Знайдіть епізод із тексту, який може ілюструвати дана репродукція.*

- **Презентація учнями асоціативних малюнків «Кольоропис повісті «Гобсека» на основі тексту твору, присвячених аналізу кольорів, що використовує Бальзак для розкриття картини суспільства.**

- **Бесіда.**

— *Які кольори використовує автор, щоб розкрити образ Гобсека?*

— *Коли б ви мали можливість зняти кінофільм за повістю, то що б порадили світлотехнікам?*

— *Чому в першій зустрічі з Анастасі де Ресто визначальним стає присутність білого кольору?*

Учитель.

В описі зовнішності Гобсека використовуються образи культури багатьох країн і століть. Він подібний до «тих старців стародавнього Риму, яких Летьер зобразив позаду консулів на своїй картині «Смерть дітей Брута». Цей голландець, «гідний пензля Рембрандта», вражав уяву Дервіля. «Він був схожий на статую Вольтера, освітлену вечірніми вогнями». Його німа посмішка висловлювала, «ймовірно, ті самі відчуття, що і беззвучний сміх Шкіряної панчохи».

Він нагадував мармуровий стовп, «риси обличчя ... здавалися відлитими з бронзи», його бліде обличчя здавалося «вилитим з срібла», череп жовтий, «як старий мармур».

- **Презентація ілюстрацій до повісті, що зображають Гобсека**

- **Бесіда.**

— *Які епізоди з повісті ілюструють дані малюнки?*

— *Які риси характеру Гобсека проявляються в цих епізодах?*

- **Створення асоціативного портрета.**

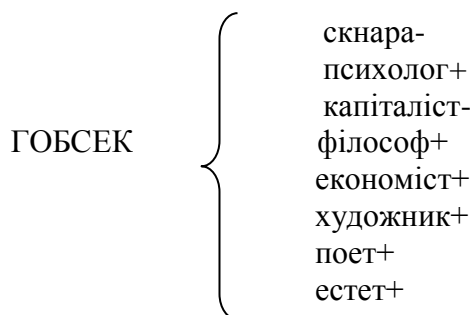
Гобсек — гроші, жаждоба, місячне сяйво,...

- **Дослідження асоціативного ланцюжка «Гобсек очима героїв повісті»:**

Дервіль. Гобсек — Талейран, карлик, створіння, людина-вексель, живоглот, дитина, дід, старий малюк, філософ, скнара, створіння нице і створіння шляхетне, удав, зозуля, що кує в годиннику.

Клієнти. Гобсек — татусь Гобсек, жид, турок, грабіжник, лихвар.

- **Заповнення схеми «Неоднозначність образу Гобсека».**

- **Бесіда.**

— Чому, маючи багато позитивних рис, Гобсек не стає привабливішим?

— Які риси є визначальними, переважаючими в характері героя?

- **Робота в групах.**

I група

Гобсек — капіталіст-накопичувач.

«З усіх земних благ варто домагатися тільки ...золота. В золоті зосереджені всі сили суспільства», — проголошує Гобсек. Доберіть докази, що герой неухильно дотримується стратегії накопичення.

II група

Гобсек - художник, поет, естет.

«А ви гадаєте, тільки той поет, хто друкує вірші?», - запитує Дервіля Гобсек. Доберіть докази, що Гобсек розуміє і цінує мистецтво, красу, літературу.

III група

Гобсек — талановитий психолог.

«Я читаю в серцях. Від мене ніщо не сховається», - стверджує герой. Доберіть докази з тексту щодо істинності чи хибності даної думки героя.

IV група.

Економічний талант Гобсека.

Підрахуйте, які статки нажив Гобсек на кредитуванні Дервіля, крім того, що той буде безкоштовно вести справи лихваря (*У книзі не уточнюється, про які саме відсотки йшлося. Проте неважко підрахувати, яку суму мав виплатити лихвареві Дервіль, взявши в борг 150 тисяч франків строком на 10 років під 15% річних, якщо б виплачував складні відсотки від вихідної суми:*

$a/0 = 150000 \cdot x \cdot (1 + 0,01 \cdot 15) 10 = 606834$ франки, що в чотири рази більше самого кредиту.

Обчислимо, яку суму належало повернути у разі, якщо б розрахунки велися за формулою простих відсотків:

$A10 = 150\ 000 \cdot x \cdot (1 + 0,01 \cdot 15 \cdot 10) = 375\ 000$ франків.

Різниця досить відчутна: понад 230 тисяч франків).

V груп а.

Гобсек — скнара.

«Він ненавидів своїх спадкоємців і не уявляв собі, щоб його багатством може володіти хтось інший, крім нього, навіть після його смерті», — це були перші прояви скупості. Створіть на основі тексту та цитат схему «Еволюція скупості Гобсека».

- **Презентація роботи груп.**

Учитель.

У Гобсека витончений розум, який може бути спрямований як на здійснення складних фінансових махінацій, так і на глибокий аналіз людських слабкостей, як на розв'язання глобальних проблем, так і на філософські роздуми про первинні категорії буття. Ми переконались, що перед нами виняткова, непересічна особистість.

- **Робота з таблицею.**

- **Заповніть таблицю «Елементи романтизму та реалізму в створенні образу Гобсека».**

Елементи романтизму в образі Гобсека	Елементи реалізму в образі Гобсека
Самотність і загадковість багатія: достеменно невідомо, хто він, звідки прийшов, де нажив свій величезний капітал...	Докладний опис операції позики грошей, точність фіксації кількості відсотків за конкретну фінансову операцію лихваря ...

Учитель. Жахливі картини відкриваються перед очима Дервіля, коли він оглядає будинок по смерті лихваря. Картини розпаду, гниття продуктів та речей стають образним доказом безглуздя накопичення. Загибель речей свідчить про духовний розклад людини, цілком від них залежної.

Бальзак відводив Гобсекові роль месника, адже жертвами лихваря часто були представники знаті, які протринькали свої багатства, ті, які крали мільйони. Сам Гобсек називає себе помстою, доктором сумління.

— *Як ви гадаєте, чи мав право Гобсек виступати в цій ролі?*

IV. Підбиття підсумків уроку.

• Фронтальне опитування.

— *Чому Дервіль, описуючи портрет лихваря, використовує епітети «місячний лик», «жовтава блідість обличчя скидалася на колір срібла, з якого облупилася позолота»?*

— *В описі зовнішності Гобсека Бальзак порівнює його очі з очима куниці: «оченята жовті, як у куниці»? Чому саме цей образ використовує письменник?*

— *Кожний день лихваря нагаду вав Дервілю рух маятника. Чому таким незмінно точним має бути кожний день Гобсека і таких, як він?*

— *Як ви розумієте визначення життя Гобсека письменником: «безшелесне», «як сиплется пісок у старовинному пісковому годиннику»?*

— *Як прозвали лихваря його клієнти? Чому? («Татусь Гобсек»; «з любов'ю до парадоксів чи глуму»).*

— *Що цей герой вважав найкращим учителем людини у житті? (Нещастя).*

— *Які характеристики дає Гобсекові Дервіль? («Людина-автомат», «Людина-вексель», «Золотий ідол»).*

— *Яку річ Гобсек-лихвар вважав своєю «найдорожчою цінністю»? (Бездоганно точні терези).*

— *Як ставився Гобсек до своїх спадкоємців?*

— *Чи згодні ви із самохарактеристикою Гобсека: «У мене погляд, як Господа Бога, я читаю у серцях. Від мене ніщо не сховається»?*

• Вирішення проблемного питання.

— *Які думки Гобсека ви вважаєте актуальними та цікавими сьогодні? Чому?*

• Коментування виписаних із повісті афоризмів на тему «Філософія життя людини».

Учитель.

Образ Гобсека складний і неоднозначний. З одного боку, це розумний, проникливий, тонкий психолог, який карає одних і дарує добро іншим. Золото зробило його своїм жерцем, своїм філософом, своїм рабом. Справжньої свободи Гобсек не отримав, тому що не тільки не зміг звільнитися від влади грошей, а й став філософом і поетом цієї влади, що й призвело до його моральної смерті.

Очікувані результати.

Учень:

— наводить приклади поєднання в образі Гобсека елементів реалізму (докладний опис операції позики грошей, точність фіксації кількості відсотків за конкретну фінансову операцію лихваря тощо) і романтизму (самотність і загадковість багатія: достеменно невідомо, хто він, звідки приїхав, де нажив свій величезний капітал).

Домашнє завдання.

Підготувати цитатний матеріал для характеристики образів героїв повісті Фанні Мальво, Анастасі де Ресто, Дервіля.

ТЕМА: Зіставлення образів Фанні Мальво й Анастазі де Ресто. Роль Дервіля в розгортанні й відтворенні подій повісті.

МЕТА: дослідити багатогранність та психологічну неоднозначність образів повісті «Гобсек»; поглибити вміння учнів порівнювати художні образи, визначати спільні та відмінні риси; розвивати навички аналізу художнього твору, дослідницькі навички, творчу уяву; виховувати почуття не терпимості до жадібності та марнотратства.

ОБЛАДНАННЯ: репродукція картини Е. Делакруа «Мефістофель», репродукції гравюр Е.Ламі із серії «Життя палацу», таблиця «Соціальні стани в повісті «Гобсек», завдання для роботи в групах.

ТИП УРОКУ: урок засвоєння нових знань.

ХІД УРОКУ

Моральність народів залежить від поваги до жінки.
В.Гумбольдт

I. Актуалізація опорних знань.

Конкурс «Кращий знавець повісті».

1. Титул де Гранльє-матері. (*Віконтеса*).
2. Ім'я дочки де Гранльє. (*Камілла*).
3. Паризький адвокат, друг родини Гранльє. (*Дервіль*).
4. Ім'я юного графа де Ресто. (*Ернест*).
5. Вулиця, на якій проживає Фанні Мальво. (*Монмартр*).
6. Дівоче прізвище матері графа де Ресто. (*Горіо*).
7. У передмісті якого міста народився Гобсек? (*Антверпен*).
8. Ім'я графині, яка жила на вулиці Гельдерській. (*Анастазі*).
9. Національність матері Гобсека. (*Єврейка*).
10. Назва кафе, в якому бувають «друзі» Гобсека. (*«Феміда»*).
11. Улюблений вислів Дервіля. (*«Содом і Гоморра!»*).
12. Провінційне містечко, де народився батько Дервіля. (*Нойон*).
13. Назва вулиці, на якій жив Гобсек. (*Гре*).
14. Назва фіктивного контракту, який Гобсек запропонував графові де Ресто. (*Фідеїкоміс*).
15. Діагноз, який сам собі поставив Гобсек.. (*Карфологія*).
16. Прізвисько дочки Прекрасної Голландки. (*Змійка*).
17. Девіз, написаний на гербі де Ресто. (*Надійність*).
18. Вони були зображені на тлі герба де Ресто. (*Хрести*).
19. Кому заповідав Гобсек все своє майно? (*Дочці Прекрасної Голландки - Змійці*).
20. Причина всіх марень Гобсека. (*Золото*).
21. Вік Гобсека, коли зустрівся із Дервілем. (*76років*).
22. Повне ім'я Гобсека. (*Жан Естер ван Гобсек*).
23. Скільки років прожив Гобсек. (*89*).

II. Оголошення теми і завдань уроку.

Мотивація навчальної діяльності.

Учитель.

Ми вже знаємо, що в повісті «Гобсек» Бальзака відтворюються історичні події Франції, пов'язані з формуванням та розвитком буржуазних відносин першої половини XIX століття. У листі до пані Карро Бальзак пише: «Мій твір («Людська комедія») має увібрати в себе всі типи людей, всі суспільні стани, він має втілити всі соціальні зрушення так, щоб жодна життєва ситуація, жодне обличчя, жоден характер, чоловічий чи жіночий, жоден спосіб життя, жодна професія, жодна французька провінція не виявились забутими». Не дивно, що Жорж Санд сказала: історики майбутнього цю епоху вивчатимуть за романами Бальзака, а називатись вона буде Францією епохи Бальзака. Згадайте з уроків історії, які події вплинули на розвиток суспільного ладу даної країни.

• Повідомлення учнів.

Після краху імперії Наполеона у Франції було відновлено монархію Бурбонів. На трон повернувся Людовік XVIII. Він жорстоко розправився з прихильниками Наполеона, які підтримували його впродовж ста днів. Проте король був змушений зберегти Конституцію 1814 р., що гарантувала недоторканність приватної власності, навіть набутої в роки революції, зокрема відібраних у церкви й емігрантів земель. Політична влада в країні перейшла до старої феодальної аристократії.

1824 р. замість померлого Людовіка на престол зійшов Карл X, який наполіг на сплаті дворянам-емігрантам значної суми за втрачені ними під час революції землі, прийняття закону про смертну кару за вчинки проти релігії та церкви. Буржуазія, ремісники, робітники і селяни стали політичне безправні.

Незважаючи на реставрацію монархії, Франція розвивалася капіталістичним шляхом: виникла велика фабрично-заводська промисловість, споруджувалися залізниці, виплавка чавуну і видобуток вугілля з 1815р. до 1830 р. подвоїлися.

Загалом промислова революція у Франції відбувалася значно повільніше, ніж у Англії: більшість населення зосереджувалася у сільському господарстві, а працю малоземельних селян, які шукали додаткового заробітку на кустарних підприємствах і мануфактурах, фінансове використовувати було вигідніше, ніж застосовувати механізми.

Промисловий переворот і розвиток капіталізму призводили до посилення експлуатації робітників, розорення дрібних ремісників і кустарів, а промислова криза надвиробництва 1826 р: та неврожайі ще більше погіршили становище трудящих. Наслідком цього було зростання революційних настроїв.

Після липневої революції 1830 р. до влади прийшла велика буржуазія, яка зберегла монархію в особі Луї Філіппа Орлеанського до 1848р.

З середини 40-х рр. у Франції були наявні всі ознаки кризи, що посилилася неврожайами 1845 і 1846рр., а також економічним занепадом. Особливе обурення викликала політика фінансової аристократії.

На тлі зубожіння народу яскраво вирізнялася бездіяльність буржуазії, що погрязла в розкоші та аморальності.

• Бесіда.

— Які з перерахованих вище історичних подій відображені в повісті Бальзака ?

— Дайте загальну характеристику суспільству, що зображене в повісті.

• Презентація репродукцій гравюр Е.Ламі із серії «Життя палацу».

• Бесіда.

— Яке враження справили на вас гравюри ?

— Які сюжети обрав художник для розповіді про життя аристократів?

— Які з даних гравюр могли б стати ілюстраціями до повісті «Гобсек»?

— Визначте, до яких соціальних станів належать герої повісті, і запишіть їхні імена у відповідні графи таблиці.

• Робота з таблицею «Соціальні стани в повісті «Гобсек».

Аристократія	Буржуазія	Середній стан	Нижчий стан
Віконтеса де Гранльє, сім'я графа де Ресто, Максим де Трай.	Гобсек та його друзі по ремеслу, які збираються в кафе «Феміда».	Дервіль, Фанні Мальво.	Інвалід, воротарка, служниця у домі де Ресто та ін.

Учитель.

На думку Бальзака, психологія і спосіб життя людини залежать не від природи, а від соціального середовища. Цікаво, що за походженням Гобсек із середнього стану, але, наживши капітал, став яскравим представником нового соціального стану. І саме він є тим дзеркалом, яке виявляє всі негативні або позитивні риси всіх представників суспільних станів. «У мене погляд, яку Господа Бога, я зазираю в душі», — стверджує Гобсек.

• Бесіда.

- Чи несуть слова Гобсека божественну суть ?

- Чи має право герой стверджувати власну перевагу на людях ?
- Які асоціації із відомими вам літературними героям викликають слова Гобсека ?

III. Робота над темою уроку.

• Презентація репродукції літографії Е.Делакруа «Мефістофель над Віттенбергом».

• Бесіда.

- А, можливо, Гобсек зробив помилку, коли порівнював себе із Господом Богом ?
- Згадайте, які випробування послав Мефістофель душі Фауста?
- Які «перевірки» жертвам любив влаштовувати батечко Гобсек ?
- Чому таку увагу герой приділяє «дослідженню» стягнення боргів з двох жінок ?

Учитель.

«Моральність народів залежить від поваги до жінки», — вважав німецький вчений, філософ Вільгельм Гумбольдт. «У жіночому люстерку віддзеркалюється вся доля суспільства, а в жіночих будуарах вирішуються духовні проблеми історії...», — стверджував Бальзак.

Згадайте незвичайне дзеркало, створене Тролем із казки Ганса Крістіана Андерсена «Снігова королева». В ньому все гарне здавалось потворним, а все некрасиве — надзвичайно довершеним.

— Якби Гобсек теж мав би таке дзеркало, то в чому б полягала його особливість ?

(Все розглядається крізь призму грошей: «Так от, усі людські пристрасті, розпалені зіткненням інтересів у вашому нинішньому суспільстві, проходять переді мною, і я влаштовую їм огляд, а сам живу спокійно»).

Пропоную вам взяти до рук «гобсеківське» дзеркало і поглянути крізь нього на двох жінок: Фанні Мальво та Анастазі де Ресто.

— Які аспекти життя героїнь відіб'ються в цьому дзеркалі?

(Місце проживання, особливості облаштування помешкання, побуту та вбрання, зовнішність героїні, розпорядок дня, почуття, які викликали у лихваря, ставлення до грошей, чого досягнуто героїнями у фіналі).

• Робота в групах.

Узявши за основу зазначені аспекти та використовуючи текст, дайте характеристику.

I група. Анастазі де Ресто.

II група — Фанні Мальво.

• Презентація роботи груп.

• Бесіда.

— Яке враження на вас справили дані образи?

— Яке ставлення до обох жінок Гобсека, Дервіля та автора ? Що спільного в їхніх оцінках ? Чим можна пояснити таку однаковість ?

— Чому Анастазі не винесла з першої зустрічі з лихварем жодного уроку, коли він повернув їй 200 франків за діамант?

— У чому полягає негативний вплив грошей на духовність людини? Поясніть на прикладі Анастазі де Ресто.

— Чи на всіх гроші можуть так негативно впливати ?

— Які кроки призвели до деградації Анастазі як особистості?

(Байдужість до батька, зрада чоловіку, марнотратство, непорядність).

Учитель.

Образ Анастазі де Ресто викликає в нас суперечливі почуття тому, що автор змальовує свою героїню у різних іпостасях. За допомогою різноманітних засобів — портретної характеристики, через побутові деталі, середовище, поєднання рис романтичного і реалістичного стилів Оноре де Бальзак створив неоднозначний, складний жіночий образ.

Героїня Бальзака на якийсь час у своєму житті забула, що без "вічних життєвих цінностей" — відданості, родинних прив'язаностей, милосердя, почуття обов'язку — щастя людини стає ілюзією.

«Обери позицію».

1. У біді людина пізнає ціну грошам, ціну людям. Героїня пройшла через муки кохання, через страждання, переживши падіння, ілюзорне щастя, та все ж повернулась до найвищої цінності у житті для жінки - до дітей: "Графиня живе героїчним життям, вона цілком присвятила себе дітям, дала їм чудову освіту і виховання".

2. Мені здається, що графиня не спроможна повернути любов дітей. Вона постає для мене безсовісною істотою, бо тільки жінка, позбавлена моральних цінностей, може перевертати постіль щойно померлого чоловіка у пошуках заповіту на користь дітей, аби знищити його та привласнити спадщину і далі сплачувати борги свого коханця.

• Бесіда.

— *Як ставиться молодий де Ресто до своєї матері ? — Як сприймали таке ставлення в аристократичному оточенні?*

— *Добре ставлення до матері, яка має негарну репутацію в суспільстві, здається героям повісті дивним. А ви як ставитеся до цього?*

— *У повісті змальовано й інші образи жінок. Наприклад, віконтеса де Гранльє. Як ви гадаєте, до кого з перерахованих вище жіночих образів тяжіє цей персонаж?*

— *Чого більше у ваших доповідях, : психології чи взаємозв'язків із соціальним станом та матеріальними благами?*

— *Чи можемо ми вважати, що аристократія має руйнівний негативний вплив на суспільство Франції?*

— *Чи існують сили, що протистоять руйнівному впливу матеріального ідеалу? Схарактеризуйте цей моральний ідеал на прикладі образу Фанні Мальво.*

Учитель.

На прикладі образу Анастазі Бальзак відображав жіночу драму тогочасного суспільства, де є місце лише грошам, золоту, а не почуттям.

Чи можна карати графиню, адже вона щиро закохалася у Максима де Трая? Та за коханням героїня не побачила, як зрадила дітей.

Інша доля спіткала Фанні Мальво. Всьому, що має: родину, статки, вона завдячує лише собі, своїй праці, незрадженням моральним принципам, її історія закінчується щасливо.

Важливу роль у розумінні образів повісті відіграє Дервіль. На перший погляд, виникає запитання: для чого авторові знадобився Дервіль? Адже його наявність тільки заплутує хід оповіді: адвокат у приймальні графині де Гранльє розповідає історію, яка змусить змінити погляд на становище у вищих колах Парижа графа Ернеста де Ресто, а з назви видно, що увага читачів має бути зосереджена на лихвареві Гобсекові. Дервіль об'єктивно відтворює події, висловлює власне ставлення до героїв і ситуацій, що створює особливу атмосферу задушевності розмови і достовірності оповіді. За своєю природою Дервіль спостережливий, він проникає скрізь, бачить те, що причаїлося у глибинах життя. Це посередник, людина простої та ясної душі, через яку мали б відобразитися інші люди. Чому все ж таки між Гобсеком та читачем стоять аж дві особи: автор і оповідач? Так, Дервіль - один (якщо і не єдиний) із тих, хто добре знає Гобсека і бере безпосередню участь у справах сім'ї де Ресто. Згадаймо, що Бальзак у своїх творах дає начебто подвійне зображення людини: під кутом зору суспільства і самої людини. У цій повісті письменник ускладнює сприйняття образу читачем. Ми сприймаємо Гобсека, образно кажучи, у трьох іпостасях: Гобсек - очима його жертв; Гобсек - очима Дервіля; Гобсек - у власному сприйнятті. Що ж нам стає відомо про самого оповідача?

• Відтворення учнями літературної біографії Дервіля.

• Бесіда.

— *Як ви гадаєте, чи стане Дервіль успішним стряпчим?*

— *Прокоментуйте слова: «Дервіль був позбавлений лукавства, необхідного стряпчому»?*

— *Чому Гобсек довірився саме Дервілю?*

— *Як Гобсек жартома іноді називав Дервіля?*

(Грацієм, пов'язуючи його із іменем голландського юриста, історика, державного діяча, автора книги «Про право війни і миру»).

• **Коментоване читання сцени обміну діамантів у Гобсека Максимом де Траєм та графинею де Ресто.**

— *Висловіть ваше ставлення до поведінки Дервіля.*

— *Як вчинив Дервіль зі спадком графа де Ресто?*

— *Як би на його місці зробив це Гобсек або хтось із його «колег»?*

— *Бути чесним, гідним, працьовитим, як говорить Роберт Берне в поезії «Чесна гідність», обов'язково означає бути бідним?*

— *Чи міг би замінити в лихварстві Гобсека Дервіль?*

IV. Підбиття підсумків уроку.

Учитель.

Дервіль із дружиною Фанні втілюють ідеал письменника, ідеал моральний, який все ж суперечить життєвим реаліям часу Бальзака. Про Дервіля кажуть: «... ніколи він нічого не досягне, зате буде найщасливішим і найпоряднішим із людей».

Щодо центральної проблематики твору (у чому сенс буття, щастя, чи втілюються ці поняття у грошах, багатстві), то Дервіль і Гобсек — антагоністи. Лихвар помирає самотнім, збожеволівши серед численних скарбів. Дервіль знаходить гармонію у щасливому шлюбі та можливості заробляти гроші завдяки розумові, знанням, моральним чеснотам — рисам, які притаманні кращим персонажам Оноре де Бальзака.

«Всевладний» Гобсек гине, накопичені ним гроші — мертві. Єдине, що лишається по ньому, — пам'ять Дервіля, людини, яка обрала протилежний шлях.

Гроші всевладні лише в матеріальному світі: це еквівалент праці, дії, зреалізованості особистості. Але ні любов, ні благополуччя, ні щастя, ні, врешті, здоров'я та життя не мають грошового еквівалента. Філософія Гобсека виявилася помилковою: володіти можна тим, що має ціну, а безцінне (те, що і є справжньою сутністю людського світу) підвладне лише Любові.

• **Бесіда.**

— *Наскільки повість є актуальною сьогодні?*

— *Чи панує в наш час жага багатства?*

Очікувані результати.

Учень :

— порівнює жіночі образи повісті; характеризує роль Дервіля в розгортанні й відтворенні подій твору (він об'єктивно відтворює події, висловлює власне ставлення до героїв і ситуацій, що створює особливу атмосферу задушевності розмови і достовірності оповіді); висловлює особисте ставлення до проблем, що порушуються в творі, аргументуючи свою точку зору прикладами і цитатами з тексту.

Домашнє завдання.

Прочитати «Пампушку» Гі де Мрпасана.

ТЕМА: Місце новели «Кармен» у творчості П. Меріме та у світовому мистецтві.

МЕТА: ознайомити учнів із життєвим та творчим шляхом П. Меріме; визначити місце новели «Кармен» у творчому доробку письменника; показати вплив його творчості на розвиток світового мистецтва; розвивати теоретико-літературні поняття, зокрема про вічний образ в літературі на прикладі образу Кармен; вміння аналізувати художній твір, порівнювати засоби створення художнього образу різними видами мистецтва; виховувати високі гуманні почуття, любов до свободи як однієї з найбільших життєвих цінностей.

ОБЛАДНАННЯ: портрет П. Меріме, тексти новели «Кармен», фонозапис опери Ж. Бізе «Кармен», відеозаписи балету Р. Щедріна «Кармен-сюїта», х/ф К. Саура «Кармен» (1983), збірка поетичних творів О. Блока.

ТИП УРОКУ: урок додаткового читання.

ХІД УРОКУ

*Я вибрала Долю собі сама.
І що зі мною не станеться —
у мене жодних претензій нема
до Долі — моєї обраниці.*

Л. Костенко

I. Мотивація навчальної діяльності.

• Демонстрація одного із видань новели «Кармен» П. Меріме.

Виразне читання вчителем поезії О. Блока із циклу «Кармен».

Бушует снежная весна.

Я отвожу глаза от книги...

О, страшный час, когда она,

Читая по руке Цуниги,

В глаза Хозе метнула взгляд!

Насмешкой засветились очи,

Блеснул зубов жемчужный ряд,

И я забыл все дни, все ночи,

И сердце захлестнула кровь,

Смывая потянь об отчизне...

А голос пел: Ценою жизни

Ты мне заплатишь за любовь!

II. Робота над темою уроку.

• Повідомлення теми, мети уроку.

• Презентація портрета письменника.

Слово вчителя.

Всесвітньо відомий образ гордої і прекрасної Кармен створив Проспер Меріме. Він народився 28 вересня 1803 р. у Парижі. Батьки письменника зналися на мистецтві, зокрема його батько був художником. Майбутній письменник закінчив правознавчий факультет, але юриспруденція цікавила його мало. За світоглядом Меріме був близьким ідеям Просвітництва. Він байдуже сприймав усі революції у Франції, свідком яких був, суспільні проблеми майже не відбилися в його творчості. Натомість він сконцентрував свою увагу на вивченні мистецтва, духовної культури, історії та літератури. Був обраний членом Французької академії. Написав низку праць з історії Стародавнього Риму, Росії та України, статті про іспанську та російську літератури, перекладав твори російських письменників — Пушкіна, Гоголя, Лермонтова.

Задум створення новели виник у Меріме в 1830 році під час його подорожі до Іспанії. Там він зустрів циганку Карменсіту — прототип майбутнього жіночого образу. Перш ніж розпочати твір, письменник провів велику дослідницьку роботу, пов'язану із вивченням наукових праць про циган, їхню мову, адже прагнув забезпечити правдивість «місцевого колориту» та іспанського характеру, який зображений у новелі.

- **Бесіда за запитаннями.**

— Які враження залишилися у вас після прочитання твору П. Меріме ?

— До якого жанру літератури належить твір «Кармен» ? Чому, на вашу думку, немає єдиного тлумачення щодо цього питання ?

— Вкажіть ознаки, які дають підстави вважати «Кармен» повістю, та ознаки, що роблять її близькою до жанру новели.

— Назвіть головних героїв твору.

— Чим вам сподобалася головна героїня, а що в її характері і вчинках вас відштовхує?

- **Робота в групах.**

Характеристика образів головних героїв твору.

I група. Образ Хосе.

Доля Хосе - це історія людини, спустошеної і згубленої пристрастю. Кармен у коханні залишається внутрішньо вільною; Хосе, покохавши Кармен, волю втрачає. Він страждає від своєї пристрасті, але не в змозі її здолати. Щоб зберегти Кармен, він відмовляється від своєї волі. Він підкоряється циганці, але вимагає від неї такої самої покори. Він убиває Кармен, бо вона не любить його, але волі її здолати не може. Смерть Кармен не приносить Хосе звільнення.

II група. Образ Кармен.

Кармен — циганка. У неї нема ні вітчизні, ні батьків, ні родичів. Вона всім однаково близька і чужа. Для неї чужа міщанська мораль, і вона не визнає жодних законів, окрім законів своєї волі. Кармен підступна і жорстока. Вона зраджує і обдурює. І лише любов до свободи, незалежність і нетерпимість до деспотизму і пригнічення підносять і виправдовують її. Відраза до насильства над свободою — її єдина логіка. Кармен не зраджує їй ні в коханні, ні в ненависті. Навіть для збереження життя вона не хоче відмовитися від свободи, підкоритися чужій волі.

- **Робота над епіграфом.**

Визначення проблематики твору:

— вільне кохання, що підкоряється лише власним законам;

— руйнівна дія буржуазної цивілізації на людей самотньої і давньої культури, в душах яких збереглися почуття гордої незалежності і здатність до самовідданої при -страсті.

- **Визначення сюжетно-композиційних особливостей твору.**

Структура твору — оповідь в оповіді. Така структура пов'язана з наміром письменника пізнати людину в цілому, а не тільки її характер. Меріме використовує прийом контрасту: на тлі стриманого і зануреного в себе вченого особливо виразна сила почуттів і темпераменту Хосе і Кармен.

- **Визначення художнього методу.**

Поєднання романтичного і реалістичного в новелі. На рівні сюжету - це романтичний твір: персонажі — «природні люди», які нехтують мораллю, незвичайні події, місцевий колорит.

- **Актуалізація опорних знань.**

— Що таке місцевий колорит?

— З якою метою письменники передають місцевий колорит у художньому творі ?

— Завдяки яким художнім деталям забезпечується створення місцевого колориту?

— На прикладі яких художніх творів, вивчених у шкільному курсі зарубіжної літератури, найбільш повно розкривається це поняття?

— Чи вдається П. Меріме передати місцевий колорит у новелі «Кармен»? Відповідь проілюструйте цитатами з тексту.

Висновок.

Для Меріме колорит не вичерпується зображенням національного вбрання. Схожість новели з творами романтизму зовнішня, бо в ній головне не сюжет, а те, як він розгортається. Образ Кармен позбавлений піднесеності. На думку Меріме, треба не захоплюватися, а шукати причини вчинків героїв у їхній психології та середовищі й оточенні. Історія Кармен і Хосе занурена в реалістичний опис країни, історії народу, його звичаїв, адже умови існування розкривають характер людини. Слово вчителя. Послухайте, як передав характер Кармен композитор Жорж Бізе.

- **Музична пауза.**

Прослуховування фрагмента опери Ж. Бізе «Кармен».

- **Культурологічний екскурс.**

Творчість французького композитор Жоржа Бізе - значний пласт драматичної світової культури. Його темпераментна музика сповнена неповторного мелодійного багатства та виразності. Народився композитор у Парижі в 1838 році в сім'ї вчителя співу. Виняткові здібності виявилися рано: знав ноти в чотири роки, а вже в дев'ять вступив до консерваторії. Феноменальний слух, пам'ять, блискучі виконавські й композиторські здібності юнака захоплювали. Однак прем'єра «Кармен» на оперній сцені викликала жакливе обурення публіки. Бізе помер, так і не дізнавшись, що її гідно оцінять. Так, російський композитор П.І. Чайковський напише: «Опера Бізе - шедевр, одна із тих не багатьох речей, яким судилося відобразити в собі найбільшою мірою музичні прагнення цілої епохи. Років через десять «Кармен» буде найпопулярнішою оперою на світі...» Слова Чайковського виявились пророчими. Опера «Кармен» і на сьогоднішній день є однією з найпопулярніших вистав.

- **Порівняння образу Кармен, створеного П. Меріме і Ж. Бізе.**

Образ головної героїні, літературним батьком якої був П. Меріме, в опері Ж. Бізе істотно змінено. Оперна Кармен — уособлення жіночої краси і чарівності, пристрасного волелюбства й сміливості. Хитрість, злодійська діловитість — риси Кармен, які домінували в новелі Меріме, в опері майже відсутні. Ж. Бізе надав шляхетності характеру головної героїні, акцентував на прямоті її почуттів і незалежності вчинків.

- **Перегляд фрагмента відеозапису балету Р. Щедрина «Кармен-сюїта» або художнього фільму К.Саура «Кармен».** Порівняння створення художнього образу засобами різних видів мистецтва.

Висновок про вплив літературного твору на появу творів інших видів мистецтва: новела П. Меріме «Кармен» (1845) — опера Ж. Бізе «Кармен» (1875), балет Р. Щедрина «Кармен-сюїта» (1967), художні фільми К. Саура «Кармен» (1983), В. Аранда «Кармен» (2003) тощо — та про пріоритетне значення художньої літератури в системі різних видів мистецтва.

- **Актуалізація опорних знань.**

— *Що таке вічний образ ?*

— *Які літературні персонажі створюють галерею вічних образів?*

— *Що дає підстави стверджувати, що Кармен - вічний образ?*

- **Слово вчителя.**

Проспер Меріме у новелі «Кармен» створив складний і неоднозначний образ циганки. В душі кожної людини поряд живуть добро і зло, нікчемне і шляхетне. Меріме вважає, що там, де людина вчиняє негідно, винні не особистісні якості, а соціальні умови, в яких вона живе. Письменник не ідеалізує людину, але і не зневажає її, бо вірить, що навіть у тому, хто здійснив злочин, живуть у душі добрі почуття. Новела виявила великий талант Меріме - психолога, який зміг розповісти про вічну драму кохання. І

III. Підбиття підсумків уроку.

- **Розповідь про вплив творчості Меріме на розвиток української літератури.**

Меріме познайомився з окремими сторінками української історії через художні твори О. Пушкіна, повісті М. Гоголя зі збірок «Вечори на хуторі біля Диканьки» і «Миргород», «Народні оповідання» Марка Вовчка. Отримує відомості і з історичної літератури, які покладені в основу його власних творів - «Українські козаки та їхні останні гетьмани», «Богдан Хмельницький». У творах П. Меріме про Україну відчутне об'єктивне тлумачення історичних подій, симпатія до сильних історичних постатей, глибоке розуміння і співчуття трагічній долі країни.

Завдяки цим працям Меріме в 70-х роках XIX ст. посилився інтерес до України французьких учених - фольклористів, істориків, літературознавців. Під впливом його досліджень у 1869 р. французький Сенат навіть ухвалив рішення вивчати в школах Франції історію України.

Існують припущення щодо особистого знайомства Меріме з Марком Вовчком, адже українська письменниця жила в Парижі й була не чужою французькій літературно-мистецькій інтелігенції. Меріме мав намір перекласти рідною мовою її твори.

Очікувані результати.

Учень :

- дає загальну характеристику творчості П. Меріме;
- аналізує новелу «Кармен»;
- визначає вплив новели на розвиток світового мистецтва.,

Домашнє завдання.

Підготуватися до написання контрольної роботи за I частиною розділу «Із літератури реалізму».

ТЕМА: Контрольна робота за I частиною розділу «Із літератури реалізму».

МЕТА: перевірити рівень засвоєння матеріалу з I частини розділу «Із літератури реалізму»; виявити, які складові навчального матеріалу учні засвоїли найбільш вдало, а які викликали у них труднощі й потребують корегування; розвивати логічне мислення, вміння встановлювати відповідність між різними літературними явищами, навички зв'язного мовлення учнів; виховувати у десятикласників вимогливість до рівня власних знань.

ОБЛАДНАННЯ: зошити для контрольних робіт, матеріали для проведення контрольної роботи.

ТИП УРОКУ: урок контролю знань.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент.

- Презентація теми і мети уроку.

II. Робота над темою уроку.

- Ознайомлення учнів зі змістом тематичної контрольної роботи.

- Повідомлення критеріїв оцінювання робіт.

— Правильна відповідь на 1 запитання I - II рівнів - 0,5 бала. Максимальна кількість балів - 6.

— Правильне виконання 1 завдання III рівня - 1 бал. Максимальна кількість балів - 3.

— Завдання IV рівня виконуються на вибір. Правильне виконання завдання - 3 бали. Максимальна кількість балів - 3.

- Виконання учнями завдань.

I — 11 р і в н і.

Укажіть правильну відповідь:

1. Які провідні естетичні принципи реалізму:

- герой - яскрава, незвичайна особистість;
- тло подій барвисте, екзотичне;
- посилена увага автора до віддаленого у просторі й часі;
- історично конкретне зображення характерів?

2. Який жанр художньої літератури досягає найвищого розвитку за доби реалізму:

- оповідання;
- новела;
- повість;
- роман?

3. Проза якого характеру найбільше приваблює реалістів XIX ст.

- морально-психологічного;
- морально-етичного;
- соціально-психологічного;
- соціально-фантастичного?

4. Що мало вплив на розвиток реалізму в XIX ст.:

- розвиток науки і філософія позитивізму;
- релігія;
- політичні події;
- літературні дискусії?

5. Яка генеалогія сюжету роману Стендаля «Червоне та чорне»:

- судова хроніка;
- історична хроніка;
- авторський вимисел;

г) літературні джерела?

6. Який конфлікт є сюжетним стрижнем роману «Червоне і Чорне»:

- а) Жульєна Сореля і пані де Реналь;
- б) Жульєна Сореля і Матильди де Ла Моць;
- в) головного героя і суспільства;
- г) мистецтва і дійсності?

7. Які аспекти поєднані в романі «Червоне і чорне»:

- а) соціально-політичний і психологічний;
- б) соціальний і політичний;
- в) соціальний і психологічний;
- г) політичний й психологічний?

8. Яке визначення розкриває сутність головного героя роману «Червоне і чорне»:

- а) «універсальна людина»;
- б) «гармонійна людина»;
- в) «цивілізована людина»;
- г) «природна людина»?

9. Визначте за особливостями естетичної програми, кому належить висловлювання: *«Моє творіння охопить усі прошарки французького суспільства ХІХ ст.; якщо через п'ятсот і через дві тисячі років захочуть вивчити французьке суспільство часів Імперії, Реставрації та мерзенного липневого уряду, тоді археологам та іншим ученим достатньо буде подивитися у мої твори».*

- а) Стендалю;
- б) Гюго;
- в) Бальзаку;
- г) Флоберу?

10. Що в перекладі з голландської означає прізвище головного героя повісті «Гобсек»;

- а) людина-автомат;
- б) людина-вексель;
- в) живоглот;
- г) лихвар?

11. У традиціях якого художнього напрямку створено повість «Гобсек»:

- а) реалізму;
- б) романтизму;
- в) поєднання реалізму і романтизму;
- г) модернізму?

12. Яка провідна думка повісті «Гобсек»:

- а) гроші правлять світом, за них можна придбати все;
- б) золото - духовна сутність тодішнього суспільства;
- в) влада грошей перетворює людину на бездуховну істоту;
- г) золото приносить владу, достаток, незалежність?

Відповіді: 1 - г, 2 - г, 3 - в, 4 - а, 5 - а, 6 - в, 7 - а, 8 - г, 9 - в, 10-в, 11 - е, 12- в.

III рівень.

13. Установіть відповідність між жанровим різновидом роману та характерною ознакою

1 зображення приватного життя, побуту персонажів	А історичний
2 поєднання характерних ознак кількох жанрових різновидів роману	Б психологічний

3 відтворення певного періоду історії, поєднання історичної правди з художнім вимислом	В соціально-побутовий
4 відтворює аналіз та самоаналіз внутрішнього світу героїв	Г філософський
	Д поліфонічний

Ключ: 1 -В, 2-Д, 3-А, 4-Б.

14. Установіть відповідність між художніми творами та літературними жанрами.

1 Стендаль. «Червоне і чорне»	А оповідання
2 Бальзак. «Людська комедія»	Б новела
3 Бальзак. «Гобсек»	В повість
4 Меріме. «Кармен»	Г роман
	Д епопея

Ключ: 1 -Г, 2-Д, 3-В, 4-Б.

15. Установіть хронологію створення образу скнари у світовій літературі.

- а) Герасим Калитка (І. Карпенко-Карий. «Сто тисяч»);
- б) Скрудж (Ч. Діккенс. «Різдвяна пісня в прозі»);
- в) Плюшкін (М. Гоголь. «Мертві душі»);
- г) Гобсек (О. де Бальзак. «Гобсек»).

Ключ: 1 - г, 2 - в, 3 - б, 4 - а.

IV рівень.

16. Доберіть і запишіть приказки, прислів'я, афоризми для характеристики Жульєна Сореля або Гобсека (на вибір). Обґрунтуйте свій вибір.

Домашнє завдання.

Повторити відомості про Ч. Діккенса, отримані на уроках зарубіжної літератури у 6 класі та на уроках англійської мови.

ТЕМА: Чарльз Діккенс (1812-1870). Життєвий і творчий шлях. Творчість письменника як одна з вершин англійської літератури, реалістичні та романтичні тенденції в його прозі.

МЕТА: охарактеризувати творчість Ч. Діккенса як одного з провідних представників соціальної прози XIX ст.; поглибити знання про головні віхи життєвого і творчого шляху письменника; розвивати знання учнів про романтичні й реалістичні традиції в літературі на прикладі творчості Ч. Діккенса; виховувати інтерес до творчої спадщини письменника.

ОБЛАДНАННЯ: фотографії, репродукції портретів Ч. Діккенса

ТИП УРОКУ: урок засвоєння нових знань і формування на їхній основі вмінь і навичок.

ХІД УРОКУ

Я робив і робитиму все, на що здатна людина, аби наполегливістю, терпінням, невпинною працею прокласти собі шлях.

Ч. Діккенс

I. Мотивація навчальної діяльності.

• **Мультимедійна презентація «Вулицями Лондона».**

• **Бесіда.**

— Зображення якого міста ви щойно переглянули?

— Які відомі архітектурні пам'ятки вказують на те, що це Лондон?

— Творчість яких письменників належить до англійських національних культурних надбань?

• **Слово вчителя.**

Письменник, про творчість якого ми сьогодні починаємо розмову, міг годинами блукати вулицями Лондона. Та не серед визначних архітектурних шедеврів, а в лондонських нетрях він отримав своє справжнє виховання. Так майбутній письменник створив у своїй уяві літературний Лондон. Він — визначний письменник-урбаніст і тонкий психолог — проклав шляхи своїм героям, побувавши у всіх закутках великого міста раніше за них. На сторінках 16 діккенсівських романів, численних оповідань, нарисів, есе виник монументальний образ Лондона.

II. Робота над темою уроку.

• **Презентація теми, мети уроку.**

• **Актуалізація опорних знань.**

— Який твір Чарльза Діккенса - ми вивчали на уроках світової літератури в 6 класі?

— Які враження залишилися у вас після прочитання «Різдвяної пісні в прозі»?

— Яка головна думка повісті?

— Це твір реалістичний чи романтичний?

— Назвіть наявні ознаки реалізму та романтизму в «Різдвяній пісні в прозі».

— Чи можна судити про характер людини за написаним нею твором?

• **Слово вчителя.**

«Різдвяна» філософія Діккенса стала основою його романтичного сприйняття світу. І в подальшому житті, хоч якою б реалістичною, багатогранною була картина суспільства в його романах, хоч якими глибокими були б психологічні прозріння письменника, в книгах Діккенса завжди залишалося місце «різдвяному» ставленню до життя, надії на досягнення ідеалу наперекір усім соціальним фактам і аргументам розуму.

• **Актуалізація опорних знань.**

— Які сторінки біографії письменника вам відомі з уроків світової літератури у 6 класі та з уроків англійської мови?

• **Презентація роману «Девід Копперфілд».**

Цей роман, найбільш популярний з усіх діккенсівських романів, найулюбленіший твір самого

автора, отримав величезний успіх. «Девід Копперфілд» тісно пов'язаний з біографією письменника. *Наскрізна тема* — «непокірне серце» юного Девіда — причина всіх його помилок, зокрема найсерйознішої — нещасливого першого шлюбу.

- **Робота з підручником.**

Ознайомлення з матеріалом про життєвий шлях письменника.

- **Бесіда.**

— Назвіть головні віхи життєвого і творчого шляху Чарльза Діккенса.

— Які сторінки біографії письменника вас особливо зворушили?

— Які життєві події мали найбільший вплив, на формування Чарльза Діккенса як письменника?

— Яку роль відіграла сім'я у його розвитку?

— Якою ви уявляєте родину Діккенсів?

- **Виразне читання вчителем уривків із книги Хескет Пірсон «Діккенс».**

«Ось сімейний портрет Діккенсів... Місіс Діккенс-старша (мати Чарльза) була тверезою, розсудливою дамою зі стомленим, побляклим обличчям, а Джон Діккенс (батько письменника) - вгодованим, модно одягненим паном з помітною схильністю до витіюватих фраз і піднесених почуттів. Місіс Діккенс-старша обожнювала танцювати, і, хоча Чарльза злегка судомило, коли він бачив свою матінку за таким грайливим заняттям, він сам інколи танцював з нею. Містер Джон Діккенс, за власним зізнанням, був оптимістом. Він говорив, що схожий на корок: загонять під воду в одному місці, а він як ні в чому не бувало бадьоро вистрибує в іншому. З Чарльзом, у якого постійно змінювався настрій, родичам було не дуже затишно: він міг бути сердечним і веселим, а за мить ставав розгубленим, замкненим».

- **Робота над епіграфом.**

У сімнадцять років Чарльз познайомився з Марією Біднелл, донькою лондонського банкіра. Чотири роки дівчина морочила хлопцеві голову і нарешті, після сімейної дискусії, переконала себе, що простий репортер їй не рівня. Чарльз Діккенс виявився сильною особистістю — в останньому листі Марії він написав, зокрема, слова, які стали епіграфом до нашого уроку. Через чверть століття місіс Біднелл-Вінтер почала закидати вже відомого письменника посланнями з натяками на те, що вона, мовляв, «усе пам'ятає й готова все розпочати знову». Хоча реальною причиною раптового «відродження почуттів», напевно, стали гроші Діккенса і фінансовий крах її чоловіка.

— Чи вдалося Чарльзу Діккенсу прокласти собі шлях у житті? Відповідь обґрунтуйте посиланнями на матеріали підручника.

- **Презентація портретів письменника.**

Культурологічний екскурс.

Макліз Деніел - англійський художник XIX ст., портретист та ілюстратор. Член Королівської академії. Один із близьких друзів Діккенса. Його пензлю належить широковідомий портрет Діккенса (1838).

- **Бесіда за сприйняттям твору живопису.**

— Які враження справив на вас портрет Діккенса роботи Деніела?

— На чому акцентує свою увагу художник? Що намагається підкреслити?

— Чи збігається зображення на портреті з вашим уявленням про письменника?

- **Слово вчителя.**

Словесний портрет Діккенса досить вдало намалював англійський письменник Честертон. Діккенс був середнього зросту. Його природна жвавість і малопредставницька зовнішність були причиною того, що він справляв враження людини низькорослої, дуже мініатюрного складу. В молодості у нього на голові була занадто екстравагантна, навіть для тієї епохи, шапка каштанового волосся, а пізніше він мав темні вуса і густу, пишну, темну бороду-еспаньйолку такої оригінальної форми, що вона робила його схожим на іноземця. Все життя зберігалася прозора блідість обличчя, блиск і виразність очей, рухливий рот актора і екстравагантна манера одягатися. Честертон пише про це: «Він носив оксамитову куртку, якісь неймовірні жилети, що нагадували своїм кольором небувалий захід сонця,

небачені в ту пору білі капелюхи, абсолютно незвичайної, ріжучої очі білизни. Він із великим бажанням вбирался і в ошатні халати; розповідають навіть, що він у такому вбранні позував для портрета».

Світова слава Ч. Діккенса утвердилася з виходом у світ його перших книжок. На думку багатьох літературознавців, за силою уяви Діккенса можна порівняти з Шекспіром. Саме уява, фантазія населили його світ незліченною кількістю персонажів. Діккенс — багатоликий і різнобарвний письменник:

IV. Підбиття підсумків уроку.

•Заключне слово вчителя.

Наш сучасник Олег Смаль звертається до потенційних читачів Діккенса зі словами, до яких хочу приєднатися і я: «Візьміть до рук книжку Чарльза Діккенса. Вона не розрахована на читання по діагоналі, тому вимкніть телевизор і мобільний телефон. Часто ви будете реготати до сліз, а інколи сльоза набіжить і від того, що слово Чарльза Діккенса резонувало у вашій душі глибоко приховану струну світлої печалі...»

Очікувані результати.

Учень :

- розповідає про головні віхи життєвого і творчого шляху письменника;
- характеризує Ч. Діккенса як одного з провідних представників соціальної прози XIX століття;
- відзначає випадки поєднання в його творі романтизму й реалізму.

Домашнє завдання.

Опрацювати матеріали підручника про життєвий і творчий шлях Ч. Діккенса. Прочитати роман «Пригоди Олівера Твіста».

ТЕМА: Місце роману «Пригоди Олівера Твіста» у творчій спадщині Ч. Діккенса.

МЕТА: ознайомити учнів з історією створення роману; визначити місце роману в творчій спадщині письменника; розвивати навички аналізу літературного твору, визначення жанрових особливостей, вміння проводити дослідницьку роботу, працювати з довідковою літературою; виховувати гуманістичний світогляд, співчуття до знедолених.

ОБЛАДНАННЯ: виставка різних видань роману «Пригоди Олівера Твіста», збірка поетичних творів О. Мандельштама, вибраних творів М. Цветаєвої.

ТИП УРОКУ: урок засвоєння нових знань і формування на їхній основі вмінь і навичок.

ХІД УРОКУ

...Література... має бути вірною народу, має пристрасно і ревно боротися за його прогрес, благополуччя і щастя.

Ч. Діккенс

I. Актуалізація опорних знань.

• Перевірка рівня засвоєння навчального матеріалу.

— Назвіть твори, написані Чарльзом Діккенсом.

— Реалістичні чи романтичні традиції переважають в його творчості?

II. Мотивація навчальної діяльності.

• Поетична пауза. Виразне читання вірша О. Мандельштама.

Домби и сын

Когда, пронзительнее свиста,

Я слышу английский язык, —

Я вижу Оливера Твиста

Над кипами конторских книг.

У Чарльза Диккенса спросите,

Что было в Лондоне тогда:

Контора Домби в старом Сити

И Темзы желтая вода.

Дожди и слезы. Белокурый

И нежный мальчик Домби-сын.

Веселых клерков каламбуры

Не понимает он один.

В конторе сломанные стулья,

На шиллинги и пенсы счет;

Как пчелы, вилетев из улья,

Роятся цифры круглый год.

А грязных адвокатов жало

Работает в табачной мгле, —

И вот, как старая мочала,

Банкрот болтается в петле.

На стороне врагов законы:

Ему ничем нельзя помочь!

И клетчатые панталоны,

Рыдая, обнимает дочь.

• Бесіда за сприйняттям поетичного твору.

— Яке враження справила на вас поезія О. Мандельштама?

— Про героїв літературних творів якого письменника йдеться у поетичних рядках?

— Якими почуттями до героїв Діккенса пройнятий вірш?

— Як перегукується твір із романом «Пригоди Олівера Твіста» ?

- **Слово вчителя.**

Вірш Осипа Мандельштама «Домбі і син» починається рядками про героя іншого роману — Олівера Твіста. Як вам відомо, юний герой Діккенса не мав нічого спільного з конторами і стосами конторських книг. Невже поет допустив помилку? Російська поетеса Марина Цветаєва була переконана в цьому: «А в прекрасном стихе о Диккенсе, который у всех на устах — помните?

Я помню Оливера Твиста

Над кипюю конторских книг.

Это Оливер Твист-то, возвращенный в притоне воров! Вы его никогда не читали.

Все это погрешности, не только простительные, прощенные, и милые и очаровательные»

З'ясувати, чи й справді поет не читав роман Діккенса, ми спробуємо наприкінці уроку.

III. Робота над темою уроку.

- **Презентація теми, мети уроку.**

- **Слово вчителя.**

В наші дні книжки для дітей і про дітей є в кожній сім'ї. Без солодких хвилин читання таких книжок мамою ніхто з вас не може навіть уявити свого дитинства. Та почали писати такі книжки не так і давно. Перший твір, головним героєм якого стала дитина, з'явився в англійській літературі у 1838 році. Це був роман Ч. Діккенса «Пригоди Олівера Твіста». Особливе зацікавлення письменника дитячим і юнацьким віком було спричинене його власними переживаннями (як ви пам'ятаєте, Діккенс у дитинстві зазнав важких випробувань), його розумінням знедоленого дитинства і співчуттям йому, осмисленням того, що становище дитини відображає стан суспільства в цілому.

- **Презентація різних видань роману «Пригоди Олівера Твіста».**

- **Робота над епіграфом.**

- **Коментар учителя.**

У 1853 р. Діккенс, виступаючи у Бермінгемі на урочистому святі на честь присудження йому звання національного художника Англії, стверджував, що література має бути вірною народу, боротися за його добробут і щастя. Ці слова можна вважати творчим і життєвим кредо письменника.

- **Ознайомлення з історією створення роману.**

Роман «Пригоди Олівера Твіста» — другий у творчій спадщині Ч. Діккенса. Принесли письменнику славу і визнання «Посмертні записки Піквікського клубу». Величезний успіх цього твору дав письменнику змогу повірити у власні сили. Тому він підписав договір на новий роман — «Пригоди Олівера Твіста». Він виник під враженням "Закону про бідних", виданого в Англії в 1834 році. З'явилися робітні будинки, які рекламувалися буржуазією як цілком врегульовані благодійні установи для літніх робітників і дітей-сиріт. Ч. Діккенс безпощадно викрив цю легенду, розповівши в романі про те, чим були такі будинки насправді: до них відправляли бідняків, які зверталися за підтримкою; суворий режим мало чим відрізнявся від тюремного; не випадково народ, влучно прозвавши "бастиліями для бідних", боявся їх: потрапити туди означало загинути. Своє обурення нестерпними умовами існування народу Діккенс втілює в історії хлопчика, який народився у будинку піклування і був приречений на повнір'яння.

- **Дослідницька робота в групах.**

Визначення жанрової специфіки твору. (Підчас цієї роботи учні користуються текстами роману та літературознавчими довідниками).

I група. Визначення наявності ознак авантюрно-пригодницького роману в «Пригодах Олівера Твіста».

II група. Визначення наявності ознак «роману-виховання» в «Пригодах Олівера Твіста».

- **Презентація результатів дослідницької роботи.**

З авантюрно-пригодницькими романами «Пригоди Олівера Твіста» зближує велика кількість романтичних умовностей (підглядання, підслуховування, ангельська зовнішність невинного Олівера, і потворна — злодіїв) і вражаючі збіги обставин (після провалу пограбування Олівер потрапляє до будинку свого родича). Ці збіги обставин забезпечили традиційний для класичного англійського роману хепі-енд.

«Пригоди Олівера Твіста» — перший «роман-виховання» у творчому доробку Ч.Діккенса — жанр, до якого він часто звертатиметься. Структура в усіх цих творах нагадує сюжетну лінію «Пригод Олівера Твіста»: дитину, яку кинули напризволяще безвідповідальні батьки, переслідують родичі, які незаконно хочуть скористатися її спадком. Завдяки романтичному за своєю сутністю збігу обставин, герой вибирається із безодні злиднів і мороку: несподівано отримує спадок, а разом з ним і відповідний статус у суспільстві.

Висновок.

У романі «Пригоди Олівера Твіста» тема самотності дитини в несправедливому світі розкривається одночасно засобами «роману-виховання» і авантюрно-пригодницького роману, в які вкладено соціальний зміст.

• Слово вчителя .

Важливим композиційним елементом структури романів Діккенса є мотив таємниці, її розгадка вносить у розповідь сенсаційний, детективно-драматичний елемент, за допомогою якого письменник утримує в напрузі увагу читача. Саме в цьому виявляється спорідненість його творів з масовою, розважальною літературою тієї пори, з романами про злодіїв і злочинців.

Розкрити таємницю, отримати благополуччя і життєву стабільність Оліверу Твісту допомагають добрі буржуа — багатий джентльмен, який випадково виявляється родичем хлопчика. Наприкінці роману перемагає традиційна моральна схема і добродійність (в особі «добрих» капіталістів) торжествує. Всупереч аргументам логіки і художній правді, Олівер (незважаючи на згубний вплив шахраїв Фейджина) стає чистим і піднесеним, як і сама ідея добра.

IV. Підбиття підсумків уроку.

• Підсумкова бесіда.

— *Доведіть, що Олівера Твіста можна вважати «вічним» образом світової літератури.*

— *Назвіть літературні твори інших авторів, героєм яких став Олівер Твіст,*

— *Чи погоджуєтеся ви з думкою Марини Цветаєвої стосовно того, що Мандельштам не читав романів Діккенса?*

Висновок.

У вірші «Домбі і син» О. Мандельштам об'єднує кілька діккенсівських образів у одному, щоб створити символ самотньої дитини у лицемірному світі наживи.

Очікувані результати.

Учень :

— розповідає про головні віхи життєвого і творчого шляху письменника і місце в ньому роману «Пригоди Олівера Твіста».

Домашнє завдання.

Дібрати цитатний матеріал до характеристики образів головних героїв твору. Підготувати характеристику художніх творів, присвячених темі принижених і знедолених дітей (індивідуальні завдання).

ТЕМА: Гуманізм Ч.Діккенса, його співчуття до принижених і знедолених, передовсім дітей.
Соціальна дієвість творчості письменника

МЕТА: розкрити гуманістичний пафос творчості Ч. Діккенса, показати її соціальну дієвість; розвивати навички характеристики літературних героїв, аналізу художніх творів різних видів мистецтва; виховувати гуманізм, співчуття до принижених і знедолених.

ОБЛАДНАННЯ: виставка творів літератури, живопису, присвячених темі знедолених дітей.

ТИП УРОКУ: урок засвоєння нових знань і формування на їхній основі вмінь і навичок.

ХІД УРОКУ

*Ця людина дивовижно опанувала
складне мистецтво любові до людей.*
О.М.Горький

Людина — нерідко сама господар долі своєї
В.Шекспір
*Людина складається не тільки з природженого,
але й з набутого*
Й.Гете

ХІД УРОКУ

I. Мотивацій навчальної діяльності

1. Віртуальна екскурсія картинними галереями світу

Демонстрація мультимедійних слайдів із зображенням творів живопису, присвячених темі принижених і знедолених дітей.

2. Бесіда за сприйняттям творів живопису

- Яким настроєм пройняті картини?
- Яка тема їх об'єднує?
- Що спільного між картинами В.Перова, П.Пікассо та романом Ч.Діккенса «Пригоди Олівера Твіста»?

II. Робота над темою уроку

1. Презентація теми, мети уроку

Слово вчителя.

Чарльз Діккенс часто у своїх творах постає перед читачами як письменник-романтик, який створює ідеалістичні картини. Але водночас він і суворий реаліст, письменник-демократ, який відобразив глибокі соціальні, політичні й економічні зрушення, що їх переживала Англія в період 1830 — 1870 років. Мішенню критики автора стали робітні будинки і дитяча праця, байдужість уряду до втягнених дітей у злочинні заняття. Він порушив у своїх романах найважливіші питання свого часу, постійно і наполегливо вимагав покращення життя простих людей. Про дітей він писав, керуючись потребою змінити і поліпшити умови їхнього життя, праці, освіти, виховання — з надією й упевненістю, що правдивим, викривальним і надихаючим словом можна всьому цьому зарадити.

І тема нашого сьогоденного уроку «Гуманізм Ч.Діккенса, його співчуття до принижених і знедолених, передовсім дітей. Соціальна дієвість творчості письменника». Сьогодні ми пройдемо нелегкий життєвий шлях Олівера Твіста, простежимо, як розкриваючи образ головного героя роману, автор розкриває і своє життєве кредо: бачити і розуміти оточуючих, жаліти їх і допомагати у скрутну хвилину, надто якщо ті оточуючі — діти.

2. Бесіда з учнями

Головному героєві роману Чарльза Діккенса «Пригоди Олівера Твіста» таланило в житті зовсім нечасто. Його матінка, тільки-но народивши хлопчика, «похитала головою і простягла руки до дитини... Вона пристрасно притиснулася холодними, блідими вустами до його лоба, провела рукою по обличчю,

дико озирнулась навкруги, стрепенулась, відкинулась назад... І померла». Немовля залишилося віч на віч з жорстоким байдужим світом робітного будинку. І все ж доля посміхнулась Оліверові. Попри все, він вижив.

— В чому щастя хлопчика в ранньому дитинстві? Як з цього приводу гірко іронізує автор? В чому плягає гуманність наглядачів робітного будинку?

(Ми знаємо, що у віці восьми чи десяти місяців хлопчика, якому навіть ім'я дали в алфавітному порядку, відправили на «ферму», де за дітьми наглядала леді, яка проявила себе «великим філософом», її філософія полягає в тому, що це надто: витратити на кожну дитину щодня по сім з половиною пенсів. Так, чого доброго, діти можуть покусати собі шлунки, об'їдаючись. «Добра стара леді», постійно тримала малюків голодними, зовсім не дбала про них, в результаті чого «в восьми з половиною випадків із десяти діти або помирали від холоду і голоду, або потрапляли в вогонь, або з ними траплялися інші нещасні випадки. І все ж Олівер був серед тих, хто в таких нелюдських умовах зміг вижити і зустріти в комірчині з-під вугілля своє дев'ятиліття.

Щастя Олівера полягало в тому, що він не помер від голоду в робітному будинку, де вже інші «філософи» дітей годували так, що хлопчики ладні були з'їсти один одного, і в тому, що він не потрапив на роботу до сажотруса, де нічого не варто було задихнутися димом у вузькому димоході. Цим самим автор показав; повну бездушність і нелюдність тих, хто являвся наглядачами робітного будинку і навіть членами ради. Вони вважали, що в їхньому закладі живеться аж надто гарно, бо його мешканці мають безкоштовний дах над головою, безкоштовні харчі й, при цьому — ніякої роботи.)

Учитель

В центрі уваги твору - передусім трагедія дітей, які живуть у робітному будинку. Керівництво цього будинку вважає їх, особливо хворих, порушниками закону про бідних, нікчемними ледарями чи невдячними тварюками. В другому розділі роману постає колективний образ таких «малих порушників», які «вовтузилися цілий день на підлозі, не потерпаючи від надміру харчів та одєжі». З гірким гумором, за яким відчувається глибоке обурення, автор розповідає про страшні методи «виховання» маленьких мешканців. Розвінчання Діккенсом легенди про робітні будинки вирізняється глибиною й сміливістю, документальною обґрунтованістю.

Як бачимо, Олівер зміг витерпіти в робітному будинку все, і життя у трунаря могло б здатися хлопчині не таким вже й поганим, якби не постійні допикання Ное. Саме насмішок над пам'яттю матері, якої Олівер ніколи не бачив і про яку нічого не знав, і не витримує хлопчик, тікаючи до столиці.

— Які почуття викликає у вас Олівер Твіст під час подорожі до Лондона? Чиї слова зігрівають його в дорозі?

(Хлопчик розуміє, що назавжди залишає містя, де йому довелося стільки витерпіти, і єдина людина, з якою Олівер Твіст хоче попрощатися в цю хвилину — маленький Дік, разом з яким він перетерпів всі знущання дорослих. Дікове благословення — це єдине, що буде зігрівати Олівера спочатку по дорозі до Лондона, а потім і все життя.

Боляче дивитися на Олівера, який їде зимової пори до великого міста, маючи з собою лише чисту сорочку; панчохи та одне пенні, і якому на шляху зустрічаються, такі ж нелюди, як і в робітному будинку. Особливо запам'ятовуються ті, в кареті, які ставляться до хлопчика, як до собачки, примушуючи бігти за каретою, аби заробити півпенні. А в дитини не те що бігти, на ногах триматися сил від голоду немає.

І все ж зустрічаються в дорозі йому і добрі люди, які рятують його від голодної смерті. Це і сторож біля застави, і та старенька леді, яка подарувала йому сльози співчуття.)

Учитель.

— Куди потрапив Олівер Твіст, дійшовши до Лондона? (до злочинців).

— Як ви думаєте, чому він довгий час не розумів, в якому середовищі знаходиться?

(Ідучи до Лондона, Олівер Твіст пам'ятає почуті від когось слова про те, що в цьому місті жоден розумний хлопець не залишиться бідним, що в цьому великому місті існують такі способи заробити гроші, про які поняття не мають люди, що вирости в провінції. Олівер за свої десять років побачив в житті всього, але він дійсно поняття не має про те, що можна жити крадіжкою. Ніколи в житті він не тільки не бачив злодіїв, а навіть не чув про їх існування).

Учитель.

— Чому Олівер втратив свідомість і захворів, коли потрапив до поліції? .
(Коли хлопчик жив у Феджіна, він знав, що кожного дня його нові товариші йшли працювати. Йому теж дуже хотілося на роботу. І ось, коли йому дозволили піти попрацювати разом з Пронозою і Чарлі, Олівер «...із величезним здивуванням переводив погляд з одного на другого», зрозумівши, що вони хочуть поцупити носову хусточку у старого джентльмена. Коли ж її було вкрадено, хлопчику «...в одну мить відкрилась таємниця носових хусточек, і годинників, і дорогоцінних речей, і єврея». Вже тоді він відчув себе, як у вогні. А потім за ним гнались, а сили зовсім покинули його, хтось розбив собі кулак об його зуби, а коли Олівера вхопив за виворіт полісмен, той ладь тримався на ногах. І фізичний біль, і душевне потрясіння, і перспектива потрапити до в'язниці були настільки великі, що в поліції Олівер Твіст втратив свідомість і захворів.

3. Робота з творами живопису

Слово вчителя.

В кожному виді мистецтва свій засіб вираження внутрішнього стану героїв. І якщо великий Діккенс зобразив душевне потрясіння свого персонажу словом, то талановиті художники змогли передати переживання своїх героїв пензлем. Дивіться, скільки і розпачу, і жаху в очах юної героїні полотна В.Перова «Последний кабак у заставы», а ось душа холоне від картини В.Васнецова «С квартиры на квартиру». Куди дітись бідним стареньким, котрі ледь човгають по слизькій безкінечній дорозі?

В душах героїв цих Полотен, як і в душі Олівера — страх і безнадія. А ось картина В.Перова «Спящие дети», написана, до речі, майже одночасно з «Олівером Твістом», на мою думку, є ніби ілюстрацією до цього роману. Давайте уважно розглянемо репродукцію. Не будемо зважати на те, що на полотні не одна, а дві дитячі фігурки зігнуті в глибокому сні, суть не в тому. Подивіться, на чому сплять діти (на ледь розтрушену солому невмілою дитячою рукою простелене якесь блаженське дрантя), подивимось на зморені їхні обличчя і втомлені босі ніжки.

— Чи не нагадує вам це полотно якогось епізоду з життя Олівера?

(Ця картина нагадує мені той епізод роману, коли Олівера в його дев'ятий день народження разом з товаришами «добра стара леді» на «фермі» закрила в комірчину з вугіллям, щоб хлопці не казали, що вони голодні.

Це полотно чудово ілюструє епізод, коли Олівер на підході до Лондона, не маючи ніякого даху над головою, змушений ночувати в першому ліпшому закутку. В розділі восьмому Діккенс говорить про це так: «Пройшла ще одна ніч, яку він провів у холодному сирому місці».

Робота Перова може служити ілюстрацією того епізоду роману, який розповідає про Олівера в першу ніч, проведenu в робітному домі поля повернення з «ферми», коли він разом зі своїми товаришами солодко спить на твердій постелі, ще не знаючи, яка жорстока доля його тут чекає.

В житті Олівера було безліч епізодів, які нагадують сюжет картини «Спящие дети»)

Учитель.

На полотні переважають холодні кольори, які підкреслюють тривожність обстановки, в якій опинились діти. І все ж дві білі плями на передньому плані картини (одяг персонажів) — то кольори надії, кольори виходу із темряви життя. «Настане ранок — і пролле світло на життя дітей»: — ніби промовляє до нас своїм полотном художник.

4. Продовження бесіди

— А коли, «а вашу думку, настає світлий перелом у житті Олівера?

(Світла смуга в житті Олівера починається з того моменту, коли його вирішує, забрати до себе містер Браунлоу, аби хлопчик одужав. В ці дні перебування в домі доброго джентльмене дитина кожної хвилини, навіть під час сну, відчуває стільки турботи до себе, як ніколи в житті. Вперше за десять літ хлопчик зрозумів, що комусь він потрібен, що його люблять. «Це були щасливі дні — дні одужання Олівера. Все було так мирно, чисто і охайно, всі були такі добрі і ласкаві, що... йому здалося, наче він, у раю».)

— Але надалі, живучи в сім'ї місіс Мейлі, хлопчик теж відчувається, як у раю. Чому ж він так хоче побачитись знову з містером Браунлоу?

(Річ у тім, що Оліверові необхідно було розповісти доброму джентльменові, який зробив йому стільки добра і полюбив, як рідного, що він, Олівер, порядна людина, що він, зникнувши з будинку містера Браунлоу з книгами і грошима, не був злодієм і брехуном. Він мріяв розповісти містеру Браунлоу і місіс Бедуїн, як багато про них думав і як ніколи не хотів розлучатися з ними)

— Отже, Оліверові було добре і в сім'ї містера Браунлоу, і в сім'ї місіс Мейлі. Чи порівнював хлопець, де жилося йому краще?

(Олівер ніколи не робив цього. Автор не дає прямої відповіді, чому саме. Але, враховуючи характер хлопчика, неважко здогадатися, що він і припустити не міг, що можна любити більше, ніж любили його ті, хто став йому справжньою сім'єю.)

Учитель.

Так, автор робить свого маленького героя щасливим, адже він того заслужив стількома роками поневірянь.

— Як ви вважаєте, чи пам'ятає Олівер зло? Покажіть ставлення Олівера до тих, хто причинив йому тільки зло, до Феджіна і Монкса.

(Олівер напрочуд добра дитина. В останні години життя Феджіна він приходив до нього разом з містером Браунлоу і просить засудженого до страти злочинця разом з ним прочитати молитву, а коли той не розуміє його, заливаючись слізьми, благає Бога: «О Боже, пробач цьому нещасному!» А в останньому розділі роману ми читаємо про те, що Олівер погоджується з пропозицією містера Браунлоу розділити батьківський спадок навпіл з Монксом, хоч він по праву повністю належить хлопчикові)

5. Етап філософських роздумів.

Учитель.

Перед вами на дошці вислови двох великих людей

1. «Людина — нерідко сама господар своєї долі». (В.Шекспір)

2. «Людина складається не тільки з природженого, але й з набутого». (Й.Гете)

— Як ви думаєте, яка з цих думок була більш близькою Діккенсу?

(Головний герой роману «Пригоди Олівера Твіста» провів раннє дитинство в робітному будинку, де всяка людська мораль взагалі відсутня, потім працював у трунаря, де теж ні в кого було вчитись таким поняттям, як честь, совість, порядність; далі він потрапив в оточення злодіїв — найнижчих прошарків суспільства. При цьому Діккенс залишає свого героя втіленням найкращих людських якостей, бо за походженням Олівер з шляхетного роду. Тож з цього можна зробити висновок, що Діккенс згоден з висловом Шекспіра про те, що людина сама робить свою власну долю.)

Учитель.

Олівер проходить через поневіряння та приниження, в яких має зробити свідомий вибір між добром і злом, знайти свій, а не нав'язаний, шляху житті. У цьому чуйному і добросердечному хлопчині — могутня сила нескореного духу, яка захищає його в усіх поневіряннях.

У минулому навчальному році ми вивчали творчість таких видатних російських письменників, як Пушкін, Лермонтов. Давайте згадаємо головних персонажів їх романів - Євгенія Онегіна та Печоріна. Пригадайте, як пояснюють автори, чому їхні герої не знаходять застосування своїм силам і який з двох наведених висловів більш близький вищезазначеним російським письменникам?

(Те, що головні герої романів «Євгеній Онегін» та «Герой нашого часу» не знаходять себе в житті, обидва автори пояснюють навколишнім оточенням, тим суспільним устроєм, який не дає талановитій, неординарній людині знайти себе та застосувати свої можливості. І Пушкін, і Лермонтов підводять читача до висновку: «Був би іншим час, іншими б були і ці літературні герої». Тобто думки російських авторів збігаються з думкою Й.Гете про те, що характер людини і її вчинки залежать не стільки від неї самої, скільки від оточення, в якому вона живе.)

6. Етап самовизначення.

Учитель.

— А чию точку зору поділяєте ви?

7. Гронування

(знедолений, добрий, сирота, чуйний, чесний, довірливий, вмiє прощати, вдячний, любить людей, вiрить у щастя)

8. Усна екскурсія книжковою виставкою, на якій представлені літературні твори, присвячені темі знедолених.

— *Що таке гуманізм?*

— *Назвіть літературні твори, в яких пафос гуманізму є провідним.*

— *Назвіть твори української літератури, в яких розкривається тема тяжкого життя знедолених людей.*

— *В яких відомих вам творах Ч. Діккенса героями є бідні, знедолені люди?*

— *Доведіть, що в «Різдвяній пісні у прозі» багатство героїв-бідняків Діккенса - в щедроті душі, в самопожертві, безкорисності.*

Учитель

Турбота про ближніх — риса характеру Діккенса, яка повністю виявилася і в його ставленні до своїх дітей (їх було дев'ятеро — 7 синів і 2 дочки) і до дітей свого брата. Філософія Діккенса, що знайшла відображення в «Різдвяній пісні у прозі», за своєю сутністю асоціальна утопічна філософія добра і зла. Різдво — особливе свято для англійців, які возвеличують свій дім, сімейне вогнище, затишок. І саме затишок стає важливою категорією в «різдвяній» філософії Діккенса. Це зовсім не символ міщанської обмеженості, це символ цінності людського тепла, радості, відносин, які гарантують людині, що вона ніколи не буде самотньою. Полум'я домашнього вогнища для Діккенса священне.

«Різдвяна філософія» в «Олівері Твісті» розкривається на рівні чудесної зустрічі Олівера з добрим містером Браунлоу, яка корінним чином змінює життя хлопця. Завдяки друзям Олівер дізнається про таємницю свого народження, отримує багатство і соціальний статус.

Але грошам у цій філософії відведене ледь не останнє місце.

Тема спадку в творчості Діккенса - одна з основних у творчості реалістів ХІХ ст. Однак ніхто з них не досяг такого багатопланового розуміння «феномену спадку», як Діккенс. Саме він дослідив цю проблему з моральної, психологічної і навіть філософської сторін. «Пригоди Олівера Твіста» — початковий, найбільш романтичний, казковий етап в розкритті теми: герой за свою праведну поведінку отримує матеріальну винагороду, і такий результат - Олівер багатий і знатний — сприймається Діккенсом як щастя. Проблема щастя як стабільності й матеріального благополуччя згодом сформує центральну тему творчості Діккенса - тему «великих сподівань».

III. Підбиття підсумків уроку.

1. Заключне слово вчителя

Бездіяльність уряду, корупція, яка стала очевидно під час Кримської війни 1853 — 1856 років, безробіття, спалахи страйків і голодних бунтів утвердили переконання Діккенса в необхідності радикальних реформ. Він вступив до Асоціації адміністративних реформ, а в журналі «Домашнє читання» писав критичні й сатиричні статті. Однак слід зауважити, що не всі суперечності епохи Діккенс сприймав діалектичне; він панічно і забобонно боявся революції; співчував чартизму, але остерігався надмірної активності робітників. Залишаючись противником класової боротьби, Діккенс у 1855 р. займає непримиренну позицію щодо парламенту, діяльність якого, на його думку, є антинародною. У своїй промові, спрямованій на захист Асоціації, яка ініціювала реформи, письменник проголошує право народу на «своє слово», вважає необхідним уведення до парламенту представників соціальних низів. Діккенсу вдалося своєю реформаторською діяльністю принести Англії величезну практичну користь: значно поліпшилася система освіти, житлові умови, жінки отримали більші права. Після публікації роману «Пригоди Олівера Твіста» уряд Англії був змушений створити спеціальну комісію щодо розслідування фактів, наведених у творі.

Таким чином, ми бачимо, що літературні твори Ч. Діккенса впливали не лише на почуття людей, а й на діяльність уряду.

IV. Домашнє завдання.

Дібрати цитатний матеріал до характеристики образів головних героїв твору. Намалювати власні ілюстрації до роману (завдання для мікрогрупи художників).

ТЕМА: Гуманізм письменника, мотив співчуття до принижених і знедолених, передовсім дітей.
Соціальна дієвість творчості Діккенса.

МЕТА: розкрити гуманістичний пафос творчості Ч. Діккенса, показати її соціальну дієвість; розвивати навички характеристики літературних героїв, аналізу художніх творів різних видів мистецтва; виховувати гуманізм, співчуття до принижених і знедолених.

ОБЛАДНАННЯ: виставка творів літератури, живопису, присвячених темі знедолених дітей.

ТИП УРОКУ: урок засвоєння нових знань і формування на їхній основі вмінь і навичок.

ХІД УРОКУ

Ця людина дивовижно опанувала складне мистецтво любові до людей.

О.М. Горький

I. Мотивація навчальної діяльності.

• Віртуальна екскурсія картинними галереями світу.

Демонстрація мультимедійних слайдів із зображеннями творів живопису, присвячених темі принижених і знедолених дітей: В. Перов «Діти, які сплять», П. Пікассо «Старий єврей з хлопчиком» та ін.

• Бесіда за сприйняттям творів живопису.

— *Яким настроєм пройняті картини?*

— *Яка тема їх об'єднує?*

— *Якими засобами передано страх і безнадію героїв, зображених на картині В. Перова?*

— *Які приховані від звичайних людей істини духовного життя людини несуть герої Пікассо?*

— *Кому художники кидають виклик своїми полотнами?*

— *Що спільного між картинами В. Перова, П. Пікассо та романом Ч. Діккенса «Пригоди Олівера Твіста»?*

II. Робота над темою уроку.

П. Пікассо. «Старий єврей з хлопчиком».

В. Перов. «Діти, які сплять».

• Презентація теми, мети уроку.

• Слово вчителя.

Чарльз Діккенс часто у своїх творах постає перед читачами як письменник-романтик, який створює ідеалістичні картини. Але водночас він і суворий реаліст, письменник-демократ, який відобразив глибокі соціальні, політичні й економічні зрушення, що їх переживала Англія в період 1830 — 1870 років. Мішенню критики автора стали робітні будинки і дитяча праця, байдужість уряду до втягнення дітей у злочинні заняття. Він порушив у своїх романах найважливіші питання свого часу, постійно і наполегливо вимагав покращення життя простих людей. Про дітей він писав, керуючись потребою змінити і поліпшити умови їхнього життя, праці, освіти, виховання — з надією й упевненістю, що правдивим, викривальним і надихаючим словом можна всьому цьому зарадити.

• Робота над епіграфом.

Визначення теми роману.

В центрі уваги твору — передусім трагедія дітей, які живуть у робітному будинку. Керівництво цього будинку вважає їх, особливо хворих, порушниками закону про бідних, нікчемними ледарями чи невдячними тварюками. В другому розділі роману постає колективний образ таких «малих порушників», які «вовтузилися цілий день на підлозі, не потерпаючи від надміру харчів та одяжі». З гірким гумором, за яким відчувається глибоке обурення, автор розповідає про страшні методи «виховання» маленьких мешканців. Розвінчання Діккенсом легенди про робітні будинки вирізняється глибиною й сміливістю, документальною обґрунтованістю.

• Бесіда.

— *«Я вірю в бідняків і, наскільки це було в моїх силах, завжди прагнув представити їх перед багатими людьми в найбільш сприятливому світлі й, сподіваюсь, до свого смертного часу боротися за те, щоб умови, в яких вони живуть, були децю поліпшені і щоб вони отримали можливість стати настільки ж*

щасливішими і розумнішими», — писав Діккенс у одному із листів. Доведіть, спираючись на текст роману «Пригоди Олівера Твіста», що ці слова письменника — не декларація, а його життєве кредо. Назвіть героїв роману, на боці яких симпатії Діккенса. Відповіді обґрунтуйте цитатами.

- Повторне звернення до епіграфа.
- Складання плану характеристики головного героя.
- Характеристика героя за складеним планом з використанням цитатного матеріалу

Висновок.

Олівер проходить через поневіряння та приниження, в яких має зробити свідомий вибір між добром і злом, знайти свій, а не нав'язаний, шлях у житті. У цьому чуйному і добросердечному хлопчині — могутня сила нескореного духу, яка захищає його в усіх поневіряннях.

- Усна екскурсія книжковою виставкою, на якій представлені літературні твори, присвячені темі знедолених.

- **Актуалізація опорних знань.**

— Що таке гуманізм?

— Назвіть літературні твори, в яких пафос гуманізму є провідним.

— Назвіть твори української літератури, в яких розкривається тема тяжкого життя знедолених людей.

— В яких відомих вам творах Ч. Діккенса героями є бідні, знедолені люди?

— Доведіть, що в «Різдвяній пісні у прозі» багатство героїв-бідняків Діккенса — в щедрості душі, в самопожертві, безкорисності.

- **Характеристика світогляду Діккенса.**

Турбота про ближніх — риса характеру Діккенса, яка повністю виявилася і в його ставленні до своїх дітей (їх було дев'ятеро — 7 синів і 2 дочки) і до дітей свого брата. Філософія Діккенса, що знайшла відображення в «Різдвяній пісні у прозі», за своєю сутністю асоціальна утопічна філософія добра і зла. Різдво — особливе свято для англійців, які возвеличують свій дім, сімейне вогнище, затишок. І саме затишок стає важливою категорією в «різдвяній» філософії Діккенса. Це зовсім не символ міщанської обмеженості, це символ цінності людського тепла, радості, відносин, які гарантують людині, що вона ніколи не буде самотньою. Полум'я домашнього вогнища для Діккенса священне.

«Різдвяна філософія» в «Олівері Твісті» розкривається на рівні чудесної зустрічі Олівера з добрим містером Браунлоу, яка корінним чином змінює життя хлопця. Завдяки друзям Олівер дізнається про таємницю свого народження, отримує багатство і соціальний статус.

Але грошам у цій філософії відведене ледь не останнє місце, хоча в світогляді молодого Діккенса саме вони були обов'язковою умовою щастя.

- **Бесіда.**

— Які факти біографії письменника, на вашу думку, мали вплив на формування життєвих переконань Діккенса?

— Чому еволюціонує світогляд Діккенса?

— Життєві переконання якого періоду життя Діккенса імпонують вашому світосприйняттю?

- **Характеристика теми спадку в творчості Діккенса.**

Ця тема — одна з основних у творчості реалістів XIX ст. Однак ніхто з них не досяг такого багатопланового розуміння «феномену спадку», як Діккенс. Саме він дослідив цю проблему з моральної, психологічної і навіть філософської сторін. «Пригоди Олівера Твіста» — початковий, найбільш романтичний, казковий етап в розкритті теми: герой за свою праведну поведінку отримує матеріальну винагороду, і такий результат — Олівер багатий і знатний — сприймається Діккенсом як щастя. Проблема щастя як стабільності й матеріального благополуччя згодом сформує центральну тему творчості Діккенса — тему «великих сподівань».

- **Слово вчителя.**

З роками Діккенс переконується у тому, що тільки в середовищі пригнічених народних мас

сконцентровані позитивні тенденції сучасного суспільства, які проявляються в моральній перевазі бідняків над багатіями.

III. Підбиття підсумків уроку.

• Історичний екскурс.

— *Що вам відомо про Англію першої половини XIX ст. з уроків всесвітньої історії?*

— *Назвіть історичні події, що мали найбільший вплив на економічну та соціальну політику цієї країни.*

— *Охарактеризуйте значення чартистського руху.*

— *Наскільки історично правдивими є події, зображені в романі «Пригоди Олівера Твіста»?*

• Заключне слово вчителя.

Бездіяльність уряду, корупція, яка стала очевидною під час Кримської війни 1853 — 1856 років, безробіття, спалахи страйків і голодних бунтів утвердили переконання Діккенса в необхідності радикальних реформ. Він вступив до Асоціації адміністративних реформ, а в журналі «Домашнє читання» писав критичні й сатиричні статті. Однак слід зауважити, що не всі суперечності епохи Діккенс сприймав діалектичне; він панічно і забобонно боявся революції; співчував чартизму, але остерігався надмірної активності робітників. Залишаючись противником класової боротьби, Діккенс у 1855 р. займає непримиренну позицію щодо парламенту, діяльність якого, на його думку, є антинародною. У своїй промові, спрямованій на захист Асоціації, яка ініціювала реформи, письменник проголошує право народу на «своє слово», вважає необхідним уведення до парламенту представників соціальних низів. Діккенсу вдалося своєю реформаторською діяльністю принести Англії величезну практичну користь: значно поліпшилася система освіти, житлові умови, жінки отримали більші права. Після публікації роману «Пригоди Олівера Твіста» уряд Англії був змушений створити спеціальну комісію щодо розслідування фактів, наведених у творі.

Очікувані результати.

Учень :

— характеризує образи головних героїв твору;

— наводить приклади вияву гуманізму письменника, його співчуття до принижених і знедолених, передовсім дітей;

— розмірковує про соціальну дієвість творчості Діккенса (після публікації роману уряд Англії був змушений створити спеціальну комісію щодо розслідування фактів, наведених у творі).

Домашнє завдання.

Дібрати цитатний матеріал до характеристики образів головних героїв твору. Намалювати власні ілюстрації до роману (завдання для мікрогрупи художників).

ТЕМА: Засудження жаги до наживи, холодного розрахунку та бездуховності суспільства в романі «Пригоди Олівера Твіста».

МЕТА: розкрити авторську позицію щодо зображених в романі подій; розвивати навички характеристики літературних персонажів; виховувати в старшокласників щирість, відвертість, непримириме ставлення до наживи, холодного розрахунку та бездуховності.

ОБЛАДНАННЯ: ілюстрації до роману, портрет Дж. Крукшанка.

ТИП УРОКУ: урок засвоєння нових знань і формування на їхній основі вмінь і навичок.

ХІД УРОКУ

Треба прагну ти бути людиною, незважаючи на всю жорстокість навколишнього світу, і це можливо
О. Генрі

I. Мотивація навчальної діяльності.

• Бесіда.

— Назвіть основні моральні переконання Ч. Діккенса.

— Якою мірою ідеали Діккенса втілені в його творах?

— Чи погоджуєтеся ви з таким висловлюванням Ч. Діккенса: «Брехня відверта чи завуальована, висловлена чи ні, завжди залишається брехнею»?

— Назвіть відомі вам інші афоризми або приказки і прислів'я про правду і брехню.

— Яке підтвердження знаходить висловлена Ч. Діккенсом думка в романі «Пригоди Олівера Твіста»?

II. Робота над темою уроку.

• Презентація теми, мети уроку.

• Актуалізація опорних знань.

— Яке місце в літературі XIX ст. належить темі жаги до наживи, холодного розрахунку та бездуховності суспільства?

— Назвіть художні твори зарубіжної та української літератури, в яких ця тема є провідною.

• Слово вчителя

У романі «Пригоди Олівера Твіста» Діккенс очима свого головного героя подивився на світ, на різні сфери життя і на людей. Героя, який, як з гіркотою пише Ч. Діккенс, став жертвою «системи виролюства й облуди», але зміг вистояти.

• Робота над епіграфом.

• Бесіда.

— Чи можна героїв роману Діккенса умовно поділити на «позитивних» та «негативних»?

— Кого ви віднесете до кожної із категорій?

— Які людські вади розвінчує Ч. Діккенс?

— Чому в «Пригодах Олівера Твіста» критичні інтонації автора пов'язані як із характерами персонажів, котрі є представниками світу карних злочинців, так і літературних героїв, які охороняють порядок і законність у державі?

— Чому керівництво робітного дому вважає його мешканців порушниками закону?

• Заповнення таблиці.

Карні злочинці		Працівники робітного дому	
Герой	Вчинки, риси характеру	Герой	Вчинки, риси характеру
Фейджин		Місіс Менн	
Білл Сайкс		Місіс Корні	
Ненсі		Містер Бамбл	

- **Характеристика літературних персонажів з використанням цитатного матеріалу.**

- **Бесіда.**

- *Що вам відомо про соціальну дієвість творчості Діккенса?*

- *Зображення яких вчинків працівників робітного дому викликає у вас найбільшу відразу?*

- *Хто із охарактеризованих персонажів заслуговує на неоднозначне ставлення до себе?*

- *Якими вчинками Ненсі викликає співчуття і повагу читачів?*

- *Чому більшість персонажів Діккенса зображені занадто гротескно й карикатурно, але не викликають сумнівів читача в достовірності?*

Висновок.

Негативні персонажі роману — це носії зла, жорстокі, аморальні й цинічні люди. Хижаки за своєю сутністю, що завжди наживаються за рахунок інших. Жорстокі звичаї, які панують у середовищі карних злочинців, не дуже відрізняються від звичаїв притулків для дітей-сиріт.

- **Повторне звернення до теми уроку.**

- **Презентація ілюстрацій до роману Дж. Крукшанка.** Переказ епізодів роману, зображених на ілюстраціях.

- **Демонстрація портрета художника.**

Хвилинка ерудита.

Джордж Крукшанк - провідний майстер книжкової ілюстрації і сатирично-політичної карикатури XIX ст. За життя він проілюстрував понад 850 книг.

Прославився сатиричними карикатурами для журналів. З 1820 року захопився ілюструванням книжок сучасних йому авторів. Його живі й кумедні ілюстрації дитячої літератури стали новим явищем в історії книгодрукування і знайшли численних наслідувачів у Європі й Америці. Результатом співпраці Крукшанка з молодим Діккенсом стали ілюстрації до «Нарисів Боза» та «Пригод Олівера Твіста». Саме з ілюстраціями цього художника роман «Пригоди Олівера Твіста» публікувався в одному з літературних журналів з квітня 1837 по березень 1839 року.

- **Бесіда.**

- *Наскільки ілюстрації Крукшанка співзвучні з романом Ч.Діккенса?*

- *Чи збігаються зображення на малюнках із вашим власним уявленням про діккенсівських героїв?*

- *Чи впливали на вас картини П. Пікассо, В. Перова під час створення ілюстрацій до роману?*

- **Презентація мікрогрупою художників власних ілюстрацій до роману.**

III. Підбиття підсумків уроку.

Заключне слово вчителя.

Еволюція поглядів Діккенса, розвиток його майстерності, зміна співвідношення романтичних і реалістичних начал у романі Діккенса визначаються тим, наскільки глибоко він осягав феномен добра і зла. В його ранніх творах, до яких тяжіють і «Пригоди Олівера Твіста», суспільне й особистісне зло не завжди пов'язані одне з одним. Діккенс - романтик стверджує добро, Діккенс - реаліст уважно розглядає психологію своїх «темних» героїв. Романтична антитеза приводить до того, що соціальні конфлікти, які реально визначають благополуччя чи нещастя персонажів, взагалі знімаються автором на користь утопічно-романтичного розв'язання інтриги. Добро — ідея, яка перемагає зло, тому його носіями виступають різні люди, незалежно від їхнього соціального статусу.

Очікувані результати.

Учень :

- відзначає випадки поєднання в творі Ч.Діккенса романтизму й реалізму;

- характеризує образи головних героїв твору.

Домашнє завдання.

Визначити риси реалізму та романтизму в романі «Пригоди Олівера Твіста».

ТЕМА: Розвінчання, «деромантизація» злочинного світу. Влучність характеристики різних суспільних верств Англії 30-х років XIX ст.

МЕТА: проаналізувати провідні засоби характеристики різних суспільних верств у творі; розвивати навички аналізу літературного героя, вміння зіставляти художні твори різних видів мистецтва; виховувати у старшокласників об'єктивне ставлення до злочинного світу, позбавлене романтизації.

ОБЛАДНАННЯ: відеофрагменти к/ф Р Поланскі «Олівер Твіст».

ТИП УРОКУ: урок засвоєння нових знань і формування на їхній основі вмінь і навичок.

ХІД УРОКУ

*Персонажі Діккенса...
живуть своїм самостійним життям.*
В. Набоков

I. Мотивація навчальної діяльності.

- **Бесіда.**

— *Життя яких суспільних верств Англії 30-х років XIX ст. знайшло відображення в романі «Пригоди Олівера Твіста»?*

— *Яке місце в романі відведено зображенню світу злочинців?*

— *Наскільки глибокі традиції романтизованого зображення злочинного світу у фольклорних та літературних творах? Наведіть приклади.*

— *Які тенденції переважають у зображенні злочинного світу в творах сучасного мистецтва?*

II. Робота над темою уроку.

- **Презентація теми, мети уроку.**

- **Слово вчителя.**

«Пригоди Олівера Твіста» були своєрідною громадянською відповіддю Діккенса на засилля в ті часи так званих *н'югетських романів*, у яких розповідь про злочинців велася винятково в мелодраматичних і романтичних тонах, а самі порушники закону поставали такими собі суперменами, цілком привабливими для читачів. Літературні критики констатували, що байронічний герой перейшов у кримінальне середовище.

- **Словникова робота.**

Н'югет — колись найбільша в'язниця Лондона (тепер її не існує);

н'югетський роман — жанр, присвячений життю злочинного світу, поданий у піднесеному, благородному вигляді.

- **Бесіда.**

— *Чи можна «Пригоди Олівера Твіста» вважати н'югетським романом?*

— *Якими почуттями до злочинного світу пройнятий цей твір Діккенса?*

- **Слово вчителя.**

У передмові до «Пригод Олівера Твіста» письменник зазначив: головним завданням цієї книги є показ «суворої правди». Важке дитинство Діккенса навчило його непогано розбиратися у законах злочинного світу, тож на відміну від авторів численних комерційних романів, він показав життя злочинців без прикрас, без лицарського забарвлення.

- **Робота над епіграфом.**

Високу оцінку творчості Діккенса дав російський письменник В.Д. Набоков: «Персонажі Діккенса... живуть своїм самостійним життям, яке не залежить ні від фабули, ні від намірів автора. Вони й історично конкретні — в них відобразились і національні, і специфічні риси епохи. Але водночас вони вічно юні, вічно нові, загальнолюдські, загальнозрозумілі саме цими своїми загальнолюдськими рисами».

- **Бесіда.**

— *Назвіть представників злочинного світу, зображених у романі.*

— *Кого з них ми коротко охарактеризували на попередньому уроці?*

— *Хто із них викликає у вас найбільшу неприязнь?*

• Характеристика літературних персонажів з використанням цитатного матеріалу.

У передмові до «Пригод Олівера Твіста» Діккенс виклав сутність свого задуму: «Мені здавалось, що зобразити реальних членів злочинної зграї, змалювати їх у всій їхній потворності, з усією їхньою мерзотою, показати вбоге їхнє життя, показати їх такими, якими вони є насправді, — постійно крадуться вони, охоплені тривогою, найбруднішими стежками життя, і, хоч куди б вони подивилися, скрізь маячить перед ними чорна страшна шибениця, — мені здавалося, що зобразити це — означає спробувати зробити те, що необхідно і що принесе користь суспільству. І я виконав це у міру своїх сил». Письменник дослідив механізм зла, його дію на людину. Найпереконливішими виявились образи Фейджина, Сайкса, Пенсі. Діккенс виступив проти ідеалізації злочину і тих, які його здійснюють, об'єктивно зобразив своїх героїв. Однак реалістичні картини лондонського дна та його жителів часто змалювано романтично, а інколи з мелодраматичними відтінками.

• Виявлення ознак реалізму та романтизму в змалюванні злочинного світу.

Романтизм.

Олівер Твіст, пройшовши життєву школу Фейджина, який навчав його злочинському мистецтву, залишається доброю і чистою дитиною. Він відчуває свою непридатність до ремесла, до якого його підштовхує старий злодій, але легко й вільно почувається в затишній спальні містера Браунлоу, де одразу ж звертає увагу на портрет молодої жінки, яка, як виявилось згодом, була його матір'ю.

Реалізм.

Пишучи в реалістичному ключі, Діккенс розвінчує романтичні стереотипи, якими письменники звично прикрашають життя і пригоди грабіжників з великої дороги. Герої Діккенса — люди без гриму, з усіма вадами і брудом, зображені з відвертою правдивістю.

III. Підбиття підсумків уроку.

• **Культурологічний екскурс.** Романи Діккенса продовжують своє існування, перевтілюючись у театральні та кінотвори. Перше інсценування «Пригод Олівера Твіста» з'явилося ще 1838р., коли в театрі «Серрей» був поставлений бурлеск «Бунт в робітному домі». Слід зауважити, що відбулося це без дозволу автора.

Пізніше режисери не раз зверталися до цього роману. Серед найбільш вдалих робіт - мюзикл 1968 року, мультфільм 1982 року, телесеріал 1999 року та кінофільм відомого польського режисера Романа Поланскі 2005 року. Остання екранізація отримала справжнє визнання, про що свідчать вручені кіномайстру премія «Оскар» і головний приз Московського міжнародного кінофестивалю.

• Перегляд фрагмента к/ф Р. Поланскі «Олівер Твіст».

• **Бесіда.**

- Які враження залишилися у вас після перегляду епізоду фільму?
- Чи відчувають глядачі ставлення режисера до головного героя?
- Чи вдалося Р. Поланскі відтворити атмосферу діккенсівського твору?
- Наскільки співзвучні між собою роботи великих майстрів різних видів мистецтва?

Висновок.

У цій роботі Р Поланскі досліджує свою улюблену тему — перебування головного героя у невідомому і вороже налаштованому до нього світі. Одна із провідних думок роману полягає в тому, що людина шляхетного походження, яка волею долі потрапила в низьке і вульгарне оточення, завжди залишається чесною і благородною, незважаючи на всі поневіряння: «Хто колись був джентльменом, буде джентльменом завжди». Поланскі стверджує, що паростки добра і співчуття, які можуть зійти навіть на несприятливому ґрунті, є в кожній людині, незалежно від походження.

Очікувані результати.

Учень:

- характеризує образи головних героїв твору;
- відзначає випадки поєднання в творі Ч. Діккенса романтизму й реалізму;
- висловлює судження про особливості розвінчання, «деромантизації» злочинного світу;
- аналізує провідні засоби характеристики різних суспільних верств Англії 30-х років XIX ст.

Домашнє завдання. Повторити вивчене про види комічного. Знайти у тексті роману приклади комічного го, визначити їх різновид. Написати рекламний текст до роману та його екранізації.

ТЕМА: Провідні засоби індивідуалізації персонажів. Діккенс як майстер іронії і сарказму.

МЕТА: показати засоби індивідуалізації персонажів у романі «Пригоди Олівера Твіста», майстерність Діккенса у створенні комічного; розвивати навички аналізу літературних персонажів; поглиблювати теоретико - літературні знання учнів; виховувати гуманістичний світогляд, відразу до людських вад.

ОБЛАДНАННЯ: відеофрагменти мюзиклу «Олівер!», роздатковий матеріал з текстами реклами до екранізацій роману.

ТИП УРОКУ: урок засвоєння нових знань і формування на їхній основі вмінь і навичок.

ХІД УРОКУ

Діккенс був настільки популярним, що ми, сучасні письменники, навіть не можемо собі уявити, наскільки великою була його слава. Тепер не існує такої слави.

Г.К. Честертон

I. Мотивація навчальної діяльності.

- Робота над епіграфом.

II. Робота над темою уроку.

- Презентація теми, мети уроку.
- Бесіда.

— На які умовні групи можна поділити персонажів «Пригод Олівера Твіста»?
 — Чому характеристики негативних героїв властива загострена одноплановість?
 — Які засоби характеристики використовує автор?
 — Яка роль серед засобів індивідуалізації належить комічному?

- Актуалізація опорних знань.

Робота зі словниками літературних термінів.

— Яка роль комічного в літературі та мистецтві?
 — Назвіть види комічного.
 — Дайте визначення гумору, сатири, Іронії, сарказму.
 — Які засоби комічного використовує автор для характеристики позитивних персонажів, а які — для характеристики негативних?

- Слово вчителя.

Характери Діккенса завжди однозначні: герої — це герої, а злодії — це злодії. Вони різноманітні, як саме життя, з якого Діккенс бере своїх героїв. Сам автор говорить про свою щирість у зображенні персонажів: « Ніхто не вірив у цю розповідь більше, ніж я вірив у неї, коли писав». Його персонажі — це реалістичні й переконливі типи.

- Робота в групах.

I група: « Засоби комічного для характеристики позитивних персонажів»;

II група: «Засоби комічного для характеристики негативних персонажів».

- Презентація результатів роботи в групах.

I група. Гумор — невід'ємна риса творчості Ч. Діккенса. Яскраве вираження діккенсівського оптимізму, віри в світле людське майбуття особливо характерні для його ранніх романів. Тому позитивний ідеал письменника незмінно пов'язаний з веселістю, його герої навіть в скрутних умовах не втрачають життєрадісність, впевненість, що вороги не зламують їх.

II група. Часто діккенсівські характери нагадують карикатури, оскільки він перебільшує основні характеристики, але ніколи не втрачає логіки, не доводить свої перебільшення до абсурду.

Висновок про схильність Діккенса до реалістичної сатири, його життєрадісний гумор і сентиментальний пафос, в основі якого — соціальні мотиви, співчуття знедоленим.

• **Культурологічний екскурс.**

«Олівер!» (1968) - музичний фільм виробництва Великобританії, знятий режисером Керолом Рідом. Автор музики - Лайонел Варт. Це одна з найкращих екранізацій твору, автор якого - Чарльз Діккенс.

• **Перегляд фрагмента екранізації мюзиклу.**

III. Етап рефлексії.

• **Робота з роздатковим матеріалом — із текстами реклами до екранізацій роману.**

Картка № 1. Головний герой роману Олівер Твіст - сирота, вихованець голодного дитячого притулку, де єдиною ласкою були холод і стусани, хлопчик, якого держава від самого початку не вносила до списків народжених. Прибившись до банди кишенькових злодіїв, він виборює власну маленьку надію на життя. Чи вдасться це йому?..

Картка № 2. «XIX ст. Хлопчик на ім'я Олівер Твіст, кинутий батьками, опиняється на вулицях Лондона. Тут він знайомиться зі злодієм на ім'я Феджин, який запрошує Олівера до своєї групи. З часом Олівера, злодія-початківця, спіймано на гарячому. Однак містер Браунлоу, який спіймав його, замість того, щоб покарати маленького мерзотника, вирішує його виховувати...»

• **Бесіда.**

— Який рекламний текст, на вашу думку, повніше розкриває сутність роману? Чому?

— З чим у текстах ви не погоджуєтесь?

— На чому ви хотіли б акцентувати увагу потенційних глядачів і читачів твору?

• **Перевірка домашнього завдання.**

Презентація власних рекламних текстів до роману та його екранізацій.

• **Повторне звернення до епіграфа.**

• **Заключне слово вчителя.**

Те, що час — найсправедливіший арбітр, творчість Діккенса довела неспростовно. Його романи й нариси регулярно екранізуються, імена персонажів давно живуть самостійним життям: Фейджин — невід'ємна складова лондонського сленгу, відомий американський ілюзіоніст узяв собі сценічне ім'я Девіда Копперфілда, головного героя роману Діккенса. Іменами його героїв називали фірмові страви і модні костюми. Діккенс видатний і як митець, і як особистість, і як громадянин, який бореться за справедливість, милосердя, гуманність і співчуття до ближнього.

Співвітчизник Діккенса письменник Енґус Вілсон сказав: «Нетлінна спадщина Діккенса — це чудовий і одухотворений світ його романів, животворний і неповторний, надихаючий таких різних і самобутніх письменників, як Достоевський і Доде, Гіссінґ і Шоу, Пруст і Кафка...,- світ, який залишився при цьому неповторним». Знайомство з особистістю одного зі згаданих митців — Ф. Достоевського, вплив на творчість якого відзначає Вілсон, чекає на вас на наступних уроках.

Очікувані результати.

Учень :

— аналізує провідні засоби індивідуалізації персонажів (загострена одноплановість їхньої характеристики, індивідуалізоване мовлення, портрет);

— наводить приклади іронії й сарказму Діккенса.

Домашнє завдання.

Повторити вивчений матеріал. Підготуватися до контрольної роботи за II частиною розділу «Із літератури реалізму».

ТЕМА: Контрольна робота за II частиною розділу «Із літератури реалізму».

МЕТА: перевірити рівень засвоєння вивченого; виявити, які складові навчального матеріалу учні засвоїли найбільш вдало, а які викликали у них труднощі й потребують корегування; розвивати логічне мислення, вміння встановлювати відповідність між різними літературними явищами, навички зв'язного мовлення учнів; виховувати у десятикласників вимогливість до рівня власних знань.

ОБЛАДНАННЯ: зошити для контрольних робіт, матеріали для проведення контрольної роботи.

ТИП УРОКУ: урок контролю знань.

ХІД УРОКУ**I. Організаційний момент.**

- Презентація теми і мети уроку.

II. Робота над темою уроку.

- Ознайомлення учнів зі змістом тематичної контрольної роботи.

- Повідомлення критеріїв оцінювання робіт.

— Правильна відповідь на 1 запитання I- II рівнів-0,5 бала. Максимальна кількість балів - 6.

— Правильне виконання 1 завдання III рівня - 1,5 бала. Максимальна кількість балів - 3.

— Завдання IV рівня виконуються на вибір. Правильне виконання завдання - 3 бали. Максимальна кількість балів - 3.

Максимальна кількість балів за всі завдання - 12.

- Виконання учнями завдань. I — II рівні.

Зазначте правильну відповідь:

1. Для кого із визначних письменників XIX ст. характерні такі риси світогляду, як щира народність, християнське милосердя, співчуття до бідних, культ затишку, вміння отримувати радість від малого, оптимізм, стійкість, уміння описувати жахливе і веселе:

- а) П. Меріме;
- б) Ч. Діккенса;
- в) О. де Бальзака;
- г) Стендаля?

2. Про кого із названих нижче письменників слова, сказані російським письменником А.М. Горьким: «Ця людина дивовижно опанувала складне мистецтво любові до людей»:

- а) П. Меріме;
- б) Ч. Діккенса;
- в) О. де Бальзака;
- г) Стендаля?

3. До національних надбань якої культури належить творчість Ч. Діккенса:

- а) англійської;
- б) шотландської;
- в) ірландської;
- г) американської?

4. Який варіант відповіді об'єктивно характеризує творчість Ч. Діккенса:

- а) реалістична
- б) романтична
- в) поєднання елементів романтизму і реалізму;
- г) відсутність елементів романтизму і реалізму?

5. Установіть жанрову специфіку роману «Пригоди Олівера Твіста»:

- а) пригодницький роман;

- б) історичний роман;
- в) роман-виховання;
- г) н'югетський роман.

6. Який тип роману розвінчується в «Пригодах Олівера Твіста»:

- а) пригодницький;
- б) історичний;
- в) роман-виховання;
- г) н'югетський роман?

7. Яким пафосом пройнятий роман «Пригоди Олівера Твіста»:

- а) героїчним;
- б) гуманістичним;
- в) романтичним;
- г) пригодницьким?

8. Які установи описані в романі «Пригоди Олівера Твіста», що їх за часів Діккенса називали «бастиліями для бідних»:

- а) лікарні;
- б) школи-інтернати;
- в) робітні будинки;
- г) будинки інвалідів?

9. Якого героя роману описано так: «Високий, сухорлявий, маслакуватий чоловік; ходив він завжди у приношеному чорному костюмі, заштопаних бавовняних чорних панчохах і такого самого кольору черевиках. Природа виліпила його обличчя не для усмішок, але загалом він був не від того, щоб пожартувати на фахові теми»:

- а) Олівера Твіста;
- б) містера Бамбла;
- в) містера Сауербері;
- г) містера Фейджина?

10. Які види комічного переважають в романі «Пригоди Олівера Твіста»:

- а) гумор і сатира;
- б) іронія і сарказм;
- в) гумор і сарказм;
- г) сатира і сарказм?

11. Хто з російських поетів героями свого вірша зробив персонажів романів Діккенса:

- а) О. Пушкін;
- б) М. Лермонтов;
- в) М. Цветаєва;
- г) О. Мандельштам?

12. Хто із режисерів зняв фільм за романом «Пригоди Олівера Твіста», який відзначений премією «Оскар»:

- а) Р. Поланскі;
- б) М. Михалков;
- в) Ф. Бондарчук;
- г) С. Спілберг?

Ключ: 1 - б, 2 - б, 3 - а, 4 - в, 5 - в, 6 - г, 7 - б, 8 - в, 9 - в, 10-б, 11 -г, 12-а.

III рівень.

13. Установіть відповідність між творами живопису та їхніми авторами.

- 1 Портрет молодого Діккенса А Дж. Крукшанк

- 2 Портрет Діккенса БФ.Александр
3 Старий єврей з хлопчиком В В. Перов
4 Діти, що сплять Г Л. Пікассо Д М. Деніел
Ключ: 1 -Д, 2-Б, 3-Г 4-В.

14. Установіть хронологію написання творів Ч. Діккенса.

А «Пригоди Олівера Твіста»;

Б «Різдвяна пісня в прозі»;

В «Посмертні записки Піквікського клубу»;

Г «Домбі і син».

Ключ: 1 -В, 2-А, 3-Б, 4-Г.

IV рівень.

15. Напишіть анотацію до роману «Пригоди Олівера Твіста » або до екранізації цього твору.

ТЕМА: Федір Достоєвський (1821 — 1881). "Злочин і кара". Життєвий і творчий шлях письменника. Творчість Достоєвського як одна з вершин російської і всесвітньої літератури. Філософські, етичні й естетичні погляди письменника та їхнє втілення в художніх текстах.

МЕТА: поглибити знання учнів про характерні риси літератури реалізму; ознайомити їх із життям і творчістю Ф. Достоєвського; визначити головні віхи життєвого і творчого шляху письменника і місце в ньому роману «Злочин і кара»; продемонструвати новаторство творчості Ф. Достоєвського; розвивати навички дослідницької роботи з текстами; виховувати почуття справедливості, гуманізму.

ОБЛАДНАННЯ: портрети Ф. Достоєвського, інформаційні картки, схема «Естетика Ф. Достоєвського».

ТИП УРОКУ: урок-дослідження.

ХІД УРОКУ

*Кожна окрема людина — смертна,
людство в цілому безсмертне.*

Луцій Апулей

Окрема людина — це стислий етюд всього людства.

Стефан Цвейг

I. Актуалізація опорних знань.

• Бесіда.

— *Перелічіть особливості реалізму.*

— *Якими характеристиками наділені герої реалістичних творів?*

— *Назвіть відомих письменників-реалістів.*

II. Мотивація навчальної діяльності учнів.

Оголошення теми та мети уроку.

• Слово вчителя.

Від середини до останньої чверті XIX століття у всесвітньому літературному процесі переважав реалізм. На наступних уроках ітиметься про реалістичні тенденції в російській літературі. Творчість письменників Федора Достоєвського і Льва Толстого стала вершиною не лише російського, а і всесвітнього реалізму. Вони збагатили всесвітню літературу (зокрема і насамперед жанр роману) особливим поглядом на одвічні проблеми людства: визнання-невизнання окремою особистістю суспільних законів і норм, право «переступити» через ці закони та норми («Злочин і кара»); баченням проблем війни і миру, війни й народу, «думки народної» («Війна і мир»); проблеми сім'ї, «думки сімейної» («Анна Кареніна») тощо. Глибокий психологізм їхніх творів вражає як літературознавців, так і пересічних читачів.

Відомий російський письменник Максим Горький стверджував: «Толстой і Достоєвський — два найбільших генії, силою своїх талантів вони приголомшили весь світ, вони звернули на Росію здивовану увагу всієї Європи, і обидва поповнили лави людей, чиї імена — Шекспір, Дайте, Сервантес, Руссо, Гете».

• Робота з епіграфами.

• Слово вчителя.

Як творчості, так і особистості Достоєвського присвячено велику кількість монографій, статей, художніх переосмислень біографії, аналітичних та науково-популярних публікацій. Його називали автором теорії естетики, філософом, пророком, постійним боржником, генієм, людиною з хворобливою уявою...

Ім'я Достоєвського увійшло до «золотого списку» у виданнях, що знайомлять читача з подробицями життя легендарних людей: «100 великих», «100 людей, що змінили хід історії», «100 великих письменників» та ін.

Сьогодні ми з вами зробимо спробу дослідити, які з характеристик його творчості є істинними, як вплинув на розвиток мистецтва Ф.Достоєвський.

III. Робота над темою уроку.

• Складання асоціативного портрета Ф. Достоевського на основі цитатних матеріалів.

• Цитатна доріжка.

- «Достоевський- це не просто письменник. Це ім'я Росія. Це совість російського народу».(Б.Гачев).
- «У сьогоднішньому світі «тривожний набат Достоевського гуде, безугавно закликаючи до людяності і гуманізму». (Ч.Айтматов).
- «Достоевський, створюючи героїв за своїм образом, написав безліч хворих душевно людей і був твердо впевнений, що списує з дійсності і що така саме душа людська». (М.Страхов).
- «Ви говорите, що Достоевський зображає себе у своїх героях, уявляючи, що всі люди такі. І що ж! Результат той, що навіть у цих виняткових обличчях не тільки ми, близькі йому люди, але й іноземці впізнають себе, свою душу Чим глибше зануритися, тим більше його герої стають знайомими і рідними всім». (Л. Толстой).
- «Необхідно відзначити ще одну особливість творчості Достоевського. Оскільки його цікавить самий «суб'єкт» в переживаннях і самі переживання як такі, остільки він дуже мало зупиняється на описі середовища, що оточує його героя.. Проходячи повз це, він прагне скоріше підвести читача до потоку, до калейдоскопу думок, до музики почуттів свого героя. Тому Достоевського називають письменником-психологом». (А. Луначарський).
- «Достоевський — це бренд Петербурга». (О. Губанков).
- «Достоевський був не просто письменником, не просто Майстром. Він був Учителем нації. Він учив її як Іоанн Хреститель наставляв паству, сповіщаючи про швидке пришествя Спасителя. Спаситель для нас - це моральне відродження Росії». (Д. Рогозін).
- «Достоевський був учителем не тільки російського народу. Він єдиний, хто вчив Росією Захід, принаймні, кращу його частину, що читає". (Д. Рогозін).
- «Достоевський дає мені більше, ніж будь-який мислитель. Достоевський показав нам життя, це правильно, але мета його полягала в тому, щоб звернути нашу увагу на загадку духовного буття ...» (А. Ейнштейн).
- «Достоевський — це єдиний психолог, у якого я міг чомусь навчитися; знайомство з ним я зараховую до найпрекрасніших випадків в моєму житті». (Ф. Ніцше).
- «Якщо хочеш дізнатися про це життя ВСЕ, прочитай «Братів Карамазових». (К. Воннегут).
- «Достоевський - це Мікеланджело в літературі». (Г. ван де Перре).

• Асоціативний портрет «Ф.Достоевський.»

Ф.Достоевський — душа Росії, пророк, Мікеланджело в літературі, філософ, художник життя, психолог, політик, мислитель, геній, учитель нації, гуманіст, людина з хворобливою уявою, педагог, вічний боржник, гравець в азартні ігри, автор естетики.

• Презентація фото та портретів письменника.

Учитель.

Художник Іван Крамської вважав, що у Достоевського:«... немає портрета останнього часу, рівного створеному Перовим». І дружина письменника Ганна Григорівна відзначала, що Перов «зумів підмітити характерний вираз .. який Федір Михайлович мав, коли був занурений у свої думки під час творчого процесу».

• Дослідницька робота у групах за інформаційними диференційованими картками:

— «Чому Ф. Достоевського відносять до людей, які змінили хід історії» ?

— «Які з наведених вище висловлювань про письменника є істинними» ?

Інформаційна картка 1. Матеріал про пращурів, родину, батьків Ф. Достоевського, його навчання, початок літературної діяльності.

Інформаційна картка 2. Матеріал про полеміку між слов'янофілами і західниками.

Інформаційна картка 3. Матеріал про гурток Михайла Петрашевського, про погляди та діяльність петрашківців.

Інформаційна картка 4. Матеріал про слідство у справі Достоевського, громадську страту, ув'язнення; подальше життя і особливості творчості.

Архівні документи у цій справі:

Г. Майору
С.- Петербургского жандармского дивизиона
Чудинову

По высочайшему повелению предписываю Вашему Высокоблагородию завтра, в четыре часа пополудни, арестовать отставного инженер-поручика и литератора Федора Михайловича Достоевского... При сем случае вы должны строго наблюдать, чтобы из бумаг Достоевского ничего не было скрыто...

Ежели при опечатании бумаг и книг Достоевского он будет указывать, что некоторые из оных принадлежат другому какому-нибудь лицу то не обращать на таковое указание внимания и оные также опечатать.

При возлагаемом на вас поручении вы обязаны употребить наистрожайшую бдительность и осторожность под личную вашу ответственность...

Генерал-адъютант граф Орлов

Документ второй

ПРИГОВОР

Военный суд находит подсудимого Достоевского виновным в том, что он, получив в марте месяце сего года из Москвы от дворянина Плещеева (подсудимого) копию с преступного письма литератора Белинского - читал это письмо в собраниях: сначала у подсудимого Дурова, потом у подсудимого Петрашевского ... Достоевский был у подсудимого Спешнева во время чтения возмутительного сочинения поручика Григорьева под названием "Солдатская беседа". А потому военный суд приговорил его, отставного инженер-поручика Достоевского, за недонесение о распространении преступного о религии и правительстве письма Белинского и злоумышленного сочинения поручика Григорьева, — лишить... чинов, всех прав состояния и подвергнуть смертной казни расстрелянием.

Документ третий

Отставного поручика Достоевского... лишить всех прав состояния и сослать в каторжную работу в крепостях на восемь лет

Заключение генерал-аудитора.

Резолюция Николая I: "На четыре года, а потом рядовым".

Документ четвертый

"Брат, любезный друг мой! все решено! Я приговорен к четырехлетним работам в крепости (кажется Оренбургской) и потом в рядовые. Сегодня, 22 декабря, нас отвезли на Семеновский плац. Там всем нам прочли смертный приговор, дали приложиться к кресту переломили над головой шпаги и устроили наш предсмертный туалет (белые рубахи). Затем троих поставили к столбу для исполнения казни. Вызывали по трою, следовательно, я был во второй очереди, и жить мне оставалось не более минуты. Я вспомнил тебя, брат, всех троих; в последнюю минуту ты, только один ты, был в уме моем, я тут только узнал, как люблю тебя, брат мой милый! Я успел тоже обнять Плещеева, Дурова, которые были возле, и проститься с ними. Наконец ударили отбой. Привязанных к столбу привели назад и нам прочли, что его императорское величество дарует нам жизнь. Затем последовали настоящие приговоры.

Из письма Ф.М. Достоевского брату.

Інформаційна картка №5. Матеріал про філософські погляди Достоевського та морально-філософські проблеми в його творчості.

Висновки груп, що стосуються тем дослідження.

Словникова робота: *естетика*.

Робота зі схемою «Естетика Ф. Достоевського».

1.....Що може бути фантастичніше і несподіваніше від дійсності? Ніколи романістові не уявити таких можливостей, як ті, які дійсність представляє нам кожен день у вигляді звичайних речей. Дійсність понад усе!

2.Людина є таємницею, її потрібно розгадати... і я займаюся цією таємницею, тому що хочу бути людиною.

3.... А художня сила і полягає в правді і в яскравому зображенні її.

4. Чим сильніше художник, тим точніше і глибше висловить він свою думку, свій погляд на суспільне явище і тим більше допоможе суспільній свідомості, зрозуміло, тут важливіше всього, як сам художник здатний дивитися, з чого складається його власний погляд, чи гуманіст він, чи прозорливий, чи громадянин, нарешті, чи є він справжнім художником.
5. Письменники у своїх романах і повістях здебільшого намагаються брати типи суспільства і представляти їх образно і художньо.
6. Прекрасне є ідеалом.
7. Краса врятує світ
8. Соціальна дійсність сповнена зла, тому зображення її полягає в передачі трагічності світу.
9. Життя наповнене комізмом і тільки у внутрішньому змісті "ї" є величність.
10. Художність для письменника є здатність писати гарно.

ГУМАНІЗМ сутність всієї творчості

Естетична культура художньої творчості Ф. Достоевського (О.Пушкін, М.Чернишевський, А.Григор'єв, В.Белінський)

1. Відображення дійсності, вивчення її, знання життя - основи суспільно значимої художньої творчості.
2. «Етнографізація» мистецтва (вивчення мовних зворотів, типових та етнічних, соціальних, професійних груп, звичаїв, манер поведінки).
3. Вивчення людини в психологічних проявах (емпіричне спостереження)).

↑
ДОСТОЄВСЬКИЙ

IV. Підбиття підсумків уроку.

• Виразне читання вчителем поезії П. Антокольського «Достоевський».

*Начало всех начал его. В ту ночь
К нему пришли Белинский и Некрасов
Чтоб обнадежить, выручить, помочь,
Восторга своего не приукрасив,
Ни разу не солгав. Он был никем,
Забыл и о науке инженерной,
Стоял, как деревянный манекен,
Оцепеневший в судороге нервной.
Но сила прозы, так потрясшей двух
Его гостей — нет, не гостей, а братьев...
Так это правда — по сердцу им дух
Несчастной рукописи?.. И, утратив
Дар слова, — господи, как он дрожал,
Как лепетал им нечленораздельно,
Что и хозяйке много задолжал
За комнату,
что в муке трехнедельной
Ждал встречи на Аничковом мосту
С той девушкой, единственной и лучшей...
А если выложит начистоту, —
Что ж, господа, какой счастливый случай,
Он и вино припас, и белый хлеб.
У бедняков бывают гости редко.
Простите, что он пылок и нелеп!
Вы сядьте в кресла. Он — на табуретку.
Вот так он и молот им суций вздор
В безудержности юного доверья.
А за стеной был страшный коридор.
Там будущее пряталось за дверью;*

Присутствовал неведомый двойник,
Сосед или чиновник маломощный,
Подслушивал, подсматривал, притик
Вплотную к самой скважине замочной.
С ним встреча предстоит лицом к лицу.
Попробуйте и на себя примерьте
То утро на Семеновском плацу,
И приговор, и ожиданье смерти,
И каторгу примерьте на себя,
И бесконечный миг перед падучей,
Когда, земное время истребя,
Он вырастет, воистину грядущий!
Вот каменные призраки громад,
Его романов пламенные главы
Из будущего близятся, гремят,
Как горные обвалы. Нет — облавы
На всех убийц, на всех самоубийц.
В любом из них разорван он на части.
Так воплотись же, замысел! Клубись,
Багряный дым — его тоска и счастье!
Нет будущего! Надо позабить
Его помарок черновую запись.
Некрасов и не знает, может быть,
Что ждет его рыдающий анапест.
А вот Белинский харкает в платок
Лохмотьями полусожженных легких.
И ночь темным-темна. И век жесток —
Равно для всех, для близких и далеких.
Кончалась эта ночь. И, как всегда,
В окне серело пасмурное утро,
Спасибо вам за помощь, господи!
Приход ваш был придуман очень мудро.
Он многого не досказал еще,
В какой живет он муке исполинской.
Он говорил невнятно и общо.
Молчал Некрасов. Понимал Белинский.

• Бесіда.

- Які факти біографії Ф. Достоевського згадує поет?
- Яке враження справила на вас особистість Ф. Достоевського?
- Чому на адресу письменника звучать суперечливі характеристики ?
- Які з цих характеристик сприймаєте ви?

Очікувані результати.

Учень :

- розповідає про головні віхи життєвого і творчого шляху письменника і місце в ньому роману «Злочин і кара»;
- називає характерні риси літератури реалізму (правдиве зображення дійсності, аналітичний підхід до зображуваного тощо);
- визначає творчість російського письменника і філософа як одну з вершин російської і всесвітньої літератури.

Домашнє завдання.

Опрацювати статтю підручника про творчість Ф. Достоевського. Підготувати повідомлення про історію написання роману «Злочин і кара», розпочати знайомство зі змістом роману.

ТЕМА: Роман «Злочин і кара», його місце в творчості Ф. Достоевського. Семантика і символіка назви роману.

МЕТА: з'ясувати значення роману «Злочин і кара» у творчості Ф. Достоевського; розкрити семантичне та символічне значення його назви; розвивати в учнів навички аналітичного мислення; виховувати прагнення до самовдосконалення.

ОБЛАДНАННЯ: схеми «Семантика і символіка назви роману «Злочин і кара», «Історія написання роману «Злочин і кара», таблиця «Романи Ф. Достоевського», репродукція картини Тіціана «Марія Магдалина».

ТИП УРОКУ: урок засвоєння нових знань і формування на їхній основі вмінь і навичок.

ХІД УРОКУ

*Лихі наслідки злочину живуть значно довше,
ніж самі злочинці...*

В. Скотт

I. Актуалізація опорних знань.

• Бесіда.

— Чому Ф. Достоевського відносять до людей, які змінили хід історії?

— Які з характеристик письменника відомими філософами, письменниками, дослідниками, літературознавцями є, на вашу думку, істинними?

• Індивідуальне опитування:

1. В хронологічній таблиці життя Достоевського втрачені дані, відновіть їх, прокоментуйте їх важливість та місце в житті письменника. (Вчитель «стирає інформацію» в індивідуальній картці про події одного з років. Таким чином можна опитати до п'яти учнів).

2. Літературна гра «Десять цікавих фактів із життя письменника». Доповнити кожний із наведених фактів прикладами з життя письменника та розказати про значення цього факту в його житті.

— **4 роки...** (Достоевський провів на каторзі чорноробом в Омській фортеці).

— **600 рублів...** (виділив Достоевському в 1865 році Літературний фонд, щоб письменник виплатив свій борг, інакше в нього забрали б все майно).

— **Майже 10 років...** (Достоевський грав у рулетку, інколи - щоденно, маючи надію розбагатіти, бо розробив власну «теорію про гру». В 1871 році покінчив з ігроманією).

— **4 дітей...** (було у письменника, двоє з них померли в дитинстві).

— **15 хвилин...** (тривала овація письменнику, коли в 1879 році він уперше публічно прочитав уривки із роману «Брати Карамазови»).

— **5 років...** (видавав Достоевський щомісячні «Щоденники письменника», отримуючи численні листи від захоплених читачів).

— **8 романів...** (19 повістей, оповідання, а також десятки фейлетонів і статей - літературна спадщина письменника).

II. Мотивація навчальної діяльності учнів.

Оголошення теми та мети уроку.

III. Робота над темою уроку.

Учитель.

У творчому здобутку Достоевського налічується вісім романів, але лише п'ять із них відповідають класичним нормам жанру. Твір «Бідні люди» письменник назвав романом лише тому, що хотів представити публіці серйозну річ. Схожа історія відбулася і з «Принаженими і скривдженими», коли Достоевський, повернувшись із Сибіру до Петербурга, теж бажав заявити про себе «великою прозовою формою». «Гравець» став романом через кабальну угоду зі Стеловським, за якою письменник мав написати до зазначеного строку саме роман.

• Робота з таблицею.

<i>Назва роману</i>	<i>Рік видання</i>	<i>Головний герой</i>	<i>Основна тема</i>
«Злочин і кара»	1866	Родіон Раскольников	Герой і натовп
«Ідіот»	1868	Князь Лев Мишкін	Ідеальна позитивна людина
«Біси»	1872	Микола Ставрогін	порочність революційної теорії і практики
«Підліток»	1875	Аркадій Долгорукий	Стосунки батьків і дітей
«Брати Карамазови»	1881	Дмитро, Іван і Олексій Карамазови	Конфлікт людини з Богом і шляхи його подолання

Учитель.

Витоки роману «Злочин і кара» ведуть до часів каторги Достоевського. 9 жовтня 1859 року він пише брату з Твері: «В декабрі я начну роман... Не помнишь ли, я тебе говорил про одну исповедь— роман, который я хотел писать после всех, говоря, что еще самому надо пережить. На днях я совершенно решил писать немедленно.. Все сердце мое с кровью положится в этот роман. Я задумал его в каторге, лежа на нарах, в тяжелую минуту грусти и саморазложения...». Та в 1859 році роман-сповідь не було розпочато. Задум письменник виношував шість років. За цей час написані «Принажені та скривджені», «Записки з мертвого дому», «Записки з підпілля», головною темою яких є тема бунту і героя-індивідуаліста.

- **Перевірка виконання домашнього завдання: відтворити за матеріалами підручника історію написання роману «Злочин і кара».**
- **Робота зі схемою «Історія написання роману «Злочин і кара».**

Каторга 1859 рік. Задум: роман-сповідь

Пропозиція А. Краєвському, редактору журналу «Отечественные записки», в період безгрошів'я написати роман «П'янінькі».

«Він буде пов'язаний з теперішнім питанням про пияцтво. Розбирається не тільки питання, але представляються і всі його розгалуження, переважно картини сімейств, виховання дітей у цій обстановці та ін.»

Друга половина 1865. Достоевський взявся до роботи над «психологічним звітом одного злочину».

«Молодий чоловік, якого виключено зі студентів університету, міщанин за походженням і живе в крайній бідності... зважився убити одну стару, що дає гроші на відсотки. Стара дурна, глуха, хвора, жадібна ... зла і заїдає чужий вік, знущаючись з домробітницею, своєї молодшої сестри».

1866 рік. Публікація роману «Злочин і кара».

Учитель.

1866 рік був особливим: 4 квітня Дмитро Володимирович Каракозов здійснив невдалий замах на царя Олександра II. Почалися масові репресії. Герцен так розповідав про цей час у своєму «Колоколе»: «Петербург, за ним Москва, а деякою мірою і вся Росія перебувають мало не на воєнному становищі; арешти, обшуки і тортури ідуть безперервно: ніхто не впевнений в тому, що він завтра не підпадає під страшний Муравйовський суд ... «Уряд гнобив студентську молодь, цензура домоглася закриття журналів «Современник» і «Русское слово».

Роман одразу спричинив відгуки про нього. Критик Страхов відзначав, що «автор взяв нігілізм у самому крайньому його розвитку, в тій точці, далі якої вже майже нема куди йти». М. Катков назвав Раскольникова «виразником соціалістичних ідей». Д.І. Писарєв засуджував поділ Раскольниковим людей на «слухняних» та «бунтарів», дорікав Достоевському за заклик до покірності. І водночас у статті «Боротьба за життя» Писарєв стверджував: «Роман Достоевського справив на читачів глибоко приголомшливе враження завдяки тому точному психічному аналізу, яким відрізняються твори цього

письменника. Я радикально розходжусь з його переконаннями, але не можу не визнати в ньому сильного таланту, здатного відтворювати найтонші і невлімові риси буденного людського життя і його внутрішнього процесу. Особливо влучно він помічає хворобливі явища, піддає їх найсуворішій оцінці і начебто переживає їх на самому собі».

Про себе письменник любив говорити: «Я — дитя століття». Він справді ніколи не був пасивним спостерігачем життя. «Злочин і кара» створювався на ґрунті російської дійсності 50-х років XIX століття, журнальних і газетних суперечок на філософські, політичні, юридичні та етичні теми, суперечок матеріалістів з ідеалістами, послідовників Чернишевського і його ворогів.

З кінця 50-х років XIX століття петербурзькі газети з тривогою повідомляли про зростання злочинності. Достоевський використав деякі факти з кримінальної хроніки тих років. Так, широку популярність свого часу отримала «справа студента Данилова», який з метою наживи убив лихваря Попова та його служницю. Селянин М. Глазков хотів прийняти його провину на себе, але був викритий. В 1865 газети повідомляли про суд над купецьким сином Г. Чистовим, який зарубав двох жінок і заволодів їхнім багатством на суму 11 260 рублів.

Велике враження на Достоевського справив процес над П'єром Ласенером (Франція), професійним убивцею, який намагався представити себе як жертву несправедливо влаштованого суспільства, а свої злочини - як форму боротьби зі злом. На судових процесах Ласенер спокійно заявляв, що ідея стати вбивцею в ім'я помсти народилася у нього під впливом соціалістичних ідей. Достоевський відгукувався про Ласенера як «про особу феноменальну, загадкову, страшну і цікаву. Страх перед злиднями зробив його злочинцем, а він насмілювався виставляти себе жертвою свого століття».

Сцена вбивства, скоєного Раскольниковим, нагадує вбивство Ласенером жінки і її сина, який випадково опинився в квартирі.

Достоевський брав факт з життя і перевіряв його життям. Він тріумфував, коли, працюючи над «Злочином і карою», дізнався з газет про вбивство, аналогічне злочину Раскольникова. «У той же самий час, — згадує М. Страхов, — коли вийшла книжка «Російського вісника» з описом провини Раскольникова, у газетах з'явилася звістка про зовсім подібний злочин у Москві. Якийсь студент убив і пограбував лихваря і, за всіма ознаками, зробив це з нігілістичного переконання, що дозволені всі засоби, щоб виправити несправедливість. Не знаю, чи були вражені цим читачі, але Федір Михайлович пишався таким подвигом художнього передбачення».

Згодом Достоевський не раз ставив в один ряд прізвища Раскольникова і схожих на нього вбивць з газетної хроніки.

• **Бесіда.**

- *Яке враження на вас справив роман ?*
- *Хто з героїв вразив ?*
- *Відтворіть основні події сюжету роману.*
- *Чому роман має назву «Злочин і кара» ?*

• **Робота з епіграфом.**

Учитель.

Серед монографій, присвячених творчості Достоевського, виділяється робота Юрія Григоровича Кудрявцева «Три кола Достоевського», в якій вся творчість письменника розглядається з позицій трьох кіл: фактичного, сюжетного, вічного. Спробуємо і ми дослідити семантику і символіку назви роману «Злочин і кара» з таких позицій.

• **Асоціативна задача: «Семантика і символіка назви роману «Злочин і кара».**

ФАКТИЧНЕ

• **Словникова робота.**

Злочин- 1. Суспільне небезпечна дія (чи бездіяльність), що чинить, заподіює зло людям.

2 Неприпустимий, ганебний вчинок.

Злочин - передбачене кримінальним законом суспільне небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність). Не є злочином дія або бездіяльність, яка, хоча формально, містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого кримінальним законом, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі,

суспільству або державі.

Злочини класифікуються залежно від ступеня тяжкості: невеликої тяжкості; середньої тяжкості; тяжкі; особливо тяжкі.

Злочини невеликої тяжкості - це діяння, за яке кримінальним законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк не більше двох років або інше, більш м'яке покарання.

Злочином середньої тяжкості є діяння, за яке передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк не більше п'яти років.

Тяжким злочином є діяння, за яке передбачено покарання понад десять років.

Особливо тяжким злочином є діяння, за яке передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі.

Кримінальний закон розрізняє закінчений та незакінчений злочин. Закінченим злочином визнається діяння, яке містить усі ознаки складу злочину, передбаченого відповідною статтею Особливої частини Кримінального кодексу України.

Незакінченим злочином є підготовка до злочину та замах на злочин. Кримінальна відповідальність за незакінчений злочин настає у стадії: підготовки до злочину - за ст. 14; замаху на злочин - за ст. 15; за закінчений злочин - за ст. 15 Особливої частини Кримінального кодексу України (стаття «Юридичного словника»).

СЮЖЕТНЕ

• Бесіда.

- Назвіть героїв роману, які мали проблеми із законом.
- Чи можна стверджувати, що злочин Раскольникова найважчий?
- Чому Мармеладова не притягують до відповідальності за пияцтво?
- Хто з героїв порушив християнські закони?
- Як ставиться до власних вчинків Соня?
- Чи мав право Свидригайлов вчинити самовбивство?

ВІЧНЕ

Десять заповідей Божих

1. Я є Господь Бог твій, нехай не буде в тебе інших богів окрім Мене!
2. Не роби собі ідола і нічого подібного до того, що на небі угорі і що на землі внизу що у водах під землею, — не вклоняйся їм і не служи їм!
3. Не згадуй імені Господа Бога твого надаремно!
4. Пам'ятай день Господній — щоб святкувати Його. Шість днів працею і роби в них всі діла Твої, а день сьомий — Господу Богу Твоєму
5. Шануй батька твого і матір твою — і добре тобі буде, і довго житимеш на землі.
6. Не вбивай.
7. Не перелюбствуй.
8. Не кради.
9. Не свідчи неправдиво проти ближнього твого.
10. Не жадай жони ближнього твого, не жадай дому ближнього твого, ні слуги, ні служниці, ні поля його, ні вола, ні осла його, ні всякої скотини, ні всього того, що є в ближнього твого.

ФАКТИЧНЕ

Кара — 1 Суворе покарання, відплата за що-небудь.

Зі сповідей засуджених:

«Не повторюйте наших помилок! Не робіть іншим того, чого б не бажали собі. Живіть по совісті й по закону! Бо розплата обов'язково настане. А коли опинишся за ґратами, пізно кусати лікті...».

«Підлітковий період - один зі складних періодів у житті людини. Складність у тому, що підліток, ще не маючи власного життєвого досвіду, потрапляє під вплив оточення, не надто замислюючись про

наслідки. Друзі, авторитети, гроші, бажання весело й безтурботно жити, алкоголь, наркотики - все це з особливою силою вабить молодь.

Коли я опинився за ґратами, це було жахливо, мені було дуже соромно і я відчував себе повним нікчемою. Незважаючи на розкаяння, моє подальше життя буде глибокою раною, що завжди кровотоцитиме».

«Тюрма - це землетрус душі. І в його епіцентрі опиняються рідні, знайомі, а деколи й зовсім випадкові люди. Злочинці ми, а за скоєне нами страждають також наші матері, дружини, діти. Вони нерідко переносять такі духовні потрясіння, які чоловікам витримати вкрай складно або неможливо. Хіба можна витримати, коли щодня люди з ненавистю і презирством кидають їм в обличчя: «Ти мати, дружина, дочка вбивці, грабіжника, гвалтівника!».

«Я також зрозумів, що значення має не глибина, на яку ти впав, а висота, на яку ти піднявся після падіння».

СЮЖЕТНЕ

Учитель.

За християнською доктриною і законами справедливості злочин має бути покараним. Яке покарання понесли герої роману за власні злочини, гріхи?

• Робота з таблицею.

Покарання Раскольниковова за злочин

— Відчуття самотності, роз'єднаності з людством.

— Загибель матері.

— Всенародне висміювання («Ей, ти німецький шляпник!», сміх Настасї, коли вона почула, «думати» — це робота», висміювання натовпу героя на Сінній площі, нерозуміння Сонею його теорії, ненависть до нього каторжників.

— Каторга як юридична кара, як очищення через страждання.

• Бесіда.

— *Перерахуйте, яку кару отримали в романі всі, які переступили закон не тільки юридичний, а й християнський.*

— *Чи не здається вам кара надзвичайно важкою для багатьох із них?*

ВІЧНЕ

• Кара за гріх.

З глибокої давнини і донині люди замислювались над питанням: "Де взялося зло у світі? Звідки злість, ворожнеча, ненависть, злодійство, грабежі, вбивства, різні нещастя, суспільні непорозуміння й інше?"

Кари за гріх є різні: хвороби, голод, внутрішнє невдоволення та інше, але найбільшою карою є те, що душа потрапляє до пекла. З-поміж античних філософів першим, хто досліджував совість, був, очевидно, Сократ, котрий вважав джерелом моральних суджень людини її самопізнання. Згодом, у ІУ ст. до н.е., Арістотель зазначив, що совість - це «правдивий суд доброї людини».

Понад дві тисячі років після Арістотеля про «внутрішнє судилище» совісті розмірковує німецький філософ І. Кант, автор учення про категоричний імператив.

Сучасний латвійський філософ Август Мілтс пов'язує поняття «совість» із моральним обов'язком особистості: «Чим складніший внутрішній світ особистості, чим багатоманітніші відносини людини з навколишнім світом, тим сильніша потреба врівноважити свій духовний світ і бути автономною особистістю. І людина починає сама вершити над собою суд, віддавати собі похвалу, оцінювати вчинки, давати поради, наводити порядку внутрішньому «господарстві», виховувати себе. І вона переконується, що там, усередині, є якась могутня і таємнича сила, що є сама собі законом, є совість» .

Совість (сумління) - вияв моральної самосвідомості особистості, її здатність здійснювати моральний самоконтроль, самостійно формулювати для себе моральні обов'язки, вимагати від себе їх виконання і здійснювати оцінку своїх вчинків.

Совість - феномен емоційний, вона виявляє себе через глибокі негативні переживання,

самодокори, через стурбованість людини моральністю і гуманністю своєї поведінки. Будучи за своєю природою емоційною, совість виступає в якомусь розумінні як надрозумна. Коли людина відступає від велінь моралі, вона, звичайно, говорить собі: "я не міг", "я не встигав", "мої старання все одно не дали б результату", тобто шукає раціональні практичні аргументи, які обґрунтовують власну недосконалість. Ось тут і набирає сили надрозумна природа совісті. Совість ігнорує аргументи, багатослівні міркування і неправдиві докази. Вона приходить до людини у вигляді почуттів внутрішнього голосу, що говорить: "Ти брешеш собі, ти міг вчинити по-іншому". Вона змушує людей говорити самим собі правду і, зрештою, починати реальні зусилля для виправлення ситуації, якщо це, звичайно, можливо. Совість - це внутрішній самозвіт за виконання певних моральних обов'язків.

Совість є світильником у духовно-моральному житті людини. Завдяки совісті людина розрізняє добро і зло. Совість має у моральному житті таке саме значення, як око для тіла. Совість обурюється, коли людина порушує моральний закон, здійснюючи гріх або злочин. Вона карає людину внутрішньою гризотою.

• Презентація репродукції картини Тіціана «Марія Магдалина».

Іван Огієнко писав: "Значення совісті загальнолюдське: державне, особисте, родинне. На совісті світ стоїть».

За австрійським психоаналітиком Зігмундом Фрейдом (1856-1939), вона є "ідеальним Я", яке протистойть "реальному Я". Муки совісті свідчать про поразку ідеалу, а спокійна совість і відповідне моральне вдоволення - про перемогу ідеалу. Кожна така перемога позитивно впливає на життєвий досвід людини, який виявляється в актах вибору та вчинках.

Совість виконує запобіжну та ретроспективну (пов'язану з оглядом минулих подій) функції. Ретроспективна функція полягає в тому, що муки совісті спрямовані на моральний вибір і відповідний вчинок, які вже відбулися. Найінтенсивніше й найвиразніше совість виявляє себе в негативних переживаннях особистості – душевному дискомфорті, неспокої, тривозі, докорах сумління. Подібно до ериній (богинь помсти грецької міфології) або фурій (аналогічних богинь римської міфології), які переслідували злочинця, позбавляючи його розуму, совість нещадно переслідує людину, яка ігнорує моральний обов'язок. З огляду на це англійський економіст Адам Сміт (1723-1790) називав докори совісті найжахливішим почуттям у серці людини.

Совість перебуває у зв'язку зі страхом, соромом, виною, каяттям та ін. Страх є етапом тривоги, неспокою, спричиненим загрозою втрати честі; сором - переживанням невідповідності своєї поведінки моральним вимогам перед людьми; вина - переживання цієї невідповідності перед внутрішнім "Я" або перед Богом; каяття є одним із найефективніших механізмів морального самовдосконалення особистості, що виявляється як почуття жалю з приводу скоєного. Супроводжується воно твердим рішенням не повторювати негідних учинків і виправити їх наслідки або покарати себе, відновивши у такий спосіб порушений цими вчинками баланс справедливостей.

IV Підбиття підсумків уроку.

• Бесіда.

— *Висловіть особисте ставлення до проблем, порушених у романі «Злочин і кара».*

— *Чому роман Ф.Достоевського має таку назву?*

— *Чи справдилися початкові наміри письменника щодо цього твору — написати роман-сповідь?*

• «Обери позицію».

«Найбільше заохочення до злочину - безкарність». (Марк Туллій Ціцерон).

«Хто пробачає злочин, той стає співучасником». (Вольтер).

«Карати потрібно не тільки за провину, а й за намір». (Періандр).

«Краще не покарати злочинців, ніж покарати невинних». (Ф. де Рохас).

Очікувані результати.

Учень :

— висловлює особисте ставлення до проблем, порушених у творі, аргументуючи свою думку прикладами і цитатами з тексту;

— висловлює судження щодо символіки назви твору, пояснює сенс і символіку назви "Злочин і кара": за християнською доктриною і законами справедливості злочин повинен бути покараним.

Домашнє завдання. Знати зміст роману «Злочин і кара», пояснювати сенс і символіку назви художнього твору. Дібрати цитатний матеріал для ілюстрації еволюції образу Раскольникова.

ТЕМА: Еволюція образу Раскольникова і розвінчання теорії сильної особистості, "надлюдини".

МЕТА: визначити рівень засвоєння учнями основних положень змісту роману «Злочин і кара»; розкрити суть теорії «надлюдини» Ніцше, її антигуманний смисл; розширити поняття учнів про теорію наполеонізму, сильної особистості; розвивати вміння аналізувати художні образи; виховувати потребу до аналізу власної життєвої позиції.

ОБЛАДНАННЯ: ілюстрації до творів Ф. Достоевського, кадри із кінофільму «Злочин і кара» (реж. Л.Куліджанов, 1969), схема «Еволюція образу Раскольникова».

ТИП УРОКУ: урок засвоєння нових знань та формування на їхній основі вмінь і навичок.

ХІД УРОКУ

Не вбий.

Біблія

I. Актуалізація опорних знань.

• Фронтальна перевірка знання учнями тексту роману: «Про кого йдеться?»

1. «Широкое, скуластое лицо его было довольно приятно, и цвет лица был свежий, не петербургский. Волосы его, очень еще густые, были совсем белокурые и чуть-чуть разве с проседью, а широкая, густая борода, спускавшаяся лопатой, была еще светлее головных волос, глаза его были голубые и смотрели холодно, пристально и вдумчиво; губы алые».
2. «...Это была скромно и даже бедно одетая девушка, очень еще молоденькая, почти похожая на девочку, со скромною и приличною манерой, с ясным, но как будто несколько запуганным лицом. На ней было очень простенькое домашнее платье, на голове старая, прежнего фасона шляпка...»
3. «...с прекрасными темными глазами, темно-рус, ростом выше среднего, тонок и строен... Был до того худо одет, что иной, даже привычный человек, посоветился бы днем выходить в таких лохмотьях на улицу».
4. «Это была крошечная сухая старушонка, лет шестидесяти, с острыми и злыми глазками, с маленьким острым носом и простоволосая. Белобрысые, мало поседевшие волос ее были жирно смазаны маслом. На еетонкой и длинной шее, похожей на куриную ногу, било наверхено какое-то фланелевое тряпье, а на плечах, несмотря на жару, болталась вся ис-трепанная и пожелтелая меховая кацавейка. Старушонка поминутно кашляла и кряхтела».
5. «Это был человек лет тридцати пяти, росту ниже среднего, полный и даже с брюшком, выбритый, без усов и без бакенбард, с плотно выстриженными волосами на большой круглой голове, как-то особенно выпукло закругленной на затылке. Пухлое, круглое и немного курносое лицо его было цвета больного, темно-желтого, но довольно бодрое и даже насмешливое».
6. «...высокая, удивительно стройная, сильная, самоуверенная, что высказывалось во всяком жесте ее... Волоса у нее были темно-русые... глаза почти черные, сверкающие, гордые и в то же время иногда, минутами, необыкновенно добрые. Она была бледна, но не болезненно бледна; лицо ее сияло свежестью и здоровьем. Рот у нее был немного мал, нижняя же губка, свежая и алая, чуть-чуть выдавалась вперед...»
7. «Это был человек уже за пятьдесят, среднего роста и плотного сложения, с проседью и с большой лысиной, с отеком от постоянного пьянства желтым, даже зеленоватым лицом и с припухшими веками, из-за которых сияли крошечные, как щелочки, но одушевленные красноватые глазки».
8. «... лицо ее все еще сохраняло в себе остатки прежней красота, и к тому же она казалась гораздо моложе своїх лет... Волосы ееуже начинали седеть и редеть, маленькие лучистые морщинки уже давно появились около глаз, щеки впали и высохли от заботы и горя, и все-таки это лицо было прекрасно».

• Індивідуальне опитування.

Асоціативна розминка.

Створіть асоціативні портрети героїв роману: Раскольников, Соні, Лужина, Катерини Іванівни, Мармеладова, Разуміхіна, Свидригайлова, Дуні, матері Раскольникова.

• Презентація ілюстрацій до роману «Злочин і кара» Ф. Достоевського.

II. Мотивація навчальної діяльності учнів.

Оголошення теми та мети уроку.

Учитель.

Як ми з'ясували на попередньому уроці, Достоєвський завжди намагався розібратися в протистоянні Добра і Зла. Він зрозумів, що суперечності є в кожній людській душі. Але там, де є злочин, там буде й покарання. Ні, не від жандармських пут, а віддушевних мук, кайданів покаяння. І це ще один доказ письменника, що Бог є.

— *З чого почався злочин Раскольникова?* (З фанатичної ідеї)

— *Що заважало герою присвятити себе служінню людству?*

(Йому бракувало грошей, і він наважився на вбивство. «Злочин? .. Який злочин? — Самовпевнено кидає він сестрі — Те, що я вбив бридку, злісну вошу, стару лихварку, яку вбити сорок гріхів пробачать, яка з бідних сік висмоктувала...»).

III. Робота над темою уроку.

• Бесіда.

— *Як ви гадаєте, чому Раскольников стає «автором цілої теорії вбивства»? Невже не простіше було бматилише бажання збагатитися?*

— *Чому ми ведемо мову про «теорію», а не про позицію героя?*

(Раскольников — автор статті «Теорія вбивств»).

• Словникова робота: теорія.

• Слово вчителя про теорію надлюдини Ф. Ніцше.

• Робота в групах. Дослідження еволюції «теорії Раскольникова».

Теорія Раскольникова має такі лінії:

1. Хто такі люди, які мають право?

2. Хто такі «зайві люди»?

3. План встановлення «щасливого суспільства».

Доберіть цитати для розкриття суті кожної з них.

• Презентація цитатного матеріалу груп.

• Бесіда.

— *Раскольников був переконаний в правомірності задуманого вбивства. Що ж заважало йому наважитися на нього?*

(Совість).

— *Чому письменник розповідає про сон Родіона перед злочином?*

— *Як ставиться ав ор до теорії Раскольникова?*

• Перегляд заключних кадрів із кінофільму «Злочин і кара» (реж. Л. Куліджанов, 1969).

— *Чи вірите ви в духовне відродження героя?*

• Створення схеми «Еволюція образу Раскольникова».

— Геній, що спроможний сказати нове слово світу.

(А знаряддя вбивства обирає - сокиру, аж ніяк не «нове» для російської людини, знаряддя для праці)

— Сильні обрані, їм все дозволено.

— Реформування життя — із вбивства до вищого блага.

— Совість.

— Моральні страждання (захватись у самоті, вдатися до самогубства чи публічної сповіді, як Жульєн Сорель).

— Відчай.

— Самотність.

— Повернення до християнських цінностей через любов до ближнього, довіру власної долі коханій людині, сповідання Христа, відродження.

• Проблемне запитання.

— *Яке ваше ставлення до теорії Раскольникова?*

• «Обери позицію».

«Тільки слабкі чинять злочини: сильним і щасливим вони не потрібні». (Вольтер).

«Не гріх страшний, а безсоромність після гріха». (Іоанн Златоуст).

«Де є любов, там немає гріха». (Єврейське прислів'я).

«Ті, які грішать лише проти Бога, мають бути покарані на тому світі; ті ж, які грішать проти людей, мають бути покарані на цьому». (Вольтер).

«Убивство завжди огидне, інколи воно необхідне, але завжди огидне». (А. Барбюс).

«Побачивши вбивцю, мертві обливаються кров'ю». (Р. Бар-тон).

Учитель.

Життя, здавалося б, нікому не потрібної істоти тисячею недоступних для людського ока ниток пов'язане з іншими життями, починаючи з доброї Лизавети, яка «Бога побачить», і кінчаючи маляром Ніколкою і матір'ю Раскольниковою, які загинули разом із «шкідливою лихваркою». Так була передбачена Достоевським модель російської революції (як і всіх революцій): звільняли Росію від самодержця Миколи II, а розстріляли в Іпатіївському будинку разом з ним хворого хлопчика і чотирьох невинних дівчат і ще по всій Росії тисячі і тисячі далеко не гірших, якщо не кращих, людей.

XIX століття, що почалося із захоплення «чужим пророком» — «надлюдиною» Ніцше, для якого мета виправдовує засоби, вилилося в безперервний ланцюг переворотів, революцій, воєн і бомбардувань — для «загального блага». Визначний роман Достоевського «Злочин і кара», над яким замислювалося стільки людей, схоже, нікому не навчив людство, і, може бути, тільки сьогодні, на початку століття, ми розуміємо, що історія Раскольниковою — це передвістя історії всього минулого століття.

• Виразне читання вчителем та коментування уривка з повісті Олесея Адамовича «Карателі».

Вам відомі імена багатьох людей, історичні факти, події, що вплинули на розвиток суспільства, історії всього людства. Іноді ми всі замислюємося: «Чому ця людина є великою? Хто дав їй право вирішувати за все людство? Хто це придумав чи зробив?»

— Чи маєте ви сьогодні відповіді на ці запитання?

• Робота з епіграфом.

IV. Підбиття підсумків уроку.

Учитель.

Достоевський в романі «Злочин і кара» передає нам «вміння» християнського досвіду життя, співчуття і погляду на все: і на дрібне, побутове, і на історію. Він все передбачив: у нього не «добро» і «зло», а «святість» і «гріх».

По-перше, він категорично заявив: людина та її життя є абсолютною цінністю. Ні історія, ні суспільство, ні вчення, ні Росія, ні Бог навіть сам — не можуть вирішувати за нього, навіть маючи найбільш благі і розумні для людини ідеї.

В романі Достоевський розкриває проблему свободи волі — уподобань. Навіть якщо ти добрий за вдачею і живеш, як годиться, за звичаєм і законом — тоді ти людина, але не приниженим вважається і той, хто зло обрав і злочин вчинив, але потім поплатився і постраждав, як Раскольников та Соня.

«Достоевський — це той, хто пережив смерть (Голгофу) — і воскресіння. Йому випало посеред життя це пройти — померти в колишньому світорозумінні: він у справі Петрашевського був виведений на Семенівський плац для страти — і постраждав, як ніхто», — стверджував автор видання про російських філософів «Русская дума» Б. Гачев. І можна сказати, що вся його подальша творчість — це феномен: посмертно відродженої людини, яка повернулася до нас звідти, звідки ніхто не приходив, і ось він став проповідувати те, що там дізнався. І теорія Раскольниковою — це попередження всім нам про небезпечність думок про виправдання гріховного, про злочини заради майбутнього, щасливого майбутнього. І тому Раскольников опиняється на каторзі, і, коли б не любов Соні, сповідання віри — ніколи б не повернувся цей герой до нас людським обличчям, а перетворився б на зброю, що втілювала б власну теорію в життя.

Очікувані результати.

Учень :

— простежує і підтверджує цитатами з тексту еволюцію образу Раскольниковою;

— висловлює власні судження щодо теорії сильної особистості, "надлюдини" і підтверджує їх прикладами і цитатами з тексту.

Домашнє завдання. З тексту роману дібрати приклади і цитати, в яких письменник відтворює складність духовного світу людини.

ТЕМА: Розкриття складності та суперечливості духовного світу людини.

МЕТА: розширити знання учнів про майстерність Достоевського у створенні психології образів, суперечливості характерів; розвивати вміння працювати з цитатним матеріалом творів; удосконалити навички аналізу художніх образів; на основі роботи з текстом роману визначити складність духовного світу героїв роману; виховувати почуття справедливості, прагнення до самореалізації.

ОБЛАДНАННЯ: картки для індивідуальної та групової роботи.

ТИП УРОКУ: урок засвоєння нових знань та формування на їхній основі умінь і та навичок.

ХІД УРОКУ

*Достоевський тісно пов'язаний з усіма його героями.
Його кров тече в їхніх жилах. Його серце б'ється у
всіх створюваних ним образах.*

А.Луначарський

I. Мотивація навчальної діяльності учнів.

Оголошення теми та мети уроку.

• Робота з епіграфом.

Учитель.

Однією з позицій естетики Достоевського є бажання розкрити сутність людини: «Людина є таємницею, її потрібно розгадати... і я займаюся цією таємницею, тому що хочу бути людиною». Сьогодні ми зробимо спробу розгадати сутність героїв роману.

Установіть авторство.

— Чего люди больше всего боятся? Нового шага, нового собственного слова они всего больше боятся. (*Раскольников*).

— Ко всему-то подлец человек привыкает! (*Раскольников*)

— Подлец человек! И подлец тот, кто его за это подлецом называет. (*Раскольников*).

— Истинно великие люди, мне кажется, должны ощущать на свете великую грусть. (*Раскольников*).

— Бедность не порок... но нищета, милостивый государь, нищета — порок-с. (*Мармеладов*).

— Ведь надобно же, чтобы всякому человеку хоть куда-нибудь можно было пойти. Ибо бывает такое время, когда непременно надо хоть куда-нибудь да пойти! (*Мармеладов*).

— У женщин случаи такие есть, когда очень и очень приятно быть оскорбленною, несмотря на все видимое негодование. (*Свидригайлов*).

— Умная женщина и ревнивая женщина — два предмета разные. (*Свидригайлов*).

II. Робота над темою уроку.

Учитель.

Світ, в якому живе людина, складається із суб'єктивного та об'єктивного начал. Життя людини проходить у світі, який впливає на її характер, вчинки, думки.

Сенс життя людини міститься в кожній окремій життєвій ситуації або усвідомлюється в кінці людського життя.

• Робота зі схемою «Суперечливість духовного світу людини і її вчинків».

Світ — люди — думки = вчинки.

Світ — люди — думки ≠ вчинки.

За даною схемою істинним є твердження, що часто люди думають одне, а роблять — інше. Найяскравіший спосіб вираження людської діяльності — вчинок. Він — основна ланка, осередок будь-якої форми людської діяльності — виражає будь-яке відношення між особистістю і моральним світом. Вчинок — це спосіб особистісного існування у світі.

Природа людини дуже суперечлива. Людина — цілісна істота, тому підкоряється природним закономірностям. Своєрідність тілесної організації зумовлює її інстинкти, потяги, пристрасті. Водночас

людині притаманні моральність і свідомість. Вона здатна розрізнати прояви добра і зла, прекрасного і потворного, що і визначає скерованість вільного вибору її дій. Людина може пізнавати і розуміти дійсність, себе, інших людей.

Поняття "сутності людини" характеризує її глибинні, специфічні, суто людські якості, які зовні проявляються в її природі. Історія філософії демонструє різні уявлення про сутність людини. Релігійно-філософські вчення наполягають на визнанні духовної сутності людини, джерелом якої є Бог. Новий час поклав початок ототожненню людини з розумом (Декарт, Гегель та ін.). Марксистська філософія обґрунтовує діяльну сутність людини, підкреслюючи, що саме в діяльності проявляються її духовність і розумність. В наш час одним з напрямків західної філософії — постмодернізмом — заперечується реальність особистого "Я" і тому дане поняття вважається ілюзорним.

Як стверджував Омар Хайям :

*Мы — источник веселья и скорби рудник,
Мы — вместилище скверны и чистый родник,
Человек, как в зеркале мир, многолик,
Он ничтожен, и он же безмерно велик.*

Кожен персонаж Достоєвського — це автор цілого світорозуміння, свідомості, суб'єкт і голос. Та в системі вони допомагають зрозуміти одне одного.

Двоїстість — характерний прийом зображення у Достоєвського. Двоїстість реалізується, по-перше, через роздвоєність свідомості героя. У ньому ніби живуть двоє: один за інстинктом прагне допомагати, рятувати принижених і знедолених людей, а другий, розсудливий, цинічно аналізує вчинки першого й піддає їх критиці. По-друге, в романі ціла низка героїв, які так чи так інтерпретують обидві названі сторони особистості Раскольниковова, їх умовно називають «двійниками» й «антиподами» головного героя.

• **Бесіда.**

- *Хто з героїв роману допомагає розкрити сутність головного героя?*
- *Чому Лужина, Свидригайлова і Лебезятникова називають «двійниками» Раскольниковова?*
- *Чому Разуміхін, Порфирій Петрович та Соня є «антиподами» Раскольниковова?*
- *Завдяки чому саме вони допомагають розкрити різні сторони світлого, доброго в головному герої?*

Учитель.

«Двійники» і «антиподи» в романі відображають і підкреслюють суперечності характеру головного героя, двоїстість його натури, і водночас вони докладно змальовують основні риси Раскольниковова, подаючи перспективи розвитку його ідеології та моралі.

• **Робота в групах.**

Завдання. Здійснити дослідження за текстом «Відповідність думок та вчинків героїв роману».

1. Мармеладов.
2. Соня Мармеладова.
3. Разуміхін
4. Свидригайлов
5. Лужин.
6. Порфирій
7. Катерина Іванівна.

Звіт груп про проведену роботу з текстом.

III. Підбиття підсумків уроку.

• **Бесіда.**

- *Чи всі герої роману мають складний духовний світ?*
- *Чи можна жити так, щоб вчинки відповідали думкам?*

Очікувані результати.

Учень :

— наводить приклади і цитати з тесту, де письменник відтворює складність духовного світу людини (суперечливі роздуми героїв, неоднозначність їхніх суджень і ставлення до світу тощо).

Домашнє завдання.

Дібрати цитатний матеріал для характеристики образів роману.

Суд над літературним героєм (урок - пошук за романом Ф.М. Достоевського «Злочин і кара»).

Мета Простежити пошуки ідеалу автором роману та його героєм; показати значення «Злочину і кари» як соціально - психологічного роману; протиставити теорії Раскольникова етику добра і любові до людей; закріпити уміння учнів визначати риси критичного реалізму; навчати знаходити художні прийоми показу психологічного стану героя; формувати в учнів навички аналізу художніх образів, зокрема образу Раскольникова, підвести їх до розуміння теорії сильної особистості; виховувати вміння висловлювати власні думки, вести дискусію на певну тему.

Обладнання : портрет Ф.М.Достоевського.

Епіграф: Не вбий!

Євангеліє

...Щастя неможливо купити злодійством...

Ф.М.Достоевський

Я не хочу і не можу вірити, що зло було нормальним станом людей.

Ф.М. Достоевський

Слово вчителя.

Ім'я великого російського письменника Ф.М. Достоевського стоїть в ряду видатних імен не тільки російської, але й всієї світової літератури. Існують думки, що великі письменники народжуються в недрах великих криз. Такою кризою було для Росії ХІХ століття.

Бесіда.

- Що стало причиною такої кризи?

(Настав розквіт капіталістичних відносин, який призвів до розподілу на багатих і бідних).

- Який напрямок господарював в літературі ХІХ ст.?

(Критичний реалізм).

- Що ви знаєте про критичний реалізм?

(Термін прийшов від лат.realis – речовий.Реалізм як напрямок появився в 20 – ті роки ХІХ ст. і сформувався в творчості Бальзака, Стендаля, Меріме, Діккенса, а потім склав основу творчості таких письменників як Толстой, Достоевський, Чехов. Головною особливістю критичного реалізму є відображення людини в типових обставинах. Письменник судить, викриває, установлює зв'язок середовища, обставин і характерів).

- Які твори Ф.М.Достоевського можна віднести до критичного реалізму?

(«Бідні люди», «Ідіот», «Гравець», «Брати Карамазови», «Злочин і кара»).

- Назвіть риси критичного реалізму, які знайшли відображення в романі Ф.М.Достоевського «Злочин і кара»

(Реальні сцени із життя Петербурга, типова «маленька людина» Раскольников в типових обставинах; бідність, приниження, конфлікт з навколишнім світом; характер Раскольникова сформувався під впливом зовнішніх обставин; філософської ідеї «надлюдини» і бідноти героя).

- Яка історія написання роману «Злочин і кара»?

(Роман було задумано на початку 1850 –х років, перша його частина була опублікована в 1866 році в журналі «Російський вісник», повністю опубліковано в березні 1867-го року).

- Які особливості композиції роману?

(Твір складається з 6 частин і епілогу. Перша частина присвячена опису злочину, а всі інші – аналізу психологічного стану особистості героя . Центром роману являється Раскольников, а інші персонажі пояснюють ту драму, яка проходить у свідомості героя. «Злочин і кара» - роман про злочин, але віднести його до «кримінального детективного» жанру не можна, тому що письменник показує не розкриття злочину, а психологічний стан свого героя. Роман ще називають романом – сповіддю)

- Пригадайте, якими подіями закінчується роман ?

(Раскольников приходив з повинною, а в епілозі показано його життя через 1,5 року після суду).

Вчитель.

Як ви помітили, сцени суду в романі немає. Давайте ми з вами уявимо собі, як проходив суд над Раскольниковим? Це допоможе нам глибше зрозуміти і ступінь злочину героя, і ступінь його покарання.

Інсценізація «Суд над Раскольниковим».

Підведення підсумків уроку.

Бесіда.

- Як ви думаєте, свідомо, байдуже пішов Раскольников на злочин чи це було запаморочення свідомості? (Герой погодився на злочин, скорившись пориванню. Про це свідчить і те, що він не скористався вкраденим, і те, що не памятає кількості вкрадених речей, що він не відкривав гаманець, що після скоєння злочину не втік відразу, а відмивав руки і сокиру від крові. Перед скоєнням злочину Раскольников знаходився в хворобливому стані. До того часу, коли прийшов признатися в скоєнні злочину, він перебував в неврівноваженому психічному стані).

- З який поступків ми можемо судити про неврівноважений психічний стан героя?

(Раскольников весь час думав про злочин, рвався розповісти про нього і покаятися, у нього почалася манія переслідування, хоч поліція не підозрювала його. Раскольников розповів про скоєне Соні, і дякуючи її впливу явився з повинною).

- Як видно із епілогу роману Раскольников, знаходячись на каторзі уже

1,5 року, все ще не розкаювався в скоєному. З якого моменту до нього прийшло каяття?

(Раскольников думав про те, що сліз і мук у нього вже не буде. Він не плакав, хоча думав про це, вважаючи, що муки і сльози – це тоже життя. Саме з цього моменту, як Раскольников заплакав, він зрозумів, що каяття настало. Ці сльози і є символом його очищення).

Робота з епіграфами.

- Чи погоджуєтесь ви з висловами, які винесені в епіграфах?

- В своєму романі Ф.М.Достоевський пропонує нам два бачення ролі людини в суспільстві. Перше - це «надлюдина», яка має право на любий, навіть самий жадливий вчинок і не відчуває при цьому ніяких докорів совісті. Друге - це християнин, який живе по заповідям Божим, який бачить в будь-якій людині «брата свого».

- Яке бачення ролі людини Вам ближче? В якому суспільстві – «надлюдини» чи християнському – Ви хотіли б жити і чому?

(Важливо, щоб учні зрозуміли: світ не може існувати, коли в ньому присутнє тільки насилля і зло, кожній людині легше було б жити в суспільстві, де панує любов, повага, де цінують людину як особистість).

Заключне слово вчителя.

В романі Ф. М. Достоевського «Злочин і кара» головною являється думка про те, що насилля згубно. Один злочин тягне за собою ряд інших. Скоюючи злочин, людина вбиває самого себе, убиває в собі людину і все людське.

Роман дає матеріал для широких філософських роздумів про призначення людини, про смисл нашого буття.

Герой Достоевського, безперечно, вплинув на всю наступну світову літературу. Життєва ситуація Раскольникова (від гордині-ідеї через страждання, добро, любов до примирення та духовного відродження) була дуже привабливою і близькою для самого митця, який навіть переніс її в інший роман «Брати Карамазови».

ТЕМА: Система образів роману.

МЕТА: розкрити особливості системи образів роману; формувати в учнів уміння вдумливо читати текст; дослідити спільні та відмінні аспекти в образах Родіона Раскольникова і Соні Мармеладової; розвивати в учнів навички мислення високого рівня (аналіз, синтез, оцінювання); виховувати інтерес до творчості Достоєвського.

ОБЛАДНАННЯ: репродукція картин М. Ге «Що є істина?», Рембрандта «Воскресіння Лазаря», схеми «Система образів роману «Злочин і кара», «Образи-символи в романі», інформаційна картка «Прийоми створення художнього образу людини», опорна таблиця «Спільні та відмінні аспекти в образах Родіона Раскольникова і Соні Мармеладової».

ТИП УРОКУ: урок засвоєння нових знань.

ХІД УРОКУ

*Герої книги топчуться на маленькому
п'ятачку Петербурга.*

П. Вайль, О.Геніс

I. Мотивація навчальної діяльності учнів.

Оголошення теми та мети уроку.

Слововчителья.

Система образів художнього твору — образи творця та адресата твору, образи природного та речового оточення. Це спосіб вираження ідейного і художнього задуму автора.

Персонажі залежно від наділених їм художніх функцій та місця, яке вони посідають у загальній картині зображуваного, а також родових ознак твору можуть бути поділені на *три типи*:

- образи осіб, які є об'єктами розповіді (герої, про яких розповідають). Цей тип образу традиційно позначають терміном **персонаж**;
- образи осіб, які є суб'єктами розповіді (герої, які розповідають). Більшість літературознавців позначають цей тип образу терміном **оповідач**;
- образи осіб, які є і суб'єктами розповіді й водночас її об'єктами (герої — учасники тих подій, про які вони розповідають). Цей змішаний тип образу, в якому оповідач є і персонажем, звичайно позначають терміном **оповідач**. До особливого типу оповідача відносять специфічні образи ліричних творів, яких називають **ліричними героями**.

Образ **творця** твору, суб'єкта зображення (що вбирає в себе як суб'єктів, так і об'єкти розповіді, а також і всі інші образи твору) найдоречніше назвати **образом автора**.

Образ адресата твору, суб'єкта адресації зображення звичайно називають **образом читача**.

Образ **природного** оточення прийнято називати **пейзажем**.

Образ речового оточення — **інтер'єром**.

Загальновідомо, що персонажі у художньому творі існують не самі по собі, а в системі стосунків з іншими персонажами. Герої взаємодіють, зіставляються, порівнюються, протиставляються. Чим більше взаємозв'язків вияв'ляється в персонажа, тим яскравіше висвітлюється його багатогранність і розкривається вся глибина і складність характеру. Тому з розвитком літератури ускладнювалися взаємовідносини усередині системи персонажів. Реалізм приніс в мистецтво складну систему взаємовідносин образів: наявність рівнозначних образів, схрещення доль, протиставлення, паралелізм, антагонізм, наявність персонажів-двійників.

Відомо, що в основу сюжету роману «Злочин і кара» Достоєвський поклав гуманістичну ідею «відновлення загиблої людини», стиснутої гнітом обставин. Сюжет — це рух свідомості героя від злочину до покарання, від бунту до покори. Воскресіння Раскольникова до нового життя, про яке йдеться в епілозі, мало стати предметом нової повісті, на жаль, так і не написаної автором.

Про майстерність Достоєвського-романіста говорять давно, тому нам з вами потрібно самим дослідити, чи істинними є твердження про особливість творчої манери письменника, що інколи зводиться до лише філософської та психологічної глибини його творів, чи, можливо, таємниця його творчості в іншому? Предметом дослідження стане система образів роману «Злочин і кара».

II. Сприйняття та засвоєння нового матеріалу.

Бесіда.

- Перелічіть, з яких названих вище аспектів складається система образів роману «Злочин і кара»?
- В чому новаторство Достоевського в підході до створення системи образів?

• Робота в зошитах. Запис опорної схеми.

Система образів роману «Злочин і кара»:

- образ суспільства (мешканці Петербурга — різночинці):
- «двійники» і «антиподи» Раскольников;
- образи, які несуть в собі основи християнської моралі;
- образи природного оточення — пейзажі;
- образи речового оточення — інтер'єр;
- образ Петербурга;
- образи-символи;
- образ автора.

• Робота з епіграфом.

- До якого соціального стану належать герої роману?

(Настасья — куховарка, сільська баба, колезька асе-сорка — лихварка, торговка Лизавета — міщанка, Мар-меладов — чиновник, повія Соня, зубожілі студенти з «хорошим прізвиськом», дрібні чиновники, заступники у справах, вуличні співаки й співачки, жебраки, завсідники шинків, маляри, представники поліції, священнослужителі, візники, майстрові з селян та ін.)

- Чи є риси, що можуть їх об'єднати?
- Чому серед героїв твору немає представників правлячого класу?

• Учитель.

Різночинці — «люди різного чину і звання», міжстанова категорія населення в Росії XVIII — XIX століття; із купців, міщан, селян, дрібних чиновників і збіднілих дворян, які здобули освіту і які відірвалися від свого колишнього соціального середовища. Формування шару різночинців було зумовлене розвитком капіталізму, коли з'явився великий попит на фахівців розумової праці.

Вже з 1840-х рр. різночинці мали значний вплив на розвиток суспільного життя і культури, з падінням кріпосництва стали основним соціальним шаром для формування буржуазної інтелігенції. Саме серед представників цього стану, до якого належав і сам Достоевський, зароджувались демократичні та революційні ідеї.

• «Обери позицію».

Ознайомтеся з уривками зі статті П. Вайля і О.Геніса «Страшний суд» і визначте думку авторів щодо "двійників" і "антиподів" головного героя.

1. «Вражаюче, але в «Злочині і карі» — в одному із найскладніших романів у світі — читачеві не важко відокремити позитивних персонажів від негативних. Погані — завжди товсті, добрі — тонкі».
2. «...Достоевський належить своєму часу. Справа в тому, що в поезії Достоевського цілісність особистості — важка хвороба, симптомом якої є художня непереконаливість образу. Найбільш «хворий» персонаж у романі — Лужин, єдиний грішник, який не заслужив поблажливості. Характерно, що з Лужиним навіть ніхто не сперечається. «Ця людина» не входить до ідеологічного кола роману тому, що Лужин цілісний, внутрішньо несуперечливий. Він вичерпується однією рисою — Лужин любить «свої гроші: вони рівняли його з усім, що було вище його».
3. «Достоевському, письменнику, одержимому судом, потрібен не ангел і не демон, а підсудний... Всупереч очевидності, злочин Раскольников не є результатом його вільного вибору. Раскольников — жертва авторського свавілля. Він приречений на вбивство тільки тому що для суду необхідний підсудний. Раскольников потрапив у капкан. Всесвіт навколо нього замкнувся в клубок, вихід з якого — тільки через убивство. Автор проковує свого героя всіма способами. Тут і зустріч з Мармеладовим, і лист матері, і пропаша дівця на бульварі, і бідність, звичайно. Однак це — зовнішні причини, які легко можна було б подолати, якби Достоевський тому не заважав. Він звернув навколо героя час, змусивши його жити в якомусь гарячковому квапливому вимірі. (Життєвські розмірковуючи, всього через тиждень Раскольникову просто не знадобилося б убивати — його сімейні проблеми розв'язалися б самі

собою завдяки щедрому заповіту Марфи Петрівни). Мотиви злочину Раскольникового автор ретельно викриває згодом. Передусім гроші. Павутина дріб'язкових, принизливих розрахунків огор-тас Раскольникового тільки до вбивства, але не після. Хоча він і не скористався награваним, йому вже більше не доведеться дорожити копійкою — на все вистачить, зокрема, і на благодійність (похорон Мармеладова)».

4. «Хоч як це дивно, гроші в романі взагалі існують як умовність. З одного боку — ті п'ятаки, які нічого не змінюють. З іншого, — якийсь капітал як закінчена, разова сума, що не ділиться і не накопичується, а існує в ідеальному уявленні — капітал як засіб, яле не мета. Злидні, які нібито штовхають Раскольникового на вбивство, виявляються не такою вже безвихіддю після злочину. У романі взагалі все закінчується добре — влаштовані сироти Мармеладових, забезпечена Дуня з Разуміхінім і навіть нареченій Сиидригайлова перепав великий куш. Соціальні умови не пояснюють злочину. Він зумовлений складністю душі Раскольникового. (Між іншим, і остаточно катастрофа Мармеладова не мотивована. У запій, після того як, нарешті, отримав службу, Мармеладов пішов не підтиском обставин)».

5. «Підсудний Раскольников — представник людства. Він відповідає за всіх. Тому в романі насправді і немає цих «усіх». У принципі Раскольников — єдиний герой книжки. Всі інші — проєкції його душі. Тут і є пояснення феномену двійників. Кожен персонаж, аж до випадкових перехожих, аж до забитої на смерть шкапи зі сну Раскольникового, відображає в собі частку його особистості. Достоевський плете мережу двійників навколо Раскольникового, не залишаючи його ні на хвилину наодинці з собою. Ось Раскольников схилився до замкової щілини, а з іншого боку дверей дзеркальним відображенням стоїть жертва — стара процентниця. Ось убивця приходить в контору і бачить писаря, в якому відбивається він сам — «скуйовджена людина з нерухоною ідеєю у погляді». Раскольников приречений стикатися з людьми-примарами, які висловлюють йому його ж думки (Свидригайлов), демонструють йому його ж долю (Соня), попереджають його вчинки (дівчина, яка кинулася з моста). Весь світ згущується в одну точку, і ця точка — Раскольников, людина-всесвіт. Однак всесвіт цей розпався на безглузді скалки. Вони всі тут — в душі Раскольникового, але він не може зібрати їх воедино. Його всесвіт позбавлений цілісності, позбавлений сенсу, поки він не відкриє вищий закон, вищу істину, за якими будуються всесвіти. Поки він не вислухає вирок, який винесе сам собі».

• **Робота з інформаційними картками «Прийоми створення художнього образу людини».**

В літературознавстві виділяють такі прийоми створення художнього образу людини:

- зовнішні риси (портрет) — обличчя, постать, костюм; портретна характеристика, що часто виражає авторське ставлення до персонажа;
- психологічний аналіз — докладне, у деталях відтворення почуттів, думок, спонукань — внутрішнього світу персонажа; особливе значення має зображення «діалектики душі», тобто спрямованість внутрішнього життя героя;
- характер персонажа — розкривається у вчинках, ставленні до інших людей, в описі почуттів героя, в його мові;
- пряма авторська характеристика — вона може бути безпосередньою або опосередкованою (наприклад, іронічною);
- характеристика героя іншими персонажами;
- зіставлення героя з іншими персонажами і протиставлення їм;
- зображення умов, у яких живе і діє персонаж (інтер'єр);
- зображення природи, що допомагає краще зрозуміти думки і почуття персонажа;
- зображення соціального середовища, суспільства, в якому живе та діє персонаж;
- художня деталь — опис предметів і явищ навколишнього світу персонажа (деталі, в яких відбивається широке узагальнення, можуть виступати як деталі-символи);
- наявність або відсутність прототипу, двійника.

• **Характеристика образу Родіона Раскольникового та Соні Мармеладової за алгоритмом, поданим у інформаційній картці.**

• **Створення опорної таблиці «Спільні та відмінні аспекти в образах Родіона Раскольникового і Соні Мармеладової».**

Родіон Раскольников	Соня Мармеладова
пожертвував іншими заради себе	пожертвувала собою заради інших
Спільні аспекти в образах Родіона Раскольникова і Соні Мармеладової.	
Переступили суспільні закони і норми: він став убивцею, а вона — повією.	

• **Бесіда.**

— *Ім'я Родіон є російською формою грецького імені Іродіон, що означало «герой», «героїчний», за народною російською етимологією означає «рідний», Софія- ім'я має давньогрецьке походження й означає «мудрість». Чи міг Достоевський використати етимологію цих імен у романі ?*

— *Чому ні мати, ні Луня, ні Разуміхін не стали довіреною особою Раскольникова, а довірився герой лише Соні Мармеладової ?*

• **Учитель.**

Поставивши в центр роману життя двох знедолених людей, Достоевський зміг з'єднати воєдино вічні проблеми людської моральності і найпекучіші соціальні проблеми сучасності: долі принижених й ображених, убогих і бездомних, життя великого міста, побачене крізь сльози автора, падіння жінки через голод. Важливе місце в романі посідає й філософська проблема «надлюдини», викладена в «теорії» Раскольникова, яка зазнає поразки.

• **Презентація та коментар репродукцій картин** М. Ге «Що є істина?» та Рембрандта «Воскресіння Лазаря».

• **Бесіда.**

— *Перелічіть образи, що несуть в собі основи християнської моралі.*

— *Яке значення мають образи двох Миколок (Миколки, який забиває коня (сон) та Миколи, який зізнається у вбивстві старої лихварки) ?*

— *Чому святе для християн ім'я Микола в романі має інше семантичне навантаження ?*

— *Які образи належать до спрощених?*

— *Чому автор використовує біблійний образ Лазаря?*

— *Дайте характеристику образам природного оточення.*

— *Яке значення мають образи природних явищ: спеки, грози?*

• **Виразне читання опису квартири Раскольникова.**

— *Схарактеризуйте інтер'єри, що оточують героїв роману.*

• **Творча робота.** Створення асоціативного портрета Петербурга на основі цитат роману. Петербург-...

• **Робота зі схемою.**

Образи — символи

Образи-символи, пов'язані зі злочином та карою

Образи-символи, пов'язані із спокутою і відродженням душі героя

Кров, сокира, камінь, капітал, павук — чорт, загнана шкапа, гак, дорога, аршин простору, Америка		Земля, -мати, діти, хрест
--	--	---------------------------

III. Підбиття підсумків уроку.

• Бесіда.

— *Кожен з романів Достоевського пов'язаний з авторською самокритикою. Висунувши якусь тезу, автор, розгортаючи її в розгалужений сюжет, виявляє логічну хибність початкової тези. З урахуванням уточнень і будується сюжет, постає роман. Яким є образ самого автора в романі «Злочин і кара»?*

— *У чому суть образної системи роману «Злочин і кара»?*

— *Доведіть, що Достоевський — майстер побудови образної системи.*

Очікувані результати.

Учень:

— розкриває особливості системи образів роману, зокрема — знаходить у Родіона Раскольникова і Соні Мармеладової спільне (обидва порушили суспільні закони і норми: він став убивцею, а вона — повією) і різне (вона пожертвувала собою заради інших, а він жертвував іншими заради себе) та ін.

Домашнє завдання .

Підготуватися до рольової гри «Дебати героїв роману».

ТЕМА: Філософські, соціальні, психологічні й морально-етичні ідеї твору.

МЕТА: продовжити роботу над текстом роману; з'ясувати його основні філософські, соціальні, психологічні й морально-етичні ідеї; простежити пошуки ідеалу автором та його героями; з'ясувати значення роману «Злочин і кара» як соціально-психологічного роману; розвивати вміння психологічно трансформувати образи героїв роману; виховувати в учнів терпимість до думок та ідей, що не відповідають їхньому власному баченню

ТИП УРОКУ: урок засвоєння нових знань.

ХІД УРОКУ

Люди сильні доти, доки обстоюють сильну ідею.
З. Фрейд

I. Актуалізація опорних знань.

• Бліц-опитування «Хто є автором слів?».

1. «Довольно!..Пора!..Прощай, горемыка!..Уездили клячу!.. Надорвала-ась! — крикнула она отчаянно и ненавистно й грохнулась головой на подушку! (*Катерина Мармеладова*).
2. «Я тогда, как паук, к себе в угол забился. Ты ведь была в моей конуре, видела, какие низкие потолки й тесные комнаты душу и ум теснят! О, как ненавидел я эту конуру! А все-таки выходит из нее не хотел. По суткам не выходил и работать не хотел, все лежал». (*Раскольников*).
3. «Старушонка вздор!... старушка, пожалуй что и ошибка, не в ней дело! Старуха была только болезнь...я переступить поскорее хотел... я не человекаубил, я принцип убил! Принцип-то я и убил, а переступить-то не переступил, на этой стороне остался...» (*Раскольников*).
4. «Женитьба на бедной девице, уже испытавшей жизненное горе, по-моему, выгоднее в супружеском отношении, чем на испытавшей довольство, ибо полезнее для нравственности». (*Лужин*).
5. «Пооди сейчас, сию минуту стань на перекрестке, поклонись, поцелуй сначала землю, которую ты осквернил, а потам поклонись всему свету на все четыре стороны, и скажи всем, вслух: «Я убил!». Тогда бог опять тебе жизни пошлет». (*Соня Мармеладова*).

II. Мотивація навчальної діяльності учнів.

Оголошення теми та мети уроку.

III. Робота над темою уроку.

• Учитель.

У романі "Злочин і кара" письменник розвиває філософські, моральні і психологічні ідеї. По-різному сприймають життя його герої. Пригадайте, хто є носіями таких ідей:

1. «Треба, щоб у кожної людини було місце, де б її пожаліли». (*Мармеладов*).
2. Дружба, любов. Жити у злагоді зі своєю совістю. (*Разуміхін*).
3. «Возлюби передусім одного себе, бо все на світі на особистому інтересі основане». (*Лужин*).
4. «У розпусті є щось постійне, основане на природі...». (*Свидригайлов*).
5. Віра в Бога та в людину. (*Порфирій Петрович*).

• Робота з епіграфом.

• Рольова гра «Дебати героїв роману».

Одні учні презентують від імені героїв твору ідеї щодо життя, місця людини в ньому, інші спростовують аргументи і докази «носіїв ідей».

«Герої» дебатів — Родіон Раскольников, Соня Мармеладова, Петро Петрович Лужин, Мармеладов, Разуміхін, Свидригайлов, Лебезятников, Порфирій Петрович.

IV. Підбиття підсумків уроку.

Слово вчителя.

Ви переконалися на уроці в істинності висловлювання Клода Андріана Гельвеція: «Потрібно значно більше розуму, щоб передати свої ідеї, ніж щоб просто їх мати».

Наприкінці роману Достоевський через сон Раскольникова зображає картину майбутнього світу, за умови панування в ньому ідеї індивідуалізму, ідеї поділу людей на "вищі" та "нижчі" види. Картина ця страшна: "... Все были в тревоге и не понимали друг друга, всякий думал, что в нем одном заключается истина... Не знали, кого и как судить, не могли согласиться, что считать злом, что добром... Люди убивали друг друга в какой-то бессмысленной злобе... Все и все погибало..." Письменник застерігає людство від небезпеки захоплення будь-якими ідеями, в основі яких лежить індивідуалізм. Він показує, яку сильну владу над людьми може мати ідея і якою страшною, злочинною може бути ця ідея.

Очікувані результати.

Учень:

— акцентує увагу на філософському (розвінчання теорії агресивного індивідуалізму: "*тварьядрожащая или право имею*") і етичному (співчуття до "знедолених і ображених") потенціалі роману "Злочин і кара".

Домашнє завдання

На основі роману зробити висновки про сутність філософсько-етичних поглядів Ф. Достоевського. Підготувати повідомлення на тему «Явище поліфонії в музиці».

ТЕМА: Роман «Злочин і кара» як утілення нового, поліфонічного типу художнього мислення.

МЕТА: поглибити знання учнів про композиційну структуру художнього твору та різновиди романів; розкрити суть поняття «поліфонія»; дослідити елементи утілення нового, поліфонічного типу художнього мислення в романі Достоевського; визначити роль позасюжетних елементів у ньому; розвивати вміння учнів аналізувати художній твір; формувати життєві ідеали, що базуються на загальнолюдських духовних цінностях.

ОБЛАДНАННЯ: репродукції картин І. Глазунова, що ввійшли до циклу «Місто», фото будинку Раскольникова та будинку, де проживала лихварка, серія ілюстрацій М. Шемякіна до роману.

ТИП УРОКУ: урок засвоєння нових знань.

ХІД УРОКУ

*Усе має бути викладене так просто,
як тільки можливо, але не простіше.*

А. Ейнштейн

I. Актуалізація опорних знань.

• Бесіда.

— *Згадайте основні жанрові характеристики роману.*

— *Які жанрові форми роману за змістом вам відомі?* (Автобіографічний, біографічний, готичний, химерний, детективний, історичний, фантастичний — науково-фантастичний, фентезі, пригодницький, соціальне-побутовий, психологічний, філософський тощо).

• Робота з теоретичними поняттями.

Детективний — художня розповідь про пошуки злочинця.

Соціально-побутовий — дослідження соціальних взаємин, суперечностей та побутових граней життя, конфлікту внутрішніх прагнень героя із соціальними обставинами, розкриття роздумів, почуттів персонажа, що свідчать про стан суспільства взагалі та його вплив на внутрішній світ людей, описи приватного життя поєднуються з широкими соціальними узагальненнями.

Психологічний автор докладно розкриває внутрішній світ героїв, психологічні мотиви їхньої поведінки, витісняючи на другий план зовнішні суспільні умови.

Філософський — художнє осмислення сенсу буття, добра і зла, вічності, Бога; безпосередній виклад світоглядної, етичної позиції автора.

• «Обери позицію».

— *Яким за жанровою формою є роман «Злочин і кара»?*

II. Мотивація навчальної діяльності учнів.

Оголошення теми та мети уроку.

• Слово вчителя.

Роман «Злочин і кара» написаний у 60-і роки ХІХ століття. Це був важливий, перехідний час в історії Росії. Невдача в Кримській війні, масові селянські рухи по всій країні, скасування кріпацтва (1861) — усе це свідчило про те, що на порядку денному постало питання про зміну суспільно-економічної формації, про зміни у філософії суспільного життя.

У цьому творі Достоевський — уже сформований як письменник і як особистість — узагальнив свої спостереження за життям суспільства і людини, надав подіям та образам філософського звучання, позачасового значення. Тож тут не можна було обмежитися якоюсь однією жанровою формою, у романі наявні елементи детективного, сімейно-побутового, соціально-психологічного, філософського романів. «Злочин і кара» — це роман нового типу в російській та світовій літературі.

Значну роль в осягненні творчості Достоевського зіграла вперше опублікована в 1929 р. праця Михайла Бахтіна «Проблеми поетики Достоевського», в якій підкреслювалася принципова незавершеність і діалогічна відкритість художнього світу письменника, множинність «голосів» і думок у його творах.

III. Робота над темою уроку.

- **Робота з епіграфом.**

- **Слово вчителя.**

Вам уже відомо, що важливе місце в творчому процесі кожного митця є композиційне вирішення побудови художнього твору.

Роман «Злочин і кара» складається з шести частин, які поділяються на розділи, та епілогу. Особливе місце в структурі роману належить позасюжетним елементам.

- **Робота з текстом — аналіз та оцінка позасюжетних елементів.**

- **Теорія літератури.**

Позасюжетні елементи — це вставні епізоди, ліричні відступи, художнє випередження, художнє обрамлення, присвята, епіграф, заголовок.

- **Бесіда.**

— *Назвіть позасюжетні елементи в романі «Злочин і кара».*

(Внутрішні монологи; діалоги-дискусії; картини майбутнього світу, в якому б запанувала ідея індивідуалізму, ідея поділу людей на «вищих» та «нижчих» в духовному плані, сні Раскольникова тощо).

— *Як би ви визначили їх роль та значення в композиційному задумі письменника?*

- **Робота в групах.**

Визначення ролі та значення в композиційному задумі письменника позасюжетних елементів:

I група. Сні Раскольникова та Свидригайлова.

II група. Образ Петербурга.

III група. Природні явища в романі: спека, гроза.

- **Презентація досліджень груп.**

Коментар вчителя до роботи I групи.

Відомий художник-авангардист Михайло Шемякін створив серію ілюстрацій до роману «Злочин і кара». Митець вбачав головні події роману переважно у снах і видіннях Раскольникова, що ставлять героя перед проблемою «переступання порогу». Майстер сприйняв як свою ідею Достоевського про те, що «нове» може увійти в життя тільки в результаті відсторонення «старого», коли сміливо переступає межі, накреслені тією чи тією традицією.

- **Презентація та коментар до серії ілюстрацій М.Шемякіна до роману Ф.Достоевського.**

Коментар учителя до роботи II групи.

Образ Петербурга — один з основних у творі. Він представлений у трьох аспектах: пейзажні замальовки; вуличні сцени; опис інтер'єрів.

Майстерність Достоевського у створенні образу «живого» міста — тема не одного наукового дослідження.

Мешканці сучасного Петербурга пишаються тим, що їхнє місто — герой роману всесвітньо відомого письменника, і можуть показати гостям та екскурсантам будинки, в яких жив сам Ф. Достоевський або ті, де він поселив своїх героїв. Наприклад, будинок по вулиці Громадянська, 19 — нібито той, в якому жив Раскольников. Дім Соні Мармеладової розташований біля Вознесенського мосту, а Юсупов сад, місце, яке неодноразово згадується в романі, — на вулиці Садовій. Приваблює гостей міста літературна історія будинку лихварки за адресою Канал Грибоедова, 104.

Сам Достоевський вважав перехрестя трьох мостів на Крюковому каналі місцем, де душа очищається від мирського і отримує заспокоєння. Тут ніби поєднується реальне і нереальне, сьогодення і минуле, буденне і незвичайне. І тому часто бував у цьому місці.

- **Презентація фото будинку Раскольникова та будинку, де мешкала лихварка.**

Ескіз до балету за романом Ф. М. Достоевського «Злочин і кара». 1985.

- **Учитель.**

Іншим виглядає Петербург на репродукціях картин Іллі Глазунова, що увійшли до циклу «Місто»

- **Презентація та коментар до репродукції картини І. Глазунова «Петербург Достоевського».**

- **Учитель.**

Ще однією композиційною особливістю роману є те, що він побудований так, що кожен герой має повноцінний голос і несе свою правду. Геніальний автор цього «хору» Достоевський чує всі голоси. Це — поліфонічний, ідеологічний роман, у якому вирішення особистих питань героїв стягується в один вузол з обговоренням найважливіших філософських, соціальних і морально-психологічних питань часу.

- **Словникова робота.**

Поліфонія — багатоголосся, засноване на одночасному гармонійному єднанні і розвитку самостійних, мелодійних ліній. Один із найважливіших виражальних засобів у музиці та літературі.

- **Повідомлення учнів** на тему «Явище поліфонії в музиці» (за матеріалами, що опрацьовувались на уроках музики в 6 та 7 класі).

- **Учитель.**

Мистецтво поліфонії найвищого розквіту та досконалості досягло у музиці Йоганна Себастьяна Баха. Сьогодні ми послухаємо його твір «Органна фуга ля мінор».

— *Згадайте з уроків музики, що таке фуга.* (Від італ. — поліфонічний музичний твір, в основі якого лежить імітація (наслідування) та багаторазове послідовне видозмінене проведення в усіх голосах однієї або кількох тем (мелодій) за певними правилами).

- **Прослуховування музичного твору Й.С. Баха.**

- **Бесіда.**

— *Яке враження на вас справив твір Й.С.Баха?*

— *В чому краса даної музики?*

- **Учитель.**

У науковий обіг поняття «поліфонізм» тексту вводить Михайло Бахтін. На його думку, це поняття — такий тип розповіді, коли слова героїв звучать неначе із різних незалежних джерел. Дослідник стверджував, що на відміну від «монологічного» тексту більшості письменників, проза Достоевського є діалогічною.

- **Робота з текстом.**

Дослідження утілення поліфонічного типу художнього мислення в романі.

- **Робота із схемою «Літературна поліфонія».**

Поліфонія

грец. *полі*— численний; *фонія*— звук

Літературна поліфонія:

— множинність поглядів на світ і місце особистості в ньому;

— розмаїття різних позицій;

— суперечливість думок і почуттів;

— боротьба ідей у творі.

- **Учитель.**

Автор оточує Раскольникова людьми, які підтримують чи спростовують ті чи інші його думки. При цьому негативні елементи його теорії відтворюють «двійники», а позитивні — «антиподи».

- **Заповнення опорної схеми «Поліфонія (боротьба ідей) в романі «Злочин і кара».**

Діалог чи боротьба ідей?

«Двійники»	Р	«Антиподи»
	А	
Наполеономанія	С	<i>Месіанство</i>
	К	
Лужин — теорія «розумного егоїзму»;	О	Разуміхін — альтруїзм;
	Л	
Свидригайлов-свавілля, безвір'я ;	Б	Соня — християнське смирення, самопожертва;
	Н	
Лебезятников — нігілізм.	И	Порфирій Петрович—дотримання соціальних та етичних норм.
	К	
	О	
	В	

Питання, пов'язані з діяльністю людини для людини.

Раскольников ???

Егоїзм
Лужин
«Я для себе»

Альтруїзм
Разуміхін
«Я для інших».

Соціальні проблеми

Раскольников ???

(протест людини незвичайної і покора «тварі тремтячої»)

Лебезятников

Порфирій Петрович

Заперечує моральні норми

Стверджує захист держави і моралі

Загальнолюдські, філософські проблеми

Раскольников ???

Свидригайлов
сповідує бездіяльність
індивідуалізм,
культ сильної особистості.

Соня
глибока віра,
християнська покора,
людинолюбство.

• Коментарі під час роботи зі схемою.

Лужин виношує в собі теорію «розумного егоїзму», яка лежить в основі «арифметичних побудов» *Раскольникова*. Будучи прихильником «економічної правди», ділок досить раціонально відкидає жертвність заради загального блага, стверджує безпорадність «поодиноких щедрот» і вважає, що турбота про власний добробут — турбота про «загальний поступ». У розрахунках *Лужина* цілком вловимі інтонації голосу *Раскольникова*, який, як і його двійник, не задовольняється «одиночною» допомогою, яка в цілому нічого не вирішує. Обидва вони «розумно» знаходять жертву для досягнення своїх цілей і при цьому теоретично обґрунтовують свій вибір: нікчемна стара, як вважає *Раскольников*, все одно помре, а пропаша Соня, на думку *Лужина*, все одно — рано чи пізно — вкраде. Та ідея *Лужина* не приводить його до сокири, *Раскольников* сам легко добудовує концепцію свого двійника: «А доведіть до наслідків, що ви недавно проповідували, і вийде, що людей можна різати». *Лужин* очищає «арифметику» *Раскольникова* від діяльного співчуття і альтруїстичної спрямованості.

Антипод *Раскольникова* у ставленні до людей — альтруїст *Разуміхін*. Він швидше антипод не *Раскольникова*, а *Лужина*, стоїть на протилежному полюсі.

Наступний «двійник» — прогресист *Лебезятников*. Він варіює нігілістичне ставлення *Раскольникова* до існуючого світопорядку, його моральних та соціальних засад. З ентузіазмом виступаючи проти таких «забобонів», як «цнотливість і жіноча сором'язливість», закликаючи до створення комун, виступаючи за знищення шлюбних уз, *Лебезятников* дискредитує ідеї революційно-демократичного руху, зміст якого він зводить до того, щоб «витягнути протестом» російське життя: «Ми пішли далі в своїх переконаннях. Ми більше заперечуємо!». Бунтарська стихія *Раскольникова* перетворюється у *Лебезятникова* на ріденький потік безглузких і вульгарних заперечень. *Лебезятников*

— це карикатура на головного героя. Культ протесту набуває у Лебезятникова форми войовничої дурості і компрометує обраний Раскольниковим бунтарський дух.

Порфирій Петрович виступає проти бунту. Постає проти несправедливого устрою світу. З Порфирієм Петровичем Раскольникова ріднить те, що головний герой відмовляє «Наполеону» у праві нарікати проти існуючого світо-устрою.

Свидригайлов йде далі за всіх: переступаючи через чужі життя, він переступає і через власну совість, тобто повністю відповідає уявленню Раскольникова про сильну особистість. Але «арифметика» спростовується «дослідами» Свидригайлова: на його рахунку добрих справ більше, ніж у інших героїв роману, але, по-перше, добро, вчинене ним, не може виправдати злочини минулого, а по-друге, воно не здатне відродити його хвору душу. Загнана в підсвідомість совість врешті-решт вивільняється і породжує задушливі кошмари. Свидригайлов — це той обраний, який «переступив» і без моральних мук, але при цьому Наполеоном не став. Життєвий підсумок Свидригайлова — не тільки його самогубство, а й крах ідеї Раскольникова, — розкриває жахливий самообман героя.

Соня Мармеладова пропонує героєві шлях покаяння, повернення до рідної землі, яку він спаллював. Вона простягає йому кипарисовий хрестик — символ повернення до віри. Вичленовуючи компоненти ідеї Раскольникова, відбиті у свідомості двійників і їх «перевертнів», можна уявити систему образів героїв у вигляді трьох пар. І в кожній парі центральне місце посідатиме та частина ідеї Раскольникова, яка поєднує в собі протилежні начала.

Перша «трійка» — Лужин, Раскольников, Разуміхін. Вони вирішують питання, пов'язані з діяльністю людини. Тут полюси — егоїзм — альтруїзм. Раціональний егоїзм Лужина перероджується у свідомості Раскольникова в розумний, а альтруїзм Разуміхіна стає одиничним.

Друга «трійка» — Лебезятников, Раскольников, Порфирій Петрович. Вони розглядають соціальні проблеми. Якщо Лебезятников заперечує моральні та державні норми, то Порфирій обстоює захист держави і моралі. А Раскольников, як завжди, «розколюється»: він стверджує право на протест людини незвичайної і покору «тварі тремтячої».

Свидригайлов — Раскольников — Соня розглядають загальнолюдські проблеми. Якщо Свидригайлов сповідує бездіяльність, індивідуалізм, культ сильної особистості, то Соня — глибоку віру, християнську покору, людинолюбство. Раскольников знову десь посередині: з одного боку, він проповідує індивідуалізм і бунт, а з іншого — шукає віри, марно просить прочитати Соню рядки з Євангелія.

Герої-антагоністи вступають в діалог за допомогою свідомості Раскольникова. Саме через неї вони можуть дивитися один в одного: Соня і Свидригайлов, кожен окремо, викладає свою точку зору на Раскольникова, завдяки чому читач бачить їхню полярність. Свідомість центрального героя стає свого роду провідником думок від одного морального полюса до іншого. Кожній парі двійників і антиподів в романі відповідає коло проблем. Наприклад, у ряді Лужин — Разуміхін порушуються питання, пов'язані з діяльністю людини для людини. «Я для себе» — стверджує Лужин. «Я для інших» — переконує Разуміхін. Ця суперечка є відображенням розколу головного героя на особистісному рівні — між егоїзмом і альтруїзмом. У ряді Лебезятников - Порфирій Петрович письменник пильно розглядає соціальні проблеми: запереченню певних соціальних і моральних підвалин протиставляється їх захист. У світі Раскольникова це протистояння виявляється в метаннях героя між бунтом проти існуючого порядку і смиренністю перед ним.

Проблеми третього ряду Свидригайлов — Соня — філософські, загальнолюдські. «Незвичайні» люди не є надбанням певної епохи, вони народжуються протягом всього розвитку людства. Кодекс вседозволеності актуальний в усі віки. Суперечка віри і безвір'я, розпочата з незапам'ятних часів, триває і досі.

Така вертикальна побудова роману унаочнює лінію духовного розколу головного героя: Раскольников вступає в суперечку з самим собою, державою і людством — ось звідки потужний розмах його конфлікту.

У світі Раскольникова все доводиться до крайнього свого вираження: невразливий протест Лебезятникова перероджується в страшний анархічний бунт, одиничне добро Разуміхіна досягає вселюдських масштабів, дрібна «арифметика» Лужина виростає в теорію, що штовхає до сокири. У Раскольникова всього «занадто»: від останнього ступеня злиднів до жахливої сили самодостатньої ідеї.

• **Бесіда.**

— *Що таке поліфонія як принцип поетики?*

— *Чому автор роману звернувся до поліфонії в художньому творі?*

Саме християнська модель світу і людини, анітрохи не применшуючи пафосу повноправної і суверенної особистості, її самосвідомості та свободи, й зумовлює особливу, що не збігається з сюжетно-композиційною завершеністю і цілісністю творів Достоевського, своєрідність неповторного поєднання авторської «монологічності» з романною «поліфонією».

— У чому полягає новаторство Ф.Достоевського - романіста?

IV. Підбиття підсумків уроку.

• Учитель.

В особистості Достоевського з'єдналися сила геніального психолога, глибина мислителя і пристрасність публіциста. Він — творець психологічного роману, в якому зіткнулись ідеї, світогляди. Художній світ письменника справедливо уподібнюють космосу.

Основи його творчості — коло людських страждань, трагедія приниженої й ображеної людини. Геніально володіючи мистецтвом психологічного аналізу, письменник показав, як приниження людської гідності руйнує душу, роздвоює свідомість, внаслідок чого, з одного боку, виникає відчуття власної нікчемності, а з іншого — потреба протесту.

Сьогодні ми визначили, що композиція роману «Злочин і кара» побудована на прямих і підсвідомих діалогах героя роману з його антиподами — Разуміхіним, Порфирієм Петровичем, Сонею Мармеладовою і «двійниками» - Лужиним, Лебезятниковим, Свидригайловим. «Діалоги» персонажів створюють поліфонічну основу роману. З композиційною структурою твору пов'язані і сни героїв - Раскольникова, Свидригайлова, образ Петербурга, природні явища — спека, гроза. Спека супроводжує кошмар злочину героя, гроза — самогубство Свидригайлова і рішення Раскольникова піти в поліцейську дільницю повинитися.

Реалізм Достоевського — нове слово в літературі. В його основі пошук ідеалу, сенсу існування. Сам письменник назвав свій реалізм фантастичним. Це визначення він пояснював індивідуальним баченням світу, його явищ: те, що звичайно сприймалося як щось незвичайне, фантастичне, він бачив звичайним, природним, життєвим, і навпаки.

Очікувані результати.

Учень:

— наводить приклади утілення нового, поліфонічного типу художнього мислення в романі.

Домашнє завдання.

Підготувати матеріали до написання твору - роздуму.

ТЕМА: Урок розвитку мовлення. Твір – роздум за романом Ф.Достоевського «Злочин і кара»

МЕТА: формувати вміння написання твору-роздуму, в якому потрібно висловити особисте ставлення до проблем, що порушуються в романі; розвивати зв'язне писемне мовлення учнів; виробляти вміння підпорядковувати висловлювання темі та основній думці, використовувати мовні засоби зв'язку речень в тексті; удосконалювати навички знаходити й виправляти недоліки та помилки в змісті, побудові й мовному оформленні власних висловлювань, спираючись на засвоєні знання; розвивати логічне мислення, емоції, ерудицію; формувати потребу в творчому самовираженні.

ОБЛАДНАННЯ: цитатний матеріал, необхідний для написання творчої роботи.

ТИП УРОКУ: урок розвитку зв'язного мовлення.

ХІД УРОКУ

*Творчість — це не розкіш для обраних,
а загальна біологічна потреба, інколи не
усвідомлювана нами.*

Г. Іванов

I. Мотивація навчальної діяльності.

Слово вчителя.

Творчість Федора Достоевського нікого не залишає байдужим. Порушені ним питання про людину, її місце у світі будуть актуальними завжди, адже проблему суті буття вирішуватиме для себе кожне покоління.

Наприклад, російський письменник Борис Акунін у 2006 році надрукував роман «Ф.М.», що є своєрідною грою з художнім текстом класичного роману. На презентації автор сказав: «Це книжка-іграшка. Мені давно хотілося гру в класики, в яку я граю з читачем, винести за межі літературного тексту. Я погано розумію, куди діваються люди, які раніше жили, а тепер не живуть. Живих людей не повернути, але з літературними героями такий експеримент можливий. Тому й написана книга, яка мала б дати відповіді на питання: як виглядали б герої «Злочину та кари» в нашій реальності. Мені особисто здається цікавим такий експеримент».

Сюжет роману «Ф.М.» будується на розповіді про Ераста Петровича, дивакуватого нащадка англійського баронета Ніколаса Фандоріна. До його рук потрапляє частина невідомого рукопису Федора Достоевського під назвою «Теоріяка» (це нібито перша версія «Злочину і кари»). В ній описується злочин, здійснений в 60-і роки XIX століття: Невідомий за інших причин, ніж Раскольников, убив не двох, а кількох літніх людей, і наприкінці з'ясовується, що це зовсім не Раскольников. І у наш час, в якому нащадок Ераста Фандоріна цей таємничий рукопис розшукує і збирає по шматочках, відбуваються злочини, до розслідування яких залучається Ніколас Фандорін.

Головна літературна особливість даної книги — рукопис Достоевського. Борис Акунін навіть вставив у текст фрази з реального «Злочину і кари», і справжні шанувальники і класика, і сучасника можуть порівняти цю цікаву фальсифікацію з оригіналом. У книзі є навіть фотокопії «рукопису», написані почерком Ф.М. Достоевського. Цей рукопис на замовлення Акуніна виготовив відомий каліграф.

Автор роману «Ф.М.» зізнався, що обрав роман «Злочин і кара» тому, що Достоевський з усієї російської класики викликав у нього найсильніші почуття: захоплення, роздратування, бажання посперечатися, (здаю, що і ви зацікавитися романом Бориса Акуніна і теж зможете уявити собі героїв Достоевського серед наших сучасників.

Сьогоднішній урок — спроба висловити власне ставлення до героїв Достоевського, їхньої філософії. Вершиною майстерності ваших творів стане поліфонічне звучання думок та світоглядних позицій героїв роману.

Нагадую, що твір-роздум — це зв'язний текст, що характеризує логічно послідовний (як доказ чи пояснення чогось) ряд думок, міркувань, висновків на певну тему. Характерною ознакою тексту - роздуму є наявність відношень причини й наслідку (чи обґрунтування, пояснення думки, висловленої в іншому реченні). Розгорнутий елементарний роздум найчастіше вживається в текстах наукового та ділового стилів. Стислий роздум використовується в художньому та розмовно-побутовому стилях.

II. Робота над темою уроку.

• Презентація теми, мети уроку.

Варіанти тем творчих робіт

— Мета виправдовує засоби.

— «Тварь ли я дрожащая, или право имею?». Чи можливо відповісти на це запитання, не вдаючись до вбивства?

— Кожна людина — носій власної філософії, цілий світ.

— Крок до гріха і злочин не минають для людини безслідно.

• Робота над епіграфом.

• Виконання творчих робіт.

• Написання твору на чернетках.

• Зачитування та коментар творчих учнівських робіт.

• Написання творів у зошитах.

Очікувані результати.

Учень:

— висловлює особисте ставлення до проблем, що порушуються в романі.

Домашнє завдання

Підготуватися до написання контрольної роботи за III частиною розділу «Із літератури реалізму».

ТЕМА: Контрольна робота за III частиною розділу «Із літератури реалізму».

МЕТА: перевірити рівень засвоєння матеріалу з III частини розділу «Із літератури реалізму»; виявити, які складові навчального матеріалу учні засвоїли найбільш вдало, а які викликали у них труднощі й потребують корегування; розвивати логічне мислення, вміння встановлювати відповідність між різними літературними явищами, навички зв'язного мовлення; виховувати вимогливість до рівня власних знань.

ОБЛАДНАННЯ: зошити для контрольних робіт, матеріали для проведення контрольної роботи.

ТИП УРОКУ: урок контролю знань.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент.

- Презентація теми і мети уроку.

II. Робота над темою уроку.

- Ознайомлення учнів зі змістом тематичної контрольної роботи.

- Повідомлення критеріїв оцінювання робіт.

— Правильна відповідь на 1 запитання I — II рівнів — 0,5 бала. Максимальна кількість балів — 6.

— Правильне виконання 1 завдання III рівня — 1 бал. Максимальна кількість балів — 3.

— Завдання IV рівня виконуються на вибір. Правильне виконання завдання — 3 бали. Максимальна кількість балів — 3.

Максимальна кількість балів за всі завдання — 12.

- Виконання учнями завдань.

I — II рівні.

Укажіть правильну відповідь:

1. Де у Ф.М. Достоевського виник задум написати роман «Злочин і кара»:

- а) за кордоном;
- б) у Петербурзі;
- в) на військовій службі;
- г) на каторзі?

2. Яка риса поетики романів Достоевського була новаторською:

- а) поліфонізм;
- б) філософічність;
- в) дидактизм;
- г) песимізм?

3. Яка теорія викрита в романі Достоевського «Злочин і кара»:

- а) сильної особистості;
- б) слабкої особистості;
- в) звичайної людини, обивателя;
- г) не викрито жодної теорії?

4. Визначте різновид роману «Злочин і кара»:

- а) пригодницько-детективний;
- б) соціально-психологічний;
- в) філософсько-психологічний;
- г) морально-психологічний.

5. У чому полягає етичний сенс роману «Злочин і кара»:

- а) у прощенні злочину;
- б) у неприйнятності кари за злочин;

- в) у співчутті до знедолених;
г) роман не містить етичного потенціалу.

6. Від кого почув Раскольников ідею злочину:

- а) від свого друга Разуміхіна;
б) від Мармеладова в трактирі;
в) з розмови офіцера та студента в трактирі;
г) підслухав розмову Зосімова і Порфирія Петровича?

7. На що була схожа комірчина, в якій жив Родіон Раскольников:

- а) на шафу;
б) на клітку;
в) на в'язницю;
г) на могилу?

8. Куди сховав награване Раскольников, повернувшись з поліцейського відділку:

- а) викинув у воду;
б) заховав під камінь;
в) закопав під деревом;
г) зашив у подушку?

9. Що загубив Раскольников, тікаючи з місця злочину:

- а) срібний годинник;
б) гаманець з грошима;
в) золоті сережки;
г) золотий ланцюжок?

10. Хто в романі «Злочин і кара» є носієм ідеї «треба страждання прийняти і очистити себе»:

- а) Катерина Іванівна;
б) Родіон Раскольников;
в) Семен Мармеладов;
г) Соня Мармеладова?

11. Кому належать адресовані Раскольникову слова «ми одного поля ягоди»:

- а) Лужину;
б) Свидригайлову;
в) Порфирію Петровичу;
г) Разуміхіну?

12. Чому Родіон Раскольников зважився на вбивство лихварки:

- а) йому потрібні були гроші;
б) щоб допомогти матері і сестрі;
в) вирішив перевірити, воша він чи людина;
г) щоб зробитися «благодійником людства», багатьом допомогти?

Ключ: 1 — г, 2-а, 3 — а, 4 — в, 5 — в, 6 — в, 7 — а, 8 — б, 9 — в, 10 — г, 11 — б, 12 — в.

III рівень.

13. Установіть відповідність між літературними творами та їх героями:

1 Сорель	А «Злочин і кара»
2 Раскольников	Б «Анна Кареніна»
3 Містер Бамбл	В «Гобсек»
4 Дервіль	Г «Пригоди Олівера Твіста»
	Д «Червоне і чорне»

Ключ: 1 — Д, 2-А, 3 — Г, 4 — В.

14. Установіть відповідність між літературними творами та жіночими образами:

1 Анастасі де Ресто	А «Війна і мир»
2 Соня Мармеладова	Б «Червоне і чорне»
3 Ненсі	В «Гобсек»
4 Матильда де Ла-Моль	Г «Злочин і кара»
	Д «Пригоди Олівера Твіста»

Ключ: 1 — В, 2 — Г, 3 — Д, 4 — Б.

15. Установіть хронологічну послідовність виходу в світ літературних творів:

- А «Гобсек»;
- Б «Червоне і чорне»;
- В «Злочин і кара»;
- Г «Пані Боварі».

Ключ: 1 — Б, 2 — А, 3 — Г, 4 — В. *Іурівень*.

16. Створіть словесний портрет Ф.М. Достоевського або одного із героїв його роману.

Очікувані результати:

Учень:

— демонструє рівень знань про творчість Ф.М. Достоевського та його роман «Злочин і кара», отриманих під час вивчення теми.

Домашнє завдання.

Ознайомитися із матеріалами статті підручника про життя та творчість Л.М. Толстого.

ТЕМА: Лев Толстой (1828—1910). Життєвий і творчий шлях. Творчість Льва Толстого як найповніший вияв можливостей реалістичної літератури. Духовні й творчі шукання та здобутки письменника.

МЕТА: ознайомити учнів з основними етапами життя та творчості Л.М.Толстого, його духовними та творчими шуканнями; розвивати їхнє вміння виражати свої літературні погляди, співвідносити їх із вивченим матеріалом, мати власну позицію щодо літературної творчості російського письменника; формувати вдумливе ставлення учнів до навчального матеріалу; виховувати інтерес до творчості Л.М.Толстого.

ОБЛАДНАННЯ: портрети Л. Толстого, фотогалерея «Толстой і Ясна Поляна», тексти «Щоденника», творів «Детство», «Отрочество», «Юность».

ТИП УРОКУ: урок засвоєння нових знань.

ХІД УРОКУ

*Толстой — це цілий світ.
М. Горький*

I. Мотивація навчальної діяльності учнів.

• Бесіда.

— Якими рисами наділені генії?

— Кого із письменників відносять до розряду геніїв ?

• Словникова робота: **геніальність**.

• Учитель.

Кожен з нас має дар. Нехай на перший погляд він здається незначним, але це дар унікальний і при достатньому його розвитку та застосуванні можна здивувати весь світ.

Відповідно до досліджень психологів, геніальним людям притаманні:

— цілісність, свіжість, синтетичність як властивості сприйняття, здатність побачити те, чого не бачать інші, певні перцептивні особливості, пов'язані з високою чутливістю до субсенсорних подразників;

— певні особливості пам'яті, що виявляються в швидкому засвоєнні головного і в легкому забуванні другорядного, в здатності пригадати мало суттєву дрібницю: пам'ять на рідкісні в повсякденному житті слова, образи, факти;

— вміння помічати багатозначність слів, відчувати певні підтексти;

— швидкість, гнучкість, оригінальність, відкритість мислення, вміння узагальнювати явища, які на перший погляд, не пов'язані між собою.

Письменник, про якого йтиметься на сьогоднішньому уроці, ще за життя мав характеристику генія. У 2010 році режисер Сергій Сельянов зняв документальний фільм, який назвав «Лев Толстой: геній жив».

«Зовсім незрозуміле, що таке геній. Набагато простіше і ясніше говорити — Лев Толстой — це стисло і цілком оригінальне, тобто рішуче ні на що не схоже і до того ж — якимось сильно, особливо сильно, — писав Горький Чехову - ...Дивися на нього, і неймовірно приємно відчувати себе теж людиною, усвідомлювати, що людина може бути Львом Толстим».

II. Оголошення теми та мети уроку.

• **Учитель.** Пропоную вам визначити, чому ж письменник Лев Толстой асоціюється із геніальністю та чи відповідає його творчість, особливості життя відомим характеристикам геніальності, запропонованим ученими, письменниками, психологами.

• Цитатна доріжка.

• Робота з висловами, записаними на дошці.

Геній — це людина, яка володіє талантом і незборимою впертістю пересічної людини. (Габріель Лауб).

Геній — це маяк, котрий світить нащадкам тих, для кого був більмом на оці. (В. Голобородько).

Геній віку не має — він долає те, що зупиняє людей з посередніми здібностями.

(Франсуа де Ларошфуко).

Глибина розуму, сила уяви й активність душі — ось що таке геній. (Дені Дідро).

Перша і остання вимога до генія — відданість істині. (Йоганн Вольфганг Гете).

Призначення генія полягає у тому, щоб сформувані думки, які через двадцять років стануть надбанням дурнів. (Луї Арагон).

Геніїв без домішки безумства не буває . . . (Арістотель).

Для того, щоб оцінити творіння того, кого ми називаємо генієм, потрібно самому бути наділеним геніальністю, необхідною для такого творення. (Едгар По).

Генія видно одразу хоча б тому, що проти нього об'єднуються всі тупі бездарні люди. (Даніель Дефо).

• **Вчитель.**

Американський винахідник Томас Едісон зазначив: «Геній — один відсоток натхнення і дев'яносто дев'ять відсотків поту». Пам'ятайте цей вислів під час моєї розповіді про Льва Толстого. Прошу виконати завдання:

- 1) віднайти аргументи щодо ствердження чи заперечення геніальності цього письменника;
- 2) встановити зв'язки із запропонованими висловами і віхами життя Л.М. Толстого.

III. Робота над темою уроку.

• **Розповідь вчителя про основні етапи життя та творчості Л.М.Толстого, духовні та творчі шукання письменника за планом:**

1. Походження.
2. Дитинство.
3. Освіта.
4. Початок літературної діяльності.
5. Військова кар'єра.
6. Подорожі Європою.
7. Педагогічна діяльність.
8. Сім'я і нащадки.
9. Розквіт творчості: «Війна і мир», «Анна Кареніна».
10. Літературна критика творів Шекспірівського корпусу.
11. Релігійні пошуки.
12. Відлучення від церкви.
13. Участь Толстого в московському переписі населення 1882 року.
14. Останні роки життя. Смерть і похорон.
15. Філософія творчості та життя.
16. Критика Толстого і толстовства.
17. Світове визнання. Пам'ять.

Під час цієї розповіді застосовуються такі види роботи: перегляд фотогалереї «Толстой і Ясна Поляна», виразне читання вчителем уривку із повісті «Дитинство» (глава "Маман"), презентація та коментування фото «Лев Толстой в юності, в зрілі роки та старості», презентація портретів письменника.

• **Бесіда.**

— *Яке враження на вас справила розповідь про життєвий та творчий шлях Л.М. Толстого?*

— *Чи встановлені вами аргументи щодо ствердження геніальності цього письменника?*

— *Чи відповідають за змістом запропоновані вислови про геніальність з віхами життя Л.М. Толстого?*

• **Учитель**

Відомий художник Крамської, якого запросили намалювати портрет письменника, згадував у листі Іллі Рєпіну про зустрічі з Толстим: «...граф Толстой, которого я писал, — интересный человек, даже удивительный... На гения смахивает». Так художнику вдалося розпізнати глибину натури Толстого.

• **Робота з епіграфом.**

• **Аналіз уривків із щоденникових записів письменника.**

1847год

17апреля... Я был несчастливейший из людей, ежели бы не нашел цели для моей жизни — цели общей и полезной...

18 апреля. Я написал вдруг, много правил и хотел всем им следовать; но силы мои слишком слабы для этого. Теперь же я хочу дать себе одно только правило и прибавить к нему другое только тогда, когда я уже привыкну следовать одному. Первое правило, которое я назначаю, есть следующее: № 1. Исполни все то, что ты определил быть исполнену.

1848 год

1. Целью каждого поступка должно быть счастье ближнего.
2. Довольствоваться настоящим.
3. Искать случаев делать добро...

Правила исправления:

Бойся праздности и беспорядка... Бойся лжи и тщеславия... Запоминать и записывать все полезные сведения и мысли... Не верить мыслям, родившимся в споре... Не повторять чужих мыслей...

1849 год

- 1) Изучить весь курс юридических наук, нужных для окончательного экзамена в университете.
- 2) Изучить практическую медицину и часть теоретической.
- 3) Изучить язык французский, русский, немецкий, английский, итальянский и латинский.
- 4) Изучить сельское хозяйство, как теоретическое, так и практическое.
- 5) Изучить историю, географию и статистику.
- 6) Изучить математику, гимназический курс.
- 7) Написать диссертацию.
- 8) Достигнуть средней степени совершенства в музыке и живописи.
- 9) Написать правила.
- 10) Получить некоторые познания в естественных науках.
- 11) Составить сочинения из всех предметов, которые буду изучать.

Примечание. Самое удивительное, что большую часть этой огромной программы. Л.Н.Толстой выполнил!

1854 год

20ноября.

*Когда же, когда, наконец, перестану
Без цели и страсти свой век проводить,
И в сердце глубокою чувствовать рану,
И средства не знать, как ее заживать.*

1855 год

18марта. ... вот мое новое правило, кроме тех, которые я давно поставил себе, — быть деятельным, рассудительным и скромным.

21 сентября. Моя главная цель в жизни есть добро ближнего и цели условные — слава литературная, основанная на пользе, добре к ближнему..

1881 год

5сентября. Москва. ...Вонь, камни, роскошь, нищета, разврат. Собрались злодеи, ограбившие народ, набрали солдат, судей, чтобы оберегать их оргию, и пируют

Жить в Ясной. Самарский доход отдать на бедных... Никольский доход (передав землю мужикам) точно так же. Себе, то есть нам с женой и малыши детьми, оставить пока доход Ясной Поляны, от 2-х до 3-х тысяч (Ставить на время, но с единственным желанием отдать и его весь другим, а самим удовлетворять самим себя, есть ограничить как можно свои потребности и больше давать, чем брать, к чему и направлять все силы и в чем видеть цель и радость жизни)..., Меньших воспитывать так, чтобы привыкли меньше требовать от жизни. Учить их тому, к чему у них охота, но не одним наукам, а наукам и работе.

1883 год

1 января. Москва. ...Собственность как она теперь — зло... Не было ложки, было полено — я выдумал, потрудился и вырезал ложку. Какое же сомнение, что она моя ?.. Но собственность, ограждаемая насилием — городским с пистолетом, —это зло.

30 марта. Лег в 11 и встал очень рано. Ходил на чулочную фабрику. Свистки значат то, что в 5 мальчик становится за станок и стоит до 8. В 8 пьет чай и становится до 12. В час становится и до 4. В 4 — становится до 8. И так каждый день. Вот что значат свистки, которые мы слышим в постели.

21 июня. ...Пропать просителей. Обделенные землею вдовы, нищие. Как мне тяжело, потому что ложно. Я ничего не могу им делать. Я их не знаю. Их слишком много. И стена между мной и ими.

1883 год

27 ноября....Задача всех одна: из своего положения богатства, больших требований и отсутствия полезного труда для людей, выучиться жить с меньшими требованиями и не желать больших и выучиться делу наверно полезному людям.

7 декабря. ...Вчера думал, служить людям ? но как, чем служить ? не деньгами, не услугами телесными даже, расчистить каток, сшить сапоги, вымыть белье, посидеть ночь с больным. Все это хороню, может быть, и дурно, и, в сущности, бесполезно. Одно полезно, одно нужно —это научить его жить добро. А как это сделать? Одно средство: самому жить хорошо.

1889 год

23, 24, 25, 26 февраля. Москва. ...Политического изменения, социального строя не может быть. Изменение только одно нравственное, внутреннее человека. Но каким путем пойдет это изменение ?

30 апреля. Москва. ...думал: вот семь пунктов обвинительного акта против правительства. 1) Церковь, обман, суеверие, траты. 2) Войско, разврат, жестокость, траты. 3) Наказание, развращение, жестокость, зараза. 4) Земледелие крупное, ненависть, беднота города. 5) Фабрики — убийство жизни. 6) Пьянство. 7) Проституция.

1900 год

30 августа. 1900. Ясная Поляна. 72 года. Во что же я верю? — спросил я. И искренне ответил, что верю в то, что надо быть добрым: смиряться, прощать, любить. В это верю всем существом...

23 ноября 1900 года. Москва.... 1) Ми, богатые классы, разоряем рабочих, держим их в грубом непрерывном труде, пользуясь досугом и роскошью. Мы не даем им, задавленным трудом, возможности призвести духовный цвет и плод жизни: ни поэзии, ни науки, ни религии.

1902 год

21 марта 1902. ...4)Говорят, вернитесь к церкви. Но ведь в церкви я увидел грубый, явный и вредный обман.

18 июля 1904. Ясная Поляна....Моя жизнь погублена, испорчена этой ужасающей праздностью. Как бы хотелось предостеречь других от такой же гибели.

1905 год

31 июля 1905. Ясная Поляна. ..Сидим во дворе, обедаем, десять кушаний, мороженое, лакей, серебро, и приходят нищие, и люди добрые продолжают есть мороженое спокойно. Удивительно!!!

... Русская революция должна разрушить существующий порядок, но не насилем, а пассивно, неповиновением.

1907 год

26 октября 1907. Ясная Поляна. ...7) (Очень важное). Непротивление злу насилем — не предписание, а открытый, сознанный закон жизни для каждого отдельного человека и для всего человечества — даже для всего живого.

1908 год

19 апреля 1908. Ясная Поляна. ...Чувствую большую тяжесть от глупой благотворительности внешней в соединении с безумной роскошью жизни своей.

3 июня. Ясная Поляна. 1908. Третьего дня получил письмо с упреками за мое богатство и лицемерие и угнетение крестьян, и к стыду моему, мне было больно. Нынче целый день грустно и стыдно.

Из "тайного" дневника 1908 года

2 июля 1908. Ясная Поляна. Когда я спрошу себя: что же мне нужно — уйти от всех. Куда ? К богу, умереть. Преступно желаю смерти...

1910 год

7 января. ...Нет беспощадной тоски, есть только не перестающий стыд перед народом. Неужели так и кончу жизнь в этом постыдном состоянии ?

26 октября. Все больше и больше тягочусь этой жизнью.

• Бесіда.

— *Що дають нам для розуміння особистості письменника його щоденникові записи ?*

— *Якою людиною був Л. Толстой ?*

— *Які моральні принципи сповідував?*

• Творча робота. Асоціативний портрет.

• **Лев Толстой** — Ясна Поляна, «зелена палиця», російський народ,...

III. Підбиття підсумків уроку.

• **Бесіда.**

— Назвіть головні віхи життєвого і творчого шляху ЛМ. Толстого.

— Що можна сказати про риси характеру, про внутрішній світ письменника на різних етапах його становлення?

— Як формувалась ідея морального самовдосконалення? До чого привела вона Л.М. Толстого?

• **Учитель.**

Життєвий і творчий шлях Льва Толстого був органічно пов'язаний з епохою і сам мав епохальний характер. Його шлях — це історія в особистісному її вираженні. Толстой здійснив глибинну перебудову літератури і всієї художньої свідомості в цілому. Як учитель і мудрий пророк, котрий намагався знайти істину в особистому і громадському житті, він усе суцільно оцінював з позицій вічності. Толстой прагнув до простоти і правди у своїй душі й у навколишній дійсності, тому його життєвий шлях — це складний духовний пошук тих божественних істин, без яких не може існувати ні людина, ні людство.

Пошук істини почався в його житті з 16 років. У цей час він залишає університет, повертається до Ясної Поляни. Багато думає, читає, займається самоосвітою, а головне — прагне виконати свої обов'язки поміщика: намагається поліпшити життя своїх селян, ілюзорно вірячи в можливість примирити їхні інтереси з інтересами поміщиків.

Толстой — представник реалістичного напрямку в літературі XIX століття, але його реалізм особливий, котрий не просто відображає моменти дійсності, а й дає їм філософське трактування, показує глибинний зв'язок минулого, сьогодення і майбутнього. Невипадково письменника називають філософом. У своїх творах Толстой порушує вічні проблеми добра і зла, життя і смерті, любові і ненависті. Зображаючи сучасні йому події, він прагне усвідомити, куди рухається історія взагалі, як співвідносяться індивідуальне і суспільне. Він порушує питання, що вимагають рішення наодинці зі своєю совістю, перед Богом.

Толстой — найбільший художник-психолог. Найістотніші риси його таланту: глибоке знання таємних рухів психічного життя і безпосередня чистота морального почуття.

Толстой першим у російській і світовій літературі зумів показати «діалектику людської душі» у всій глибині.

Очікувані результати,

Учень:

— розповідає про головні віхи життєвого і творчого шляху письменника і місце в ньому роману «Анна Кареніна»;

— визначає творчість Л.Толстого як найповніший вияв можливостей реалістичної літератури.

Домашнє завдання.

Скласти хронологічну таблицю життя і творчості Л. Толстого. Підготувати повідомлення на тему «Рід Толстих в історії Росії» (індивідуальне завдання).

ТЕМА: Роман «Анна Кареніна» як художнє втілення «думки сімейної». Композиція твору та система образів

МЕТА: поглибити знання учнів про роман як жанр; дати знання про історію написання роману «Анна Кареніна» та проблематику твору; визначити ключові епізоди роману; розвивати вміння учнів працювати із хронологічними таблицями, опорними схемами, аналізувати текст, будувати цілісне висловлювання; виховувати повагу до сімейних цінностей.

ОБЛАДНАННЯ: ілюстрації до роману «Анна Кареніна», портрети прототипів головних героїв.

ТИП УРОКУ: урок-лекція засвоєння нових знань.

ХІД УРОКУ

Сім'я — це суспільство в мініатюрі, від цілісності якого залежить безпечність всього людського суспільства.

А-Адлер

I. Актуалізація опорних знань.

• Бесіда.

— Чому особистість Л.М. Толстого вважається геніальною?

— Яке враження на вас справило знайомство із особистістю Л.М. Толстого?

- Складання усного висловлювання на тему «Геній Толстого» або «Естетика Толстого».
- Презентація учнями хронологічних таблиць життя і творчості Л. М. Толстого.
- Повідомлення на тему «Рід Толстих в історії Росії».

II. Мотивація навчальної діяльності учнів. Оголошення теми та мети уроку.

- Робота з епіграфом.

III. Робота над темою уроку.

Повідомлення вчителя «Історія написання роману «Анна Кареніна», складання учнями плану повідомлення.

- Презентація трьох портретів: Л.М. Толстого, М. О. Гартунг, М.М. Раєвського.

• Учитель.

Перед вами - портрети прототипів героїв роману. Як бачите, серед них і сам автор. Знайомі одразу впізнали в Костянтині Левіні самого автора - і зрозуміли прізвище як похідну від імені Лев, прийнявши образ з суттєвою поправкою: мається на увазі Толстой людина, а не митець. Зате пошуки сенсу життя, духовна криза Левіна багато в чому автобіографічні. Кіті — звичайно, дружина письменника. Дослідники давно визначили, що прототипом Миколи Левіна є брат Толстого Дмитро (його образ, змальований в «Спогадах» Толстого, багато в чому збігається з образом Миколи Левіна). Прообразом Облонського вважали московського губернатора Василя Степановича Перфільєва і почасти Дмитра Дмитровича Оболенського. Для портрета Анни Толстой скористався деякими рисами зовнішності дочки Пушкіна Марії Гартунг, яку бачив у гостях у Тулі. Яснополянські селяни увійшли в роман зі своїми іменами.

Задовго до задуму «Анни Кареніної» Толстой дізнався про сімейну драму своїх близьких знайомих: Марія Олексіївна Сухотіна, сестра приятеля Толстого Дмитра Олександровича Дьякова, розлучилася зі своїм чоловіком і вдруге вийшла заміж. Цей випадок був винятковим на ті часи. За рік до початку роботи Толстого над «Анною Кареніною», в 1872 році кинулася під потяг поблизу Ясної Поляни Анна Степанівна Пирогова, залишена коханцем, сусідом Толстого Олександром Миколайовичем Бібіковим. Толстой бачив знівечений труп жінки, і ця подія справила на нього гнітюче враження. Обидві сімейні драми не могли стати матеріалом для толстовського роману Немає ясного уявлення про прототип Олексія Олександровича Кареніна. Називають Сергія Михайловича Сухотіна, з яким розлучилася дружина; малопереконливим є припущення про схожість з міністром Петром Олександровичем Валуєвим. Зацікавити письменника міг і чиновник Олександр Миколайович Кузьминський, чоловік

Тетяни Андріївни Кузьминської («Наташі Ростової»), хоча в роки написання «Анни Кареніної» він ще не мав достатньо санів. Прізвище Каренін син Толстого Сергій Львович пояснює зі слів батька грецьким словом «каренон» - голова («головна людина»).

Життя російського дворянина з усіма його ідеями, виражена в долі Миколи Раєвського, надихнула Толстого на створення характеру центрального персонажа. І Микола Раєвський, і Олексій Вронський залишили слід в сербській історії XIX століття. У той час, для багатьох невідомий Раєвський, який загинув під час російсько-турецької війни, «воскресає» і отримує світову славу: через два роки після загибелі він стає Олексієм Вронським в романі Льва Толстого «Анна Кареніна».

- **Ознайомлення з ключовими епізодами роману «Анна Кареніна» та їх коментування.**
- **Робота в зошитах.**

«Основні проблеми роману»:

1. Роль сім'ї у житті людини.
2. Пошуки основ міцних сімейних стосунків.
3. Чи має право жінка/чоловік на життя за порухами власної душі, чи мусить жити за обов'язком перед членами своєї сім'ї, передовсім дітьми?

IV. Підбиття підсумків уроку.

Учитель.

«Анна Кареніна» розпочинається фразою, яка є своєрідним психологічним ключем до твору: «Усі щасливі родини схожі одна на одну, кожна нещаслива родина нещаслива по-своєму». У центрі уваги письменника не щасливі сімейні стосунки, якими він захоплювався під час написання «Війни і миру», а, навпаки, — ті, які руйнуються. «Все змішалось в домі Облонських...» Отже, не в утвердженні родинного єднання між людьми полягає пафос роману, а в дослідженні розпаду сім'ї, руйнування людських стосунків. Центральна проблема твору розкривається на прикладі кількох сімейних пар: Анна — Каренін, Доллі — Облонський, Кіті — Левін. І в усіх трьох випадках автор не знаходить остаточної відповіді на питання: як живе людина у сім'ї й у світі, чи можна обмежитися лише рамками родини, у чому секрет людського щастя?.. На ці запитання нам і потрібно буде знайти відповідь на наступних уроках.

Очікувані результати.

Учень:

- виокремлює ключові епізоди роману (зустріч Анни і Вронського на вокзалі, побачення Анни з сином тощо);
- називає основні проблеми твору: роль сім'ї у житті людини ("*мысль семейная*" /Л.Толстой/); пошуки основ міцних сімейних стосунків ("*усі щасливі сім'ї схожі між собою, кожна нещаслива сім'я нещасна по-своєму*"); право жінки/чоловіка на життя за порухами власної душі чи обов'язок перед членами своєї сім'ї, передовсім дітьми (доля Сергія Кареніна та маленької Ані) і т.ін.

Домашнє завдання.

Знати зміст роману «Анна Кареніна». Дібрати цитатний матеріал для характеристики образу Анни Кареніної.

ТЕМА: Психологічна глибина та суперечливість образу Анни Кареніної

МЕТА: поглибити роботу над змістом тексту роману; розвивати вміння учнів характеризувати образи головних героїв твору в їхній психологічній глибині; визначити на основі роботи з текстом роману аспекти суперечливості, неоднозначності образу Анни; виховувати повагу до вибору життєвого шляху інших людей.

ОБЛАДНАННЯ: асоціативний портрет «Анна Кареніна», схема «Суперечливість образу Анни».

ТИП УРОКУ: урок засвоєння нових знань.

ХІД УРОКУ

Всі протилежності сходяться в серці жінки.
Ф. Вольтер

I. Актуалізація опорних знань.**• Бесіда.**

- *Хто з героїв роману справив на вас найбільше враження?*
- *Перелічіть героїв роману.*
- *Які ідеї кожний із них проголошує?*
- *Визначте головну думку роману. Хто, на ваш погляд, зміг би вижити в нашому суспільстві?*
- *Чи змінилося ставлення до сім'ї у наші часи?*

• Перевірка знання тексту роману

(за вибором учнів: самостійна робота з тестами, фронтально-літературний диктант).

Тести

1. Відчуття батьківщини Л. Толстой пов'язував із родинним маєтком:
 - а) Ясна Поляна;
 - б) Спаське-Лутовиново;
 - в) Карабіха?
2. Фраза «Усі щасливі родини схожі одна на одну, кожна нещаслива родина нещасна по-своєму» — це:
 - а) початок роману Л. Толстого;
 - б) закінчення роману Л. Толстого;
 - в) епіграф до роману.
4. Чоловік Анни Кареніної був:
 - а) державним сановником;
 - б) військовим;
 - в) священиком?
3. Дія роману «Анна Кареніна» починається і закінчується сценою:
 - а) на полюванні;
 - б) у салоні;
 - в) на вокзалі?
4. Кохання-пристрасть Анни Кареніної завершується:
 - а) самогубством героїні;
 - б) перемогою над умовностями світу;
 - в) сімейним щастям?
5. Письменник вважав головною у романі «Анна Кареніна»:
 - а) «думку сімейну»;
 - б) «думку народну»;
 - в) «думку історичну».
6. Позитивна концепція людського життя представлена у романі образом:
 - а) Стіви Облонського;
 - б) Костянтина Левіна;
 - в) Олексія Вронського.
7. Символом невідвортної трагедії у романі Л. Толстого «Анна Кареніна» є:
 - а) залізниця;

- б) кінські перегони;
 - в) автомобіль.
8. Анна Кареніна зробила вибір у своєму житті та обрала:
- а) юханья-пристрасть;
 - б) сімейне благополуччя;
 - в) материнське щастя.
9. Автобіографічність притаманна образу:
- а) Олексія Кареніна;
 - б) Олексія Вронського;
 - в) Костянтина Левіна.
10. Сільське життя у праці обирають герої роману:
- а) Левін і Кіті;
 - б) Оболонський і Доллі;
 - в) Вронський і Анна.
11. Світське суспільство засудило та викреслило зі свого кола Анну та Вронського через:
- а) позашлюбне кохання;
 - б) відкриту демонстрацію своїх почуттів;
 - в) неповагу до моралі.
12. Сцена кінських перегонів розкриває закон суспільства:
- а) жорстокої боротьби за першість;
 - б) здорової конкуренції;
 - в) підступності конкурентів.

Літературний диктант.

1. Як характеризує Олексія Кареніна його дружина Анна ? (*«Зла машина»*).
2. Яке життєве кредо у Кареніна ? (*«Без поспіху і без відпочинку»*).
3. Як ставиться Олексій Каренін до реалій життя? (*«Щоразу, коли він зіштовхувався з самим життям, він усувався від нього»*).
4. З якою людиною порівнює автор Кареніна, коли той зрозумів, що створене ним усталене сімейне щастя зазнало краху? (*«З людиною, яка спокійно пройшла мостом і раптом побачила, що міст розібрали і там — безодня»*).
5. Як, на думку Вронського, поведився Каренін під час хвороби Анни? (*Великодушно, «...був на недосяжній висоті»*).
6. Де «прожив і пропрацював» Олексій Каренін усе своє життя ? (*«У сферах службових»*).
7. Яке почуття охопило Анну, коли вона у Петербурзі, зійшовши з потяга, побачила Кареніна ? (*Невдоволення собою*).
8. Що відчував Вронський до сина Анни? Яким здавався йому погляд хлопчика? (*Безпричинну огиду: огидним*).
9. Які персонажі у романі «Анна Кареніна» є головними? (*Анна і Левін*).
10. У чому полягає основна причина страждань Анни? (*Вона любить сина і Вронського, але об'єднати їх в одну сім'ю не може*).
11. Про кого з героїв роману йдеться у таких рядках: «...душу свою він знав, вона була дорога йому, він беріг її, як повіко береже око, і без ключа любові нікого не пускав до себе в душу»? (*Про Сергія, сина Кареніних*).
12. Якими були останні слова Анни? (*«Господи, пробач мені все»*).

II. Мотивація навчальної діяльності учнів.

Оголошення теми та мети уроку.

Учитель.

Відомий критик Дмитро Писарев зауважив: «Подробности и частности сосредоточивают в себе здесь весь художественный интерес... Здесь нет развития характеров, нет действия, а есть только изображение некоторых моментов внутренней жизни души, есть анализ». Критику належить точна і прониклива характеристика «діалектики душі» Толстого:

«Никто далее его не простирает анализа, никто так глубоко не заглядывает в душу человека, никто с таким упорным вниманием, с такою неумолимою последовательностью не разбирает самых сокровенных побуждений, самых мимолетных и, по-видимому случайных движений души. Как разви-

вається і поступово формується в умі людини думка, через які видозмінені вона проходить, як накопичується в грудях почуття, як грає уявлення, захоплюючи людину з світу дійсності в світ фантазії, як, в самому розгарі мрій, грубо і матеріально нагадує про себе дійсність і яке перше враження виробляє на людину це грубе зіткнення між двома різними світами — ось мотиви, які з особливою любов'ю і з блискучим успіхом розробляє Толстой... Везде ми зустрінемо або тонкий аналіз взаємних відносин між діючими особами, або відволічений психологічний трактат, зберігаючий в своїй відволіченості свіжу, повну життєвість, або, нарешті, відслідковування самих таємничих, неясних рухів душі, не досягнутих свідомості, не повністю зрозумітих навіть для того людини, який сам їх відчуває, і між тим отримуючих своє вираження в слові і не позбавляються при цьому своєї таємничості».

Спробуємо і ми дослідити «діалектику душі» головної героїні роману Анни Кареніної.

III. Робота над темою уроку.

• Робота з текстом.

Запитання та завдання.

— Відтворіть життєву історію Анни Кареніної.

— Знайдіть опис зовнішності жінки, що в її портреті є особливим ?

— Які цитати свідчать про переконання і вчинки героїні ? Чи завжди переконання і вчинки збігаються ?

— Чому до Анни тягнуться діти ?

— Доведіть, що Анна має чистий розум і добре серце.

— В якому віці Анна вийшла заміж за Кареніна і чому ?

— Чи щиро Анна полюбила Вронського ?

— Чому героїня не вміє обманювати ?

— У чому особливість взаємин Анни із сином ?

— Знайдіть в романі описи, де Кареніна говорить про своє ставлення до чоловіка, до Вронського, до дітей. Чи змінюється це ставлення протягом романної дії ?

— Як сприймає Анну дворянське зібрання ?

— Як "світ" говорить про її взаємини з Вронським ?

— Як знайомі оцінюють спробу розлучення Анни ?

— Як знайомі сприймають Кареніну після її повернення з-за кордону ?

— Як було сприйнято самогубство Анни ?

Учитель.

Коли Анна зустрілася з Вронським у вагоні, у неї було відчуття бурі в її житті — передчуття "забороненого" щастя.

Толстой розвиває в "Анні Кареніній" одну із основних тем своєї творчості, тему відчуження світу від людини і велике бажання людства — бажання присвоєння всього світу людині. Анна Кареніна була готова полетіти назустріч всьому світу. І зрозуміло, що любов, яка виникла в світлій душі, жінка була готова подарувати цілому світу. Любов героїні висока і прекрасна, бо в ній відчувалась потреба життя і любові до всіх взагалі, і кожного окремо.

• Дослідження ставлення суспільства до кохання в романі.

• Групова робота.

I група. Ставлення суспільства до кохання Анни

«Мать Вронского, узнав о его связи, сначала была довольна — и потому, что ничто, по ее понятиям, не давало последней отделки блестящему молодому человеку как связь в высшем свете, и потому, что столь понравившаяся ей Каренина, так много говорившая о своем сыне, была все-таки такая же, как и все красивые и порядочные женщины, по понятиям графини Вронской». (Часть II, Гл. XVIII)

«Большинство молодых женщин, завидовавших Анне, которым уже давно наскучило то, что ее называют справедливою, радувались тому, что они предполагали, и ждали только подтверждения оборота общественного мнения, чтоб обрушиться на нее всею тяжестью своего презрения. Они приготавливали уже те комки грязи, которыми они бросят в нее, когда придет время». (Часть II, Гл. XVIII)

«Позор и срам! — отвечал полковник. — Одного боишься — это встречаться с русскими за границей». (Часть II, Гл. XXXI)

II група. Ставлення суспільства до кохання Вронського

«Он знал очень хорошо, что в глазах Бетси и всех светских людей он не рисковал быть смешным. Он знал очень хорошо, что в глазах этих лиц роль несчастного любовника девушки и вообще свободной женщины может быть смешна; но роль человека, приставшего к замужней женщине и во что бы то ни стало положившего свою жизнь на то, чтобы вовлечь ее в прелюбодеянье, что роль эта имеет что-то красивое, величественное и никогда не может быть смешна...» (Часть II, Гл. IV)

III група. Ставлення до кохання Анни

"Моя любовь все делается страстнее и себялюбивее, а его все гаснет и гаснет, и вот чего мы расходимся, и помочь этому нельзя. У меня все в нем одном, и я требую, чтоб он весь больше и больше отдавался мне. А он все больше и больше хочет уйти от меня. Мы именно шли навстречу до связи, а потом неудержимо расходимся в разные стороны. И изменить этого нельзя. Он говорит мне, что я бессмысленно ревнива, и я говорила себе, что я бессмысленно ревнива; но это неправда. Я не ревнива, а я недовольна..." (Часть VII, Гл. XXX)

"Я думаю, я думаю... если сколько голов, столько умов, то и сколько сердец, столько родов любви".

IV. Підбиття підсумків роботи груп.

Учитель.

«Іноді жіноче серце подібне до снігу: тільки-но заплямує його, і воно одразу перетворюється на бруд», - стверджував Гаспар Жорж де Шервіль. Спробуймо уявити серце Анни Кареніної теж чистим, як сніг. Хто і що заплямувало чистоту поривів героїні, що змусило це серце розірватися?

• Створення опорного конспекту.

Любов Анни відкриває очі:

на чоловіка бездушного, самовдоволеного, емоційно глухого: «... он восемь лет душил все, чтобы во мне живого ...»;

на подругу Бетсі Тверську, яка відмовляється її прихистити;

на суспільство Картасова влаштовує скандал, коли Анна з'являється в театральній ложі. В Анни немає обов'язків, є лише кохання.

Учитель.

Епіграфом роману «Анна Кареніна» є біблійський вираз «Мне отмщение, и аз воздам». По-різному сприймається його зміст: «Не вам дано право судити, тому що і ви не без гріха». Справді, ті, які «засуджують» Анну, не кращі за неї. А, можливо, епіграф говорить, що ті, які звинили перед Богом, порушили заповіді, моральні норми, обов'язково будуть покарані.

— *У чому ж провинна Анни — невже в зруйнуванні родини, створеної без кохання і лише формально «оформленої» церквою?*

— *Чи не завелике покарання для людини, що не знала кохання, і коли пізнала його, то порушила подружню вірність?*

— *Хто винний в гибелі Анни: чоловік, оточення, Вронський?*

— *Чому провинна лежить на Анні за те, що вона не захотіла нікого обманювати?*

• Виразне читання та аналіз монологу Анни перед самогубством.

• Бесіда.

— *Які сюжетні фрагменти ми можемо виділити в монолозі?*

(Це спогади про минуле — розмова з Тютюкіним, згадка про Кареніна, Сергійка, думки з цього приводу, споглядання навколо себе: бачить жебрачку, п'яничку, думки з цього приводу, аналіз стосунків з Вронським).

Учитель.

Усі сюжетні фрагменти змішано у передсмертному монолозі Анни і пов'язано між собою за принципом асоціації: маючи уявну картину життя з Вронським після отриманого розлучення, Анна згадує Кареніна, бачить гімназистів, Сергійка; намагається проаналізувати свої почуття до нього.

Толстой використовує внутрішній монолог як засіб проникнення у духовні таємниці людини. Для цього його використовував Стендаль. Але Толстой, і це споріднює його з Достоєвським, зображає нам не стільки логічно упорядковану думку, але і те, що не підвладне свідомості, туманне і напів-

сформульоване, те, що лежить у царині підсвідомості. За допомогою саме цього прийому Толстому вдається відтворити той хаос, що панує в душі головної героїні.

- **Робота з епіграфом.**
- **Робота зі схемою «Суперечливість образу Анни».**

Допишіть інформацію.

Ідеал для Анни	Ідеал для Анни	Ідеал для Анни
Любов до дітей	Любов до чоловіка	Сім'я, в якій панує любов
Реальність	Реальність	Реальність
«Народити дитину — відмовитися від себе». Авторство не встановлено	«Жінка думає серцем». Народна мудрість	«Сім'я завжди буде основою суспільства». Оноре де Бальзак

IV. Підбиття підсумків уроку.

- **Прослуховування аудіозапису пісні Алли Пугачової та Ігоря Ніколаєва «Анна Кареніна».**
- **Бесіда.**

— Яке враження на вас справила пісня?

— Яка головна думка пісні?

— У чому вбачає співачка трагедію Анни Кареніної?

— Як ви гадаєте, засуджує, чи виправдовує Толстой свою героїню?

— Як слід розуміти загадкові слова епіграфа: "Мне отмщение, и аз воздам" ?

— Невже страшна смерть — заслужена кара цієї жінки, яка до самого кінця залишається для читача чистою і прекрасною?

- **Творча робота.**

Створення асоціативного портрета «Анна Кареніна».

Учитель.

Кохання — це все, що було у Анни Кареніної. Як стверджує роман, жити тільки коханням неможливо. Для любові потрібен простір, життя, спілкування. Якщо цього немає, то кохання перетворюється в те, що не дасть навіть дихати. Героїня Толстого своєю любов'ю хотіла охопити весь світ. І холодний, жорстокий світ, який оточував її, не прийняв її світлої любові. В образі Анни письменник показує передусім ніжну, жіночну жінку, з сумними очима, що просили автора розгадати загадку людського життя.

Образ Анни Кареніної — особливий. Здавалось би, чого не вистачало їй, жінці, яка за соціальним становищем стоїть на вищому суспільному щаблі? Освічена, вродлива, багата, має вагу в "світі", нею захоплюються, до її порад дослухаються. Але вона нещасна в подружньому житті, вона самотня у своїй сім'ї. Можливо, що доля Анни Кареніної склалась би по-іншому, якби її сім'я була щасливою?!

Очікувані результати.

Учень:

— характеризує образи головних героїв твору в їхній психологічній глибині (насамперед — суперечливий образ Анни).

Домашнє завдання.

Дібрати цитатний матеріал для характеристики головних образів роману: Олексія Кареніна, Стіви Облонського, Вронського.

ТЕМА: Образи-характери роману, пластичність змалювання і психологічна глибина.

МЕТА: поглибити знання учнів про майстерність Л. М. Толстого в зображенні психологічної глибини образів головних героїв; розвивати вміння порівнювати персонажі, визначати на основі їхніх роздумів та вчинків сутність характерів; прищеплювати навички порівняльного аналізу образів роману; формувати вміння вибирати цитати, що розкривають психологічну глибину образів героїв; сприяти активізації читацької діяльності; виховувати толерантне ставлення до життєвого вибору інших.

ОБЛАДНАННЯ: ілюстрації до роману «Анна Кареніна» Г.С. Верейського, репродукція картини Василя Пукірева «Нерівний шлюб».

ТИП УРОКУ: урок засвоєння нових знань

*Для справжнього спостерігача — все важливе!
В дрібницях проявляється характер.*

Е. Дж. Булвер-Літтон

ХІД УРОКУ**I. Актуалізація опорних знань.**

- Індивідуальне опитування учнів за допомогою різнорівневих карток.

Картка №1

Завдання. Установіть відповідність.

Степан Аркадійович Облонський	чоловік Анни
Костянтин Дмитрович Левін	письменник, брат Левіна
Сергій Іванович Кознишев	незаконний чоловік Анни
Дар'я Олександрівна Облонська	дружина Левіна
Олексій Олександрович Каренін	поміщик помістя Покровське
Катерина Олександрівна Щербацька	брат Анни
Граф Олексій Кирилович Вронський	дружина Степана Аркадійовича

Картка №2

Дайте письмово відповідь на запитання: в чому проявляється суперечливість образу Анни Кареніної?

Картка №3

Дайте письмову відповідь на запитання: які сімейні пари в романі «Анна Кареніна» письменник вважає щасливими, а які нещасливими?

Картка №4

Дайте письмову відповідь на запитання: чому загинула Анна Кареніна?

Картка №5

Прокоментуйте слова письменника про свою героїню: «Моє завдання зробити цю жінку тільки жалюгідною, але невинною...»

• Бесіда.

- Чому Толстой звернувся в своїй творчості до «теми сімейної»?
- Як виник у письменника задум написати роман?
- Чому роман названий за іменем головної героїні?
- Хто з героїв роману не викликає у вас симпатії? Чому?

• Презентація репродукції картини Василя Пукірева «Нерівний шлюб».

- Яке враження справляє на вас картина?
- Які мотиви роману вона могла б ілюструвати?

II. Мотивація навчальної діяльності учнів.

Оголошення теми та мети уроку.

Учитель.

Одна з головних особливостей художньої літератури здатність розкрити таємниці внутрішнього світу людини, висловити її душевні порухи точно, переконливо і яскраво. Ця особливість отримала назву психологізму. Говорячи про душу людини, література говорить з кожним читачем про нього самого.

Психологізм — це стильова характеристика літературних творів, в яких докладно і глибоко зображається внутрішній світ персонажів, тобто їхні відчуття, думки, переживання, і дається тонкий та переконливий психологічний аналіз душевних явищ і поведінки.

• Словникова робота.

Психологізм в літературі — повне, докладне й глибоке зображення почуттів та емоцій, думок і переживань літературного героя, це спроба описати його внутрішній світ.

Психологізм — «це досить повне, докладне й глибоке зображення почуттів, думок, переживань вигаданої особи (літературного персонажа) за допомогою специфічних засобів художньої літератури». (За О.Єсіним).

Учитель

Психологізм — літературознавчий термін, який традиційно відносять до творчості кількох авторів, передусім Льва Толстого і Федора Достоєвського. Афанасій Фет, один з перших читачів «Анни Кареніної», зауважив, маючи на увазі літературних недоброзичливців Толстого: «А, либонь, чують вони всі, що цей роман є суворий, непідкупний суд всьому нашому ладу життя». Це справді так. Толстой творить свій суд, зводячи мову оповідача до мінімуму. Авторські коментарі, які посідали доволі значне місце у його попередніх творах, тут майже відсутні. Моральна оцінка людей і подій цілком впливає з самої дії, із взаємин і вчинків персонажів.

Психологічна глибина персонажів Толстого полягає в докладному відтворенні внутрішнього світу, почуттів, думок, переживань, спонукань. Деталі образу героя накопичуються протягом усього твору.

• Робота з епіграфом.

Учитель.

У «Анні Кареніній» події відбуваються десь протягом трьох років, і тут мистецтво людинознавства Толстого виражене по-новому. Одні й ті самі персонажі постають у різних життєвих ситуаціях, різних ракурсах, по-різному ставляться один до одного; авторський і читацький вирок виноситься лише в кінцевому рахунку, в результаті різних «за» і «проти». Сьогодні ми з вами зробимо спробу дослідити психологічні портрети: почуття, думки, переживання героїв роману: Степана Аркадійовича Облонського, Олексія Олександровича Кареніна, Олексія Кириловича Вронського. Для цього пропоную вам об'єднатися в три групи. Отже, досліджуємо текст роману, створюємо «Літературні портрети» героїв роману.

III. Робота над темою уроку.

• Робота з «Енциклопедією живопису».

Вчитель презентує учням статтю «Портрет».

Портрет - це вид образотворчого мистецтва, присвячений зображенню певної людини або групи людей. Він має представити характер, внутрішній світ, життєві цінності портретованого. Малювання обличчя людини у портреті - це найскладніший напрямок в образотворчому мистецтві. Художник має виявити головне в особистості, підкреслити її характерні ознаки, передати емоційний світ, вдачу. Залежно від розмірів картини портрет може бути різних видів: погрудний, поясний і у весь зріст. Поза портрета: з лица, повороту три чверті в будь-яку сторону і в профіль. Особливим жанром живопису є творчий портрет, в якому художнику вдається відтворити як особистість портретованого, так і своє власне бачення її.

Основи портрета. Над його зображенням портретисти працюють більшу частину часу, намагаючись якомога точніше передати подібність до оригіналу, ураховуючи його характер, колірні відтінки голови, жест і міміку. Інші деталі портрета - одяг, прикраси, деталі, антураж - вважаються умовними, оскільки схожість з портретованим від цього не залежить. Дотриманню подібності у портреті відводиться домінуюча роль. Якщо вона куляє, то це знижує інші позитивні достоїнства

класичного портрета. В результаті картина може бути красива за технікою виконання, але безлика.

Справжній портрет- це відбитоктвор-чої особистості художника і зображеного персонажа. Портрети бувають різних стилів та технік виконання.

Жанри портрета поділяються на камерний, інтимний, парадний. А ще є автопортрет, де художник зображає сам себе. Жанр портрета взаємопов'язаний з елементами інших жанрів, наприклад; історичним, коли людина зображається в одязі минулих століть, створюється за уявою і за доступними матеріалами, спогадами того часу.

Учитель.

Своєрідним відтворенням внутрішнього літературного світу художнього твору є ілюстрації до нього. Протягом уроку ви маєте представити «Літературний портрет головних героїв роману».

• Презентація ілюстрацій до роману «Анна Кареніна» Г.С. Верейського.

• Бесіда.

— Чи допомогла вам інформація про портрет в образотворчому мистецтві ?

— Під час виконання завдання визначте основні позиції вашої роботи.

• Створення алгоритму виконання роботи.

1. Портретна характеристика героя роману.

2. Оточення, в якому ви хотіли б зобразити героя (речі, люди, природа, архітектура та ін.).

3. Характеристика вчинків героя.

4. Риси характеру.

5. Коментування ключового для розуміння образу епізоду роману (Стіва Облонський - початок роману, його зрада та роздуми про це, Олексій Вронський - перегони, Олексій Каренін - прощення вмираючої від родильної гарячки Анни).

6. Особливості внутрішнього світу героя:

а) почуття та емоції героя:

б) сутність його думок та переживань.

7. Сприйняття героя іншими персонажами твору.

8. Які емоції викликає герой у вас?

9. Асоціативна складова портрета.

• Самостійна робота груп за визначеним алгоритмом.

• Презентація «Літературних портретів» Степана Аркадійовича Облонського, Олексія Олександровича Кареніна, Олексія Кириловича Вронського, створених групами.

Учитель.

На нашому уроці присутній шкільний психолог, який розглядає вчинки і думки наших героїв крізь призму не літератури, а психології. Чи є у вас запитання щодо якихось із психологічних аспектів вчинків героїв роману, які ви не зрозуміли?

Орієнтовне повідомлення шкільного (практичного) психолога.

Невтішною є «думка сімейна» в нашому сучасному житті: в ньому багато, самотніх людей, молодих і старих, покинутих дітей, забутих старих батьків. Безсумнівно, все це пов'язано з тим, що відбувається в зовнішньому світі, а нам здається, що все це не стосується нас. Але це не так.

У романі «Анна Кареніна» особисте життя героїв нерозривно пов'язане з навколишнім середовищем, життям суспільства в цілому. Уважно перечитуючи його, зіставляючи з найгострішими проблемами часу, мимоволі відкриваєш те, що спочатку залишалося непоміченим.

Процес усвідомлення нового завжди відбувається через роздуми і суперечливі дії. Це простежується і в поведінці головних героїв роману. **Вронський** відмовився від благополучного шлюбу з молодою вільною жінкою з аристократичного стану Кіті Щербацькою і закохався в заміжню Анну Кареніну яка духовно задихалася зі своїм законним чоловіком -державним високопосадовцем. Інтереси Вронського обмежуються справами полку, товариством гульвіс-приятелів і доступних жінок, військовою кар'єрою, породистими кіньми. Та зустріч з Анною перевертає усе його життя - він захоплюється новим і глибоким для себе почуттям, на тлі якого його легковажне упадання за Кіті - лише лестоці її очікуванням, а ще більше - її матері. Чудова сцена балу, що починається щастям і торжеством «рожевої» (мається на увазі колір її тюлевої сукні) Кіті, а завершується повним «бісівським» торжеством

Анни у чудовому чорному платті: «Було щось жахливе і жорстоке в її красі». Але не тільки раптова зрада Вронського вражає Кіті, яка «розчавлена» (вираз самого Льва Толстого) відчаєм і каяттям через те, що «вчора відмовила людині, яку вона, може бути, любила, і відмовила тому, що вірила в іншого», її відвезли лікуватися від «незрозумілої» хвороби на не потрібні їй європейські води. Сестра Доллі допомагає їй впоратися з душевними муками, «морально засукавши рукава» (чудовий вираз Толстого). Водночас поступово з'ясовується, що в душевній нечуйності, гордині та обмеженості аристократа Вронського ховається і майбутня трагедія «незаконного» кохання Анни Кареніної, молодої вродливої жінки, повної життєвих сил, спраги любові і сімейного щастя, якими вона була обділена через нерівний шлюб з немолодою, старшою від неї на 20 років, душевно сухою «людиною у футлярі», її новий обранець, теж Олексій, виявляється чи не більшим формалістом, ніж сам Каренін. Графу для безтурботного життя досить було дотримуватись неписаних простих правил полкового життя і вельми лицемірних і необтяжливих законів вищого суспільства. Відтак він не може зрозуміти душевні метання і трагедію Анни, її постійні докори і сльози його тільки дратують, здаються звичайним жіночим прийомом, зазіханням на його чоловічу незалежність.

Вронський стріляється не через кохання, а через приниження, якого він зазнав від Кареніна, згодного на все, крім порушення церковного шлюбу. Про якісь моральні шукання, романтичну любов, про рух разом до просвітляючої правди тут не йдеться. Толстой підкреслює в образі Вронського плотське, фізичне, зображаючи його, наприклад, енергійно миючим свою червону здорову шию. Важливою для його розуміння є фраза про любов Вронського до Анни і до своїх коней: «Дві пристрасті ці не заважали одна одній». Іноді здається, що Вронський важче пережив падіння на перегонах і смерть улюбленої кобили Фру-Фру ніж самогубство Анни. Він завжди швидко забував те, що хотів забути.

Залишається непоміченим і такий цікавий факт: коли від Кареніна пішла дружина до іншого чоловіка, і цей факт став надбанням "світу", зупинилося і його службове зростання. Гостра хвороблива реакція Кареніна на ганьбу суспільства витісняла у нього біль втрати коханої дружини. У таких випадках поведінка людей може бути суперечливою. Саме так і поводить Каренін. Він продовжує, як і раніше, повністю сплачувати всі рахунки Анни, включаючи навіть ті, які вона зробила, готуючись до поїздки за кордон зі своїм коханцем.

Характер **Кареніна** суперечливий. Він не злий, здатний на пориви великодушності (що особливо проявляється в сцені примирення з Вронським біля ліжка хворої Анни), може навіть навіяти читачеві жалість, коли втрачає контроль над мовою, виголошує своє знамените «пелестрадал». Але за перебігом подій все ясніше вимальовується прихильність Кареніна до світу царської бюрократії, його вміння ревно дотримуватися закостенілих норм фальшивого, примарного життя і не помічати життя живого. Очевидно, не варто його звинувачувати у благородній помсті, хоча б тому, що він, на прохання важко хворої Анни, подає руку примирення Вронському, який відчуває свою провину перед ним. Пізніше, після смерті Анни, Каренін удочеряє маленьку Анну, дочку Вронського, полюбивши її всім серцем. Анна навпаки - любить сина, батьком якого є некоханий Каренін, і байдужа до дочки, в жилах якої тече кров коханого їй Вронського.

Дехто вважає, що якби Анна Кареніна зуміла дещо краще зрозуміти себе та людей, які її оточують, вона б не вкоротила собі віку і повернулася б до свого Богом даного чоловіка. А її стосунки з Вронським не стали б зовнішнім проявом переродження її невільної любові в любов вільну, але, мабуть, помилкову. Адже не випадково Л. Толстой уводить до роману сцену зустрічі й насиченого почуттям і думкою діалогу між Левіним і Анною, двох вільних і сильних духом героїв. Чи не є ця сцена ідейним контрапунктом роману? Хотілося б, щоб ви поміркували після уроку над цим проблемним питанням.

IV. Підбиття підсумків уроку.

Учитель.

Герої, про яких ішлося на уроці, безсумнівно суперечливі, але й є носіями авторської думки. Кожен із них по-своєму розуміє щастя та суть життя.

- *Дайте коротку характеристику образів головних героїв твору Олексія Кареніна, Стіви Облонського, Олексія Вронського в їхній психологічній глибині.*

— *Чому Толстого вважають одним із письменників, які в основу роману кладуть психологізм?*

V. Домашнє завдання.

Дібрати цитатний матеріал для характеристики образу Костянтина Левіна.

ТЕМА: Образ Левіна, його автобіографічна складова.

МЕТА: поглибити знання учнів про духовні ідеали Л. Толстого; прокоментувати розділи роману, які зображають духовні пошуки Левіна; визначити автобіографічну складову письменника в образі Костянтина Левіна; удосконалити вміння робити висновки на основі прочитаного, характеризувати героїв твору, знаходити ключові епізоди, важливі для розуміння образів твору; сприяти вихованню небайдужого ставлення до життя.

ОБЛАДНАННЯ: схеми «Світ Костянтина Левіна», «Духовні пошуки Левіна», ілюстрація «Левін» до роману художника Н. Піскарьова, репродукція картини І. Репіна «Орач. Лев Миколайович Толстой».

ТИП УРОКУ: урок засвоєння нових знань

Сильна особистість дотримується лише власної думки, слабка хапається то за одну, то за іншу думку.

В. Віндельбанд

Філософи стверджують, що вони шукають, це означає, що вони ще не знайшли.

Тертулліан

ХІД УРОКУ**I. Мотивація навчальної діяльності учнів.****Оголошення теми та мети уроку.****Учитель.**

Романи Л. Толстого — це значно більше, ніж романи. В «Анні Кареніній» проглядається філософська драма. Образ Костянтина Левіна відбиває духовне життя їхнього творця. Л. Толстой поділяв розчарування, докори сумління і надії своїх героїв. Один з героїв роману «Анна Кареніна» Костянтин Левін — новий образ у російській і світовій літературі. Це образ не «маленької» і не «зайвої» людини. За своїм змістом він щиро відгукується на загальнолюдські питання. Костянтин Левін — мислитель-діяч. Він покликаний до пристрасної, енергійної громадської діяльності, прагне до перетворення життя на основі діяльної любові, загального та особистого щастя для всіх людей. Літературознавці стверджують, що образ почасти списаний із самого Л. Толстого (про що свідчить прізвище Левін — від Лев): герой думає, відчуває, говорить безпосередньо від імені письменника.

• **Робота з епіграфами.**• **Бесіда.**

— Яке враження справив на вас даний образ?

— Які риси характеру Левіна вам імпонують?

— Чи є питання, стосовно яких ви вступили б з героєм в дискусію?

— Що вам відомо про сім'ю Левіна?

— Чому Левін, приїхавши до міста, свідчить у коханні Кіті, йде до Стіви Облонського?

— Як сприймає Левіна Облонський?

II. Робота над темою уроку.**Учитель.**

Левін — натура цілісна, діяльна, кипуча. Він сприймає тільки справжнє. Його мета — жити і робити, а не просто бути присутнім. Герой пристрасно любить життя, а це означає для нього пристрасно творити життя.

• **Створення опорної схеми «Світ Костянтина Левіна».****Учитель.**

Костянтин Дмитрович Левін — провінційний поміщик, який належить до відомого дворянського роду. Він живе у своєму маєтку, не служить у державних структурах, як Стіва Облонський. Серйозно захоплюється веденням господарства. За зовні розміреним життям і буденними турботами ховається напружена робота думки героя, глибокі інтелектуальні запити і моральні пошуки. Левін відрізняється

щирістю, врівноваженістю, серйозним і доброзичливим ставленням до людей, вірністю обов'язку, прямою. З самого початку роману він постає як герой з цілком сформованим характером, але еволюціонуючим внутрішнім світом.

Світ Костянтина Левіна

Схема «Світ Костянтина Левіна»

Левін рано втратив батьків, тому хоче сімейного щастя, душевного спокою, любові, дітей, але вважає себе негідним коханої і надто її ідеалізує.

Він незграбний, іноді нетактовний, завжди вагається, огорнений сумнівами їде на два місяці в своє село.

З Левіним читачі знайомляться в складний період його життя, коли він отримує відмову від Кіті Щербацької. Вибір Кіті був зумовлений для Левіна не тільки почуттям до неї, а й ставленням до сім'ї Щербацьких, в якій він бачив взірець старого, освіченого і чесного дворянства, що для героя було дуже важливо, тому що його уявлення про справжній аристократизм ґрунтувалися на визнанні прав честі, гідності і незалежності.

• Робота з текстом.

Аналіз сцени освідчення в коханні Левіна.

Учитель.

Початком духовних шукань Левіна, можна вважати його зустріч з Облонським. Незважаючи на те, що вони приятелі і симпатизують один одному, з першого погляду можна побачити їх внутрішню роз'єднаність. Спробуємо дослідити шлях духовних пошуків Левіна.

• План діалогу «Духовні пошуки Левіна».

1. Перша «спільна справа, що об'єднує його з людством, — створення сім'ї, в основі якої лежить кохання.

Сім'я для Левіна — найглибше, найвище єднання, яке тільки можливе між людьми. Саме для того, щоб створити сім'ю, він з'являється в чужому йому міському світі. І отримує жорстокий удар. Обрана ним, від якої залежить його доля, відмовляє йому. Не знаючи, чим замінити втрачене, Костянтин Левін повертається додому, сподіваючись знайти там заспокоєння.

2. Спільна справа складається з особистих справ кожного.

Левін намагається з головою зануритися в роботу, але безуспішно. Це не приносить йому задоволення. Левіна болісно хвилює доля російського дворянства, процес його зубожіння, про що він багато і зацікавлено говорить з Облонським і своїми сусідами-поміщиками. Не бачить Левін реальної користі і від тих форм господарювання, які намагаються запозичити на Заході; негативно він ставиться до діяльності земських установ, не бачить сенсу в комедії дворянських виборів, як, втім, і в багатьох досягненнях цивілізації, вважаючи їх злом. Постійне проживання в селі, спостереження над працею і побутом народу, прагнення до зближення з селянами, навіть думка про одруження з селянкою, серйозні заняття господарством виробляють у Левіна цілу низку самобутніх поглядів на події.

Поступово він знову повертається до думок про спільну справу. Тепер, замислюючись конкретно над особистим і загальним благом, він починає розуміти що спільна справа складається з особистих справ кожного. Збагнути це допомагає робота з мужиками в полі. Тут йому відкривається зв'язок між працею і людяністю, працею і любов'ю.

Для подальшого розвитку цього відкриття мають значення зустрічі Костянтина Левіна з деякими людьми. Спочатку це зустріч зі старим селянином, в розмові з яким Левін прояснює для себе тему незалежної праці та родини. Пізніше відбувається розмова у Свіяжського про непродуктивність найманої праці, про селянське і поміщицьке господарство в цілому. Свіяжський пояснює Левіну переваги капіталістичного господарства. Під впливом усього цього Левін незабаром приходиться до думки про організацію сільськогосподарської артілі на умовах взаємної вигоди.

3. Прагнучи до особистого щастя, починає прагнути до загального щастя, загальних інтересів.

Левін прагне зробити свій внесок у те, як «все укладеться». Методи господарювання і роздуми над особливостями національного устрою життя приводять його до переконання в необхідності враховувати у веденні сільського господарства не тільки агрономічні нововведення і технічні досягнення, а й традиційно-національний склад селянина як головного учасника всього процесу. Левін

всерйоз замислюється над тим, що при правильній постановці справи на основі його висновків можна буде змінити життя спочатку в маєтку, потім у повіті, губернії і, нарешті, у всій Росії. Це вінець всіх шукань Левіна на шляхах прийняття соціальних рішень, апогей його духовного розвитку. Тепер його мрія полягає в тому, щоб перевернути життя людства! Ця мрія незабаром зазнає краху. Адже він хоче створити вселенську артілю. Реальність доводить, що спільна справа неможлива в умовах роз'єданого суспільства. Героєві приходять думки про самогубство.

4. Крах мрії про створення ідеального устрою для господарювання.

5. Повернення до думки про щасливу сім'ю.

Кіті і Левін знову разом, і життя для них обох набуває нового значення. Він визнає свою ідею про артілю неспроможною і щасливий тільки любов'ю. Але потім Левін розуміє, що не може жити тільки щастям любові, тільки своєю сім'єю, без зв'язку з усім світом, без загальної ідеї. До нього знову повертаються думки про самогубство.

6. Людина не може жити лише щастям і коханням.

У романі з винятковою повнотою зображено внутрішнє життя Левіна. Оскільки його раціоналізаторська діяльність переплітається з пошуками особистого щастя, то перед читачем проходить і історія любові Левіна. Він знаходить свій ідеал. Сім'я, господарські клопоти, нова віра освітили йому «сєнс життя», — ось що робить героя роману цілком щасливим і врівноваженим. Він отримує те «радісне, спільне з мужиками знання, яке тільки й дає спокій душі».

7. Звернення до Бога.

Крім господарських та інтелектуальних інтересів перед героєм невідступне постають проблеми іншого роду. У зв'язку з одруженням на Кіті і необхідністю сповідатися перед вінчанням Левін замислюється над своїм ставленням до Бога, не знаходячи в душі щирої віри. До кола морально-релігійних питань і роздумів про сєнс життя, про таємницю народження і смерті Левіна наворачтають найважливіші події: смерть брата, а потім вагітність дружини і народження сина.

Не знаходячи в собі віри, Левін одночасно зауважує, що в надзвичайно серйозні хвилини життя він молиться Богу про спасіння і благополуччя близьких, як це було при пологах Кіті і під час грози, яка застала її з маленьким сином у лісі. Водночас Левіна не може задовольнити визнання безглуздості людського існування, якщо ця думка ґрунтується лише на біологічних законах. Невідступність цих думок, прагнення знайти неминущу мету життя іноді доводять Левіна, щасливого чоловіка, батька, успішного поміщика, до відчайдушних моральних мук і навіть думок про самогубство.

Відповіді на хвилюючі його питання Левін шукає в працях учених і філософів, у спостереженнях над життям інших людей. Серйозною моральною підтримкою, імпульсом для пошуків в новому, релігійно-моральному напрямку стає почуте ним зауваження про селянина Фоканича, який «для Бога живе», «про душу пам'ятає».

8. Пошуки моральних законів та основ людського життя ріднять Левіна з Анною Каретною, чия доля залежить від ставлення до моральних основ життя. Пошуки героя не завершуються на останній сторінці роману, залишаючи образ відкритим. Рятуює його тільки звернення до Бога і наступне примирення зі світом.

• **Презентація ілюстрації «Левін» до роману художника Н. Піскарьова та репродукції картини І. Рєпіна «Орач. Лев Миколайович Толстой».**

Учитель.

Левін — один з найскладніших і найцікавіших образів у творчості Льва Толстого. Письменник дав йому прізвище Левін, за аналогією із власним іменем, вказуючи на автобіографічні витоки персонажа. Левіна слід розглядати в ряду інших героїв Толстого, які мають або деякі автобіографічні риси, або аналітичний склад розуму (Не-хлюдов з «Ранку поміщика», Дмитро Оленін з «Козаків», почасти Андрій Волконський і П'єр Безухов). Характер і сюжетна лінія Левіна тісно пов'язані з обставинами життя і способом думок самого письменника. Відомо, що під час написання роману Лев Толстой практично не вів щоденників, його думки і почуття досить повно відбивалися в роботі над образом Левіна. Федір Достоевський в «Щоденнику письменника» за 1877 рік писав, що Левін є головним героєм роману і введений автором як носій позитивного світогляду, з позицій якого виявляються «ненормальності», що призводять до страждань і загибелі інших героїв.

Автобіографічне значення образу Левіна безсумнівне. Левін пережив важку моральну кризу дворянської самосвідомості, яку переживав у 70-х роках і сам Толстой. У романі він виступає не тільки як великий художник, а й як філософ-мораліст і соціальний реформатор, порушуючи низку питань, які хвилювали його в епоху, коли в Росії «все перевернулося» і тільки починало укладатися. Серед цих питань особливо привертала увагу Л. Толстого такі: становище жінки в сім'ї та суспільстві, роль дворянського прошарку і його перспективи.

В автобіографічному образі Левіна Лев Толстой розкриває свій власний шлях шукача сенсу життя, стверджуючи низку таких поглядів, до яких він прийшов важким, болісним шляхом. Письменник закликає дворянство кинути аморальне, порожнє і нездорове міське життя, що загрожує руйнуванням і виродженням, і звернутися до своєї основної, споконвічної справи - організації сільського господарства на умовах примирення інтересів селянина і поміщика.

Погляди Льва Толстого, зображені в романі, багато в чому утопічні. Заслуга його в тому, що він у переломну епоху російського життя порушив важливі та складні питання, привертаючи до них увагу суспільства.

Задум «Анни Кареніної» народжується в складний період толстовських шукань. Перша редакція роману створюється в 1873 р. На початку 1874 р. починається друкування його окремою книгою. Дружина, її чоловік і коханець ще далекі в першій редакції роману від героїв остаточного тексту: самогубство героїні спричинене охолодженням коханця і зіткненням з християнськими самопожертвою і смиренністю, уособленими в обдуреному чоловікові, від імені якого і викладається релігійно-моральна «істина» (в остаточній редакції — від імені Левіна). Істотні зміни первісного задуму відбуваються в 1875-1877 рр. На цей же час припадають і заняття Л. Толстого «релігійними і філософськими роботами», які були «розпочаті не для друкування, але для себе»:

«Проживя под 50 лет, я убедился, что земная жизнь ничего не дает, и тот умный человек, который вглядится в земную жизнь серьезно, труди, страх, упреки, борьба — зачем? - ради сумасшествия, тот сейчас застрелится, и Гартман и Шопенгауэр прав. Но Шопенгауэр давал чувствовать, что есть что-то, отчего он не застрелился. Вот это что-то есть задача моей книги. Чем мы живем?»

До середини 70-х рр. належить і низка нарисів релігійно-філософського змісту: «Про майбутнє життя поза часом і простором» (1875), «Про душу і життя її...» (1875), «Про значення християнської релігії» (1875-1876), «Визначення релігії-віри» (1875-1876), «Християнський катехізис» (1877), «Співрозмовники» (1877-1878). У кожному з цих нарисів порушується більшою чи меншою мірою головна проблема «Сповіді» (питання про сенс життя людей «освіченого стану»).

Активний психологічний рух Льва Толстого до кардинальної перебудови світогляду, що відбулася на межі 80-х рр., збігається за часом з періодом істотних змін початкового задуму «Анни Кареніної». Цим значною мірою зумовлюється широта і глибина соціально-філософського аналізу російської пореформеної дійсності в романі, переведення «думки сімейної» з її приватного русла у сферу загального аналізу людських взаємозв'язків періоду най-гостріших соціальних суперечностей.

Автобіографізм образу Левіна безперечний, як безперечно і те, що шлях його до віри відображає трагізм особистих толстовських пошуків «сили життя», яка нищить «страх смерті». Про це свідчать майже дослівні збіги думок Левіна про самогубство і аналогічних роздумів Толстого, відтворених в «Сповіді». Сьома глава «Сповіді» відкривається міркуванням про можливі шляхи життя «людей освіченого стану». У цьому ж міркуванні спокуса «солодощів» розглядається як головне зло, що закриває людині вихід із «тьми» до «світла»:

«Я нашел, что для людей моего круга есть четыре выхода из тогоужасного положения, в котором мы все находимся». «Первый выход есть выход неведения. Он состоит в том, чтобы не знать, не понимать того, что жизнь есть зло и бессмыслица. Люди этого разряда — большею частью женщины, или очень молодые, или очень тупые люди — еще не поняли того вопроса жизни, который представился Шопенгауэру, Соломону Будде. Они не видят ни дракона, ожидающего их, ни мышей, подтачивающих кусты, за которые они держатся, и лижут капли меду. Но они лижут эти капли меда только до времени: что-нибудь обратит их внимание на дракона и мышей, и — конец их лизанью»

«Второй выход — это выход эпикурейства. Он состоит в том, чтобы, зная безнадежность жизни, пользоваться покамест теми благами, какие есть, не смотреть ни на дракона, ни на мышей, а лизать мед самым лучшим образом, особенно если его на кусте попало много. Соломон выражает этот выход так: «И похвалил я веселье, потому что нет лучшего для человека под солнцем, как есть, пить и веселиться: это сопровождает его в трудах во дни жизни его, которые дал ему бог под солнцем. Итак, иди ешь с веселием хлеб твой и пей в радости сердца вино твое... Наслаждайся жизнью с женщиною, которую

любишь, во все дни суетной жизни твоей, во все суетные дни твои, потому что это — доля твоя в жизни и в трудах твоих... Все, что может рука твоя по силам делать, делай, потому что в могиле, куда ты пойдешь, нет ни работы, ни размышления, ни знания, ни мудрости...»

«*Третий выход* есть выход силы и энергии. Он состоит в том, чтобы, поняв, что жизнь есть зло и бессмыслица, уничтожить ее. Так поступают редкие сильные и последовательные люди. Поняв всю глупость шутки, какая над ними сыграна, и поняв, что блага умерших паче благ живых и что лучше всего не бить, так и поступают и кончают сразу эту глупую шутку, благо есть средства: петля на шею, вода, нож, чтоб им проткнуть сердце, поезда на железных дорогах. И людей из нашего круга, поступающих так, становится все больше и больше. И поступают люди так большею частью в самый лучший период жизни, когда силы души находятся в самом расцвете, а унижающих человеческий разум привычек еще усвоено мало. Я видел, что это самый достойный выход, и хотел поступить так.

Четвертый выход есть выход слабости. Он состоит в том, чтобы понимая зло и бессмысленность жизни, продолжать тянуть ее, зная вперед, что ничего из нее выйти не может. Люди этого разбора знают, что смерть лучше жизни, но, не имея сил поступить разумно — поскорее кончить обман и убить себя, чего-то как будто ждут. Это есть выход слабости, ибо если я знаю лучшее, и оно в моей власти, почему не отдаться лучшему?.. Я находился в этом разряде».

Кожен з цих шляхів ще до свого філософсько-символічного тлумачення в трактаті отримав образне втілення в художній тканині «Анни Кареніної». Шлях «невідання» (Каренін і Вронський), шлях епікурейства» (Стіва Облонський), «шлях сили та енергії» (Анна) і шлях від «слабкості до прозріння» (Левін). Вони символізують собою можливі долі російського «освіченого стану» і найтіснішим чином внутрішньо один з одним співвіднесені, визначають соціально-філософську спрямованість роману, пояснюють епіграф до нього — «Мені помста належить, і аз віддам» — як нагадування про майбутнє моральне покарання, адресоване всім людям тієї частини російського суспільства, яка протистояла народу і не могла відкрити у своїй душі закон добра і правди.

Серед толстовських героїв-правдошукачів Левін наділений найвиразнішими автобіографічними рисами. Лев Толстой подарував йому власну безкомпромісну чесність, власну відразу до панського життя, світських умовностей, казенного лицемірства. Він подарував Левіну власну органічну прив'язаність до землі, до російської природи, навіть тяжіння до фізичної селянської праці. У роздумах і пошуках Левіна відображається хід пошуків самого Толстого.

Левін одержимий мрією про «безкровну революцію», про нові стосунки поміщика і селянина: «Замість бідності — загальне багатство; замість ворожнечі — згода і зв'язок інтересів».

Труднощі впровадження в життя помислів Левіна кореняться зовсім не в упертості або відсталості селян, а в тому — як він усвідомлює, — що інтереси поміщика і інтереси селян «фатально» протилежні.

Левін, як і сам Толстой, відкидає соціалістичні, революційні ідеї (про них він має туманне уявлення). Відкидає він і ліберальні концепції мирного буржуазного прогресу. Левін бачить разом з тим неспроможність власних реформаторських зусиль. Тривога соціальна ускладнюється у нього тривогою філософською, наростаючими сумнівами в догматах церкви, постійними коливаннями між християнською вірою і повним безвір'ям.

Вкладаючи в історію життя Левіна чималу частку власного життєвого досвіду, Лев Толстой передає — докладно, збільшеним планом — переживання і роздуми свого героя у зв'язку з вузловими подіями його особистого життя. Одруження Левіна з Кіті, народження дитини, а з іншого боку — смерть брата — все це спонукає його знову і знову задумуватись про своє ставлення до релігії і церкви, напружено замислюватися над таємницями людського буття і своїм життєвим призначенням. Читання філософських і богословських книг не дає бажаної ясності, а, навпаки, вносить в його свідомість драгівливу плутанину і невпевненість. Просвітлення настає раптово. Левін приходить — за прикладом мужика Фоканича, який живе «для душі, по правді, по-божому», — до нехитрої релігійної віри, заснованої на «законі добра». Він переконаний, що може, залишаючись, як і раніше, паном, поміщиком, вкласти у своє повсякденне існування «безсумнівний сенс добра», — такий результат шукань Левіна, тісно співвіднесених з шуканнями Толстого, але не тотожних їм. Творець «Анни Кареніної» був мислителем занадто могутнім, занадто сміливим для того, щоб прийняти простодушну віру Фоканича і на цьому заспокоїтись.

Засудження власницького світу, аналіз внутрішньої драми людей з чутливою совістю, що намагаються вирватися, виламатися з брехні і фальші цього світу, подані з незрівнянно більшою силою, більшою художньою переконливістю, ніж його примирливий підсумок.

III. Підбиття підсумків уроку.

• Бесіда.

— Чому образ Левіна є автобіографічним?

— Які власні духовні пошуки Толстой відкриває перед нами?

— Чому є важливим для осягнення роману співвідношення автобіографічних аспектів в образі Левіна?

Домашнє завдання.

Розповідь на одну з тем: «Пошуки Левіна в романі Л. Толстого «Анна Кареніна», «Тема любові та обов'язку в романі «Анна Кареніна».

ТЕМА: «Діалектика душі» толстовських героїв у романі «Анна Кареніна»

МЕТА: актуалізувати знання учнів про «діалектику душі» в романі Л.Толстого, проаналізувати уривки з нього, які ілюструють духовні поривання героїв; розвивати навички аналізу тексту; виховувати повагу до почуттів людей, які оточують.

ОБЛАДНЕННЯ: фрагменти фільму «Анна Кареніна» (1967р., режисер Олександр Зархі).

ТИП УРОКУ: урок засвоєння нових знань.

*Душа людини є така потаємна і мінлива,
що жодною силою її не можна розгадати, ані зрозуміти.*
Ф. Прокопович

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності учнів.

Оголошення теми та мети уроку.

• Робота з епіграфом.

Учитель.

«Пізнання душі багато в чому сприяє пізнанню самої істини», — вважав Арістотель. Психологічні зміни у характерах головних героїв роману закономірні та вмотивовані. Л. Толстой майстерно і доскіпливо відображає душевні поривання, духовну еволюцію своїх героїв. Цей прийом дістав назву «діалектика душі». Такий вираз вжив літературний критик Микола Гаврилович Чернишевський, оцінюючи художній метод Льва Толстого. На його думку, «діалектика душі» — це таке зображення особистості, яке висвітлює не тільки початок і кінець її психологічної еволюції, а й усі драматичні переходи одного стану в інші.

• Словникова робота.

Діалектика — процес розвитку чого-небудь у всьому розмаїтті його форм та всієї суперечливості.

Діалектика душі — складний і суперечливий розвиток внутрішнього світу людини, який і зобразив письменник.

Учитель.

Принципи толстовської «діалектики душі» залишаються основним засобом розкриття характеру героїв у «Анні Кареніній», хоча акцент у цій «діалектиці» робиться не на зв'язку емоцій і роздумів, а на боротьбі протилежних почуттів і думок. Одні й ті самі люди несподівано для себе раптом виявляють різні, часто суперечливі сторони свого характеру і душевного складу.

Наприклад, героїня роману, чарівна, приваблива, правдива, розумна жінка, людина великого, чистого серця, виявляє жадливу свою «бісівську» красу, егоїстичну пристрасть і неминучу брехню, павутина якої обвиває її не тільки ззовні (Каренін і світське товариство), але і зсередини. Сила співчуття відроджує живу душу навіть у Кареніна — «міністерської машини», черстої, скам'янілої і мертвотної людини. Вронський, типовий представник «золотої петербурзької молоді», привчений жити за суворо визначеним кодексом правил, виявляється здатним на вчинки несподівані і відчайдушні (самогубство, зневага кар'єри та ін.).

Все в русі. «Люди, як ріки» — цей принцип не скасовує соціальну обумовленість і типовість характеру, але ламає вузькі рамки цієї зумовленості і тим самим розкриває діалектику особистого та суспільного життя в епоху, коли все «перевернулося».

Для внутрішнього життя героїв «Анни Кареніної» — і це відмінна їх риса — характерний напружений драматизм. Його створюють контрасти душевних проявів, по'єднання у внутрішньому світі однієї людини крайнощів добра і зла. У жанрі роману (Толстой підкреслював, що «Анна Кареніна» - роман, до того ж перший у його творчості) була створена оригінальна, самобутня художня форма, що поєднує епос і трагедію.

• Перегляд фрагментів фільму «Анна Кареніна» (1967р., режисер Олександр Зархі).

• **Робота з уривками критичної статті М.Г. Чернишевського «Детство й отрочество», сочинення графа Л.Н. Толстого».**

Надзвичайна спостережливість, тонкий аналіз душевних порухів, виразність і поезія в картинах природи, витончена простота - відмінні риси таланту графа Толстого.

Увага графа Толстого найбільше звернута на те, як одні почуття і думки розвиваються з інших; йому цікаво спостерігати, як почуття безпосередньо виникає з даного становища або враження, підкоряючись впливу спогадів і силі поєднань, що породжуються уявою, переходить в інші почуття, знову повертається до колишньої початкової точки і знову мандрує, змінюючись, по всьому ланцюгу спогадів; як думка, народжена першим відчуттям, веде до інших думок, захоплюється далі і далі, зливає мрії з дійсними відчуттями, мрії про майбутнє з рефлексією про сьогоднішнє. Психологічний аналіз може бути різних напрямків: одного поета цікавлять понад усе обриси характерів; іншого - вплив суспільних взаємин і життєвих зіткнень на характер; третього - зв'язок почуттів з діями; четвертого - аналіз пристрастей; графа Толстого найбільше - сам психічний процес, його форми, його закони, діалектика душі...

З інших чудових наших поетів найбільш розвинена ця сторона психологічного аналізу у Лермонтова, та й у нього вона все-таки грає занадто другорядну роль, застосовується рідко... З тих сторінок, де вона помітніша, чи не найкраща - пам'ятні всім роздуми Печоріна про свої почуття до княжни Мері, коли він помічає, що вона захопилася ним, облишивши кокетування з Грушницьким. Це зображення внутрішнього монологу треба, без перебільшення, назвати дивним. Ні в кого іншого з наших письменників не знайдете ви психічних сцен, помічених з цієї точки зору. І, на нашу думку, та сторона таланту графа Толстого, яка дає йому можливість ловити ці психічні монологи, становить в його таланті особливу, тільки йому властиву силу.

Особлива риса в таланті графа Толстого, про яку ми говорили, настільки оригінальна, що потрібно з більшою увагою вдивлятися в неї, і тоді тільки ми зрозуміємо всю її важливість для художнього достоїнства його творів. Психологічний аналіз є чи не найістотніша з якостей, що становлять силу його творчого таланту...

Особливість таланту графа Толстого полягає в тому, що він не обмежується зображенням результатів психічного процесу; його цікавить сам процес, - і ледь вловимі явища цього внутрішнього життя, що змінюють один одного з надзвичайною швидкістю... Є живописці, які володіють мистецтвом ловити мерехтливе відображення променя на хвилях, що котяться, тріпотіння світла на шелесткому листі, переливи його на мінливих обрисах хмар: про них переважно говорять, що вони вміють ловити життя природи. Щось подібне робить граф Толстой щодо таємничих порухів психічного життя. У цьому полягає, як нам здається, цілком оригінальна риса його таланту. З усіх чудових російських письменників він один майстер цієї справи.

Хто не вивчив людини в самому собі, ніколи не досягне глибокого знання людей. Та особливість таланту графа Толстого, про яку говорили ми вище, доводить, що він надзвичайно уважно вивчав таємниці життя людського духу в самому собі; це знання дорогоцінне не тільки тому, що принесло йому можливість написати картини внутрішніх порухів людської думки, на які ми звернули увагу читача, але ще, можливо, більше тому, що дало йому міцну основу для вивчення людського життя взагалі, для розгадування характерів і пружин дії, боротьби пристрастей і вражень. Ми не помилимося, сказавши, що самоспостереження мусило було надзвичайно загострити взагалі його спостережливість, привчити його дивитися на людей проникливим поглядом.

...знання людського серця - основна сила його таланту. Письменник може захоплювати сторонами більш блискучими, але істинно сильний і міцний його талант тільки тоді, коли володіє цією якістю. Є в таланті Толстого ще інша сила, що надає його творам абсолютно особливе значення своєю надзвичайно чудовою свіжістю, - чистота морального почуття.

• **Бесіда.**

— *Яке враження на вас справили думки М. Чернишевського?*

— *У чому, на думку критика, найяскравіше проявляється талант Л. Толстого?*

— *У чому особливості його психологізму?*

Учитель. «Будь-яка душа вимірюється розмірами своїх прагнень», — стверджував Гюстав Флобер. Проведемо дослідження прагнень душі героїв роману. Предметом дослідження ви можете обрати «діалектикудуші» одного з його героїв.

Основою дослідження стануть аспекти:

1. Поняття про почуття або емоції героя.
2. Прояв почуття або емоції вчинках.
3. Вираження почуття або емоції.

• **Робота з текстом.**

Самостійне дослідження «діалектики душі» одного з героїв роману.

• **Презентація результатів дослідження.**

III. Підбиття підсумків уроку.

Домашнє завдання.

Підготувати усну зв'язну розповідь про особливості композиції роману та особливості стилю Л. Тостого, дібрати цитатний матеріал про «діалектику душі» толстовських героїв.

Додатково. Підготувати повідомлення на тему «Екранізація роману «Анна Кареніна».

ТЕМА: Художній паралелізм як основний художній принцип втілення проблематики роману «Анна Кареніна»

МЕТА: з'ясувати особливості композиції роману та зв'язок з принципами зображення характерів героїв; розвивати навички аналізу епічного твору; узагальнити знання про роман «Анна Кареніна»; виховувати активну читацьку позицію.

ОБЛАДНАННЯ: схема «Художня своєрідність роману «Анна Кареніна». Фрагменти фільму «Анна Кареніна» (1967р., режисер Олександр Зархі) про Левіна та Анну.

ТИП УРОКУ: урок засвоєння нових знань.

Стиль бальзамує літературний твір.
А.Доде

ХІД УРОКУ

I. Актуалізація опорних знань.

- У чому актуальність роману «Анна Кареніна»?
- Вкажіть шлях духовних шукань Левіна.
- У чому проявляється суперечливість образу Олексія Вронського?
- Як автор розкриває «діалектику душі» Олексія Кареніна?

• Повідомлення на тему «Екранізація роману «Анна Кареніна».

• Усні зв'язні відповіді учнів на запитання.

— *Визначте родинні зв'язки героїв роману.*

(Всі основні герої «Анни Кареніної» пов'язані між собою родинними зв'язками: сестри Щербацькі — Доллі, Наталі, Кіті; брати Левіни — Костянтин, Микола і їх єдиноутробний брат Сергій Іванович Кознишев; брат і сестра Облонські — Анна Кареніна та Стіва Облонський; брати Вронські; навіть Бетсі Тверська виявляється «уродженою Вронською» і дружиною двоюрідного брата Анни).

— *Чи випадкове таке переплетення споріднених стосунків?*

(Для Л. Толстого тема сім'ї мала особливе значення. Пов'язуючи героїв роману родинними узами, письменник дбав не лише про найбільш доцільну побудову роману. Для нього сім'я — ідеал людських взаємин, на основі якого має триматися все суспільство; це символ вищого єднання, яке тільки можливе між людьми. Не випадково здатність створити і зберегти сім'ю — пробний камінь для його героїв, кожен з яких так чи інакше пов'язаний з «думкою сімейною»).

— *Який із образів роману уособлює в собі символічне значення сім'ї?*

(Це дім — не будинок, а родина, люди, які в ньому живуть, їхні стосунки.

Костянтин Левін — один з тих героїв роману, які не уявляють собі життя без Домівки. І хоча він перебуває в роз'їздах не менше, ніж Анна (їх романні маршрути подібні), вони не впливають на його прив'язаність до домашнього вогнища. Левін справляє враження надійності, стабільності: він насамперед — центр свого будинку, свого господарства, без нього їх просто неможливо уявити. Пересуванням Анни автор приділяє набагато більше уваги (недарма її «супроводжує» образ залізниці). Вона нагадує птаха, який метається, який втратив гніздо.

Для Левіна, як і для Л. Толстого, будинок - не тільки місце проживання, а й певний символ: «Будинок був великий, старовинний, і Левін, хоча й жив один, але...займав весь будинок... Будинок цей був цілий світ для нього»).

• Робота з епіграфом.

II. Мотивація навчальної діяльності учнів.

Оголошення теми та мети уроку.

Учитель.

Сюжетно-композиційна структура роману являє собою складне переплетіння ідей, героїв, перипетій, психологічних нарисів та ін. З'ясовуючи цю структуру, необхідно зупинитися на його жанрі.

- **Літературознавці та автор роману про його жанр.**

«Анна Кареніна» - роман історичний, сучасний, філософський, соціальний, ліричний ...». (Е. Бабаєв).

«Жанрова своєрідність «Анни Кареніної» в тому і полягає, що це одночасно і сімейний, і соціальний, і філософський, і психологічний, песимістичний і життєстверджуючий, пристрасно суб'єктивний і вищою мірою об'єктивний, викривальний і во-доночас заспокійливий - словом, «вільний і широкий», як саме життя роман». (Є. Купреянова).

«Анна Кареніна» — «роман широкий, вільний», «роман широкого подиху». (Л. Толстой).

- **Бесіда.**

— *Яке визначення вам здається найглибшим?*

— *Чому питання сюжетно-композиційної структури роману «Анна Кареніна» актуальне для нас?*

III. Робота над темою уроку.

Учитель.

Складність композиції роману виникає передусім через його тематичну багатоплановість.

— *Назвіть найважливіші теми роману.* (Родинно-побутова, соціальна, морально-філософська).

— *Чи можете ви розділити роман за цими трьома темами?*

(Неможливо це зробити, адже роман внутрішньо цілісний, містить "ідеологічний" стрижень, навколо якого розгортається величезний тематичний матеріал).

Учитель.

О. Станкевич у статті «Кареніна і Левін» висловив загальне здивування критиків-сучасників з приводу незвичайної побудови роману, який поєднує в собі дві, здавалося б, нічим не пов'язані між собою сюжетні лінії. Суть цієї точки зору можна передати за допомогою вислову С. Рачинського, що став вже хрестоматійним: «У ньому <романі> розвиваються поряд і розвиваються прекрасно дві теми, нічим між собою не пов'язані. Як зрадів я знайомству Левіна з Анною Кареніною. Погодьтеся, що це один з кращих епізодів роману. Тут виявилася нагода зв'язати всі нитки оповідання і забезпечити за ними цілісний фінал. Ви не захотіли — Бог з вами».

У «Анні Кареніній» — *єдина зустріч Анни з Левіним. Це єдиний в романі діалог, в якому кожне слово співрозмовника почуте і зрозуміле, діалог, в якому тема розвивається, а завершальна думка народжується з синтезу прийнятого і відкинутого. Можливо, цей діалог є авторським контрапунктом роману.*

- **Робота над епізодом "Знайомство Левіна з Анною Кареніною".**

- **Перегляд фрагмента фільму «Анна Кареніна» про зустріч Левіна та Анни.**

Учитель.

Концепція О.Станкевича спричинила дослідження, присвячені аналізу співвідношення головних сюжетних ліній роману, пошуку сполучних ланок, доведенню цілісності та єдності роману. Проведемо і ми власне дослідження.

- **Словникова робота.**

Паралелізм — один із видів повтору (синтаксичного, лексичного, ритмічного); композиційний прийом, який підкреслює зв'язок кількох елементів художнього твору; аналогія.

Учитель.

Існує серед літературознавців думка про сюжетну децентралізацію роману: у ньому два герої - Анна і Левін і, отже, дві основні сюжетні лінії, які між собою пов'язані не зовнішньо, а внутрішньо — контрапунктивно. Обидві ці лінії слугують розв'язанню одного завдання — утвердженню життя, вільного від влади чуттєвих пристрасей, життя, сповненого глибоким моральним змістом.

- **Робота зі схемою «Паралелізм у композиції роману «Анна Кареніна».**

Анна Кареніна
Костянтин Левін

Олексій Вронський
Кітті Щербацька

Утвердження життя, вільного від влади чуттєвих пристрастей, життя, сповненого глибоким моральним змістом.

- **Робота учнів** з інформаційними картками, спрямована на дослідження особливостей сюжетно-композиційної структури роману «Анна Кареніна».

Інформаційна картка №1

Автором однієї із концепцій сюжетно-композиційної структури роману «Анна Кареніна» можна назвати Ф. Достоєвського, який побачив в «Анні Кареніній» «досконалий художній твір». Він намацав головний стрижень твору, що скріплює воєдино і трагедію Анни, і болісні пошуки Левіна, ту загальну думку, ідею, яка забезпечує єдність роману. Це проблема провини: «В «Анні Кареніній» відображено погляд на суть вини і злочини людей. Люди поставлені в нормальні умови. Але зло вище за них. Утягнуті в круговерть брехні, люди скоюють злочини і гинуть: як видно, ця ж думка підтвержується і в європейській літературі». Ф. Достоєвський, таким чином, зосередив увагу не на зовнішній канві композиції, а на морально-філософській проблематиці роману

Проблема, що хвилювала Л. Толстого, була така: *як жити в новій обстановці, що склалася після реформ 60-хроків?*

Завдання: доведіть чи спростуйте дане твердження.

Інформаційна картка №2

Едуард Бабаєв висловив думку про концентричний характер композиції роману, уявивши її у вигляді не паралельних ліній (тобто таких, що не перетинаються і не пов'язаних між собою), а у вигляді кіл різної величини, які мають один центр.

Визначаючи «сюжетно-тематичні центри» кожної з восьми частин роману, дослідник висловлює думку про роман як систему мотивів. У кожній його частині він виділяє так звані «ключові слова», багатозначні, що грають особливу роль у контексті цілого: в першій частині - це «плутанина», «все змішалось», у 2 - «безодня», в 3 - «павутина брехні», у 4 - «таємниче спілкування», - в 5 - «обрання шляху», в 6 - «два шлюби», в 7 - «народження і смерть», в 8 - «закон добра». «Ключові слова», - вважає Е. Бабаєв, - позначають сюжет, а також послідовність і внутрішню логіку композиційних з'єднань частин роману». Вони, «ключові слова», як і мотив, наділені підвищеною значимістю, активно причетні до теми та ідеї твору.

Літературознавець досліджує також стиль Л. Толстого, виділяючи такі його особливості, як тяжіння до театралізації, кіне-матографічність, насиченість внутрішніми монологами, ритмічність. Зважаючи на таку толстовську поетику, можемо стверджувати, що письменник розробляв⁴не прямолінійну структуру, а замкнуту систему, де кожна точка є «центром», «початком» і «кінцем» художньої тканини. Інакше кажучи, який би вхід в «лабіринт» роману ми не обрали, він рано чи пізно шляхом перетинів та переплетень приведе нас до шуканого центру.

Завдання: доведіть чи спростуйте дане твердження.

Інформаційна картка №3

Важлива особливість поетики «Анни Кареніної» - елементи символіки або алегорії, які отримують характер лейтмотивів. В романі виникають! повторюються мотиви, які мають не тільки безпосередньо предметний, а й символічний сенс. Залізниця у Л. Толстого (майже як у відомому вірші М. Некрасова) - своєрідний речовий символ того устрою життя, який складається у пореформеній Росії, завдаючи людям нові лиха.

Думка про загальне торжество неправди і зла, одна з останніх думок у свідомості Анни перед смертю, схожа на ті сумні міркування, які тривалий час не дають спокою другому головному герою роману Костянтину Левіну

Завдання: дослідіть символічні образи і мотиви роману: світло (свічки), вітер, зоряне небо. Проведіть аналіз сну-кошмару Анни.

- **Презентація учнями власних досліджень.**

IV. Підбиття підсумків уроку.

Учитель.

Лев Толстой значно розширив межі сімейно-побутового роману, включивши до нього й інші сфери життя тогочасної Росії. Він досліджує соціальну дійсність і водночас зазирає в потаємні глибини людської душі, наголошуючи на тісному взаємозв'язку духовного розвитку індивіда і суспільного розвитку країни.

Твір відзначається поліфонією, у ньому зображено не тільки історію Анни Кареніної, а й безліч інших сімейних і несімейних історій. Цілісності роману надає авторська думка про руйнування духовної єдності в світі, а також про добро (життя для інших) і зло (життя для себе).

Толстой досяг великої майстерності в зображенні людських характерів. Вони позбавлені однозначності, повчальності, герої зображені в динаміці, в складному переплетінні вчинків і почуттів. Пластичність образам надають різні засоби психологізму: пряма і непряма мова, монологи і діалоги персонажів, виразні деталі, психологічні портрети тощо. Психологічний аналіз в «Анні Кареніній» порівняно з попередніми творами письменника значно поглибився. У героїв вже менше тієї простоти і ясності в душевних порухах, як це було притаманно персонажам «Війни і миру». Вони сповнені передчуттів, тривоги, які відображають атмосферу суперечливого часу.

Велике значення в романі мають символи. Толстой - неперевершений майстер у зображенні природи, що є і засобом характеристики героя, і психологічним тлом подій, і водночас вираженням думок про існування іншої, відмінної від суспільної, сфери — простоти, правди, природності.

• Виразне читання вчителем вірша А. Бодренко.

— К Толстому, в Ясную Поляну!—

Велеть бы кучеру:

Вези.

Я только гляну, только гляну,

Как гений выглядит вблизи.

Вот он сидит, нахмурил брови,

За знаменитым тем столом,

Где в слове ожили герой,

Россию спасише в былом.

Как с мужиками косит ловко

В рубахе белой впереди,

А знаменитая толстовка

Висит на гвоздике, поди.

О том, что граф он, забывая,

Идет со всеми к роднику.

И что там слава мировая,

Когда он близок мужику.

И в счастье веря мирское,

К неудовольствию властей,

В своей яснополянской школе

Крестьянских учит он детей.

...Велеть бы кучеру,

Да поздно:

Давным-давно Толстого нет.

Но, будто встречными опознан,

Вот-вот вернется в кабинет.

И, славно реки к океану,

Сюда дороги пролегли.

К Толстому, в Ясную Поляну

Стремятся люди всей земли.

• Бесіда.

— З якими думками люди їдуть в Ясну Поляну?

— Коли б у вас була можливість побувати в Ясній Полянї, то про що б ви хотїли б дізнатися у екскурсовода?

Домашнє завдання.

Підготуватися до написання контрольної роботи за IV частиною розділу «Із літератури реалізму».

ТЕМА: Контрольна робота за IV частиною розділу «Із літератури реалізму».

МЕТА: перевірити рівень засвоєних знань про творчість Л. Толстого, його роман «Анна Кареніна»; повторити відомості про написання твору-роздуму; розвивати навички складання твору-роздуму, визначення основної думки твору, добору аргументів з метою доведення висловлених міркувань; виховувати творчу особистість, здатну висловлювати власне судження про прочитаний твір.

ОБЛАДНАННЯ: зошити для контрольних робіт, тексти роману «Анна Кареніна».

ТИП УРОКУ: урок контролю знань.

Знання — це тільки шлях до сили.
Т.Гоббс

ХІД УРОКУ

Учитель.

Андре Моруа, автор блискучих біографічних творів, присвячених Байрону, Шеллі, Гюго, Бальзаку, Дюма, Дізраелі, в есе «Лев Толстой» стверджує: «Кажуть, що творіння Шекспіра, Бальзака і Толстого — три найбільші пам'ятники, споруджені людством для людства. Це правильно.

У творчості цих велетнів (до яких я додам і Гомера) є все: народження і смерть, любов і ненависть, велич і вульгарність, пан і слуга, війна і мир. Але Толстой малює людей з такою простотою і природністю, яких не досяг жоден романіст. Він, як досконале дзеркало, відображає всю глибину існування. Читача несе плавна течія повноводної ріки. Це тече саме життя».

Ми мали можливість протягом останніх уроків переконатися в геніальності Льва Толстого. Тому на сьогоднішньому уроці прошу вас продемонструвати свої знання, що стосуються творчості цього письменника.

У творі-роздумі ви маєте висловити власні судження про прочитане.

• Бесіда.

— *Що вам відомо про особливості написання твору-роздуму?*

(Твір-роздум — це творча робота, у якій висловлюються та обґрунтовуються власні думки, міркування з певної теми. Висувається теза, добираються аргументи й формулюється висновок із приводу висловлених думок).

— *Чому важливо під час вибору теми для твору-роздуму глибоке її знання?*

(Щоб мати власне ставлення до теми, потрібно добре розумітися в матеріалі).

— *Яку роботу потрібно провести з цитатами художнього твору, що слугуватимуть за аргументи?*

(Потрібно дібрати і систематизувати їх, оформити відповідно до норм синтаксису).

II. Самостійна робота учнів над написанням контрольного твору-роздуму на одну із тем:

1. Щасливі та нещасливі сім'ї в романі «Анна Кареніна».
2. Печорін та Вронський — герої, які не можуть зберегти кохання.
3. Хто є винуватцем смерті Анни Кареніної?

III. Підбиття підсумків уроку.

Домашнє завдання.

1. Підготувати виразне читання поетичних творів про поетів середини — другої половини XIX ст. (завдання для мікрогрупи декламаторів)^.
2. Охарактеризувати філософські напрямки, що мали вплив на розвиток поезії XIX ст. (завдання для мікрогрупи філософів).
3. Охарактеризувати основні напрями раннього модернізму, підготувати представлення творів музики, живопису, які є найбільш презентативними для того чи іншого мистецького напрямку (завдання для мікрогрупи мистецтвознавців).

ТЕМА: Загальна характеристика провідних шляхів розвитку поезії середини XIX ст. Етичні та естетичні засади соціально спрямованої лірики (М.Некрасов). Нові грані романтичного поетичного світу у творчості «пізніх» романтиків (Ш.Бодлер, В.Вітмен, Ф.Тютчев) Принципи «чистого мистецтва». Поняття про декаданс.

МЕТА: охарактеризувати провідні шляхи розвитку поезії середини XIX ст., розкрити її багатогранність і новаторські зрушення; ознайомити учнів з окремими художніми явищами середини — другої половини XIX ст.; розвивати навички зв'язного мовлення, виразного читання поетичних творів, ведення аргументованого діалогу; вміння висловлювати власні оцінки та судження з опорою на текст; ґрунтовно висвітлювати тему, використовуючи наукові першоджерела; виховувати любов до поезії, потребу в читанні поетичних творів, вміння чітко висловлювати власну позицію.

ОБЛАДНАННЯ: виставка різних видань поетичних творів середини XIX ст., портрети поетів, репродукції картин художників, фонозаписи музичних творів композиторів цього періоду, філософські та літературознавчі словники.

ТИП УРОКУ: урок засвоєння нових знань і формування на їх основі вмінь і навичок.

У будь-якій сфері людської діяльності безодня поезії.

К. Паустовський

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності.

Слово вчителя.

Від того дня, коли людина вперше заримувала слово, й до наших днів існує на землі поезія. Вона змушує думати, радіти, сумувати, любити, робить людину Особистістю. Новим етапом розвитку поезії стала середина — друга половина XIX ст. Це час творчих шукань поетів, їхніх естетичних декларацій, широкого розмаїття шкіл, напрямів і течій та визначних художніх здобутків.

• Робота над епіграфом.

II. Робота над темою уроку.

• Сторінки усного журналу «У світі поезії середини XIX ст.».

(Виступи учнів, які оголошують тему своєї сторінки усного журналу і презентують підготовлені повідомлення).

I розділ журналу - «Філософський».

(Учні-філософи характеризують певний філософський напрямок, що мав вплив на розвиток поезії XIX ст.)

I сторінка — «Естетика А. Шопенгауера».

Німецький філософ-ідеаліст утверджував невгамовний і непоправний хаос життя, тому що понад усім буттям, за його словами, панує «світова несвідома воля», невблаганна і зла. Існує і об'єктивація цієї волі. Першою такою об'єктивацією є світ ідей, другою — матеріальний світ. На думку Шопенгауера, «зла воля» спричиняє всесвітній абсурд і катастрофи, тому вона виключає будь-які закономірності природи й суспільства, звідси — неможливо пізнати й подолати цю волю за допомогою законів розуму та логіки. Справжній вихід за межі «світової волі» — це заглиблення в інтелект, споглядання волі без участі в її процесах, тобто «лише уявлення», а не «безпосередня дія».

Світова воля, за словами філософа, внаслідок своєї некерованості й абсурду не може бути прекрасною, а отже, і предметом мистецтва. Але заглиблений у себе інтелект існує незалежно від неї, і його «уявлення» про волю набувають естетичного змісту, що має відображати мистецтво. «Уявлення про волю є музикою, а естетична насолода, яку отримує людина від неї, стає єдиною втіхою і спасінням світу», — писав Шопенгауер. Філософ підкреслював значення людської особистості, вважаючи, що уявлення про світ залежить лише від суб'єкта.

Філософія Шопенгауера справила визначальний вплив на поетичну групу «Парнас» та на школу «чистого мистецтва».

2 сторінка - «Філософія Ф. Ніцше».

Заперечивши Бога, Ніцше проголосив пріоритет людини — сильної, гордої, впевненої у своїх силах, від якої залежить майбутнє. Ідеал'надлюдини протиставив слабким і хворобливим героям декадентських творів. Сильну волю особистості вважав єдиною силою, яка може опанувати хаос буття. Він оголошує боротьбу пасивному самоспогляданню і самозосередженню, утверджує активну волю і здатність людини творити нову реальність, змінюючи світ навколо себе.

3 сторінка — «Інтуїтивізм Бергсона».

Інтуїтивізм (лат. *intuitus* — уява, споглядання) — напрям в літературознавстві, що абсолютизує інтуїцію як момент безпосереднього осягнення світу завдяки творчій фантазії, яка сприяє його естетичному сприйняттю й оцінці.

4 сторінка — «Філософія трансценденталізму».

Трансценденталізм (шцлат. *transcendens* — те, що виходить за межі чого-небудь, позасвідоме) — самобутня релігійно-філософська й етична система, в основу якої було покладено вчення І. Канта про апріорне знання, яке нібито одвічно притаманне свідомості й є умовою будь-якого досвіду. Терміном *трансцендентний* позначається потойбічне, те, що перебуває за межами людського пізнання. Американські трансценденталісти поділяли думку І. Канта про те, що людська свідомість від народження не чиста дошка.

Висновок.

Спираючись на філософію А. Шопенгауера, Ф. Ніцше, А. Бергсона, письменники дедалі більше звертаються до проблем особистості. Це зумовило появу ранніх модерністських течій, які спочатку розвивалися паралельно з іншими напрямками — реалізмом, натуралізмом, пізнім романтизмом, але поступово виходили на перший план, відкриваючи широкий простір для подальших мистецьких пошуків.

II розділ журналу — «Мистецький».

(Учні-мистецтвознавці характеризують основні напрями раннього модернізму, презентують твори музики, живопису, які є найбільш характерними для того чи іншого напрямку).

1 сторінка — «Імпресіонізм».

Імпресіонізм (фр. *Impression* — враження) — напрям у мистецтві останньої третини XIX ст., який відзначається ушляхетненим, витонченим відтворенням особистісних вражень та спостережень, мінливих миттєвих відчуттів та переживань.

2 сторінка — «Символізм».

Символізм (грецьк. *symbolon* — знак, символ, ознака) — один з напрямів модернізму, в якому замість художнього образу, що відтворює певне явище, застосовується художній символ, що є знаком мінливого «життя душі» і пошуком «вічної істини».

3 сторінка — «Неоромантизм».

Неоромантизм — умовна назва естетичних тенденцій в літературі на межі XIX — XX ст., визначальною рисою яких є подолання розриву між ідеалом і дійсністю, характерного для романтизму, завдяки могутній силі особистості, здатної перетворити бажане на дійсне.

III розділ журналу — «Поетичний».

(Учні-декламатори виразно читають поетичні твори, присвячені поетам XIX ст.).

1 сторінка - «Шарль Бодлер».

• Виразне читання вірша Максима Рильського.

Бодлер

В раю блаженних мук,
де на тонких стеблинах
Ростуть, звиваються
химерні квіти зла,
Подібні до очей жіночих і звіриних, —

В пекельному раю його душа жила.
Лякати буржуа,
назватись людоїдом,
Що хтів би скуштувать
малесеньких дітей;
Впиватися гірким, самотнім,

тонким медом
Нездійснених бажань
і неживих ідей, —
І бачити в вині
безстидної таверни
Вино Причастія,

єдину кров Христа...
Хіба таке життя,
потворне і химерне,
Не зветься: краса? ?
М. Рильський

• **Бесіда.**

- Які особливості світосприйняття Шарля Бод-лера відзначає український поет?
— Чи дають змогу поетичні рядки скласти враження про ставлення М. Рильського до Ш. Бодлера?
— Як М. Рильському вдається показати суперечності, що пронизували життя і творчість поета?

2 сторінка — «Волт Вітмен».

• **Виразне читання вірша Івана Драча.**

Початок Уїтмена

Так. Це знов океан.
Хижу спину ламає на сонці.
Так. Внизу океан.
В очі силпе пекучу блакить.
Так. Вгорі океан. Небом висне
на Квінсі, на Бронксі.
Сто стогнот стугонить,
сто ячить, сто мовчить.
І не дітись од нього,
од злого буранного дива, —
Це ж гряде океан!
Як мана. Як вина. Як чума.
їв солонім здоров'ю
гойдається далеч гордлива —
Ця колиска твоя.
Ця горбата робітня твоя.
Ця безмежна тюрма.
Рокотан-океан!
Так, Уолтере, збурений теслю.
Галька, гравій, граніт —
це розкришені зуби його.
Ну а ти ж бо стропила
крейдою хижо накреслиш,
І роби, і рубай, і рубайся,
Уолтере, чортів огонь!

Так. Це знов океан.
Ти лежиш око в око.
Перед ним, неоговтаним,
хитрим теслю княжо лежиш,
То зірвешся як смерч,
і женеш над замшилим потоком,
То безтямно регочеш —
в подошви лоскоче спориш.
Батько спить на мішках.
Спить підручний у тирсі, як миша.
Жовтий сволок розліг
на дубових чіпких стояках.
І згоряє, як свічка,
полуднева розчахнута тиша,
Пахне йодом і потом,
ще й стружка пахкочу в руках.
Але ж знов океан.
Але ж знов це поріддя шалене.
Але ж знов закипа
цей біблійний верткий міріад.
То возносить до сонця
свої безкордонні рамена,
То шпурляє у прірву
бездонні рамена назад.

І. Драч

• **Бесіда.**

- Чи можете ви, прослухавши віри, зробити висновок про особливості побудови вірша, ритму, віршованого розміру не лише І. Драча, а й В. Вітмена? В чому виявляються ці особливості?
— З якою метою автор використовує образ океану в своєму творі?

3 сторінка — «Микола Некрасов».

• **Виразне читання вірша І. Северяніна.**

Некрасов

Блажен, хто рицарем хотя на час
Сумел быть в злую, рабскую эпоху,
Кто к братнему прислушивался вздоху
И, пламеня верой, не погас.
Чей хроменький взьерошенный Пегас
Для Сивки скудную оставил кроху
Овса, когда седок к царю Гороху

Плелся поведать горестный рассказ...
А этот царь — Обществом Мнение, —
В нем видя обладателя имения
И барственных забавника охот,
Тоску певца причислил к лицемерью;
Так перед плотно запертою дверью
Рыдал Некрасов, русский Дон Кихот.

И. Северянин

• **Бесіда.**

- Яке враження справив на вас сонет І. Северяніна про Некрасова?
- Які авторські метафори І. Северяніна вас найбільше вразили?
- Чому поет звертається до вічних образів у своєму творі?

4 сторінка - «Школа «чистого мистецтва».

• **Виразне читання поезій.**

Памяти А. А. Фета

Он был старик давно больной и хилый;
Дивились все — как долго мог он жить.
Но почему же с этою могилой
Меня не может время помирить?
Не скрыл он в землю дар безумных песен;
Он все сказал, что дух ему велел, —
Что ж — для меня не стал он бестелесен,
И взор его в душе не побледнел?
Здесь тайна есть... Мне слышатся призывы,
И скорбный стан с дрожащею мольбой...
Непримиреннее вздыхает сиротливо,
И одинокое горюет над собой.

В. Соловьев

На книжке стихотворений Тютчева

Вот наш патент на благородство
Его вручаешь нам, поэт;
Здесь утонченной жизни цвет.
В Сиртах не встретишь Геликона,
На льдинах лавр не расцветет,
У чукчей нет Анакреона,
К зирянам Тютчев не придет.
Но Муза, правду соблюдая,
Глядит: а на весах у ней
Вот эта книжка небольшая
Томов премногих тяжелей.

А. Фет

• **Бесіда.**

- Яке враження справила на вас ця поезія?
- Чи можна, прослухавши вірш, зробити висновок про основні мотиви лірики російських поетів А. Фета та Ф. Тютчева?
- Яке враження справляє творчість А. Фета на В. Соловйова?
- Яке ставлення А. Фета до лірики Ф. Тютчева? Які слова підтверджують вашу думку?
- Із творчістю якого з поетів ви б хотіли ознайомитися глибше?

III. Підбиття підсумків уроку.

Заключне слово вчителя.

У кожній людині є щось своє, унікальне і неповторне — думки, погляди, смаки, грані душі... Однакових поетів не буває, як і однакових людей. Поезія кожного із них — це сум, чарівність, музика, дотик до душі, струни якої ще довго будуть бриніти. І чим довше — тим краще. Тоді людина буде духовно вищою і красивішою. У цьому ми переконаємося, вивчаючи вершинні твори поезії середини — другої половини XIX ст.

Домашнє завдання.

ТЕМА: Життєвий і творчий шлях письменника. Некрасов як «співець страждань народних», перегуки з творами Шевченка.

МЕТА: ознайомити учнів із основними етапами життєвого та творчого шляху М. Некрасова; на прикладі поезій «О шостій вчора завернув...», «Роздуми біля парадного під'їзду» розкрити своєрідність його поезії; розвивати навички виразного читання та аналізу поетичних творів; встановлення взаємозв'язків між художньою літературою та соціальними явищами; виховувати почуття справедливості, гуманізму, співчуття до людей пригноблених, бажання їм допомагати.

ОБЛАДНАННЯ: портрети М. Некрасова роботи І. Крамського, М. Ге; виставка різних видань поетичних творів М. Некрасова; репродукції картин російських художників, що розкривають тему страждань народних; фонозаписи музичних творів на слова М. Некрасова.

ТИП УРОКУ: урок засвоєння нових знань і формування на їх основі вмінь і навичок.

*Мне борьба мешала быть поэтом
песни мне мешали быть борцом.*

Н. Некрасов

Я лиру посвятил народу своему.

Н. Некрасов

ХІД УРОКУ

I. Перевірка виконання домашнього завдання.

- Презентація творчої групи істориків про поетичну Росію XIX ст., різноманітність поетичних шкіл і угруповань.

II. Мотивація навчальної діяльності.

Учитель.

Наша сьогоднішня розмова про Миколу Олексійовича Некрасова — російського поета, в якому наче одночасно жили дві людини: одна, що володіє поетичним талантом, здатним оспівувати якнайтонші порухи людської душі, а інша — яка відкидала «мистецтво для мистецтва» з його оспівуванням краси. Некрасов вважав справжніми поетами тих, які служать народу, справжніми громадянами тих, які не просто прагнуть писати вірші, а своїми справами сприяють боротьбі за звільнення пригноблених.

III. Робота над темою уроку.

- Презентація різних видань поетичних творів М. Некрасова.
- Бесіда.

— Які з творів поета знайомі вам з раннього дитинства?

— Які враження залишилися у вас від віршів «Де-душкаМазай й зайці», про «мужичка», завбільшки з мізинчик?

— На що ви очікуєте від більш глибокого ознайомлення з поезією М. Некрасова ?

- Виразне читання вчителем окремих поетичних творів М. Некрасова, які належать до різних тематичних груп:

- вірші про важку долю селян, міської бідноти, про тяжку жіночу долю;
- ліричні вірші про любов, про складні взаємини закоханих;
- вірші про поезію, про складну суперечність між поетичним покликанням і громадським обов'язком;
- вірші, присвячені товаришам по боротьбі, пройняті революційними "настроями";
- вірші про Росію, про високе суспільне призначення людини.
- Робота над епіграфами.

Учитель.

У словах Миколи Некрасова, які ми взяли за епіграф до творчості поета, — сутність внутрішніх суперечностей в його світогляді і творчості. Поет-громадянин підпорядковував свою поетичну

творчість політичним і суспільним завданням. Він не чекав для своїх «пісень» божественних звуків, надісланих зверху, а прагнув навчати свою музу, якою вона має бути. На думку Некрасова, муза зобов'язана «диктувати» поетові рядки, сповнені співчуття до пригнобленого і знедоленого народу, тому він заявляє: «Я лиру посвятил народу своєму».

• **Поетична пауза. Виразне читання вірша про поета.**

Некрасов

*Зеленая лампа чадит д рассвета,
Шуришит корректура, а дым от сигар
Над редкой бородкой, над плешью поэта
Струит сладковатый неспешный угар.
Что жизнь — не глоток ли остывшего чая,
Простуженный день петербургской весны,
Сигары, и карты, и ласка простая
Над той же страницей склоненной жены ?
Без сна и без отдыха, сумрачный пленник
Цензуры, редакций, медвежьих охот,
Он видит сейчас, разогнув «Современник»,
Что двинулся где-то в полях ледоход.
Перо задержалось на рифме к «свободе»,
И слышит он, руки на стол уронив,
Что вот оно, близко, растет половодье
На вольном просторе разбуженных нив...
Иссохшим в подушках под бременем муки
Ты, муза, России его передать.
Крамской нарисует прозрачные руки
И плотно прижатый к губам карандаш.
А слава пошлет похоронные ленты,
Венки катафалка, нежданный покой
Да песню, которую хором студенты
Подхватят над Волгой в глуши костромской.
И с этой песней пойдут поколенья
По мерзлым этапам, под звон кандалов
В якутскую вьюгу, в снега поселений,
В остроги российских глухих городов.
И вырастет гневная песня в проклятье
Надменному трону, родной нищете,
И песню услышат далекие братья
В великой и страстной ее простоте.*

В. Рождественский

- **Бесіда.**

- *Яким постає М. Некрасов у вірші В. Рождественського?*
- *Чи збігаються погляди на особистість М. Некрасова, В. Рождественського та І. Северяніна, висловлені в сонеті, з яким ви ознайомилися на попередньому у році?*
- *На які деталі особистого і громадського життя поета вказано у вірші?*
- *Які теми творчості М. Некрасова виділяє поет ?*
- *Як В. Рождественський оцінює значення творчості М. Некрасова?*

- **Презентація портретів М. Некрасова. Культурологічний екскурс.**

Один із найкращих портретів М. Некрасова був створений у 1868 році відомим російським художником М. Ге. Він писав його, коли М. Некрасов був здоровим, у розквіті фізичних і творчих сил. Художник І. Крамської написав портрет М. Некрасова на прохання Третьякова. М. Некрасов на той час був смертельно хворий, він доживав останні дні. Проте поет продовжував працювати лежачи в ліжку, він писав «Останні пісні». Хворий М. Некрасов не міг багато позувати художникові. Крамської працював по 10-15хвилин на день.

Художник малює поета на полотні не таким змученим і не таким недужим, яким він був насправді. Картина дописувалася вже після смерті М. Некрасова. Художник вирішив зобразити М. Некрасова таким, яким бачив його щодня: поет напівлежить, спираючись на подушки. У лівій руці він тримає аркуші паперу, зліва — столик з ліками. Наддиваном портрети М. Добролюбова і А. Міцкевича. Обличчя поета зосереджене, поглинуте творчими роздумами. Він стверджує силу творчої волі, що кидає мужній виклик смерті.

- **Робота з підручником.**

Опрацювання матеріалів статті про життєвий шлях М. Некрасова. Відповіді на запитання до статті.

- **Виразне читання вірша «О шостій вчора завернув...».**

- **Бесіда за первинним сприйняттям тексту.**

- *Які враження викликав у вас вірш ?*
- *Як змінився ваш настрій ?*
- *Прокоментуйте ставлення поета до молодої селянки. Чи збігається воно з вашим ?*
- *Які слова підтверджують думку про те, що автор не вірить у серйозність провини жінки ?*
- *Чи можна за словами «Ни звука из ее груди...» зробити висновок, про те, що селянка була гордою, з презирством ставилася до своїх катів?*

- **Словникова робота.**

Сенная — площа в Петербурзі, місце, де здійснювалися покарання за вироком суду.

Ни звука из ее груди... — Після перших ударів батога у катованих пропадав голос, про що не міг не знати М. Некрасов. «Мовчання» селянки (і музи) — не ознака стійкості й героїзму, а, швидше за все, ознака мучеництва.

- **Музична пауза.**

Прослуховування композиції М. Коваль для голосу і фортепіано на вірші М. Некрасова.

- **Виразне читання вірша «Роздуми біля парадного під'їзду».**

- **Ознайомлення з історією створення вірша.**

Вірш «Роздуми біля парадного під'їзду» М. Некрасов написав у 1858 році. У ньому народна тема представлена ніби «згущеною»: поет не просто переказує випадок із життя, свідком якого він був, спостерігаючи з вікна своєї квартири за губернським під'їздом, — здається, немов уся селянська країна зі своїми бідами постала в цих віршованих рядках. У нерухомості селян стільки суму, горя і покірності, немов бачиш перед собою їхній скульптурний портрет.

- **Віртуальна екскурсія.**

Презентація репродукцій картин російських художників, що розкривають тему страждань народних: В. Перов «Трійка», «Діти, які сплять», І. Рєпін «Бурлаки на Волзі», В. Васнецов «Книжкова лавка», «З квартири на квартиру», «Злиденні-співаки (Прочани)» тощо.

- **Бесіда.**

— Що спільного між віршами М. Некрасова та картинами, які ви щойно побачили?

— Художник В. Васнецов відомий вам як автор картини «Богатирі», яку ми розглядали у 7-му класі, вивчаючи давньоруські билини. Чи можна за картинами, які були презентовані вам сьогодні, говорити про ранній етап творчості художника як про побутовий, соціальний та пізній — як билинна-історичний?

— Чому, на вашу думку, художник змінює напрямок своєї творчості ?

— Чи можна слова М. Некрасова, взяті за епіграф до уроку, розглядати стосовно творчості В. Васнецова?

— Назвіть інші літературні твори світової літератури, співзвучні з цими полотнами. Яку картину ми розглядали, вивчаючи роман Ч. Діккенса «Пригоди Олівера Твіста»?

— Проаналізуйте лексику, синтаксичні звороти, поетичні інтонації народної мови, втілені у вірші, його ритмічні особливості.

— Які смислові функції цих художніх прийомів? IV. Етап рефлексії.

- **Повторне звернення до епіграфів.**

- **Заключне слово вчителя.**

Складне, повне несподіванок і сумнівів життя М. Некрасова відбилося в його творчості. Незадовго до смерті він приходив до переконання, що він поганий поет, оскільки підпорядкував свій поетичний талант політичній боротьбі, й поганий борець, оскільки серце поета, відкрите «пісням», не придатне до послідовної і запеклої боротьби з ворогами.

- **Творча пауза**

«Міні-лист до поета», що починається словами: «Дозвольте не погодитися з Вами, що Ви поганий поет!»

- **Домашнє завдання.**

Опрацювати матеріали підручника про життєвий і творчий шлях М. Некрасова. Підготувати виразне читання (напам'ять) вірша «На смерть Шевченка». Простежити тему жіночої долі й народних страждань у ліриці М. Некрасова і Т. Шевченка.

ТЕМА: Поетичне новаторство Некрасова: поєднання поезії з прозою, наближення поетичної мови до розмовної інтонації

МЕТА: установити зв'язки між поезією М. Некрасова та Т. Шевченка; розкрити своєрідність новаторської поезії М. Некрасова; розвивати навички виразного читання та аналізу поетичних творів; виховувати в учнів почуття справедливості, гуманізму, активну громадянську позицію.

ОБЛАДНАННЯ: портрети М. Некрасова та Т. Шевченка; виставка різних видань поетичних творів М. Некрасова та Т. Шевченка; ілюстрації І. Глазунова до творів М. Некрасова; фонозаписи музичних творів на слова М. Некрасова.

ХІД УРОКУ

*Поэтом можешь ты не быть,
Но гражданином быть обязан.*
Н. Некрасов

I. Мотивація навчальної діяльності.

Учитель.

Література знає чимало історій, коли вдалий твір автора одразу завойовував читачів, ставав популярним. Але є також приклади, коли шлях твору до читача був довгим і плутаним, коли твір публікувався вже після смерті свого автора. Та все ж, коли йдеться про справжній шедевр, він рано чи пізно отримає визнання. Сьогодні наша розмова саме про такі вірші М. Некрасова.

II. Актуалізація опорних знань.

• Фронтальне опитування.

— Розкажіть про головні віхи життєвого і творчого шляху М. Некрасова.

— Визначте теми творчості поета. Яка з них є провідною?

— Чому М. Некрасова називають «співцем страждань народних». Аргументуйте тезу прикладами із його творів.

• Робота над епіграфом.

III. Робота над темою уроку.

• Презентація теми і мети уроку.

• Виразне читання вчителем вірша «Трійка»

Учитель.

Сучасники одразу високо оцінили вірш М. Некрасова. Цей твір неодноразово перекладали на музику різні композитори. Пісня «Трійка» на слова Некрасова стала надзвичайно популярною, її часто включали до народних пісеньників. Прослухаємо одну із версій.

• Музична пауза. Прослуховування фонозапису пісні «Трійка».

• Демонстрація ілюстрацій І. Глазунова до вірша «Трійка».

• Бесіда.

— Чи такою ви уявляєте героїню вірша, якою її зобразив художник?

— Зачитайте рядки вірша, які можуть стати підписом до малюнка.

— Як художнику вдалося відобразити не тільки красу дівчини, а й трагізм її подальшої долі?

— У чому, на вашу думку, секрет такої популярності вірша?

— Доведіть, що вірш «Трійка» близький і зрозумілий людям різних соціальних верств.

— Як через долю молодій жінки поет показує трагізм становища селян в Росії?

• Слово вчителя з елементами бесіди.

У творчому доробку Некрасова значне місце посідають вірші, присвячені товаришам, однодумцям: «Роздуми біля парадного під'їзду», «Тургеневу», «Белінський», «Пам'яті Добролюбова», «Поету» (пам'яті Шиллера), «На смерть Шевченка» та ін. Про останній — наша сьогоднішня розмова.

— Які почуття викликав у вас вірш російського поета, присвячений нашому співвітчизникові?

— З якою інтонацією слід читати вірш, вивчений удома? Чому?

• Виразне читання вірша учнями.

• Актуалізація опорних знань.

— Заголовок вірша вказує на трагічну подію, з нагоди якої він написаний. Що вам відомо із уроків української літератури про роль М. Некрасова в долі Т. Шевченка?

(Після десятирічного заслання до Оренбурзького корпусу, у 1858 р., Т. Шевченко повернувся до Петербурга. Його гаряче зустріла літературна громадськість. У Шевченка налагодилася тісна співпраця з редакцією журналу «Современник», головним редактором якого на той час був М. Некрасов. У журналі друкували вірші українського поета, статті про його життя і творчість).

— Назвіть теми поезії, спільні для Т. Шевченка та М. Некрасова.

— Простежте тему жіночої долі й народних страждань у ліриці М. Некрасова і Т. Шевченка.

• Ознайомлення з історією вірша.

У вірша «На смерть Шевченка» зовсім інша доля, ніж у поезії «Трійка». За життя М. Некрасова у Росії цей вірш взагалі не був опублікований. Вперше на сторінках журналу він з'явився у Львові в 1866 році, хоча склав поет цей вірш ще в 1861 році, коли йшов за труною Т. Шевченка. Повернувшись додому, Некрасов записав цей вірш. Через цензурні перестороги поет розірвав аркуш навпіл зверху вниз і залишив у себе лише ліву частину з римами, а праву з початком рядків знищив. Незадовго до смерті Некрасов ці вірші відновив.

• Робота в групах.

Мовний аналіз поетичних творів. Заповнення таблиць.

Наявність окремих художніх засобів у віршах М. Некрасова		Приклади
Лексичні	Епітет	
	Метафора	
	Порівняння	
	Алегорія	
	Уособлення	
	Розмовна лексика	
Синтаксичні	Риторичне запитання, звернення, вигук	
	Повтор	
	Антитеза	

^ I група — «О шостій вчора завернув...»;

^ II група — «Роздуми біля парадного під'їзду»;

^ III група — «Трійка»;

^ IV група — «На смерть Шевченка».

IV Підбиття підсумків уроку.

• Повторне звернення до теми уроку.

• Висновок про поетичне новаторство Некрасова: поєднання поезії з прозою, наближення поетичної мови до розмовної інтонації, до народної говірки.

Домашнє завдання.

Підготувати повідомлення про життєвий шлях Ф. Тютчева (завдання для творчої групи біографів). На прикладі вірша «О, как убийственно мы любим...» дослідити тему кохання в ліриці Ф. Тютчева, провести його порівняльний аналіз із лірикою О. Пушкіна (завдання для творчої групи літературних критиків). Простежити вплив філософських шкіл на творчість Ф. Тютчева (завдання для

ТЕМА: Життєвий і творчий шлях письменника. Волт Вітмен – американський поет-новатор. «Пісні про себе» - програмовий твір поета

МЕТА: ознайомити учнів зі своєрідністю романтичної традиції в американській літературі XIX ст., самобутністю творчості поета Волта Вітмена, її специфікою; вчити добирати епіграф; розвивати аналітичні та пізнавально-творчі здібності учнів; вміння виразно читати та аналізувати поетичні твори; формувати в учнів мотиви звернення до поетичного слова; виховувати справжніх цінителів мистецтва, розуміння неповторності поетичного твору.

ОБЛАДНАННЯ: репродукція картини Ф. Збарського «Портрет В. Вітмена», ілюстрації В. Пивоварова до книги К. Чуковського «Мій Вітмен», фонозапис оркестрової увертюри Г. Холста «Волт Вітмен», виставка різних видань творів В. Вітмена, філософський словник.

Уся його письменницька сила у надзвичайно живому відчутті безмежної широти всесвіту, яке ніколи не полишало його.

К. Чуковський

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності.

Слово вчителя.

Чи любите ви поезію? Запитання швидше риторичне. Впевнена, що не лише любите, а й самі робили спробу відчувати себе поетом. У кожного в житті є хвилини найбільшої радості й найбільшого суму. Саме в такі моменти і виникає бажання висловити свої почуття. Сьогодні на уроці йтиметься про митця, якого називають «поетом тіла і душі». Його творчість не обмежена тісними рамками. Та чи завжди так було в поезії? Простежимо еволюцію тематики художньої творчості.

II. Актуалізація опорних знань.

- Повторення відомостей про романтизм, романтичного героя, ліричного героя.

III. Робота над темою урнку.

- Презентація теми і мети уроку.

Слово вчителя.

Наша сьогоднішня розмова про поета, тематика творчості якого надзвичайно широка. Волт Вітмен — це справжній поет «тіла ідуші».

- Демонстрація портрета В. Вітмена роботи Ф. Збарського.

«Листя трави» — єдина книга віршів американського поета Волта Вітмена, який прагнув писати для майбутнього. У збірці немає сюжету як такого, точніше кажучи, сюжет книжки — саме життя; людина і Всесвіт. Але всі вірші, що складають збірку, об'єднані ідеєю одвічного торжества людини. У найголовнішій поемі книжки, її композиційному стрижені — «Пісні про себе» — Вітмен з перших рядків проголошує:

*Себе я прославляю, себе я оспівую,
І те, що приймаю я, приймете й ви,
Бо кожен атом, котрий належить мені,
Так само належить вам.*

- Виразне читання поетичних творів Вітмена.
- Робота з філософськими словниками.

Трансценденталізм (відлат. ігапзсепсієпз — те, що виходить за межі чого-небудь, позасвідоме) — самобутня релігійно-філософська й етична система, в основу якої було покладено вчення І. Канта про апіорне знання, яке нібито одвічно притаманне свідомості та є умовою будь-якого досвіду. Терміном *трансцендентний* позначається потойбічне, те, що лежить за межами людського пізнання. Американські трансценденталісти поділяли думку І. Канта про те, що людська свідомість від народження не чиста дошка. Трансценденталісти не сприймали капіталістичного накопичення,

протиставляли йому вищі духовні цінності. Вони поставили в центр всесвіту людську особистість, наділену божественною душою, яка не визнає над собою жодної влади, крім закону «я».

- **Обговорення введеного поняття і його ролі в осмисленні поезій автора, робота з віршами.**

Л. Герасимчук — перекладач збірки Вітмена — так визначав характерні ознаки книжки: «Тема збірки — це сам Волт Вітмен; сюжет — людина і Всесвіт; ідея — одвічна неухильна перемога людини». «У мене є лише один центральний образ — узагальнена людська особистість, типізована через самого себе», - писав Вітмен. Поетичне «Я» автора постійно перевтілюється в інших людей і навіть у явища природи, має узагальнюючий філософський характер.

- **Робота з мовною тканиною поетичних творів В. Вітмена.**

«Визначення синтаксичних та лексичних особливостей лірики В. Вітмена:

1) вживання професіоналізмів, неологізмів, слів фольклорного походження;

2) поет часто ставить запитання і сам відповідає на них, безпосередньо звертаючись до читача:

Чи ти гадав, що народитись — це щастя?

Чим швидше тобі розкажу, що померти — таке саме щастя, і я це знаю.

(Переклад Л. Герасимчука)

3) велика кількість анафор, синонімічних паралелізмів:

Прощай, моя фантазіє!

Прощай моя дружино, моя любове!

(Переклад В. Коптілова)

- **Визначення ознак новаторства поезії В. Вітмена:**

поет відмовляється від традиційних розмірів, рим, звертається до астрофічного вірша, верлібру.

- **Опрацювання елементів теорії літератури.**

Астрофічний вірш — вірш, у якому відсутнє симетричне членування на строфи.

Верлібр (фр. Уегк Іїґе — вільний вірш) — система віршованих рядків, ритмічна єдність яких ґрунтується лише на інтонаційній подібності. Вірш без рими з довільним чергуванням рядків різної довжини.

- **Актуалізація опорних знань.**

Повторення відомостей про аболіціоністський рух в США.

- **Виразне читання вірша В. Вітмена «Чую — співає Америка...».**

- **Бесіда за запитаннями.**

— Чому поет чує саме пісні, споглядаючи життя трудової Америки ?

— Чи є краса у праці звичайних трудівників?

— Чи можна, на вашу думку, бути щасливим, не посідаючи помітного місця у суспільстві ?

- **Актуалізація опорних знань.**

— Пригадайте відомі вам твори (художні, філософські), співзвучні з віршем Вітмена « Чую — співає Америка...».

— Проведіть паралелі між віршем В. Вітмена та філософією Г. Сковороди.

— Згадайте, чого навчав Г. Сковорода.

(Щоб змінити макросвіт на краще, треба кожному змінити мікросвіт, тобто себе самого. Пізнавай себе, а пізнавши, удосконалюй. Знаючи про свої схильності, людина правильніше визначить своє місце в суспільстві й принесе найбільшу користь. А поки що чимало людей перебувають не своїх місцях: один ходить за плугом, а він від природи музикант, інший працює суддею, а йому б пасти череду. Великий філософ доводив, що людина не може бути щасливою, якщо діє всупереч своїй природі. Веління природи - це веління Бога в людині. Пізнання природи — це пізнання Бога. Цьому навчав Сковорода у своєму творі «Сродная праця»).

- **Творча пауза.**

— Спробуйте оспівати працю (професію) людини.

- **Виразне читання вірша «Вночі над узбережжям, один...».**

- **Бесіда.**

- У чому полягає гармонія Всесвіту ?
- Яку роль відіграє в ній людина?
- Що підкреслює в цьому вірші анафора ?

• **Цитатна доріжка.**

*Здрастуй, Вітмене зеленобровий,
Космосе, сину Манхеттена,
Це ти — мучитель моєї долі,
Мій старший брате, друже мій.*

I. Драч

*Ти, Уолтер Уїтмен,
океаном розторганий вщерть!
Ти вже визрів, поете, співмірним по духу й закланню.
Пульс прибою і серця
гуркоче в єдинім ярмі,
І згорає сокира теслярською мирною гранню,
Вся у пасах графіту, в чуднім таємничім письмі!*

I. Драч

Вітмен... — перший повністю американський поет. (*Дж. Стейнбек*).

Уїтмен — величезне дерево, казкове Древо Ігдразиль, його коріння в підземному царстві, а гілки його чарівної вершини закрили собою все небо. (*Дж. Саймондс*).

Уїтмен — сам Водяний. Він морський цар: танцює, кораблі перекидає... УолтУїтмен — Південний полюс... УолтУїтмен — розмах. Він птаху повітрі. Він як той морський орел, якого звуть фрегатом: гострий зір у цього птаха, і харчується він летючими рибами, і весь ніби створений із сталі. (*К. Бальмонт*).

УолтУїтмен був кумиром моєї молодості... В моєму юнацькому серці знайшли найспівчутливіший відгук і його заклики до екстатичної дружби, і його світлі гімни рівності праці, демократії, і його радісне сп'яніння своїм буттям, і його дерзновенна промова на славу емансипації плоті, яка так злякала тодішніх лицемірів. (*К. Чуковський*).

Уся його письменницька сила у надзвичайно живому відчутті безмежної широти всесвіту, яке ніколи не полишало його. (*К. Чуковський*).

Людськість промовляє трьома розтрубами фанфар: Шевченко — Уїтмен — Верхарн мов кабелі од нації до нації. (*П. Тичина*).

...Збираюся опублікувати кілька перекладених ліричних віршів дивовижного американського поета, Уолта Уїтмена (чи чували ви про нього?..) з невеличкою передмовою. Чогось більш вражаючого уявити собі неможливо. (*І. Тургенев*).

Розвиток вітменського вірша має багато спільного з музичною композицією. Рядки, змінюючи один одного, утворюють міцну суцільну течію: кожен рядок — відносно самостійна одиниця, оформлена паузами на початку та наприкінці, водночас кожен бере участь у розвитку поетичної ідей-мелодії, уповільнює її, пришвидшує... (*Б. де Селенк*).

• **Добір епіграфа до уроку. Коментар вибору.**

III. Підбиття підсумків роботи.

• **Робота в мікрогрупах.**

Виконання завдань (на вибір):

На прикладі поезії В. Вітмена вміти розкрити значення вивчених на уроці літературних термінів: *верлібр, астрофічний вірш;*

- визначити особливості поетичної мови Вітмена на прикладі аналізу мовної тканини одного із поетичних творів.

IV. Етап рефлексії.

• **Презентація ілюстрацій В. Пивоварова до книги К. Чуковського «Мій Вітмен».**

• **Музична пауза.**

Прослуховування фонозапису оркестрової увертюри Г. Холста «Волт Вітмен».

• **Бесіда за сприйняттям музичного твору.**

— Який настрій викликала у вас музика?

— Які почуття і враження намагався передати композитор?

— Чи відповідає музика вашому уявленню про Вітмена та його поезію?

— Які мотиви композиції не співвідносяться із вашими враженнями про поезію Вітмена?

— Що ви очікуєте від подальшого заглиблення у світ поезії Вітмена?

Домашнє завдання.

Опрацювати матеріали підручника про життєвий і творчий шлях В. Вітмена. Підготувати виразне читання та аналіз поетичних творів В. Вітмена. Вивчити визначення поняття «верлібр».

ТЕМА: Поетична збірка В.Вітмена «Листя трави», її провідні теми й мотиви. Звернення до вільного вірша (верлібру)

МЕТА: поглибити знання учнів про своєрідність і новаторські відкриття В. Вітмена-поета; розвивати навички виразного читання та аналізу поетичного твору, навички творчого перекладу; розвивати логічне мислення, вчити учнів виражати власні судження; виховувати толерантність, повагу до думки іншого.

ОБЛАДНАННЯ: фонозаписи музичних творів В. Вільямса, Г. Холста.

«Листя трави» В. Вітмена — найоригінальніший витвір розуму і мудрості.

Емерсон

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності.

Слово вчителя.

Хоча вам ще небагато років, але життєвого досвіду, я впевнена, вже вистачає. І, мабуть, взаєморозуміння ви знаходите набагато рідше, ніж наштотхуєтеся на стіну непорозуміння. Часто вас не розуміють батьки, вчителі, навіть друзі. Ну що ж... Кажуть, що це критичний вік. Змушена вас розчарувати. Це не криза. Це просто життя. Адже і з вашого боку часто буває така сама реакція — непорозуміння. Ви теж не завжди розумієте мотивів поведінки інших людей. Ну от взяти хоча б наш предмет. Зізнайтеся чесно, далеко не кожен літературний твір викликає у вас захоплення. Швидше — навпаки. Але це не трагедія. Ви формуєтеся як особистість. Зі своїми смаками, з власним баченням цінностей життя, маєте індивідуальну точку зору. Тому я просто спробую передати свої враження від поезії Волта Вітмена і, можливо, знайду серед вас однодумців. Повірте, дорослі теж страждають від непорозуміння.

II. Робота над темою уроку.

- Презентація теми, мети уроку.
- Обговорення епіграфа.
- Перевірка виконання домашнього завдання.
- Виразне читання вчителем уривків з «Пісні про себе».
- Обговорення твору за запитаннями та завданнями.

— Чому поема називається «Пісня про себе» ?

— Простежте історію назви твору: 1860р. — «Поема про Волта Вітмена, американця»; 1880 р. - «Волт Вітмен», 1881 р. — «Пісня про себе». Чому, на вашу думку, автор надавав таке значення назві свого твору і зупинився на останньому варіанті?

— Як ви вважаєте, чому Вітмен говорить: «Що прийнятне для мене, приймете й ви»?

— Які філософські питання поставив Вітмен у поемі?

- Робота з текстом твору та підручниками.

Аналіз твору за планом.

- «Пісня про себе» як своєрідний поетичний маніфест В. Вітмена; ,- «.
- багатотемність поеми, космічна масштабність подій природного, соціального, духовного життя;
- нове світобачення й особливості зображення людини в творі;
- основна ідея поеми — духовне зростання особистості та людства;
- традиції романтичної лірики та новаторство в поемі (тематика, мова, композиція, ритмодинаміка);
- мовний експеримент;
- введення до поеми астрофічного вірша та верлібру, своєрідних «каталогів» (довгих переліків предметів, явищ, понять);
- відтворення незвичайними ритмами віршів складної музики життя.
- Читання, зіставлення віршів В. Вітмена в українських перекладах В. Мисика, В. Коротича, Л. Герасимчука, М. Стріхи та ін.
- Виразне читання вчителем або учнем мовою оригіналу уривка із «Пісні про себе».

- **Зіставлення оригінального й перекладного текстів поезії.**

- Презентація машинного перекладу уривка. Виявлення недоліків такого перекладу.

- **Творча пауза.**

Власний переклад учнями рідною мовою 1 — 2 строф поеми (за власним вибором), за потреби — з використанням словників.

Слово вчителя.

Проблема перекладу творів Вітмена іншими мовами пов'язана з тим, що перекладачам важко передати ритмічну окресленість його поезії. Складність для вітчизняних перекладів полягає ще і в тому, що українські слова довші за англійські, тому дослідники часто вважають переклади з Вітмена новотворами. Адже потрібно не лише передати зміст твору, а й спробувати зберегти його мелодику, ритм. Як рекомендацію творити чудові вірші, а отже, і переклади, слід розглядати слова самого поета:

« Ти хочеш, щоб твій твір був прекрасним ? Передусім не турбуйся про це. Люби сонце, землю і людей, зневажай багатство, зненавидь тиранів, перевір все, чому тебе вчили в школі або церкві, і не лише твій твір — ти сам станеш найпрекраснішою в світі поемою».

- **Презентація учнівських перекладів.**

Обговорення творчих робіт, визначення їх позитивних і негативних сторін.

Слово вчителя.

Українська вітменіана досить багата. Творчість американського барда була близька Михайлу Семенкові, Лесеві Курбасові, Павлу Тичині (особливо в 20-ті роки), Івану Кулику, який вмістив вірші Вітмена до «Антології американської поезії» (1929). У 1969 р. українською мовою вийшла книга «Листя трави» -результат співпраці багатьох перекладачів, зокрема Володимира Мисика, Івана Кулика, Віталія Коротича, Михайла Тупала та ін. Багато для популяризації Вітмена в Україні зробив Лесь Герасимчук, упорядник книги «Уолт Уїтмен. Поезії» (1984). З кожним роком українська вітменіана поповнюється новими творами.

III. Етап рефлексії.

- **Бесіда.**

— *На мелодійність звучання поезії Вітмена вказує вже слово "пісня" у заголовку твору. Якою, на вашу думку, має бути музика до цієї пісні?*

— *Порівняйте свої уявлення про музичність творів Вітмена із баченням композиторів.*

- **Музична пауза.**

Прослуховування фонозаписів музичних творів: В. Вільямса, Г. Холста.

Слово вчителя.

Ось і закінчується урок. Але ми ще довго будемо чути його музику: з поетичних рядків Вітмена шелестить, співає, кричить, сміється, плаче, щебече, колишеться морськими хвилями листя трави. Все це страждало, було дощем і землею, вітром і степом, дитиною і старим, зустрічалось і розлучалось, вмирало і народжувалось, літало простором. Воно неподільне, як тіло і душа.

Домашнє завдання.

Дослідити традиції В. Вітмена в українській літературі (верлібр у творчості українського футуриста М. Семенка, імажиніста Б.-І. Ан-тонича, символіста П. Тичини). Підготувати виразне читання сонета С. Гординського «Бодлер» (індивідуальне завдання).

ТЕМА: Шарль Бодлер (1821 —1867). Життєвий і творчий шлях письменника. Бодлер — пізній романтик і один із зачинателів символізму. Світогляді естетичні погляди Бодлера; збірка «Квіти зла». Протиставлення дійсності й ідеалу як семантико-образна вісь збірки. Пошуки «сучасної краси», «видобування краси зі зла» в поезії Бодлера.

МЕТА: ознайомити учнів із життям та творчістю, естетичними поглядами Ш. Бодлера; розкрити роль поета у формуванні мистецтва символізму; розвивати навички виразного читання та аналізу поетичного твору, вчити учнів виражати власні судження; виховувати прагнення розуміти мову мистецтва.

ОБЛАДНАННЯ: портрети Ш. Бодлера роботи Г. Курбе, А. Матісса, А. Фантен-Латура (фрагмент картини «Присвята Делакруа»), скульптура О. Родена «Я — прекрасний».

Поезія — це особлива манера сприймати зовнішній світ.
Г. Флобер

ХІД УРОКА

I. Перевірка виконання домашнього завдання.

- Презентація результатів дослідження «Традиції В. Вітмена в українській літературі (верлібр у творчості українського футуриста М. Семенка, імажиніста Б.-І. Антонича, символіста П. Тичини).

II. Актуалізація опорних знань.

- **Бесіда.**

— Використовуючи знання, отримані на уроках *всесвітньої історії*, охарактеризуйте суспільно-політичне життя Франції другої половини XIX ст.

— Які мистецькі явища були найпомітнішими у Франції цього періоду?

— Поясніть значення понять «декаданс», «натуралізм», «імпресіонізм», «неоромантизм».

III. Робота над темою уроку.

- Презентація теми, мети уроку.

Слово вчителя.

Французька поезія середини — другої половини XIX ст. зберігає традиції романтизму, однак відбуваються модерністські зрушення, які долали усталені традиції мистецтва. Естетична концепція модернізму визначила шляхи розвитку *символізму*. Зміст символізму як модерністського напрямку визначає філософія двох світів: світ видимий, матеріальний, світ людського тіла (суспільне життя, соціальні проблеми, матеріальні потреби) та світ духовний, ідеальний (вищі моральні цінності, ідеали, духовні потреби, мистецтво), який вищий за матеріальний. Ці світи різноспрямовані (умовно кажучи — до землі й до неба), конфліктні, тому картина світу в символістському творі побудована на контрастах. У символістів звучать мотиви безнадії, зневіри, прихований чи очевидний сум, розпач.

Естетика символізму ставить мистецтво вище за реальне життя. Головне покликання поета — прагнення до вищого світу, відчуття й осягнення його. Символістська творчість — це ідеал, доведений до витонченої досконалості, це ідеалізування позитивного та сконцентрований осуд потворного.

- **Виразне читання «Гімну красі» Ш. Бодлера.**

- Демонстрація фотографії із зображенням скульптури О. Родена «Я — прекрасний».

Слово вчителя.

На відомій скульптурі Огюста Родена викарбовано перші слова «Гімну красі» — твору, що увійшов до збірки, яка своїм виходом у світ 1857 р. засвідчила появу символізму. Це поетична збірка «Квіти зла». Її автора французького поета Шарля Бодлера вважають теоретиком символізму. Це він висунув теорію «системи відповідностей», за якою всі предмети і явища, всі чуття і почуття невидиме поєднані в одну невиразну, містичну цілісність. Завдання ж митця — побачити ці зв'язки, розплутати їх, показати таємничу залежність усього на світі.

- Робота над епіграфом.

- Презентація портретів Ш. Бодлера роботи Г. Курбе, А. Фантен-Латура, А. Матісса.

Поет Теодор де Банвіль писав про свого сучасника — 22-річного Бодлера: «Якщо можна назвати людину чарівною, то найбільшою мірою це стосується Бодлера... Погляд його сповнений життям і думкою...»

Але цей образ трагічно змінювався. На відомому портреті Курбе Бодлер зображений вночі при світлі свічки, заглибленим у читання якогось фоліанта. Від прекрасної шевелюри не залишилося і згадки. Зникла замріяна чарівність юності. Його згорблена фігура, відкинута в сторону рука з неприродно розчепіреними пальцями — все виражає напружену роботу думки. Глядача охоплює відчуття тривоги.

На останньому портреті, написаному за життя поета художником Фантен-Латуром, обличчя поета виражає такий трагічний відчай, таку невідворотну скорботу, що від нього довго не можна відвести очей, а серце стискається від болю.

Вражає погляд Бодлера в роботі А. Матісса. Художник зобразив Бодлера вольовим, рішучим, нескореним. Та душу поета автор портрета приховав відлюдей.

• **Бесіда.**

— Пригадайте, які поетичні твори українських поетів, присвячені Ш. Бодлеру звучали на уроці «Провідні шляхи розвитку поезії середини — другої половини XIX ст.»?

— Порівняйте, чи однаковим постає Ш. Бодлер у творах українських поетів — М. Рильського та С. Гординського.

• **Поетична пауза.**

Виразне читання учнем-декламатором сонета С. Гординського.

БОДЛЕР

Гримасою нудьги скривилися у ста,
Всі хвилі поривань розбилися об скелі,
Лишився тільки смак безмежжя й пустота,
Хоч випито ущерть гіркий розкоші келих.
Вночі, коли важка нестерпна темнота
Кудлатим чорним псом снується вкруг постелі,
В обіймах лиш одна коханка — самота,
В розбитої душі обідранім готелі.
Вона нашіптує і мучить бризкам барв,
Повій і демонів, скривавлених примар
І Май спокусливих відьомським стилем Гойї;
І він, підвівши зір з-під хмурого чола,
Пірнав у вічний вир людських неспокоїв
В'язати китиці з кошмарних квітів зла.

(С. Гординський)

• **Бесіда.**

— Які особливості світосприйняття Ш. Бодлера відзначає український поет?

— Модерністом чи романтиком постає Бодлер у сонеті С. Гординського?

— Чи можна з цих рядків судити про ставлення С. Гординського до Ш. Бодлера?

— У чому український поет вбачає трагізм життя і творчості Бодлера?

— Використовуючи матеріали підручника, вкажіть, які факти життя Бодлера знайшли художнє переосмислення в сонеті.

Учитель.

Чи доводилося вам тримати в руках книжку, яку засуджено офіційно — за вироком суду? Саме таке видання у мене в руках. А вирок виніс суд Другої імперії. Майже через століття — у 1946 р. Установчі збори Франції переглянули вирок суду, що звинувачував автора збірки Шарля Бодлера у зневазі до суспільної моралі, й відмінили цей вирок.

Розкриття сенсу назви збірки.

Квіти — прекрасне творіння природи, символ краси та досконалості світу, радості. Зло — чорна сила диявольського темного породження, антипод добра, страждання, біль. «Заголовок-каламбур» — так визначав назву збірки сам автор. Отже, у назві збірки — парадокс, у ній протиставлено сподівання, ідеали, відчай та безнадія. Та чи завжди квіти — це символ радості? Адже з квітами людей

проводжають в останню путь, приносять їх на могилу аж ніяк не на знак радості. А чи можна однозначно стверджувати, що квіти дарують радість після прочитання таких рядків Бодлера:

*В нагретой комнате, где воздух — как в теплице,
Где он опасен, прятн и глух,
И где отжившие, в хрустальной их гробнице,
Букеты испускают дух... ?*

Назва збірки напрочуд містка і виразна, бо сфокусувала в собі не лише суперечності епохи, а й суперечності самого Бодлера. У стислій формі передано сприйняття поетом сучасного світу як царств а зла й водночас його власне бачення сумної реальності. Збірка трактувалася сучасниками як поетизація аморальності. Але сам Бодлер стверджував, що книжку слід оцінювати цілісно, лише тоді з неї випливає жорстокий моральний урок.

• Повторне звернення до епіграфа.

— Пригадайте і назвіть вивчені твори української і світової літератури, в яких порушено проблему взаємин поета і природи.

— Коротко охарактеризуйте специфіку вирішення цієї проблеми в творчості Пушкіна, Некрасова.

— Визначте, в чому полягає своєрідність вирішення проблеми «поет і натовп» у поезії «Альбатрос».

(Цей вірш був написаний у 1842 році під час поїздки на острів Маврикій, куди направив Бодлера вітчим, щоб повернути його на путь істини. Шарль, перебуваючи 10 місяців на кораблі під наглядом капітана і спостерігаючи за птахами, роздумував над власною долею — долею поета).

• Виразне читання сонета «Альбатрос».

• Аналітичні питання для проведення бесіди.

— Установіть відповідність між образами сонета та їх символічним змістом:

А Альбатрос

Б Моряки

В Море

Г Корабель, човен

Д Грім, гроза, блискавка

— Аргументуйте думку, що в образі альбатроса Ш. Бодлер зображає себе, тобто поета.

— Душа ліричного героя прагне до духовних висот, «жадає висоти». Хто протистойть у цьому прагненні поета?

— Як автор ставиться до альбатроса?

— Доведіть, що у протиставленні поета і натовпу втілюється мотив боротьби добра і зла, протиставлення поета і натовпу.

- Умотивуйте, що головною думкою твору є ствердження божественної сили мистецтва.

— Яку вірші поєднують традиції романтизму і модернізму?

Висновок.

У творчості Ш. Бодлера поєдналися романтичні й символічні елементи. Вірші збірки мають головним чином двопланову структуру, де на передньому плані зображені предмети, емпіричні явища, конкретні деталі, за якими прихована ідея, абстракція, що перетворює конкретні образи на символи: автор утверджує велич душі, що прагне високого ідеалу, краси, духовності, а натовп не розуміє цих поривань — духовність беззахисна перед грубою дійсністю, тому й гине, залишаючи пам'ять про високий злет.

III. Підбиття підсумків уроку.

• Узагальнення та систематизація інформації. Характерні особливості символізму.

^ заглиблення у внутрішній світ людини; ^ умовні образи замість індивідуальних характерів;

^ віддаленість від реальності;

^ використання символів фольклорного і літературного походження;

^ звернення до вічних філософських проблем; ^ песимістичний настрій.

• Заключне слово вчителя.

Не кожного з тих, які вміють писати римовані рядки, можна назвати поетом. Та й чи багато хто

прагне бути справжнім поетом? Адже поет — це не тільки слава, визнання, шанувальники. Це ще і ризик бути незрозумілим більшістю, перетворитися із «володаря блакиті» на безпомічну забавку для оскаженілого натовпу. Бодлер не боявся бути поетом, тому його поезія вражає нас своєю щирістю і болем навіть через століття.

Домашнє завдання.

ТЕМА: Шарль Бодлер. «Відповідності». Тлумачення предметних образів як «видимих знаків» ідей, почуттів, душевних станів у поезії Ш. Бодлера.

МЕТА: охарактеризувати естетичні погляди Бодлера, втілені у збірці «Квіти зла»; визначити ознаки символізму в творах поета; розвивати навички виразного читання та аналізу поетичного твору, вчити учнів висловлювати власні судження; виховувати у них високі естетичні смаки; формувати вміння розуміти мову символів.

ОБЛАДНАННЯ: картини А. Межберга за мотивами віршів Бодлера.

*Прекрасний вірш подібний до смичка, яким
проводять по лунким фібрам нашого єства. Не свої —
наші думки змушує поет співати в нас.*

А. Франс

ХІД УРОКУ

I. Перевірка рівня засвоєння навчального матеріалу.

• Міні-тест.

Укажіть правильну відповідь.

1. Зачинателем якої модерністської течії був Шарль Бодлер:

- а) футуризму;
- б) символізму;
- в) імпресіонізму;
- г) експресіонізму?

2. Ознаки якого мистецтва присутні в творах Бодлера:

- а) модернізму та реалізму;
- б) модернізму та романтизму;
- в) романтизму та реалізму;
- г) романтизму та неоромантизму?

3. Який мотив є провідним у збірці «Квіти зла»:

- а) невідворотності людської долі;
- б) несумісності дійсності та ідеалу;
- в) безрезультатності пошуку краси;
- г) боротьби за право бути зрозумілим сучасниками?

4. Який вірш відкриває збірку Бодлера «Квіти зла»:

- а) «Альбатрос»;
- б) «До читача»;
- в) «Благословення»;
- г) «Гімн красі»?

5. До якого віршового циклу належить «Альбатрос»:

- а) «Сплін та ідеал»;
- б) «Паризькі картини»;
- в) «Квіти зла»;
- г) «Смерть»?

6. Яка тема є провідною в сонеті «Альбатрос»:

- а) людина і природа;
- б) поет і натовп;
- в) поет і мистецтво; в) мистецтво і краса?

Ключ: 1 — Б, 2 — Б, 3 — Б, 4 — В, 5 — А, 6 — Б.

II. Мотивація навчальної діяльності.

- Презентація антології російської прози кінця XX ст. «Русские цветы зла».

III. Робота над темою уроку.

- **Бесіда.**

— *Із яких циклів складаються «Квіти зла» Ш. Бодлера?*

— *Які вірші входять до циклу «Сплін та ідеал»?*

— *Поясніть значення слова "сплін".*

- **Словникова робота.**

Сплін (англ. зрієспвідгр. зрієеп — селезінка) — тоскний, пригнічений настрій, туга, хандра (в давнину пояснювали хворобою селезінки).

Слово вчителя.

«Сплін та ідеал» — це своєрідна лірична драма, де ідеалові протиставлена не сама дійсність, а сплін — важкий хворобливий душевний стан поета, якому притаманні скептицизм, зневіра й туга. Більшість най-знаменитіших творів поета входять до цього розділу, серед них «Альбатрос», «Відповідності».

- **Презентація теми, мети уроку.**

«Кожне мистецтво по суті символічне», — так стверджував російський поет Андрій Бєлий. Адже за допомогою символів митець спроможний доторкнутися до світу метафізичного, потойбічного, надчуттєвого. Символ пов'язує земне та емпіричне з вічним, з глибинами душі, з іншими світами. Символ допомагає митцеві відшукати «відповідності» між явищами, між реальним і таємничим світами. Цей шлях символів у мистецькому творі вказав у своєму відомому сонеті «Відповідності» Шарль Бодлер. У цьому творі природа постає як певний «ліс символів», крізь який прямує людина.

- **Виразне читання сонета «Відповідності».**

- **Словникова робота** (за перекладом Д. Павличка):

бензой — смола з приємним запахом;

амбра — воскоподібна запашна речовина сірого кольору, продукт патологічного виділення травного тракту кашалота;

мушмула — кущі або невисокі дерева родини трояндових.

- **Робота над епіграфом.**

- **Бесіда.**

— *Над чим вас спонукав замислитися цей сонет?*

— *Які думки, навіяні сонетом, вас відвідували і раніше, а над чим ви замислилися вперше, завдяки Бодлеру?*

— *Чи поділяєте ви думки автора?*

— *Поясніть назву сонета.*

— *Яке завдання ставить перед поетом Бодлер у своєму творі?*

— *Як автор намагається поєднати матеріальний та духовний світи?*

— *Чому, на вашу думку, саме цей сонет Бодлера став утіленням естетичної програми символістів?*

(У центрі вірша тема таємничих відповідностей видимої природи і невидимих сутностей. Людина у храмі природи. І, оскільки, природа — це храм, то її барви й кольори, всі аромати і тони є лише різними кодами однієї мови, якими вона себе проявляє).

- **Опрацювання елементів теорії літератури.**

Синестезія (грецьк. зупаєзіпезіз — одночасне відчуття) — художній прийом, поєднання в одному тропі різних, іноді далеких асоціацій. Впливає із природної властивості людини переживати водночас враження, одержані від кількох органів чуття, що приводить до синтезу кількох відчуттів.

- **Практична робота.**

1. Навести приклади використання автором синестезії в сонеті.
2. Пояснити її роль.

- **Демонстрація картини А. Межберга за мотивами віршів Бодлера.**

Коментар учителя.

Художник створив своєрідну візуальну версію, філософську інтерпретацію символіки Бодлера. Полотно складається із п'яти сюжетів, п'яти самостійних картин, які сприймаються як симфонічна поема із п'яти тем. Картина починається зі спокійного вступу — пейзажу з елементами східної архітектури. Нижня частина — триптих античних скульптур, який контрастує з головною центральною частиною картини, що символізує хиткість людського життя.

IV Підбиття підсумків уроку.

Висновок.

Отже, символ народжується там, де неможливо зобразити предмет. Він покликаний виразити алегоричне й невимовлене шляхом відповідностей між двома світами — світом зовнішнім і світом мрій та ідеалів. Цей дуалізм реального та ідеального — основа символічного світосприйняття. Таємниця, або Ідея, криється в глибині матеріальних речей. І символічна поезія прагне втілити цю ідею, надати їй почуттєво збагненної форми. Ця форма не є самоціллю, вона має служити вираженню Ідеї.

Домашнє завдання.

Підготувати виразне читання та аналіз поетичних творів Ш. Бодлера.
Дослідити вплив французького символіста Ш. Бодлера на творчість українського поета М. Вороного.

ТЕМА: Шарль Бодлер. «Вечорова гармонія». Філігранність поетичної техніки, формальна довершеність і сугестивність вірша «Вечорова гармонія».

МЕТА: розкрити філігранність поетичної техніки і формальної довершеності вірша «Вечорова гармонія»; визначити художні засоби, що мають сугестивний вплив на читача; виявити вплив Ш. Бодлера на розвиток української поезії; розвивати навички виразного читання та аналізу поетичного твору; навички усного мовлення, критичного мислення; прищеплювати старшокласникам інтерес до поезії, виховувати любов до краси, мистецтва слова.

ОБЛАДНАННЯ: фонозапис симфонії сонетів для баса, фортепіано і ударних Е. Лазарева на вірші з книги Ш. Бодлера «Квіти зла».

*Поета народжує не дар творчого вимислу,
а дар одухотворення.*

Т. Манн

ХІД УРОКУ

I. Перевірка виконання домашнього завдання.

• Повідомлення дослідницької групи про вплив французького символіста Ш. Бодлера на творчість українського поета М. Вороного.

Творчість поета Миколи Вороного — це перша декларація ідей і форм українського символізму. «Любов, краса і шукання правди (світла, знання, початку чи Бога) — це сфери символічної поезії, вона найкраще може про це оповісти», — стверджував митець-естет.

За життя поета критика справедливо порівнювала його доробок із творами французьких символістів Шарля Бодлера і Поля Верлена. Вороной, як і Верлен, обстоював передусім красу поезії, її естетику.

Творчість М. Вороного — різноманітна й неоднорідна за змістом і стилістикою — збагатила українську літературу й дала потужний імпульс новаторству молодих майстрів слова початку ХХ століття.

• Виразне читання вірша М. Вороного «Краса!».

• Бесіда.

— *Визначте основний мотив поезії «Краса!».*

— *Розкрийте вимоги до поетичних творів, задекларовані у вірші М. Вороного. — Яке естетичне кредо проголошено поетом?*

— *Що дає підстави назвати вірш «Краса!» поетичним маніфестом символізму?*

— *За допомогою яких художніх засобів автор розкриває ідею твору?*

— *Прокоментуйте останню строфу вірша.*

Висновок.

У вірші «Краса!», який став вершиною модерністської поезії М. Вороного, задекларований піетет митця перед Красою, яка для нього — найвищий ідеал, богиня, «натхненна чарівниця». Він переконаний, що у швидкоплинному житті вічними цінностями залишаються Краса і Україна:

Й я славлю, і хвалю,

І кожну їй хвилину

Готов оддати без жалю.

Мій друже, я

Красу люблю...

Як рідну Україну!

• Порівняльний аналіз вірша М. Вороного «Краса!» з віршем Ш. Бодлера «Гімн красі».

У вірші Ш. Бодлера Краса уособлена в образі незворушної і непохитної статуї, таємницю якої осягнути неможливо. Поет утверджує думку, що Добро й Зло як категорії однаковою мірою можуть бути джерелом Прекрасного.

Основою своєї естетичної програми Ш. Бодлер вважав «видобування краси із зла». У його розумінні природа не може бути джерелом оновлення почуттів людини, тому постає її ворогом. Поет

шукає натхнення в «іншій природі» — у творах мистецтва і людській праці. Відчуття «жахів життя» штовхало поета до пошуків нової незнаної краси, що зростає на ґрунті розкладу й відчаю. Поет демонстративно нехтує традиційними моральними цінностями і схиляється перед Сатаною. У відчаї він розуміє призначення поезії як засобу вирощування квітів (тобто Прекрасного) зі зла.

У поезії Ш. Бодлера сфокусовано суперечності епохи та сприйняття поетом сучасного світу як царства зла.

II. Мотивація навчальної діяльності.

• Музична пауза.

Прослуховування фонозапису симфонії сонетів для баса, фортепіано і ударних Лазарева на вірші з книжки Ш. Бодлера «Квіти зла».

III. Робота над темою уроку.

• Презентація теми, мети уроку.

• Робота над епіграфом.

Слово вчителя.

Про поета найповніше розповідають вірші, бо саме в поетичному рядку він звіряє все: наболіле, сокровенне, таємне і незрозуміле навіть самому собі. У сонеті «Альбатрос» ми побачили стражденного поета, якого ніхто не розуміє. У «Відповідностях» Бодлер розкриває себе як мудрий філософ і тонкий естет. Які нові грані цієї неординарної особистості приховані між рядками його поезій?

• Ознайомлення з історією створення вірша «Вечорова гармонія».

• Виразне читання вірша «Вечорова гармонія».

• Бесіда.

— Який настрій викликала у вас картина вечірнього пейзажу та атмосфера вірша загалом?

— Чи співзвучний ваш настрій зі станом душі ліричного героя?

— Які особливості побудови вірша ви помітили?

— Як впливає на ритм вірша його будова, зокрема повтори рядків?

— Знайдіть у вірші приклади використання автором синестезії. Поясніть її роль.

— Вкажіть церковну лексику в творі. Доведіть, що її використання надає віршеві урочистості, піднесеності, робить читача причетним до таїнства богослужіння.

— Що контрастує з побожністю у поетичних рядках?

— Якими почуттями пройняті останні рядки поезії, звернені до невідомої жінки?

— Які штрихи ви можете додати до образу Ш. Бодлера після ознайомлення з віршем «Вечорова гармонія»?

• Словникова робота.

Слово *сугестія* означає навіювання і є важливим художнім засобом символістської поезії. Французькі символісти започаткували створення таких образів і символів, які навіювали певні настрої, асоціації та аналогії читачам. Поети не виказували своєї думки безпосередньо, нічого не з'ясовували до кінця, не робили висновків і тим більше не повчали. Вони давали змогу читачам самим домислити і завершити написане.

IV. Підбиття підсумків уроку.

• Заключне слово вчителя.

У цілому напрям символізму справив величезний вплив на подальший розвиток літератури. Він «породив» такі школи, як *акмеїзм*, *футуризм*, частково *імажинізм*, вплинув на поетику *експресіонізму* та *сюрреалізму*, збагатив зображальний арсенал, поетичну образність і стилістику, розкріпачив поетичну уяву, запровадив вільний вірш, змусив митців звернутися до нових ритмічних та звукових форм.

Домашнє завдання.

Підготувати виразне читання та аналіз поетичних творів Ш. Бодлера.

ТЕМА: Символізм як літературний напрям останньої третини XIX — початку XX ст. Основні естетичні принципи та поетичне новаторство символістів.

МЕТА: поглибити знання учнів про символізм як літературний напрям, його особливості; розширити знання про символ, сугестію; розвивати навички конспектування, вчити учнів висловлювати власні судження про почуте; виховувати почуття прекрасного.

ОБЛАДНАННЯ: портрети Ш. Бодлера, П. Верлена та А. Рембо, С. Малларме, опорний конспект «Символізм».

Мова символів — це мова істинна, всесвітня, вселюдська мова, вона є однаково справедливою для всіх народів та часів.

В. Шмаков

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності учнів.

Оголошення теми та мети уроку.

- Робота з епіграфом.

Слово вчителя.

Символи. Пір ми знаємо про них? Щодня нам доводиться мати справу з різноманітними знаками, але мало хто замислюється над цим. Символи — це письмена для посвячених. Вони можуть розповісти про життя, звичаї та вірування наших предків, варто лиш зацікавитися і поринути у їх таємничий світ.

II. Робота над темою уроку.

- Презентація вчителем (за вибором) найрозповсюдженіших символічних знаків.

• Складання конспекту учнями за розповіддю вчителя.

Символ — предметний або словесний знак, який опосередковано виражає сутність певного явища, має філософську смислову наповненість, тяжіє до певного узагальнення. Усі символи поділяються на кілька груп.

Звукові і графічні символи.

До звукових символів належать слова, ноти та мелодії, мантри. Графічні символи, на відміну від звукових, можуть жити самостійним життям, і «посередник» для передачі їм не потрібний. Розрізняють кілька форм графічних символів: петрогліф, петрограмма, піктограма, ієрогліф, алфавіт, геометрична фігура, малюнок, відображена кількість.

2. Конкретні і абстрактні символи.

Не секрет, що спочатку символи були спрощеним схематичним зображенням певних предметів, явищ реального світу, переданих за допомогою геометричних фігурок, картинок, креслень. Це все конкретні символи. Вони існують у двох формах: символи-поняття і символи-образи.

Символи-поняття — це «картинки» (хоча можуть бути і числа), які висловлюють будь-яку ідею (хочу зробити весь світ щасливим хочу зібрати команду з квідичутощо); почуття (сум, туга, невдача, радість, щйбтя і т.ін.), якісь абстрактні якості чого-небудь, пов'язані з внутрішнім світом людини. Символи-образи — це найчастіше предмети (речі) або графічні зображення, що імітують форму тієї істоти чи предмета, з яким вони пов'язані. Часом їх значення несподівані, хоча здебільшого очевидні, оскільки засновані на характерному для предмета: скажімо, лев — хоробрість, скеля — стійкість тощо.

Символи абстрактні існують в абстрактних картинах та узагальненнях. Яскравий приклад таких символів — філософський камінь, пошук якого дав поштовх новим відкриттям у різних галузях, інші — це якісь-символічні дієства чи обряди, часто засновані на чомусь абсолютно неймовірному, наприклад на фонетичних асоціаціях, що характерно для китайської культури. Подібні символи можуть містити як графічні лінії та геометричні фігури, так і слова і ритуальні жести.

3. Прості і складні символи.

До простих символів зазвичай відносять найпростіші геометричні фігури та їх частини, але і вони можуть нести величезне смислове навантаження. Квадрат, хрестик на полях, два кола з паличкою... Досить прості символи, але вони мають велике смислове навантаження.

Складні символи є композиційними. При цьому об'єкти в них поєднуються тільки в тому разі, якщо мають загальний ритм і гармонійно вписуються один в одного, сприймаючись як єдине ціле. Якщо ж у складний символ увійдуть дисгармонійні складові, то вся символічна форма буде нежиттєздатна, тому що не матиме певної енергії для сприйняття. Важливу роль відіграє не тільки поєднання елементів один з одним, а й їх розташування і орієнтація. Залежно від комбінації його складових символ змінюватиме своє значення.

4. Магічні символи.

Справжній магічний символ — це образ з якимсь прихованим значенням. Це значення, його внутрішній сенс зазвичай прихований за формою, яку більшість людей вважають цілком зрозумілою і яка не вимагає пояснень. Магічний символ — своєрідна шухляда з подвійним дном, тому і застосовують їх на практиці досить рідко. Яскравим прикладом складного магічного символу є гравюра з книги видатного англійського окультиста XVII століття Роберта Флудда «Людина і полярності».

5. Символ в літературі — це поетичний троп, що ґрунтується на умовному означенні якогось явища чи поняття через інше на підставі подібності. За його допомогою поети, письменники прагнуть стисло і яскраво передати певну думку.

Саме тому, що символ відображає процес перетворення внутрішнього на зовнішнє, а також через відмінність внутрішнього від зовнішнього він завжди має переносне значення. Внаслідок багатозначності символ може по-різному трактуватися.

• **Бесіда.**

— *Що таке символ?*

— *Назвіть групи символів.*

— *Чи натрапляли ви на символи в житті та на у роках, літератури ?*

— *Чи потрібна нам магія символів?*

— Уявіть, що ви потрапили у світ, основним засобом спілкування в якому є символи. Опишіть це спілкування. Що ви бачили, що зрозуміли? Сподобався вам такий світ чи ні?

Учитель.

Як вам відомо, до таємничої, сповненої містики та потаємних знань поетичної мови звернулися символісти. Саме вони використали мову символів як один із засобів поетичного самовираження.

• **Бесіда.**

— Які філософські принципи сповідували символісти?

— Які філософські вчення лягли в основу цього літературного напрямку?

— Які літературні відкриття зробив Ш. Бодлер?

• **Конспектування учнями розповіді учителя про символізм.**

Символізм, як літературна течія сформувався у французькій поезії 70-80 років XIX ст. і розвивався до початку XX ст. Історію французького символізму поділяють на три етапи.

Перший — 70-ті -друга половина 80-х років XIX ст. — становлення напрямку. У цей час С.Малларме організував літературний салон для молодих поетів, які шукали у віршах засоби розкриття «цілісних емоцій» та навіювання настроїв. 1886 р. була опублікована стаття Ж. Мореаса «Літературний маніфест. Символізм», яка містила програму нової течії в ліриці. Поетичні відкриття збагачували твори П.Верлена, С.Малларме, А.Рем-бо та інших ліриків Франції.

(Презентація портретів згаданих поетів).

Період розквіту символізму протягом другого етапу у 80-90-ті рр. засвідчили твори Ф.Вьєле-Гріффене, А. де Реньє, Е.Рей-но, Е.Верхарна, Ш.Моріса, С.Малларме, Г.Кана, М.Метерлін-ка. У третій період відбувається спад символізму, символістський рух у Франції поступово згасає. Хоча у цей час багато письменників ще активно працювали, але естетика символістів уже не задовольняла митців, які шукали нових форм. Французький символізм — значна, яскрава і цікава епоха в поезії з неповторними художніми відкриттями і літературними знахідками.

Французькі символісти проголосили існування кількох світів: реального (об'єктивного), духовного (суб'єктивного) та ідеального (світу вічних ідей). На їхню думку, матеріальна природа — лише оболонка для духовної субстанції, яку має звільнити поет, щоб спрямувати її на пошук вічної Ідеї, Краси та Гармонії.

Одним з найважливіших принципів символістської поезії є сугестія. Французькі символісти започаткували створення таких образів і символів, які навіювали читачам певні настрої, асоціації та аналогії. Поети не висловлювали своєї думки безпосередньо, нічого не з'ясовували до кінця, не робили висновків і тим більше не повчали. Вони давали змогу читачам самим «домислити і завершити написане».

Домінуючою ознакою символізму Ж- Мореас вважав вияв «прихованої близькості первісним ідеям». Водночас він підкреслював, що мистецтво прагне втілити в чуттєву форму, перетворити первинні емоції на лінії, кольорові плями, звуки, надавши їм символічного значення. На думку Ж. Мореаса, художник-символіст має малювати не предмет, а ефект, який той створює, а поет — описувати не об'єкт, а свої враження й почуття від нього.

Сутність течії символізму полягає в цілеспрямованій спробі символізувати зовнішні і матеріальні прояви світу з метою у такий спосіб пізнати його трансцендентний зміст. Може, найвичерпніше розкрив специфіку світосприймання символістів добре знайий на початку нашого століття історик і теоретик української літератури А.Товкачевський:

«Звичайно ми блукаємо по світі, але душа наша лишається холодною, ми не помічаємо ні краси, ні таємничості в тих речах, які бачимо під собою і над собою. Речі видаються нам немовби замороженими і цілий світ — нерухомим, неживим. Але бувають моменти, коли в нас мовби розвидняється в душі. Ми з зачудуванням дивимося навколо себе — і не впізнаємо того світу, який так довго споглядали. Ми немов набуваємо нові органи зору і слуху. Нерухомі, раніше мертві речі починають виявляти якесь дивне життя, ми чуємо якісь таємничі голоси, бачимо незримий таємний зв'язок всіх речей між собою, бачимо в речах присутність чогось невидимого, невідомого і вічного. Світ набуває в наших очах незначного перед тим значення: кожна річ, зокрема, стає символом, емблемою, видимим знаком невидимого і вічного».

Символізм розвинувся на перетині класичної романтики й натуралізму. Предтечею цього напрямку став Едгар По. Він намагався поєднати європейський романтизм, кордоцентризм, інтуїтивізм з американським практицизмом, застосувати науковий підхід до мистецької творчості. На його думку,

поетична мова — не самовільний вияв чуттів, а твердий раціональний розрахунок автора вразити читача за допомогою логічно дібраних алітерацій, ритмічних ходів, строфіки тощо. Покликання поезії - засобами краси передати читачеві точно зміряну дозу потрібних романтично-містичних почувань, пробудити в ньому позасвідоме, скерувати в країну романтичних мрій і видінь. При цьому Едгар По твердив, що література не має нічого спільного з етичною щирістю та сповідальністю, ні з науковою правдоподібністю (реалізм). Навпаки, літературні теми мають бути штучні, тобто вишукані, виняткові, часто засновані на екзотиці. Однак і краса, за Едгаром По, не просто красивість (як то було в класицизмі чи сентименталізмі). Емоційний шок на читача легше справити так званою "красою медузи", тобто намаганням знайти і показати красу в гротесковому, жахливому, бридкому. Наприклад, смерть прекрасної дівчини за концепцією По — найпоетичніша у світі тема, вона не несе ні етичного (жаль дівчини), ні історичного (чому загинула) значення, а тільки є засобом створення поетичного (естетичного) ефекту. Для Едгара По будь-який зміст — лише один із засобів форми.

Погляди По успадкував і розвинув Шарль Бодлер. Символізм будувався на сформульованому ним законі «відповідностей», розімкнутих у безкінечний, постійно оновлюваний світ, де відбувається «активне самоперетворення внутрішнього на зовнішнє», їх синтез, спостерігається їх відмінність. Символісти вважали, що сутність світу не може бути пізнана за допомогою раціоналістичних засобів, а доступна лише інтуїції, на ірраціональній основі, що розкривається через натяк осяяння. Ж-Мореас писав, що символічна поезія — ворог «об'єктивного опису», для неї конкретні явища — лише видимість. В основу естетичної системи символізму покладено символ як засіб уникнення повсякденності, досягнення ідеальної сутності світу — краси. Художній символ приводить до думки про існування ідеального начала, недоступного для звичайного пізнання світу, — «сферитаємного» (С.Малларме), «невидимих! фатальних сил» (М.Метерлінк). Слово у символізмі — натяк, образ — загадка. Великий вплив на розвиток естетичної концепції символізму мав німецький романтизм, а також ідеї А.Шопенгауера, Ф.Ніцше, В.Соловйова.

Символісти вважали поета божеством, оскільки він інтуїтивно відчуває шлях до істини. А інтуїція ототожнювалася з містичним прозінням, бо за її допомогою поет пізнає правду, «таємничішу і глибшу, ніж правда матеріальна» (М.Метерлінк).

Поринаячи у світ духовних переживань особистості й шукаючи «вічну істину», символісти використовували такі художні засоби, як складний метафоризм, інакомовлен-ня, натяки, символіку, мелодійність, багатозначність слів, абстрагованість образів тощо. Все це зумовлювало високий ступінь умовності символістських творів.

У Франції найвідомішими представниками символізму були П.Верлен, А.Рембо, С.Малларме; у Бельгії — М.Метерлінк, Е.Вер-харн; у Німеччині — С.Георге; в Австрії — Р-М.Рільке, ГГ офмас-таль; у Росії — В.Брюсов, А.Белый, О.Блок. В українській літературі символізм найбільш притаманний представникам угруповань «Молода муза», «Митуса», «Українськахата». М.Вороний, Олександр Олесь, О.Слісаренко, Д.Загул, П.Тичина, С.Черкасенко надали символістичним формам актуального національного змісту. Обстоюючи право митця на свободу, українські символісти не відмовлялися від громадських обов'язків літератури. В їхній творчості органічно поєднуються принципи Краси і Правди, відчувається туга за казковим і прекрасним світом, у якому особа і нація злились би в одне ціле, подолавши відчуженість. Спираючись на «філософію серця», вітчизняні письменники збагатили скарбницю світового символізму новими формами вираження душевних почуттів (особливою милозвучністю, використанням жанрів українського фольклору — пісні, думи, казки тощо, поєднанням абстрактних символів з реальними враженнями).

III. Підбиття підсумків уроку.

- Створення опорних схем на основі лекційного матеріалу.

Естетичні принципи символізму:

- символ передає не об'єктивну сутність явища, а індивідуальне уявлення поета про світ;
- вираження в символі «від звуків інших світів»;
- поетика умовності й іносказань;
- виділення в слові ірраціонального — звучання, ритму, які мають замінити значення;
- мелодика;
- «жодних кольорів: нічого, крім нюансів». (П. Верлен).

Ознаки символізму:

- поет — божество, творець загадкового світу;

- пріоритет творчої інтуїції;
- протиставлення реального духовному, світу вічних ідей та символів;
- прагнення наблизитися до непізнаної Гаїни, Вічності, Смыслу всього сущого;
- у центрі твору — художній символ (знак прихованих процесів, що відбуваються в людській душі, відображення нелегких пошуків Істини);
- Краса — це Істина і форма Бога;
- сугестивність письма (натяки, навіювання смислів);
- складний метаморфізм;
- створення метамови;
- музичність;
- абстрактність образів;
- вишуканість, шляхетність творів;
- намагання висловити невимовне.

Домашнє завдання.

Підготувати розповідь про життя та творчість П. Верлена. Знати значення понять «символізм», «сугестія».

ТЕМА: «Поетичне мистецтво» Поля Верлена як поетичний маніфест символізму. Художньо-сміслові новаторство «поезії душі» Поля Верлена. Сугестивний характер віршів «Забуті арієти» та «Так тихо серце плаче...»

МЕТА: ознайомити учнів із творчістю П. Верлена; ввести у світ його лірики, поглибити знання про символізм, імпресіонізм; розкрити мотиви найвідоміших збірок та окремих віршів поета; показати унікальність його творчості; розвивати в учнів навички виразного читання творів, визначення характерних особливостей їх змісту і форми, засобів виразності; виховувати справжніх цінителів поезії, естетичний смак.

ОБЛАДНАННЯ: портрети П. Верлена, аудіозапис романсів у виконанні В. Агафонова «Дремлють плакучие ивы» та ін., таблиця «Поетична творчість Верлена».

Поет подібний теж до владаря блакиті, Що серед хмар летить, мов блискавка в імлі. Але, мов у тюрмі, в юрбі несамовитій Він крила велетня волочить по землі.

Ш. Бодлер

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності учнів.

• Оголошення теми та мети уроку.

Слово вчителя.

Минає час... Відлітають у вічність століття. Ось вже й ми живемо в новому тисячолітті... Межа віків завжди породжувала хвилювання, сумніви, невпевненість у майбутньому і водночас спонукала до пошуків нових ідеалів. Куди іти? У що вірити? Щоб краще усвідомити це, повернімося на деякий час на сто років назад і зануримося у світ мистецтва, адже воно завжди надихало людство на прекрасне, допомагало йому наблизитися до сенсу буття. Український поет Микола Вороний висловив своє бачення справжнього життя:

*Душа бажає скинути пута,
Що в них здавен вона закута,
Бажає ширшого простору —
Схопитись і злетіти вгору,
Життя брудне, життя нікчемне
Забути і пізнати надземне,
Все неосяжне — обхопити,
Незрозуміле — зрозуміти!
Моя девіза: йти за віком.
І бути цілим чоловіком!*

Як актуально звучать ці рядки сьогодні, адже ми також прагнемо йти за віком, бути гармонійними, бажаємо скинути пута з душі, «все неосяжне — обхопити, незрозуміле — зрозуміти!». А щоб наші бажання здійснювалися, нам слід доторкнутися серцем до Краси, що допоможе нам пізнати себе й світ!

У поезії найбільше цінували Красу символісти. Спочатку символізм виник у Франції в творчості Поля Верлена, Артюра Рембо. Поезія цих авторів розбудить у вашій душі потяг до прекрасного, до Краси й Гармонії.

Поль Верлен повів за собою не тільки ціле покоління французьких символістів, його творчістю захоплювались і відчували вплив на власному доробку Райнер Марія Рільке та Олександр Блок, Федеріко Гарсія Лорка та Борис Пастернак, Анна Ахматова та українські неокласики, а також сучасні поети — Ліна Костенко та інші.

Микола Вороний зазначав: «Треба брати від символізму найкраще. Любов (в широкому значенні), красу і шукання правди (світла, знання, початку чи «Бога») — це сфера символічної поезії, вона найкраще про це може оповісти».

• Робота з епіграфом.

Учитель.

Епіграфом нашого уроку стали рядки з бодлерівського вірша «Альбатрос», котрий був улюбленим твором Поля Верлена, всесвітньо відомого французького поета. Ці слова стали пророцтвом його поетичної долі. Верлена вразила книжка Бодлера «Квіти зла», спрямована проти буржуазного суспільства. Вона наповнила серце молодого поета похмурими, трагічними мелодіями. Розвіяла юнацькі ілюзії і романтичні мрії. Верлен – талановитий, здібний учень Шарля Бодлера, гідний свого великого вчителя.

Останній у листі до матері 1865 року напише: «Серед молодих поетів є таланти. Але скільки в них примхливості, які перебільшення, яка молодіжна пиха! Вже кілька років я помічаю то тут, то там імітації, які мене лякають. Я не знаю нічого неприємнішого, ніж епігони. І я дуже хотів би бути залишеним у спокої. Але це неможливо: виходить, що вже існує навіть школа Бодлера». Безпосередньо причиною цього листа стала стаття про творчість Бодлера молодого поета Поля Верлена.

- **Бесіда.**

— Який внесок Ш.Бодлера у світову літературу?

— В чому особливості творчості цього поета?

- **Індивідуальна робота з картками.**

Розкрийте суть термінів «декадентство», «модернізм», «символізм», «імпресіонізм», «сугестія».

II. Робота над темою уроку.

- Презентація портретів Поля Верлена.

- Робота з цитатами «Верлен у спогадах сучасників» .

«З першого погляду його можна прийняти за сільського чаклуна. Голий, гулястий череп, що виблискує міддю, маленькі, косуваті, блискучі очі, кирпатий ніс із широкими ніздрями, рідка, жорстка, коротко підстрижена голова». (А.Франс).

«Дивний чоловік у незмінному довгополому пальті, широкоплечий, губатий, із випуклим, як церковна баня, чолом; нижче від кирпатоного носа світилися примружені монгольські очі. Цапина борідка довершувала цей портрет. Кирпоноса класична голівка фавна, голова Сократа! На обличчі з'явилися то мовчазна веселість, то глибокий сум». (А.Пуаза).

- **Розповідь учнів про життєвий шлях поета за планом:**

1. Еволюція П.Верлена як поета (зв'язок з «Парнасом», Ш. Бодлером)

2. Перипетії дружби з А. Рембо.

3. Особисте життя поета.

4. Участь П.Верлена у Паризькій комуні та її наслідки для його подальшої кар'єри.

5. Філософські пошуки поета.

6. П. Верлен — основоположник символізму

Учитель.

Своєрідний творчий спадок залишив Поль Верлен у збірках, кожна з яких мала власні настрої, відрізнялась тематикою, особливостями віршування, символічними образами. Пропоную вам провести своєрідний огляд збірок Верлена: «Сатурнічні поезії» (1886), «Вишукані свята» (1869), «Романси без слів» (1874), «Мудрість» (1881), «Колишнє й недавнє» (1884).

Коли батько поета, військовий інженер, вийшов у відставку і матеріальне становище родини погіршилося, Верлену довелося піти працювати дрібним службовцем у Паризьку міську ратушу У1870 році, сподіваючись на подружнє щастя та сімейний затишок, він одружився з Матільдою Моте. Проте його мрії спочатку похитнула Паризька комуна, у дні якої він, «найчервоніший із червоних», працював у прес-бюро комунарської преси. Після «кривавого тижня», рятуючись від переслідувань, Верлен покинув дім, дружину, сина і виїхав із Франції. Чималу роль тут зіграло і знайомство з юним Артюром Рембо, з яким Верлен познайомився у вересні 1871 р. Між поетами склалися більш ніж дружні стосунки, тому, щоб не компрометувати своїх родин, Верлен з Рембо улітку 1872 р. подалися до Бельгії, а згодом Англії, де вони вели богемний спосіб життя. У липні 1873 р. в Брюсселі під час чергової сварки Верлен вистрелив у Рембо, поранив його і був засуджений брюссельським судом до дворічного ув'язнення. У в'язниці Верлен написав вірші найкращої своєї поетичної збірки «Романси без слів» (1874), яка складається із циклів «Забуті арієти» і «Бельгійські краєвиди».

• **Прослуховування аудіозапису романсів** у виконанні В. Агафонова «Дремлют плакучие ивы» та ін. (за вибором вчителя).

• **Бесіда.**

— Яке враження на вас справили романси ?

— Якими настроями наповнені ці твори?

— Як ви гадаєте, чому збірка Верлена має назву «Романси без слів» ?

Коментар учителя.

«Романси без слів» — вершина імпресіоністської лірики Верлена. Це серія замальовок, мотивів, фрагментів, пейзажів. Імпресіоністська суб-'ективація та дематеріалізація дійсності сягає найвищого ступеня. Вдосконалюється майстерність нюансування образу, зростають гнучкість і задушевність поетичної інтонації.

У найбільш імпресіоністській зі своїх збірок Верлен зробив рішучий крок у напрямку заміни змісту звучанням, до злиття поезії та музики і, врешті-решт, — до «безсловесності» поезії.

• **Словникова робота.**

Арієта — невелика арія, проста за викладом і пісенним характером мелодії.

• **Виразне читання вчителем поезій циклу «Забуті арієти».**

• **Самостійне ознайомлення учнів з поезіями.**

• **Аналіз віршів.**

— Чому цикл має назву «Забуті арієти» ?

— Які провідні мотиви і теми даних творів циклу?

— Яка із запропонованих вам поезій справила на вас найбільше враження ?

— Які символи використовує поет ?

— Визначте художні засоби, які Верлен використовує у поезіях.

— Як ви розумієте вираз «пейзаж душі»? Яким є «пей -заж душі» Верлена в даних поезіях?

Коментар учителя.

Лекція «Поетичне мистецтво» (написана у 1874, а видана у 1882р.), яка увійшла до збірки «Колишнє й недавнє», стала поетичним маніфестом імпресіоністської та символістської лірики. Назва збірки пов'язана з тим, що в ній поет об'єднав свої давнішні й щойно створені поезії.

• **Виразне читання учнем поезії «Поетичне мистецтво».**

• **Аналіз поезії «Поетичне мистецтво».**

• **Робота в групах.**

За 10 хвилин кожна група має виконати завдання та оголосити результати своєї роботи.

Учні самі швидко розподіляють ролі в групі для роботи:

Спікер (керівник групи): зачитує завдання групи; організує порядок їх виконання; пропонує учасникам групи висловитись по черзі; підбиває підсумки роботи; за згодою групи визначає доповідача.

Секретар: робить короткі і розбірливі записи результатів роботи своєї групи під час підбиття підсумків або допомагає доповідачеві.

Спостерігач: стежить за часом; заохочує групу до роботи.

Доповідач: чітко висловлює думку групи; доповідає про результати роботи групи.

Завдання групам.

Завдання групам.

1. Чому вірш "Поетичне мистецтво" сприймається як маніфест символізму?

2. Чим, за Верленом, слід керуватися поету у написанні віршів: логікою чи інтуїцією? Доведіть свою думку

3. Доведіть, що поетом керує імпресіоністичне зображення почуттів.

4. Складіть цитатний план вірша.

5. Який зміст вклав поет у тезу "найперше — музика у слові"?

6. Знайдіть асоціативні ланцюжки в поезії П.Верлена.

Звіти груп про роботу.

Верлен закликає до музичності як найважливішого принципу нової поезії. Причому музичність трактується широко, як подолання в поезії всього, що заважає розкутості ліричного самовираження:

законів логіки та здорового глузду, ustalених норм віршування, установки на віртуозність і змістовність, точність контуру. Поет — медіум, який чинить за інтуїцією, а не за логікою. Справжня поезія — відтворення невідтворюваного.

Вимоги автора надавати в поезії голос найтоншим, найне-виразнішим враженням та емоціям збіглися з пошуками молодих поетів, які, підхопивши вірш, перетворюють його на своєрідний маніфест імпресіоністів та символістів. "Геть логічну зарозумілість вірша, нехай живе загадковий зміст звуків", — проголосять символісти, йдучи за Верленом.

Саме у Верлена вчитимуться символісти музичності, яка була для нього природною.

Учитель.

Чимало вніс поет у поетичну техніку. Вигадливість у побудові строфи, незвичність у римуванні. Невимушеність, сміливість, алітерація, асонансні рими, внутрішні рими, анжамбеман (невідповідність синтаксичної паузи ритмічній), розрив синтаксичної одиниці — усе це надає вишуканості його віршам і створює величезні труднощі для перекладу.

До збірки «Мудрість» (1881р.) увійшли вірші, написані Верленом у в'язниці, де він повернувся до католицької віри, та одразу ж після звільнення. У «Мудрості» Верлен звертається до Бога. Почасти другий глибинний план образу-символу посідає не людська душа, а Бог, відбувається перехід поета від «гуманістичного» до «релігійного символізму». Збірка «Мудрість» засвідчила зрілість верленівського символізму. У ній остаточно перемагає тенденція до об'єктивізації суб'єктивного, між явищами встановлюються трансцендентальні відносини.

Після звільнення із в'язниці у січні 1875 р. Верлен викладає в Англії, а повернувшись на батьківщину, — в колежі Ретеля, організовує ферму. Та незабаром повертається до свого колишнього неупорядкованого способу життя. Цьому періоду творчості поета притаманна двоїстість. Він немовби розривається між містичною спрямованістю своїх католицьких прозрінь і чуттєвими бажаннями. Помітно посилюються декадентські тенденції у пізніх поетичних збірках Верлена: «Кохання» (1888), «Паралельно» (1889), «Щастя» (1891), «Піснідля неї» (1891), «Оди на її честь» (1893).

Після смерті матері у 1886 р. Верлен залишився практично без засобів до існування. Він жив у злиднях, часто хворів.

Верлен став досить відомим одразу ж після виходу у світ серії його літературних портретів під загальною назвою «Прокляті поети» (1884), в якій відкрив широкому загалу Теодора Корб'єра, Артюра Рембо, Стефана Малларме. У книжці був літературний портрет і самого Верлена під назвою «Бідний Ліліан» («Раюте Беііап» — анаграма імені Поля Верлена). Бродяга та скандаліст несподівано постав у свідомості читача метром символізму. Від нього чекали наставлянь, публічних лекцій, спогадів. Він відгукнувся на ці сподівання й опублікував прозові праці мемуарного та автобіографічного характеру: «Нотатки вдівця» (1886), «Мої лікарні» (1891), «Мої в'язниці» (1893), «П'ятнадцять днів у Голландії» (1893), «Сповідь» (1895). У 1894р., незабаром після смерті Шарля Леконтаде Ліля, Верлена проголосили «королем поетів».

Коли у січні 1896 р. поет помер у безпросвітніх злиднях, його труну супроводжував від церкви Сент-Етьєндю Мон на кладовище натовп літераторів і шанувальників його таланту.

Верлен посідає особливе місце у французькому символізмі. Визнаний метр цього напрямку, він усе ж не був його головою і теоретиком, як Малларме. Міцніше, ніж будь-хто із найзначніших символістів, Верлен пов'язаний з імпресіонізмом. Він намагався не стільки створювати символи, скільки передавати враження. Поетичний образ Верлена будується найчастіше із найбуденніших деталей, із фрагментів побаченого та сприйнятого. Образ-символ Верлена позбавлений бодлерівського «сатанізму» та драматизму, як, утім, і гротескної загостреності, асоціативності, реформованості образу в Рембо. Новаторство Верлена — у наданні поетичному слову небаченої раніше музичності та сугестивності, у збагаченні ритміки вірша. Верлен був одним із перших, хто звернувся до «вільного вірша».

Високо оцінив творчість Верлена Анатоль Франс: «Цього поета не можна сприймати як людину із здоровим глуздом... Ви стверджуєте, що він божевільний? Я теж думаю так. Він божевільний поза будь-яким сумнівом. Але обережніше, тому що цей божевільний створив нове мистецтво, і немає нічого неймовірного, якщо про нього колись заговорять, як говорять тепер про Франсуа Війона, на котрого він такий схожий. Це був найкращий поет свого часу». III. Підбиття підсумків уроку.

• Бліц -турнір (робота в групах).

— У чому новаторство П.Верлена як поета ?

— Що таке символізм ?

— Чим відрізняється символізм Бодлера і Верлена ?

- Що таке імпресіонізм ?
- Назвіть відомі вам збірки творів Верлена.
- Які головні мотиви його поезії?
- Розкрийте особливості верленівської поетики.
- Назвіть конкретні приклади використання символів у поезіях Верлена.

Спікер групи доповідає учителю, наскільки правильні та глибокі відповіді робили члени його групи, скільки проведено консультацій з питань, що викликали труднощі, робить висновок про засвоєння матеріалів уроку його малою групою.

• Робота в групах. Заповнення таблиці «Поетична творчість Верлена».

	<i>Напрямок в якому працює</i>	<i>Найвідоміші поетичні збірки</i>	<i>Головні мотиви творчості</i>	<i>Новації, запроваджені у структуру, побудову поезії</i>	<i>Найважливіші принципи, ознаки символістської поезії (за Верленом)</i>
Поль Верлен 1844 - 1896	Символізм	«Сатурнічні поезії», «Вишукані свята», «Романси без слів», «Мудрість», «Пісні для неї», «Епіграми »та ін.	Туга, сум, зневіра, «пейзажі душі».	Алітерація, асонансі рими, внутрішні рими, анжамбеман, розрив синтаксичної одиниці.	Сугестія, музичність, імпресіоністичність

Учитель.

Традиційним для поезії символістів XIX — початку XX ст. був мотив апокаліпсису. Криза буття знаходила відображення в поезії символістів, у якій переважають загальний сум, відчай, песимізм, відчуття кінця світу. Ліричний герой почуватися самотнім перед лицем Бога й космосу. Сумні пісні символістів стали вираженням духовної атмосфери епохи...

Сугестія — один із найважливіших принципів символістської поезії. Французькі символісти започаткували створення таких образів і символів, які навіювали певні настрої, асоціації та аналогії. Поети давали змогу читачам самим «домислити і завершити написане». Поезія лише навіювала певні думки, настрої! підказувала шляхи до світу вічних ідей. Символісту треба малювати не предмет, а ефект, який той створює, поету — оспівувати не об'єкт, а враження й почуття, що він викликає у митця. Символістсько-імпресіоністична поезія Верлена не дає відповідей на запитання. Головне для поезії — створити враження, настрої, викликати відповідні асоціації читачів, схвилювати їх мелодією.

Верлен — один із зачинателів символізму в європейській поезії, саме він збагатив світову лірику тонкою асоціативною музичністю, новими віршованими засобами. Поетичну майстерність Верлена високо цінували Леся Українка, Іван Франко, Василь Стефаник і Максим Рильський.

На сьогоднішньому уроці ми лише наблизилися до великої таємниці Всесвіту поетичної душі, яка завжди була загадкою для сучасників та нащадків, яка плакала і страждала, викликала сум і розпач — душі поета Поля Верлена.

Домашнє завдання.

Проаналізувати поезії П. Верлена. Визначити символічні образи його віршів. Дібрати репродукції картин, тексти поезій та творів, в яких наявний образ дощу.

ТЕМА: Асоціативний аналіз поезії П.Верлена «Так тихо серце плаче...».

МЕТА: показати своєрідність поезії Верлена, насиченість її символами; формувати навички асоціативного аналізу поетичних творів; сприяти вихованню інтересу до модерністської поезії, особистісного ставлення до поетичних творів цього напрямку.

ОБЛАДНАННЯ: асоціативна схема «Дощ», репродукції картин, тексти поезій та творів, в яких присутній образ доту.

*Легше душі боротися з важким стражданням,
ніж з тривалим сумом.*

Ж.-Ж. Руссо

ХІД УРОКУ

I. Підготовка до сприйняття — збудження учнівських асоціацій на явище, предмет, дію, які будуть відтворені у поезії.

• **Виразне читання вчителем поезій П. Верлена «Осіньна пісня»** на музичному тлі з презентацією репродукцій картин із зображенням осінніх пейзажів.

Слово вчителя.

Ці сумні осінні пейзажі майже завжди акомпанували почуттям, світобаченню і світосприйняттю унікального й неповторного французького поета Поля Верлена. Вважається, що він один з тих митців, котрі приходять у цей світ не частіше, ніж раз у сто років.

Є така поезія Верлена,

Де поет себе питає сам

У гіркому каятті: „Шалений!

Що зробив ти із своїм життям”.

Таким бачив поета один із кращих перекладачів його поезій українською мовою Максим Рильський. «У своїх віршах він умів наслідувати дзвони, відчував запахи флори своєї вітчизни, з успіхом передражнявав птахів і перебирав у своїй творчості всі переливи тиші, зовнішньої та внутрішньої, від зимової безмовності до літнього заціпеніння спекотного сонячного дня», — зауважив літературознавець І. Гарін.

Поету дана чутлива душа й відкрите серце, які приймають найменші порухи живої природи та людських почуттів.

• Бесіда.

— Як ви гадаєте, що відрізняє поета від звичайних людей?

— Які асоціації викликав у вас образ альбатроса з поезії Ш. Бодлера?

— Чому Гофман у казці "МалюкЦахес..." поділяє всіх людей на митців та філістерів?

— Кого в сучасному світі називають поетами?

— Як, на вашу думку, бути поетом легко?

Учитель.

Роберт Берне перед смертю на аналогічне запитання відповів кореспондентам так: "Чи знайдеться сумніша історія, ніж життя поета? Візьміть будь-кого з нас, наділіть його сильною уявою і ніжним світосприйняттям, вкладіть в нього непереборне устремління до вільної мрії, навіть примху як, наприклад, скласти із польових квітів вінок, віднайти місце, де ховається коник-стрибунець, стежачи за його співом, спостерігати за грою рибок у річці, залитій сонцем. Додайте справ, які постійно відволікають його від шляхів наживи, і водночас наділіть його прокляттям, спрагою і тими насолодами, що потребують грошей, доповніть міру його нещастя, переконавши у силі підвищеного почуття власної гідності, — і ви отримаєте істоту, майже так само нещасну, як поет!".

• Бесіда.

— У чому особливість поетичного світу Поля Верлена?

— Назвіть провідні мотиви його поезій.

Учитель.

Німецький поет Генріх Гейне, говорячи про поетів, стверджував: "Світ розколовся, і тріщина пройшла крізь серце поета". Бо поет — це людина, яка надзвичайно тонко і глибоко відчуває, людина, яка прагне до краси відносин. Ось чому будь-який відступ від цієї гармонії - зло, жорстокість, несправедливість, бездуховність, фальш — боляче вражають серця митців і народжують вірші, повні відчаю та туги».

- **Робота з епіграфом.**

II. Робота над темою уроку.

- **Аналіз асоціативних образів, картин, створених автором ліричного твору.**
- **Виразне читання вчителем поезії П. Верлена «Так тихо серце плаче...».**
- **Читання учнями поезії мовчки.**

Запитання та завдання до аналізу.

— *Визначте настрій цього вірша.*

— *Які образи передають біль поетової душі?*

— *Яке значення для розуміння поезії має епіграф?*

— *Які образи використовує поет для створення картини душевного болю?*

— *Які тропи використовує автор для змалювання картини «нестерпного суму»?*

— *Чому Верлен говорить про звуки дощу — плачу серця: «солодко шумить»?*

— *Поясніть значення останньої строфи вірша.*

— *Який сум поет вважає найтяжчим?*

— *Чи задумувались ви коли-небудь про власну шкалу «суму»? Який сум для вас є найтяжчим?*

Учитель.

Прослухана вами поезія — про сум, такий глибокий, що здається безпричинним і невідворотним. Поет порівнює його з осіннім дощем, що сіється над містом. У вірші — гранична простота образів і приглушена мелодика, монотонність якої посилюється досить рідкісною схемою римування *абаа*. Загальну тональність вірша вирізняє імпресіоністська приглушеність звуків і фарб. Слова втрачають свою семантичну і кольористичну функцію, розчиняючись у мелодії, що відтворює музику душі ліричного героя. Верлен широко використовує для надання музичності вірша повтори, створює систему алітерацій та асонансів.

Багаторазове повторення в одному рядкові довгого звука [з:], який не має аналогів в українській й мові, дає поетові можливість якнайкраще не лише на вербальному, а й на сугестивному рівнях передати, навіяти читачеві меланхолійний настрій ліричного героя, змушує весь вірш звучати як стогін ніжної та самотньої душі. Отже, Верлен зробив рішучий крок у напрямку заміни змісту звучанням, до злиття поезії та музики і врешті-решт — до «безсловесності» поезії.

- **Бесіда.**

— *Які символічні образи використовує поет?*

— *Поясніть значення символів: «серце», «місто», «дощ».*

— *Який символічний образ є центральним у поезії?*

- **Лексичний експеримент.**

Замініть в поезії образ «дощ» на синонімічно близький за змістом образ «сльози». Дослідіть, які зміни відбулися в розумінні поезії.

- Знаходження зв'язків між твором, який вивчається, та іншими творами мистецтва.

Учитель.

Миттєва імпресіоністська замальовка картини дощу перетворюється в опис душевного стану ліричного героя, для якого враження стає лише поштовхом для висловлення відтінків свого душевного стану.

- **Сугестивна пауза.**

Уявіть: за вікном велична музика дощу, що час від часу переривається громом і доповнюється спалахами блискавок. Обоюдно ці звуки! Найпрекрасніші звуки, створені природою. Нас не було, а дощі вже йшли. Нас не стане — а дощі будуть. Будуть завжди...

Запитання для роздумів:

— *Невже Верлен вивів правильну формулу суму (душі): сум = дощ?*

Учитель.

Ви самостійно вели пошук творів мистецтва, в яких наявний образ дощу, та з'ясовували символічне значення цього образу. Протягом уроку за повідомленнями однокласників створіть асоціативну картину «ДОЩ».

Робота зі статтею «Енциклопедії символів»

(Полная энциклопедия символов/сост. В.М. Рошаль.— М.: Изд-во Зксмо; СПб.: Сова, 2003.— ст. 114).

Дощ. Символізує божественне благословення, сходження небесного блаженства і очищення, родючість. Символізм дощу подібний до символізму сонячних променів тоді, коли він уособлює запліднення і духовне відкриття. Усі боги Неба запліднюють Землю дощем. Дощ, що падає з Неба, запліднює Землю, і вона народжує зерно для людини і звіра. (Есхіл).

• Презентація ілюстрацій «Енциклопедії символів», що тлумачать символ дощу.

Дощ, опади.

Трипільський

символ.

• Презентація учнівських досліджень символічності образу дощу.

Твори для дослідження:

у прозі: Василь Слупчук «Сліпий дощ», Людмила Тарнашинська «Парасолька на кожен день» та ін.

в поезії: Василь Голобородько «Дощ», Дмитро Павличко «Львівський дощ», Надія Степула «Сім дощів», Ліна Костенко «Дощ полив», «Послухаю цей дощ», Максим Рильський «Дощ» та ін.

у живопису: Костянтин Коровін «Париж після дощу», Дмитро Гунц «Дощ у Львові» та ін.

III. Підбиття підсумків уроку.

• Бесіда.

— Які асоціації виникають у вас, коли ви читаєте чи чуєте ім'я Поль Верлен?

— Які асоціації викликають у вас образи верленівської поезії?

— Чим відрізняються символічні значення образів верленівської поезії від поезії інших авторів?

— Чи змінилися ваші уявлення про образ дощу та сум в процесі підготовки до уроку?

• Презентація асоціативних картин «ДОЩ», створених учнями під час уроку.

Бог дощу. Іран.

Бог дощу Тлалок. Мексика.

Народні прикмети.

Якщо дощ іде з вітром, грозою, —до неприємностей. Образ «*слиний*» дощ — приємні переміни. Тихий і теплий літній дощ — символ добробуту. Сильно промокнути під дощем —до занепаду справ, хвороби; намочити голову— до палкої пристрасті, яка у вас скоро спалахне до когось.....

Домашнє завдання:

Підготувати розповідь про життя та творчість А. Рембо. Виконати одну (за вибором учня) творчу роботу: створити власний "пейзаж душі" у творчій манері П.Верлена або написати роздум на тему «Тактихо серце плаче».

ТЕМА: Художній світ поезії Артюра Рембо. Асоціативно-чуттєва картина Всесвіту у віршах «Відчуття» та «Голосівки»

МЕТА: ознайомити учнів з духовним світом французького символіста А. Рембо, визначити особливості поезій поета; з'ясувати специфіку символів у його творах; розвивати навички психологічного та художнього аналізу поетичних творів; виховувати в учнів почуття прекрасного.

ОБЛАДНАННЯ: портрети А. Рембо, репродукції картин Є. Вітте «Кораблі у вітряну погоду», А.Сило «Море, розбурхане вітрильниками», Рембрандта «Повернення блудного сина», текст драматичного етюду Ю.Липи «Корабель, що відпливає».

Я ніколи не був християнином; я зроду тих, які співають перед стратою; я не розумію законів; немає в мене моралі; я дикун...

А. Рембо

ХІД УРОКУ

I. Актуалізація опорних знань.

• **Презентація учнями творчих робіт:** власний "пейзаж душі" у творчій манері П.Верлена або роздум «Так тихо серце плаче».

II. Мотивація навчальної діяльності учнів.

Оголошення теми та мети уроку.

• **Презентація репродукції картини Рембрандта «Повернення блудного сина».**

Бесіда.

— Який біблійний сюжет демонструє дана репродукція?

— В чому суть історії про блудного сина?

Коментар учителя.

Історія про повернення Артюра Рембо до матері після «втеч» з дому тісно пов'язана з біблійним сюжетом.

Жан Нікола Артюр Рембо народився в "найдіотськішому з усіх провінційних міст", як він казав, — у Шарлевілі в Арденах. Чи знав він, що таке материнська любов? Принаймні багато дослідників його творчості вражають бунтарство поета витлумачують саме з конфлікту юнака з родиною, точніше, з матір'ю. Кажуть, це була непересічна особистість, яка утримувала сім'ю без чоловіка і навіть перебувала у своєрідній опозиції до мешканців Шарлевіля. Основним у житті цієї жінки були гроші: поетичними спробами сина вона зацікавилася лише тоді, коли дізналася, що вони можуть принести певні кошти; гнівалася на доньку, що та відмовилася від "вигідної партії", а згодом кинула . матір саму підчас косовиці й поїхала до брата, який помирав у Марселі. Однак жодного разу вона не вигнала сина, коли він, голодний і обідраний, повертався зі своїх мандрів, і навіть замовила йому найдорожчу похоронну месу.

III. Робота над темою уроку.

Слово вчителя.

Скільки молодих геніїв вирвала з літератури смерть! Лише по 37 років відвела доля таким неперевершеним майстрам літературного слова, як Джордж Байрон, Олександр Пушкін, Артюр Рембо. Та навіть порівняно з Байроном і Пушкіним можна говорити про творчий феномен, за влучним визначенням Верлена, цього «ангела і демона» одночасно, бо лише три роки свого життя (з 17 до 20 років) Рембо віддав мистецтву.

Він був надзвичайно обдарованим поетом, свавільним і агресивним, людиною здібною, але невірноваженою; все його життя — це шалена авантюра яку творчості, так і в особистому житті.

• **Робота з епіграфом.**

• **Презентація портретів Артюра Рембо.**

Учитель.

Рембо — це «брутальний випадок» в історії європейської поезії. З юнацьким максималізмом він

увірвався в літературу і став предтечею бунтівних авангардистів ХХ ст. Без творчого доробку Рембо не було б поетичної революції Гійома Аполлінера, французьких сюрреалістів.

Рембо був дитиною геніальною. За родинними переказами, він з'явився на світ із широко розплющеними очима, а коли його поклали на підлозі на подушку, щоб сповити, немовля поповзло, сміючись, до дверей. Його успіхи в школі вражали: він був першим учнем, отримав безліч нагород, які згодом продав в одній зі своїх мандрівок. У школі ним надзвичайно пишались. Вірш "Новорічні подарунки сиріт", який Рембо написав у п'ятнадцятирічному віці, відкриває практично всі його збірки. Директор коледжу (як виявилось — пророче) заявив: "Рано чи пізно цей хлопчик примусить про себе говорити, це буде або геній добра, або геній зла". Чотири рази Артюр утікав з дому, навіть добирався до Парижа... У сімнадцять років він знову з'явився в столиці на запрошення Верлена. Найвідоміші його вірші на той час уже були написані.

Це був дивний юнак, який не визнавав жодного авторитету, жодних правил і жодних обмежень. А юний геній, здавалося, не переймався долею своїх творів. З його дірявих кишень весь час випадали вірші, записані на якихось клаптиках паперу. Автографи своїх творів він залишав будь-де, будь-коли і будь-кому: ціла збірка віршів "Натхненне полювання" була покинута і безслідно зникла у квартирі Верлена. Пізніше Верлен, який доклав багато зусиль, аби надрукувати твори Рембо, з пам'яті відновлював вірші свого юного друга.

А самого Рембо хвилювали зовсім інші питання. Його в житті не влаштовувало геть усе: буржуазна мораль, політичний устрій, сучасна поезія. Буржуазну мораль він епатує ексцентричними скандалами, для переустрою світу складає власну конституцію, а для поезії намагається знайти універсальну мову.

Перебування у Парижі протягом 1871 — 1872 рр. було надзвичайно плідним для митця. У цей час він написав найкращі свої твори, зокрема "П'яний корабель", і виступив з новою теорією ролі поета в суспільстві. За Рембо, поет — ясновидець, який володіє таїною алхімії слова, викрадач вогню, що несе людству нову цивілізацію. Він намагався поєднати звук і колір, винайти нові ритми й нові образи. Він відкинув геть усі усталені норми віршування, пропонуючи свої власні:

"Я кажу, що треба стати ясновидцем, зробити себе ясновидцем. Поет робить себе ясновидцем тривалим, безмежним і обгрунтованим розладом усіх почуттів. Придатні будь-які форми любові, страждання, безуму. Він сам шукає, сам виснажує себе всілякими отрутами, аби мати лише квінтесенцію. Невимовна мука, коли йому потрібна вся віра, вся надлюдська сила, тоді він стає найхворішим, найзлочиннішим, найпроклятішим серед усіх і найученішим! Бо він досяг невідомого. Тому що він викохав більше, ніж будь-хто, свою душу, й так багату! Він досягає невідомого і, втрачаючи глузд, перестає розуміти свої видіння, — він їх побачив! І нехай він згорить під час свого злету від нечуваних і неказаних речей: прийдуть нові трудівники; вони почнуть від тих горизонтів, де знесилено впав попередник!"

Цю метафору поетичного мистецтва багато хто з послідовників Рембо сприймав надто буквально. Але в цій формулі відсутнє головне — наявність не просто таланту, а геніальності, яка в Рембо, безперечно, була. То чи варто дивуватися, що у більшості з послідовників нічого не вийшло? Подорож із Верленом Бельгією та Англією для Рембо стала фатальною. Вже написані всі вірші, "Осяяння", "Сезон у пеклі" (тираж цієї чи не єдиної надрукованої збірки, яку бачив Рембо, поет майже повністю спалив). Верлен, який на той час уже вийшов із в'язниці, намагався зібрати вірші свого друга і надрукувати їх. А той зовсім полишив поезію і після 1873 р. не написав жодного віршованого рядка. Поет зник. Пізніше Альбер Камю назвав те, що сталося з Рембо, духовною смертю. Важко було пов'язати геніальні вірші геніального бунтаря з людиною, яка блукала світами у пошуках заробітку. Але й у цих блуканнях Рембо був непересічним.

У кав'ярнях Монмартру молоді поети творили нову, модернову поезію і марили віршами свого "вчителя й бога", який так, несподівано зник. А в цей час їхній учитель марив мільйоном і заробляв його в африканських авантюрах, щоб потім повернутися до Франції, одружитися, бажано на мільйонерці, і, можливо, навіть видавати журнал...

Африка, де Рембо вирішив стати мільйонером, для європейця на той час була небезпечною країною. Кілька разів він заробляв чималі гроші і кілька разів їх втрачав. Він опинився в містечку Харарі, де до н'єрго побували тільки два французи. Ризик і смертельна небезпека — його постійні супутники на Чорному континенті. У Парижі дедалі частіше й частіше друкували вірші Рембо, а той, здавалося, більше переймався тим, чи не обдурив його при черговій оборудці якийсь місцевий вождь. Здавалося, життя почало потроху налаштовуватися: більш-менш значні кошти відправлялися матері (вона на них, усупереч його волі, прикупувала землю), можна було повернутися до Франції та

одружитися... Проте хвороба сплутала всі карти. Гострий біль у коліні виявився саркомою. У марсельському госпіталі йому ампутували ногу, але було вже пізно... У шпитальній книзі по-діловому сухо записано, що о 10 годині 10 листопада 1891 р. у віці 37 років помер неоголошений Рембо. В останню путь тіло поета проводжали матір і сестра.

А молоді монмартрські поети в цей час захоплювалися "Толосівками" і намагалися творити нову поезію...

Уся творчість Рембо була безперервним експериментом, який, однак, відбувався в загальному потоці шукань французького символізму. До того ж здійснювався цей експеримент з незвичайною стрімкістю і інтенсивністю, етапи творчої еволюції поета вимірюються не десятиліттями, не роками, а місяцями. Чилійський поет Пабло Неруда писав: "Рембо, перебудувавши всю поезику, зумів знайти шлях до найшаленішої краси".

• Робота з підручником.

— За статтею підручника складіть конспект «Етапи творчості А. Рембо», розкрийте еволюцію поезії поета.

• Робота в зошитах.

Опорний конспект «Етапи творчості А. Рембо».

I період (до 1871 р.) — вплив авторитетів, захоплення ідеями Комуни. Поезія, на думку поета, має стати пророчицею і ясновидицею, а поет — Прометеем.

II період (початок 1871 — початок 1872р.)-поезія набуває трагічного звучання. У цей період з'являється вірш "П'яний корабель" та сонет "Голосівки",

III період (1872— 1873) народження незвичайної форми віршів. Розрив з П.Верленом, самотність.

Слово вчителя.

Артур Рембо за своє коротке життя здійснив революцію в поезії. Бунтівник за натурою, він рішуче відмовляється від усіх форм цивілізації — релігії, моралі, держави, оголосивши їх утіленням буржуазності. Він прагне радикального оновлення не тільки поетичної, а й звичайної людської свідомості. Як і Верлен, Рембо намагається створити принципово нову універсальну мову, за допомогою якої сподівається вивільнити людський дух. Однак наріжним каменем цього світовідчуття є "яснобачення" - рішуча і послідовна перебудова свідомості, звільнення її від традиційної логіки, від тягара повсякденності. **Рембо приніс у поезію нову, несподівану образність, надзвичайно сміливі метафори і словосполучення, одним із перших у сучасній французькій поезії почав писати верлібром.**

• Бесіда.

— Загадайте, що таке верлібр.

(Це система віршованих рядків, ритмічна єдність яких ґрунтується лише на інтонаційній подібності).

— Хто з поетів надавав великого значення верлібру?

(В. Вітмен).

• Робота в малих групах.

Завдання для першої групи.

1. Прочитайте вірш "Відчуття".
2. Чому поезія має таку назву?
3. На які особливості краєвиду звертає увагу ліричний герой? Який настрій вони створюють?
4. З ким ліричний герой порівнює Природу? Яку роль вона відіграє у духовних пошуках?
5. Які асоціації виникли у вас під час аналізу цього твору?

Завдання для другої групи.

1. Прочитайте сонет "Голосівки".
2. Чому, на вашу думку, саме з кольорами асоціюються у поета голосні звуки?
3. Які асоціації навели б ви?
4. Чому "Голосівки" називають панорамою Всесвіту?

5. Створіть каталог літер, які є символічними для класу, особисто для кожного учня

Учитель.

У "Голосівках" виявляється тенденція до взаємопроникнення різних мистецтв, характерна для періоду реформування поетичної мови. Тому для глибшого осягнення закономірностей побудови художнього світу вірша важливий екскурс у світ мистецьких і наукових ідей, які стосуються зв'язку кольору і звуку.

У музиці кольоровий слух називають *синопсією* ("визначення зорово-слухових, переважно позапредметних, синестезій"). Поняття синестезії лежить на межі кількох видів мистецтва, і щонайперше — музики, живопису і письменства. Синестезія має й суто фізичне пояснення: "Фізична шкала кольорів принципово не відрізняється від шкали звуків. Висота тону і кольори можуть бути одно-значно пов'язані з лінійною шкалою частот. Гучність і яскравість можна представити через шкалу потоку потужності". Отже, свідомість людини може взаємоперекодувати шкали кольору і звуку. Одним із перших, хто заговорив про колір музики і про звучання кольору, був французький символіст Шарль Бодлер.

Сонет "Голосівки" Артюра Рембо після першої публікації 1883 року одразу привернув до себе увагу літературознавців і дослідників кольорового слуху. Сьогодні існує ціла бібліотека праць, присвячених імовірним впливам і запозиченням, тлумаченням і інтерпретаціям цього сонета. "Я винайшов колір голосних!" — підсумовуючи свій творчий шлях, скаже Артюр Рембо. Вже розчарований у поезії, він зізнається, що "тішив себе надією за допомогою інстинктивних ритмів винайти таке поетичне слово, яке рано чи пізно буде доступне всім почуттям".

В оригіналі поезії протиставлення груп образів за шкалами кольору і руху супроводжується протиставленням голосних за деякими характеристиками (висота тону, огубленість/неогубленість). Це не звичайна випадковість, бо зміст гармонійно узгоджується зі звучанням, і, попри спонтанність побудови асоціативних рядів образів, простежується струнка *підсвідома організована система узгоджених протиставлень*. Наукове підтвердження того, що протиставлення антитетичних фонем супроводжується протиставленням саме тих кольорів, які бачимо в сонеті, було зроблено лише в ХХ столітті (у праці Р Якобсона, Р Г. Фанта і М. Халле).

Українське відтворення "ГОЛОСІВКИ"	Французький голосний із транскрипцією	Колір голосного, наданий йому Рембо	Деякі диференційні ознаки фонем	Найяскравіше виражені символічні значення кольорів
А	A[a]	чорний	неогубленість	бруд, розклад, тлін, низинні основи буття
Е	E[ɛ]	білий	огубленість	чистота, висота
І	II[i]	червоний	неогубленість	агресія, сила, крайній ступінь вираження емоцій
У	U[u]	зелений	огубленість	спокій, розважність, мудрість
О	O[o]	синій	огубленість	Бог, абсолют, небо, космос

І незважаючи на те що, інтуїтивно відкрита Рембо істина на багато років випередила наукові відкриття у цій галузі, його система є надзвичайно суб'єктивною.

"Голосівки" можна назвати химерним синтезом дитячої гри, інтуїтивної прозорливості і поетичного хисту, зухвалою спробою пройти рівнями світобудови, яку трьох кан-тиках Дайте, через п'ять голосних звуків і кольорів. Недарма на одній сучасній Рембо карикатурі його було зображено хлопчачком, який пензлем розмальовує літери.

- Презентація репродукцій картин Є. Вігте «Кораблі у вітряну погоду», А.Сило «Море, розбурхане вітрильниками».

• Аналіз вірша "П'яний корабель".

1. Читаємо.

2. Сприймаємо:

а) Як вам здається, що спонукало поета на створення цього твору?

б) Що переживали ви під час читання вірша?

3. Аналізуємо:

а) Які риси символізму втілилися у вірші?

б) Як можна сприймати образ "П'яного корабля" у вірші?

в) Які відомі образи використовує поет, якого нового звучання вони набувають?

г) Визначте емоційне підґрунтя поезії "П'яний корабель".

д) Як ви розумієте останні рядки твору?

е) Які асоціації виникають у вас під час читання вірша?

4. Узагальнюємо:

Вірш "П'яний корабель" (1869— 1871) написаний поетом у 15-річному віці. Через два роки А. Рембо виправив деякі рядки й відправив Верленові до Парижа. Це був перший твір, створений відповідно до принципів "об'єктивної поезії", в якій, за словами А. Рембо, "не поет думає, а його думають". "П'яний корабель" — надзвичайний і багатозначний вірш, який кожне покоління прочитає по-своєму. Символісти порушували межу між об'єктивним і суб'єктивним, але у цьому творі відбувається повне й органічне злиття цих двох сфер.

Основна тема вірша — мандри душі у світі своєї уяви та в житті.

Утворі неодноразово звучить мотив сп'яніння. З одного боку, це забуття нудної буденності, сірого, нецікавого життя, а з іншого — відчуття припливу нестримної фантазії та енергії. "П'яний корабель" сприймається як гімн творчій уяві, що відкриває небачені глибини людського духу.

— *Наведіть приклади відомих вам творів всесвітньої літератури (мистецтва), де наявний образ-символу корабля.*

• Робота з текстом драматичного етюдю Ю.Липи «Корабель, що відпливає», визначення спільних мотивів з поезією А. Рембо.

IV. Підбиття підсумків уроку.

• Бесіда.

— *Які особливості ранніх поезій Рембо?*

— *Якими є основні мотиви зрілих поезій Рембо?*

— *Схарактеризуйте ліричного героя цих поезій.*

— *Що означає мотив сп'яніння в поезіях символістів?*

— *У чому новаторство Рембо-символіста?*

Учитель.

В останніх творах поета відчувається біль і розпач самотньої душі, приреченої на марне благаання:

"Я — це хтось інший! Якщо мідь одного разу прикидається трубою, не вона винна в цьому. Приходьте всі, навіть маленькі діти, щоб я зміг втішити вас, роздати вам своє серце, прекрасне серце! Прийдіть, бідняки, робітники! Я не хочу молитов, вистачить мені вашої довіри, вона дасть мені щастя". Загадка поезії Рембо й досі не розгадана. Таємничим є не тільки його відхід від мистецтва, а й те, що за короткий період творчості він став цілою епохою в літературі.

Деякі сучасні дослідники вважають, що поет підійшов у своїх експериментах зі словом до крайньої межі, зазирнувши за яку, побачив лиш порожнечу. Він намагався писати, але вже не міг віднайти сенс поетичної творчості. Можливо, саме вив майбутньому і розгадаєте загадку творчості, життя Артюра Рембо.

Домашнє завдання.

Підготувати розповідь про творчі шукання А. Рембо. Проаналізувати один з віршів А. Рембо. Додатково. Створити асоціативний ланцюжок "Я", використовуючи букви. Намалювати вірш А. Рембо «Голосівки».

ТЕМА: Діалог поетів (П.Верлена, А.Рембо) про сутність символізму як літературного напрямку.

МЕТА: поглибити знання учнів про символізм; на основі текстів поезій визначити особливості прояву символістських позицій в поезіях П. Верлена та А. Рембо; розвивати аналітичні та пізнавально-творчі здібності учнів; вміння виразно читати та аналізувати поетичні твори; формувати в учнів мотиви звернення до поетичного слова; розвивати усне зв'язне мовлення; виховувати справжніх поціновувачів мистецтва, розуміння неповторності поетичного твору.

ОБЛАДНАННЯ: портрети П.Верлена, А.Рембо та тексти їхніх поезій.

ТИП УРОКУ: урок розвитку мовлення.

Кожне мистецтво по суті символічне.
 Андрій Бєлий

ХІД УРОКУ

I. Актуалізація опорних знань.

• Бєсїда.

- Яке враження на вас справила поезія А. Рембо ?
- Які образи в поезіях Рембо для вас залишилися незрозумілими ?
- Які образи викликають у вас подив ?

• "Обери позицію".

Кожна група отримує вислів письменника, літературознавця про творчість А. Рембо й визначає позицію щодо заявленої думки.

"Геній Рембо, стрімкий та суперечливий, як комета, промайнув на обрії символізму, залишивши за собою зоряний слід, напрямком якого до кінця ще не розгаданий. Але йти по зорях за Рембо — нелегке завдання для душі, яка шукає незнаного і не відає, де воно. Втім, інтуїція і поетичний дороговказ, на думку письменника, допоможуть людині не заблукати в нетрях свого духу і знайти шлях до себе".

Й. Мандельштам

"Я винайшов колір голосних!... Я погодив форму і плин кожної приголосної і тішив себе надією за допомогою інстинктивних ритмів винайти таке поетичне слово, яке рано чи пізно буде доступне всім почуттям. Я зберігав тлумачення. Спочатку це було навчання. Я записував безгоміння ночі. Я занотував невимовне. Я фіксував запаморочення".

А. Рембо

"Рембо — дитя Шекспіра".

В. Ного

"Творчість Рембо — це зневаження мистецтва, нехтування ним".

С. Цвейг

- Представлення учнями малюнків поезії А. Рембо «Голосівки».
- Презентація та захист учнями створених асоціативних ланцюжків "Я", використовуючи букви.

II. Мотивація навчальної діяльності учнів.

Оголошення теми та мети уроку.

Учитель.

Імена двох французьких поетів Поля Верлена і Артюра Рембо пов'язані не тільки творчістю, а й особистими стосунками. Біографія одного не мислиться без докладної розповіді про іншого. Але поетичний світ кожного з них особливий, відрізняється характерним для кожного з них розумінням символу і світосприйняття. Пропоную на основі аналізу поезій Верлена і Рембо провести «діалог» двох поетів про принципи символізму та їх виявлення в поетичному слові.

- Робота з епіграфом.

III. Робота над темою уроку.

- Робота в групах.

Ігру на на основі аналізу поезій П.Верлена визначає основні принципи символізму, розроблені поетом. (Зневажливе ставлення до штучності літератури проявилось в поетичній декларації Верлена — вірші «Поетичне мистецтво». Він створений разом із збіркою «Романси без слів», але був надрукований лише у 1882 році й одразу став естетичним маніфестом символістів. «Поетичне мистецтво» — вірш іронічний, пародія на «Поетичне мистецтво» Н.Буало, теоретика класицизму XVII ст. З одного боку, Верлен полемізує з унормованістю класицизму (вимога ясності, точності в поезії), естетичними принципами парнасців (об'єктивізм, раціоналізм, риторичність). З другого боку, він проголошує власні естетичні принципи мистецтва. «Найперше — музика у слові», поезія має бути «легкою» і плинути, як пісня, а не навантажувати читача «добором слів». Проголошується творча свобода митця, що підкреслюється станом сп'яніння, творчого натхнення, коли митець інтуїтивно сплітає «невизначне й точне» в межах одного твору. Згадує Верлен і про осінь, бо саме ця пора року відповідала «мінорному ладу» поета.

Верлен-імпресіоніст приділяє увагу не інформаційності своїх творів, а передачі вражень, тому значення надає напівтонам і відтінкам. Бо лише так обережно можна поєднати «сурму і флейту» (протилежні речі в житті), «мрію й сон» (до речі, це можуть бути як контрастні явища, так і тотожні — мрія може бути сном, і навпаки). Можливо, Верлен навмисно завершує строфу об'єднанням — звичайно, неоднозначним і сугестивним — протилежних речей у світі. «Ум жорстокий, нищий сміх», про які згадує поет, не є ознакою його творчості, тому Верлен використовує розмовні інтонації, побутові деталі («часник»), щоб віддалити знижені речі від «очей блакиті» в поезіях.

Поет вказує, що рима може бути зрадливою, якщо сліпо слідувати її розвиткові, відчувати тільки фальшивий «брязкіт», а не мелодію в слові. Вірш, за Верленом, має надихати на пошуки нової блакиті, нової любові (цей настрій, ці пошуки мають бути природними, як вітерець, як запах м'яги і чебрець). «А решта все — література» з її умовністю та нормативністю. Отже, Верлен визначає власні мистецькі принципи: музичність, імпресіоністичну манеру зображення, створення «пейзажів душі».

Поезія Верлена — сугестивна лірика, яка зображає духовну сферу людини, передає емоції та відтінки почуттів. Саме це і зближує творчість Верлена із символістами. В поезіях вже відзначаються несподівані утворення на рівні тропів, з'являється контрастність ситуацій, образів, якостей («в шаленості тверезий»), «...Резеда пахтить так солодко, аж їдко» та ін.), які у Рембо досягатимуть якісно нового рівня — створення «шокових стикувань».

Використовуючи набутки своїх попередників, Верлен визначає власні мистецькі принципи:

- розширення сугестивного значення слова;
- використання принципу синестезії;
- об'єднання в межах тексту всіх стихій, що в них проявляє себе світ;
- формування нової, універсальної поетичної мови, складовою якої є музичність (використання асонансів та алітерацій, звучання поезії як музичного твору);
- створення «пейзажів душі»;
- імпресіоністична манера зображення.

Ігру на на основі аналізу поезій А. Рембо визначає основні принципи символізму, розроблені поетом. (Рембо не даремно отримав славу «скандального поета». Читачів шокувала експресивність висловлювань, думок, парадоксальність створених ситуацій. Поет ніби навмисно ламає логічний плин думки і робить можливими будь-які перетворення; все в світі: простір, час, стихії — може мінятися місцями.

Рембо не давав себе «приручити» нікому і нічому: ні Франції, ні Європі («Найкраще — залишити цей материк, де бродить безум...»), ні умовностям життя, ні поетичним традиціям, називаючи відповідність усталеним нормам наявністю «певної руки». «У мене ніколи не буде певної руки. А потім прирученість заводить надто далеко» («Погана кров»).

Навіть своє примирення з Богом у збірці «Сезону пеклі» поет оточує такими контрастними ситуаціями, що слова про Бога звучать як знущання над святинами. «Я порозумнішав. Світ добрий. Я благословлю життя. Любитиму своїх братів... Бог — моя сила, і я славлю Бога». Насправді Рембо в усьому славив себе як митця, як ясновидця, як Бога. І сам зізнавався, що це надзвичайна ступінь людської гордині. І якщо він визнає існування величезної кількості світів, то «пекла» в його світовій системі також багато.

Останньому, найскладнішому періоду творчості Рембо, що є кульмінаційним етапом розвитку французького символізму, притаманні такі основні риси:

- створення «шокових стикувань» на рівні словосполучення, речення, ситуації;
- використання ефекту «затемнення тексту»;
- поєднання у суб'єктивному просторі минулого, сучасного і майбутнього;
- використання принципу синестезії;
- заострення контрастів при використанні сугестивного значення слова.

• **Рольова гра «Діалог поетів про принципи символістської поезії».**

Учні виконують ролі поетів та доводять одне одному істинність власного «символістського поетичного світу».

IV. Підбиття підсумків уроку.

• **Створення опорних конспектів.**

Принципи символізму, розроблені П.Верленом:

<u>МУЗИЧНІСТЬ</u>	<u>Імпресіоністичність</u>
— милозвучність вірша (алітерації, асонанси, звукопис); — новий тип поетичного мислення, новий тип поезики.	— штрихи; — мазки.
<u>Настрої</u> (сугестія - навіювання).	

Принципи символістської поезії в творчості А. Рембо:

- творчість — це поетичні осяяння;
- заглиблення у внутрішній світ, у «Я» ліричного героя;
- містичне споглядання, сентенція містичного і чуттєвого;
- сугестія образів (читач не тільки «бачить» образи, а й «відчуває» їхні форми, «чує» звуки);
- синестезія.

• **Асоціативний ланцюжок.**

Світ Рембо — ...

Світ Верлена — ...

Учитель

Уявний діалог Поля Верлена та Артюра Рембо — це крок до розуміння суті поетичного світу кожного з цих поетів. Французькі символісти зробили вагомий внесок до теоретичного та практичного розвитку символізму як напряму, адже саме вони проголосили існування кількох світів: реального (об'єктивного), духовного (суб'єктивного) та ідеального (світу вічних ідей). На їхню думку, матеріальна природа — лише оболонка для духовної субстанції, яку має звільнити поет, щоб спрямувати її на пошук вічної Ідеї, Краси та Гармонії.

Одним з найважливіших принципів символістської поезії є сугестія. Французькі символісти започаткували створення таких образів і символів, які навіювали певні настрої, асоціації та аналогії читачам. Поети не виказували своєї думки безпосередньо, нічого не з'ясували до кінця, не робили висновків і тим більше не повчали. Вони давали змогу читачам самим "домислити і завершити написане".

Домінуючою ознакою символізму Ж.Мореас вважав вияв "прихованої близькості первісним ідеям". Однак водночас підкреслював, що мистецтво прагне перетворити первинні емоції на лінії, кольорові плями, звуки, яким надається символічного значення. На думку Ж-Мореаса, художник-символіст має малювати не предмет, а ефект, який той створює, а поет — описувати не об'єкт, а свої враження й почуття від нього. Розвитку символізму як напряму великою мірою сприяла творчість Поля Верлена і Артюра Рембо.

Домашнє завдання

Підготуватися до написання контрольної роботи за темою «Традиції і новаторські зрушення в поезії середини — другої половини XIX ст.».

ТЕМА: Контрольна робота за темою «Традиції і новаторські зрушення в поезії середини — другої половини XIX ст.».

МЕТА: перевірити рівень засвоєння матеріалу за темою «Традиції і новаторські зрушення в поезії середини — другої половини XIX ст.»; виявити, які складові навчального матеріалу учні засвоїли найбільш вдало, а які викликали у них труднощі й потребують коригування; розвивати логічне мислення, вміння встановлювати відповідність між різними літературними явищами, навички зв'язного мовлення учнів; виховувати у десятикласників вимогливість до рівня власних знань.

ОБЛАДНАННЯ: зошити для контрольних робіт, матеріали для проведення контрольної роботи.

ТИП УРОКУ: урок контролю знань.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент.

- Презентація теми і мети уроку.

II. Робота над темою уроку.

- Ознайомлення учнів зі змістом тематичної контрольної роботи.
- Повідомлення критеріїв оцінювання робіт.
Правильна відповідь на I запитання — 3 бали.
Максимальна кількість балів за всі завдання — 12.
- Виконання учнями завдань.

I в а р і а н т.

1. Розкрийте значення поняття «сугестія».
2. Поясніть суть філософії трансценденталізму.
3. Визначте основні теми та ідеї лірики М. Некрасова.
4. Проаналізуйте одну з поезій Ш. Бодлера.

II в а р і а н т.

1. Розкрийте значення поняття «символізм».
2. Розкрийте особливості поезії школи «чистого мистецтва».
3. Які філософські проблеми порушив В.Вітмен у віршах збірки «Листя трави»?
4. Проаналізуйте одну з поезій П. Верлена.

III в а р і а н т.

1. Розкрийте значення поняття «декаданс».
2. З яких художнім напрямком генетичне споріднений символізм?
3. Високо оцінюючи спадщину А. Фета, Л. Толстой відзначав «ліричну зухвалість» поета. У чому полягає така «лірична зухвалість»? У чому поетичне новаторство А. Фета?
4. Розкрийте зміст назви вірша В. Вітмена «Пісня про себе».

IV в а р і а н т.

1. Розкрийте значення поняття «верлібр».
2. Визначте хронологічні рамки символізму.
3. Поясніть, чому Бодлер був водночас і пізнім романтиком, і одним із основоположників символізму?
4. Проаналізуйте одну з поезій А. Рембо.

ТЕМА: Життєвий і творчий шлях письменника. Е.Золя - французький письменник, теоретик натуралізму. Цикл романів «Ругон - Маккари» - «природнича і соціальна історія однієї родини в добу Другої імперії»

МЕТА: ознайомити учнів з життєвим та творчим шляхом Еміля Золя; визначити теоретичні основи натуралізму, що знайшли відображення в творчості письменника; показати вплив його творчості на розвиток світової літератури; розвивати навички робити висновки, складати конспекти; сприяти формуванню активної життєвої позиції.

ОБЛАДНАННЯ: портрет Е.Золя, виставка різних видань творів письменника, опорний конспект «Натуралізм».

За романами Золя можна вивчати цілу епоху.
Максим Горький

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності учнів.

Оголошення теми та мети уроку.

Учитель.

Характеризуючи європейську прозу другої половини XIX століття, необхідно виділити такі напрямки як натуралізм, імпресіонізм, модернізм.

Словникова робота.

Натуралізм (від лат. *natura* — природа) — літературний напрям, що утверджується у французькій літературі в останню третину XIX ст. та характеризується прагненням до фотографічного й безпристрасного відтворення дійсності і фатальною біологічною і соціальною зумовленістю людської долі й поведінки. Термін «натуралізм» належить Е. Золя, який є також основним теоретиком напрямку.

• Презентація портрета Е.Золя.

Учитель.

Пояснюючи вибір терміна «натуралізм» для визначення нового літературного стилю, Золя починає з відмежування натуралізму від реалізму: «Мене запитують, чому я не задовольняюся словом „реалізм“, що побутувало 30 років тому? Я чиню так тому, що тодішній реалізм звужував художньо-літературний кругозір; мені здається, що слово „натуралізм“ розширює сферу спостереження». На момент зародження натуралізму людинознавчі науки, зокрема психологія, перебували в зародковому стані. Натомість стрімко розвивались науки суспільствознавчі і фізіологія. Звідси й характерне для натуралістів твердження, що література має стояти на рівні сучасної науки, має бути перейнята науковістю. Основою своєї теорії натуралісти роблять природничо-науковий матеріалізм Геккеля, Спенсера і Ломброзо, вчення про спадковість, філософію позитивізму Огюста Конта й пізніх утопістів (Сен-Сімон). Огюст Конт слідом за утопістами ототожнює соціологію й фізіологію.

«Я не хочу, як Бальзак, — пише Золя, — вирішувати, яким слід бути ладу людського життя, бути політиком, філософом, моралістом. Я вдовольняюсь роллю вченого, зображатиму дійсність, шукаючи при цьому її внутрішні сховані основи».

• Робота з опорним конспектом «Натуралізм».

Натуралізм(*v/p*, лат. *natura* — природа) — літературний напрям.

Утверджується у французькій літературі в останню третину XIX століття.

Основоположник — **Еміль Золя**.

Наукове та філософське підґрунтя натуралізму

Дарвінізм Соціал-дарвінізм Позитивізм

Риси натуралізму:

- Орієнтація художнього мислення на науку.
- Ствердження, що закономірності розвитку природи й тваринного світу можуть бути перенесені на людське суспільство.
- Принцип життєподібності.

- Об'єктивність зображення.
- Формальна непричетність, байдужість автора до зображуваної дійсності.
- Теорія середовища: широке зображення панорами суспільного життя у всіх його аспектах.
- Підкреслення повної залежності характеру, вчинків героя від генетичних коренів та фізіологічних особливостей.
- Створення образів-типів, де головними є темперамент, пристрасть, природні чинники.

II. Робота над темою уроку.

- **Робота з епіграфом.**
- **Презентація різних видань творів Е. Золя.**
- **Робота з підручником.**

Ознайомлення з біографією Е.Золя, складання хронологічної таблиці життя та творчості письменника. III. Підбиття підсумків уроку.

- **Бесіда.**

- *Яке враження справило на вас ознайомлення з біографічними відомостями Е. Золя ?*
- *Які риси характеру письменника заслуговують, на повагу?*
- *Чому про Золя говорять як про людину, яка є прикладом громадянської мужності ?*
- *Коли виник натуралізм?*
- *Схарактеризуйте основні теоретичні позиції натуралізму як напрямку в мистецтві.*

- **Асоціативне малювання.**

Еміль Золя —

Домашнє завдання.

Знати визначення поняття «натуралізм». Записати хронологічну таблицю життя і творчості письменника (за статтею підручника).

ТЕМА: Цикл романів Золя "Ругон-Маккари" — "природнича й соціальна історія однієї родини в добу Другої імперії".

МЕТА: ознайомити учнів з історичною основою створення романів «Ругон-Маккари»; поглибити знання учнів про епопею, натуралізм; розвивати навички самостійної роботи з історичними та літературними джерелами; розвивати вміння робити висновки на основі аргументації; зацікавити учнів творчістю Е. Золя.

ОБЛАДНАННЯ: підручники із всесвітньої історії для 9 класу.

ХІД УРОКУ

I. Актуалізація опорних знань.

• Бесіда.

- Про який літературний напрям йшлося на попередньому уроці ?
- Визначте хронологічні межі натуралізму.
- Які наукові та філософські теорії стали основою цього напрямку?

• Усна зв'язна розповідь учнів про життя і творчість Е. Золя.

II. Мотивація навчальної діяльності учнів.

Оголошення теми та мети уроку.

Учитель.

Особливо захоплювався Золя теорією спадковості, якій надавав перебільшено великого значення, часто приписуючи їй вирішальний вплив на долю людини і применшуючи вплив соціальних законів, соціального середовища. У його ранніх натуралістичних романах це опускання людини до рівня тварини відчувається особливо сильно.

Золя відводив велику роль опису середовища, обстановки, професійної праці, речей, які оточують людину. З майже науковою, професійною достовірністю відтворює він у своїх романах і шахту ("Жерміналь"), і залізницю ("Людина-тварина"), і універсальний магазин ("Дамське щастя"), і паризький ринок ("Черевко Парижа"). Це захоплення фактами, документами, речами нерідко витісняє або затуляє людину, підкоряючи її фатальній владі середовища.

Прагнення до натуралістичного аналізу деталей побуту, інтерес до фізіології поєднувалися у Золя з тенденцією до створення циклів романів, що охоплюють великі групи людей різних класів, пов'язаних між собою спорідненими стосунками і соціальними долями. Основний цикл Золя "Ругон-Маккари".

III. Робота над темою уроку.

Учитель

Золя назвав 20-томну серію романів, які виходили з 1871 до 1893 року, "природною і соціальною історією однієї сім'ї в епоху Другої імперії", тобто в період панування Наполеона, яка тривала з 1851 до 1871 рр. Так намітились два завдання: по-перше, відобразити історію різних представників сімей Ругон-Маккарів у кількох поколіннях на основі теорії спадковості; по-друге, показати соціальну обстановку, в якій живуть і діють Ругон-Маккари.

Перше завдання, яке є відображенням натуралістичної теорії Золя, визначило композиційну будову серії: в усіх 20-ти томах домінують представники сім'ї Ругон-Маккарів, родом з міста Плассана, які стоять на різних щаблях суспільства, люди різних професій. Золя простежує долю дітей і внуків Ругон-Маккарів. Ругони виявляються при-стосованішими в житті, наслідувавши енергію і ошадливість свого предка-селянина Ругона.

Однак "Ругон-Маккари" - це передусім художнє відображення життя Франції в період Другої імперії. Золя показує становище різних класів і соціальних груп, причому життя народних мас він змалював з більшою широтою, ніж його попередники. Долі і характери героїв пояснюються не біологічними, а соціальними факторами.

Ретельно вивчивши життя сучасності, Золя з об'єктивністю вченого показав "хазяїв" Франції — наполеонівську аристократію і фінансову буржуазію. Безумна розкіш, розпуста, загальна продажність

— така мораль верхівки Другої імперії. Не менш страшна картина середньої буржуазії, що підтримує наполеонівський режим.

Опорою режиму є і реакційне духовенство, яке ненавидить волю і республіку. Користуючись своїм впливом на віруючих, представники духовенства допомагають у боротьбі з опозицією наполеонівському режиму.

Безпомічному і розгубленому урядові Золя протиставить патріотизм народу, мужність солдат і офіцерів. Роман закінчується словами віри в народ і майбутнє.

• **Робота з підручниками із всесвітньої історії (9 клас).**

Розповідь про основні події історії Франції доби Другої імперії.

Учитель.

У 1851 р. у Франції відбувся черговий державний переворот, внаслідок якого постала Друга імперія. Ці події — виступ селян і ремісників на захист республіки в 1851 р. — зображені в романі Еміля Золя «Кар'єра Ругонів». До влади прийшов ставленик буржуазії Наполеон III, який правив аж до початку франко-прусської війни (1870— 1871), а точніше — до Вересневої революції 1870р.

• Робота з текстом роману «Кар'єра Ругонів».

1 Виразне читання та коментування передмови до твору.

2.Ознайомлення з першими розділами роману.

III. Підбиття підсумків уроку.

Бесіда.

— Чому Еміль Золя звертається до написання історії роду Ругонів ?

— Які завдання ставить він перед собою як письменник?

— Розкрийте історичну основу роману,

— Визначте основні положення «теорії експериментального роману» Е. Золя. Як вона розкривається в романі «Кар'єра Ругонів» ?

— Яке враження справила на вас передмова до роману ? Яка її роль у структурі роману ?

Учитель.

Різні люди є в суспільстві, і Золя в романі «Кар'єра Ругонів» хоче охопити якомога ширше коло тих типів, які населяли Францію часів Другої імперії. По суті, Золя, спираючись ніби на сімейний принцип, виходить на принцип суспільний, соціальний. Письменник спостерігає, робить узагальнення, звертає увагу на типові хвороби свого часу — ненаситність і зажерливість людей, на цинізм, корисливість і прагнення до багатства й посад. Письменник ніби запрошує дослідити власний рід, проаналізувати помилки та знайти шляхи для того, щоб виправити ситуацію, щоб від генерації до генерації не відбувалося дегенерації. Запрошуюю і вас до глибшого ознайомлення з романом.

Домашнє завдання.

Знати зміст роману «Кар'єра Ругонів».

ТЕМА: Роман "Кар'єра Ругонів" як вступ до циклу, визначення в ньому її провідних тем і мотивів.

МЕТА: поглибити знання учнів про натуралізм; з'ясувати рівень розуміння змісту роману "Кар'єра Ругонів"; розвивати вміння робити висновки на основі аргументів; сприяти формуванню активної життєвої позиції.

ОБЛАДНАННЯ: схема «Генеалогічне дерево роду Ругон - Маккарів ».

ХІД УРОКУ

I. Актуалізація опорних знань.

• Фронтальне опитування.

- В якому місті відбуваються події роману?
- Яка історична епоха стала його тлом?
- Чого найбільше прагне П'єр Ругон у своєму житті?
- Хто і як заволодів майном Аделаїди?
- Які риси характеру Сільвер успадкував від батька ?
- Як поводить Арістід Ругон під час небезпеки ?
- Чому Антуан Маккар гнівається на П'єра?
- Як поводяться діти Ругонів під час переворотів?
- Чому Мієтта опинилась серед повстанців?
- Як закінчується роман?
- У створенні епопеї «Ругон-Маккари» Е. Золя керувався досвідом Данте і О. деБальзака. Які традиції він розвинув?

II. Мотивація навчальної діяльності учнів.

Оголошення теми та мети уроку.

III. Робота над темою уроку.

Учитель.

Сім'ю Золя розумів не тільки в трикутнику «жінка — чоловік — діти», а й у широкому загальному сенсі, тому його романи — це не побутові сюжети, а ціле соціальне дослідження з різними розгалуженнями у соціальній, фізіологічній, спадковій сферах. «Кар'єра Ругонів» — роман, який стає фундаментом усього циклу романів. Зароджується рід, закладаються основи моралі, а точніше, «аморальності», від якої почнеться шлях родини до свого самознищення. Родина Ругонів протягом багатьох років прагнула розбагатіти. 1848 рік став тим благословенним часом, коли справи роду пішли вгору. Комерція успіху не принесла, тому Ругони пустили в хід політичні капітали. Політичний переворот не може тривати довго, і в ці кілька днів персонажам роману слід робити свій вибір. Грабувати чи не грабувати, хапати посаду чи не хапати ? Але ж якщо не піти нечесним шляхом, то не забезпечити собі майбутнє. І от Ругони використовують усі засоби, щоб закріпитися на олімпі благ. Основу роду поклала Аделаїда Фук, донька багатого городника, яку всі вважали не сповна розуму. Вона виходить за хлопця, який наймитує, селянина Ругона. Від цього шлюбу з'являється на світ син П'єр, і тепер потомство розростається: енергійні, честолобні, цинічні Ежен, Арістід, темна махіаторша Сідонія і далекий від реального життя Паскаль. Уже в наступному поколінні починається виродження роду — син Арісті-да Максим не здатний ні на що, крім марнотратства. У романі багато імен, родових розгалужень від Ругонів до Маккарів (у другому шлюбі в Аделаїди й Маккара народилися діти Антуан і Урсула).

У романі зображено різні характери, герої з несхожими долями, дуже багато образів, які відштовхують від себе (наприклад, механік ЖакЛантьє страждає на патологічну манію вбивства, «золота муха» Пана думає тільки про плотські втіхи). Золя спеціально використовує прийом двох шлюбів, щоб розширити соціальне тло — від здорових і роботящих селян Ругонів до зледащилих п'яниць Маккарів.

• Складання на основі роману схеми

- **Робота з текстом.**

- *Визначте провідні теми і мотиви роману.*

- *Дослідіть зображення подій державного перевороту в романі.*

IV Підбиття підсумків уроку.

- **Бесіда.**

- *Яке враження справив на вас роман ?*

- *Чому Золя звертається до жанру епопеї?*

- *Які риси натуралізму проявляються в романі?*

- *В чому суть «генетичного коду Ругон-Маккарів»?*

- *Хто з героїв роману дотримувався теорії Золя про «генетичний код»?*

- *Як ви особисто ставитеся до питань «генетичних кодів»?*

Домашнє завдання .

Дібрати цитатний матеріал для характеристики образів роману.

ТЕМА: Своєрідність відображення художньої моделі часу й місця в ній родини Ругонів
Співвідношення духовного і матеріального в романі «Кар'єра Ругонів». Родина Ругонів

МЕТА: дослідити на основі тексту роману етапи розвитку характерів образів, роль спадковості у сюжеті; розвивати навички роботи з цитатним матеріалом, вміння робити висновки; виховувати кращі людські якості.

ОБЛАДНАННЯ: цитатний матеріал, необхідний для характеристики образів роману, тестові картки.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності учнів.

Оголошення теми та мети уроку.

Учитель.

Золя говорив про свій намір «простежити крок за кроком ту приховану роботу, яка наділяє дітей одного і того самого батька різними пристрастями і різними характерами залежно від схрещування спадкових впливів і неоднакового способу життя». Такий уклад життя членів цієї розгалуженої сім'ї, які «розсіюються по всьому сучасному суспільству», належать до різних його прошарків, спричиняє те, що багато хто з них, близьких по крові, різко розділені суспільними відносинами.

Письменник на конкретних долях досліджував «приховану роботу» формування індивіда, в якій беруть участь біологічні та соціальні начала, проникав у «глибини життя, де виробляються великі чесноти і великі злочини». Золя робив надзвичайно цікаві відкриття, спостерігаючи і аналізуючи форми та умови виявлення чи, навпаки, нейтралізації спадкових рис.

Але вищий творчий успіх Золя приносили створені ним образи, в яких «жива суть людської драми» розкривалася в широких соціальних зв'язках, коли представник гілки Ругонів або Маккарів виступав як член «цілої суспільної групи» і учасник «певної історичної епохи».

— Дослідіть, як проявляються риси роду Аделаїди Фук в її нащадках.

II. Робота над темою уроку.

• Робота з текстом роману.

Аналіз образів роману в їхній генетичній близькості до Аделаїди Фук:

— «Злет П'єра Ругона»,

— «Деградація Антуана Маккара».

• Бесіда.

— Яке значення для героїв роману П'єра та Антуана мають їхні дружини?

— Що спільного та відмінного між П'єром та Антуаном?

— Які типи боротьби за майбутнє обирають герої

— Дайте характеристику образів членів жовтого салону. Яку роль вони відіграють у розумінні сутності характеру П'єра Ругона?

— Які спадкові риси передаються від покоління до покоління в родині Ругон — Маккарів?

III. Підбиття підсумків уроку.

Учитель.

У романі досліджується не лише біологічна історія родини Ругон-Маккарів, але й соціальна історія в широких часопросторових вимірах. Золя, вірний естетиці натуралізму, звертається до поєднання в романі наукових методів і художніх засобів зображення, визначає особливе місце в символіці образів, що стане темою нашої майбутньої розмови.

Домашнє завдання.

Виписати символічні образи та визначити їхнє значення для розуміння сенсу роману.

ТЕМА: Новаторство Золя у художньому втіленні проблеми влади грошей Символічні образи роману, їхнє значення для розуміння мотивів твору.

МЕТА: дослідити роль образів-символів роману; визначити символічний зміст історії кохання Сільвера та М'єтти; розвивати вміння роботи з текстом; підготувати учнів до написання домашнього твору; формувати активну життєву позицію.

ОБЛАДНАННЯ: картки для індивідуальної та групової роботи.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності учнів.

Оголошення теми та мети уроку.

Учитель.

Відповідно до стилістики Еміля Золя, в романах особливого символічного значення набувають образи.

Сьогодні ми з вами зробимо спробу дослідити питання, пов'язані з символічним значенням образів роману.

II. Робота над темою уроку.

• Робота в групах.

Дослідження та тлумачення символіки образів в епізодах.

I група.

Епізод «У фортечному валу є кілька виходів, основні з них — Римська брама та Головна брама. Влітку об одинадцятій, а взимку о десятій годині вечора їх замикали на два замки».

II група.

Епізод «Хвіртка знову стала стежкою, второваною коханням, знову прийшло кохання — вічне відродження, що обіцяє радість сьогодні і сльози в прийдешньому...»

III група.

Епізод «Він побачив могильну плиту і здригнувся. М'єтта казала правду: камінь призначено для неї...»

IV група.

Епізод «Він підвів очі і побачив, що прапор падає з М'єттинихрук...»

V група.

Епізод «Колись давно тут було кладовище святого Мітра — провансальського святого, дуже шанованого в країні...»

VI група.

Епізод «Довелося піти на компроміс: найняти собі помешкання на вулиці Бан, що відокремлює старий квартал від нового...»

VII група.

Дослідити символіку кольорів у романі:

— червоний колір (орденська стрічка — кров на підборах П'єра Ругона — вогник свічки у вікні помираючого збирача податків);

— жовтий колір (жовті шпалери, жовтий салон).

(«Але клаптик рожевого шовку, що стирчав у П'єровій петельці, був не єдиною яскравою плямою на тріумфі Ругонів. У сусідній кімнаті під ліжком ще валявся забутий черевик із закривавленим каблуком. Свічка, що горіла над тілом пана Пейрота на другому боці вулиці, кровоточила в нічній пітьмі, немов відкрита рана. А вдалині, у глибині площі Сен-Мітр, на могильній плиті застигала калюжа крові...»

«У жовтому салоні вибухнули оплески. Фелісіте завмирала від захоплення. Мовчазний Грану, сп'янівши від ентузіазму, виліз на стілець і, вимахуючи над головою серветкою, виголошував промову, яку ніхто не розчув серед загального галасу. Жовтий салон божеволів, торжествував»).

VIII група.

Дослідити символічний зміст образів Ругон-Маккарів.

• Бесіда.

— Яке значення мають образи Сільвера та М'єтти?

— Чому роман починається та закінчується розповідями про історію кохання?

— Як розвивалось кохання двох героїв? Асоціації з якими вічними образами виникають?

— *Яке враження справила смерть М'єтти на Сільвера ?*

— *Як сприйняв юнак звістку про страту?*

— *Якою була реакція родичів на смерть Сільвера?*

Учитель.

Кохання Сільвера та М'єтти — це символ надії на очищення роду Ругон-Маккарів, на відродження його. Та смерть героїв відбирає цю надію.

Робота в групах.

Обговорення основних позицій написання домашнього твору.

І група. Тема «Історія однієї родини в добу Другої імперії» (за романом "Кар'єра Ругонів").

ІІ група. Тема «Ідея громадянського вибору в романі "Кар'єра Ругонів"».

Представлення результатів роботи в групах.

ІІІ. Підбиття підсумків уроку.

Продовжіть речення.

Роман "Кар'єра Ругонів" безсумнівно змусив нас задуматися над.... В даному романі мене вразило понад усе..

В майбутньому, будуючи власну кар'єру, я враховуватиму...

Домашнє завдання.

Домашній твір на одну з тем: «Історія однієї родини в добу Другої імперії» (за романом "Кар'єра Ругонів"), «Ідея громадянського вибору в романі "Кар'єра Ругонів"».

ТЕМА: Оскар Уайльд (1854 — 1900). Життєвий і творчий шлях. Естетизм, імпресіоністичність стилю Уайльда — письменника англійського раннього модернізму.

МЕТА: ознайомити учнів з основними етапами життя і творчості О. Уайльда; розкрити зміст поняття «естетизм»; розвивати навички усного мовлення, критичного мислення, роботи з додатковими джерелами інформації; прищеплювати старшокласникам толерантне ставлення до різних напрямів, течій і стилів літератури.

ОБЛАДНАННЯ: портрети та фотографії із зображеннями О. Уайльда; виставка різних видань творів письменника; відеозаписи художнього та мультиплікаційного фільмів за творами О. Уайльда.

Істинні в житті людини не її справи, а легенди, які її оточують. Школи не слід руйнувати легенд. Крізь них ми можемо смутно розгледіти, справжнє обличчя людини.
О. Уайльд

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності.

• **Виразне читання вчителем казки О. Уайльда «Щасливий принц».**

• **Бесіда за сприйняттям твору.**

— Які емоції викликала у вас казка?

— Над якими питаннями змусив вас задуматися цей твір?

— Чи щасливий Щасливий Принц?

— У чому Щасливий Принц вбачає щастя, на відміну від інших героїв казки?

(«Люди думають, що в золоті щастя»).

— Розкрийте сенс назви твору.

— Ознаки яких стилевих течій модернізму наявні у казці?

— Чи відоме вам ім'я її автора?

— Якою ви уявляєте людину, яка написала такий твір?

II. Робота над темою уроку.

• **Презентація теми, мети уроку.**

• **Демонстрація портрета письменника.**

— Чим привертає вашу увагу зовнішність письменника?

Слово вчителя.

Оскар Уайльд одноосібно здійснює революцію в англійському суспільстві — революцію в моді. Він з'являвся на суд публіки в ним самим вигаданому запаморочливому вбранні. Це могли бути і короткі штани з шовковими панчохами, і розшитий квітами жилет з рукавичками лимонного кольору в поєднанні з пишним мереживним жабо, і черевики зі срібними пряжками. Неодмінним аксесуаром стала лілія (символ смерті) в петлиці або квітка соняшника (жага життя) в руці. І що вражає - у цьому не було жодної клоунади: бездоганний смак дав можливість Уайльду поєднувати непоєднуване. Уайльд життя і літературу сприймав як вид мистецтва. Завдання художника (та й кожної людини) письменник вбачав у тому, щоб стати творцем свого життя. Можливо, тому і біографія самого митця схожа на легенду, що ожила.

• **Опрацювання матеріалів статті підручника про життєвий шлях О. Уайльда.**

• **Бесіда.**

— Чи схоже життя Уайльда на легенду?

— Які сторінки його біографії здаються неймовірними?

— Легенда життя письменника сумна чи щаслива?

— Чому неможна дати однозначної відповіді на це запитання?

— Чи нагадує історія життя письменника історію Щасливого Принца, казку про якого ми щойно прочитали?

— Де майбутній письменник здобував освіту?

Хвилинка ерудита Оксфорд — університет, до складу якого входить 39 коледжів, понад сто бібліотек, музеї, видавництва. Оксфорд — великий науково-дослідний центр. Тут одночасно навчаються близько

18,5 тисячі студентів. Зі стін Оксфорда вийшла ціла плеяда видатних діячів науки і мистецтва, політичних діячів. 25 британських прем'єр-міністрів здобули освіту саме в Оксфорді. Серед викладачів університету — Джон Роналд Ройл Толкін і Льюїс Керролл, які зробили визначний внесок у розвиток світової літератури.

Слово вчителя.

Основи освіти Уайльда, як і будь-якої людини, слід шукати в сім'ї. Від батька Оскар успадкував рідкісну працездатність і допитливість, від матері — замріяність і дещо екзальтований розум, інтерес до таємничого і фантастичного, схильність вигадувати й розповідати незвичайні історії. Не менший вплив справила на нього і атмосфера літературного салону леді Уайльд, в якому минули юні роки майбутнього письменника. Підкреслений аристократизм, вишуканий естетичний смак виховані в ньому з дитинства.

• Опрацювання елементів теорії літератури.

Естетизм. (Робота зі словником літературознавчих термінів, вміщеним в підручнику).

• Бесіда.

— Як виявляються ознаки естетизму в казках О. Уайльда?

— Доведіть, що естетизм О. Уайльда поєднується з високим гуманізмом.

Слово вчителя.

Герої казок Уайльда - естети, палко закохані в красу. Щасливий принц завжди був веселим і позбавленим страждань. Але зустрівшись з горем і злиднями, герой Уайльда прозріває і в своєму прагненні допомогти людям жертвує всім. Золотий Щасливий Принц за допомогою ластівки віддає біднякам все золото і коштовне каміння, якими оздоблена його статуя. Він стає сліпим і негарним, але йому вдалося внести трішки тепла і радості в оселі нужденних. Відповідь в казках Уайльда одна: добро, яке служить людям, важливіше за красу.

• Презентація різних видань творів письменника.

• Чи доводилося вам читати книжки О. Уайльда?

• Які його твори вам відомі завдяки кіно, театру?

• Які екранізації, мультиплікаційні версії творів вам найбільше подобаються? Чому?

• Перегляд фрагмента відеозапису художнього або мультиплікаційного фільму за одним із творів О. Уайльда.

• Бесіда.

— Які враження залишилися у вас після перегляду? - Чи виникло у вас бажання прочитати твір О. Уайльда, кіно- чи мультверсію якого ви переглянули?

— Чи вдалося авторам засобами іншого виду мистецтва зберегти принципи естетизму?

— Які особливості художнього стилю О. Уайльда?

• Повторне звернення до епіграфа.

III. Підбиття підсумків уроку.

• Підсумкова бесіда.

— Що таке декаданс?

— Які ознаки декадансу наявні у творчості О. Уайльда?

— Які вчинки письменника свідчать про те, що ідеї декадансу були не лише його даниною моді, а й життєвим переконанням?

Заключне слово вчителя.

Оскар Уайльд — власник одного із найпарадоксальніших розумів у історії людства. Все життя митець протистояв громадській думці, усьому світу офіційного. Тривіальне його дратувало, потворне відштовхувало. Тому модерністські пошуки власного шляху в Мистецтві (це слово він писав з великої літери) були для Уайльда органічною потребою. Ідеї декадансу він виразив також і в своєму житті — в стилі й зовнішності. Єдиний порятунок від вульгарності, нудьги і монотонної одноманітності письменник бачив у Мистецтві. Він ніколи не розглядав Мистецтво як засіб боротьби, для нього це «обитель Краси, де завжди багато радості й трохи забуття, де хоча б на коротку мить можна забути всі розбрати і жахи світу».

Домашнє завдання. Опрацювати матеріали підручника про життєвий і творчий шлях О. Уайльда. Прочитати роман «Портрет Доріана Грея». Вивчити визначення поняття «естетизм». Повторити відомості про зміст і композицію «Фауста» Й.В. Гете.

ТЕМА: «Портрет Доріана Грея». Філософсько-естетичні та моральні проблеми твору.

МЕТА: визначити місце роману «Портрет Доріана Грея» в творчому доробку О. Уайльда; охарактеризувати роман як вершину творчості письменника; розвивати словниковий запас старшокласників, навички зв'язного мовлення, критичного мислення, компаративного аналізу художніх творів; виховувати у старшокласників потребу у високих естетичних та гуманних цінностях.

ОБЛАДНАННЯ: виставка видань творів світової літератури, в яких звучить мотив продажу власної душі.

*Книжки, які світ називає аморальними, —
це книжки, які демонструють світу його ганьбу.*
О. Уайльд

ХІД УРОКУ**I. Мотивація навчальної діяльності.****• Виразне читання сонета.**

Его душа — заплеванной Грааль,

Его уста — орошенная язва...

Так: ядосмех сменяла scarби спазма,

Без слез рыдал их ронящий Уайльд.

У знатных дам, смакуя Ривезальт,

Он ошущал, как едкая миазма

Щекочет мозг, — щемящего сарказма

Змея ползла в сигарную вуаль...

Вселенец, заключенный в смокинг дэнди,

Он тропик перенес на вечный ледник, —

И солнечна была его тоска!

Палач-эстет и фанатичный патер,

По лабиринту вел к морям фарватер,

За красоту покаранный Оскар!

И. Северянин

• Бесіда.

— Яким постає О. Уайльд у сонеті російського поета?

— Якими гранями доповнює І. Северянин ваше сприйняття О. Уайльда?

Слово вчителя.

Поетичні програми Оскара Уайльда та Ігоря Северяніна багато в чому близькі. Северянин захоплювався Уайльдом насамперед як витонченим естетом й шанував його як співця Краси. Російський поет також підносив Красу до рівня ідеалу. Жити заради Краси, насолоджуватися Красою — такий його принцип естетизму, який дістався йому в спадок від О. Уайльда. Назвіть імена інших письменників, які ідеал вбачали в Красі.

II. Робота над темою уроку.**• Презентація теми, мети уроку.****• Бесіда.**

— Які враження викликав у вас роман О. Уайльда ?

— На які думки наитовхнув ?

— Чис серед вас ті, які вважають, що час, проведений за читанням роману О. Уайльда, — марно втрачений?

• Ознайомлення з історією створення роману.

«Портрет Доріана Грея» — єдиний роман О. Уайльда. Його задум виник у 1884 р. Про це розповідає автор книжки «Життя О. Уайльда» Хескет Пірсон:

«...Уайльд мав звичку зазирати в майстерню художника Безіла Уорда, одним із натурників якого був юнак вражаючої краси... Після завершення портрета юнак пішов, і Уайльд вигукнув:

— Ах, який жаль, що таке прекрасне творіння рано чи пізно постаріє!

— На жаль, — погодився художник, а потім додав: — Як було б добре, якби його зовнішність ніколи не змінювалася, замість нього старів і вкривався зморшками його портрет!»

Оскар Уайльд подякував своєму другу за ідею, надавши художнику в романі ім'я Безіла Голуорда».

Твір, який посів почесне місце серед найвизначніших шедеврів-світової літератури, був написаний у 1890 р. лише за три тижні. Після його публікації в суспільстві розгорівся скандал. Англійська критика одноголосно визнала роман аморальним. Окремі критики навіть вимагали заборонити його, а автора засудити. Уайльда звинувачували в образі суспільної моралі. Однак пересічні читачі сприйняли роман із захопленням.

- **Робота над епіграфом.**

- **Розкриття сюжетної лінії роману.**

— Які події покладено в основу сюжету?

— Назвіть інші відомі вам твори світової літератури, в яких звучать подібні мотиви.

— Як вводиться в роман фаустівська тема?

— Чому відбулася угода з таємничими силами?

— Чи усвідомлює герой, що загубив свою душу?

- **Усна екскурсія** виставкою видань творів світової літератури, в яких звучить мотив продажу власної душі.

У романі О. Уайльда простежуються алюзії на низку художніх творів світової літератури: «Шагренева шкіра» О. де Бальзака, «Портрет» М. Гоголя, інші твори, менш відомі широкому колу читачів. Однак найтісніші зв'язки роману з «Фаустом» Й.В. Гете: у сюжеті роману є схожі риси з легендою про Фауста; у головному герої яскраво проявляються риси нового Фауста. Доріан Грей, як і Фауст, отримує вічну молодість. У ролі Мефістофеля виступає лорд Генрі, адже саме він протягом всього роману спокушає Доріана Грея ідеями насолоди, перетворює невинного талановитого юнака на чудовисько. Образ Маргарити — невинної жертви кохання — близький до образу Сібіл Вейн; а брата Маргарити Валентина, який прагнув помсти за смерть сестри, — до образу Джеймса Вейна.

- **Словникова робота.**

Парадокс (від гр. рагасіохоз — несподіваний, дивний) - думка, що разюче розходиться з усталеними поглядами, начебто суперечить здоровому глуздові, хоча насправді може й не бути хибною. Слово вчителя. Оскар Уайльд був неперевершеним майстром бесіди. Слава дотепника прийшла до нього набагато раніше, ніж літературна. Сила Уайльда як письменника полягала в невимушеній витонченості, природності гумору і парадоксу, в дотепності, винахідливості, тому його твори рясніють вдалим парадоксами. Мислення в цього письменника набуває характеру естетичної гри, виливаючись у форму афоризмів, вражаючих парадоксів, оксюморонів. На перше місце виходить не істинність думки, а гострота її виразу, гра слів, образність. Часто призначення уайльдівських парадоксів — показати умовність і відносність наших понять, ненадійність наших знань. Збіркою афоризмів — улюбленого жанру Уайльда — можна назвати передмову до роману «Портрет Доріана Грея». Обговоріть їх між собою та прокоментуйте один із них.

- **Колективне заповнення таблиці "Втілення ідей модернізму в парадоксах О. Уайльда".**

Ідеї модернізму	їх втілення в парадоксах О. Уайльда
Заперечення дидактичної ролі мистецтва	<i>Художник не мораліст. Подібна схильність художника породжує манірність стилю, яку не можна вибачити.</i>
Суб'єктивізм модерністської поезії	<i>За своєю сутністю, Мистецтво - дзеркало, яке відображає того, який в нього дивиться, а зовсім не життя.</i>
Декларація чистого мистецтва	<i>Нехай критики розходяться в думках - художник залишається вірний собі. Можна вибачити людині, яка робить щось корисне, якщо тільки вона цим не захоплюється. Тому ж тій, яка створює некорисне, єдиним виправданням є лише пристрасна любов до свого творіння. Будь-яке мистецтво абсолютно некорисне.</i>

Декларація творчих принципів символізму	<i>У всякому мистецтві є те, що лежить на поверхні, й символ. Хто намагається проникнути глибше поверхні, той ризикує. І хто розкриває символ, іде на ризик.</i>
---	--

Висновок.

У передмові до роману письменник виразив сутність естетичного ставлення до життя, свої переконання в тому, що мистецтво перебуває поза мораллю. Автор висловив декадентські, модерністські за своєю суттю уявлення про мистецтво.

Статуя Уайльда в Дубліні.

• Хвилинка ерудита.

За результатами опитування телеглядачів корпорацією «Бі-бі-сі» О. Уайльд був визнаний найдотепнішою людиною Великобританії. Він обійшов у цій номінації навіть В. Шекспіра і У. Черчілля.

III. Підбиття підсумків уроку.

Заключне слово вчителя.

«Портрет Доріана Грея» - один із найпарадоксальніших романів модернізму. В ньому наявні всі формальні ознаки модернізму: витіювата проза, зміщення акцентів із подій на думки і почуття навколо явищ і вчинків, докладні описи розкішного декадентського життя. Але з погляду змісту цей роман —

Домашнє завдання.

Вивчити визначення поняття «парадокс». Підготувати коментар парадоксів О. Уайльда.

ТЕМА: Втілення різних форм естетизму в образах Безіла Голуорда, Генрі Уоттона та Доріана Грея. Роман Уайльда як інтелектуальний роман

МЕТА: простежити особливості вирішення питання сенсу краси в творчості різних письменників; розкрити філософсько-естетичну проблематику роману О. Уайльда; розвивати у старшокласників вміння аналізувати образи літературних персонажів, аргументовано доводити свою думку, посилаючись на різні джерела інформації; виховувати у старшокласників потребу у високих естетичних ідеалах.

*Красо! Чи з неба ти, чи з темної безодні —
В твоєму погляді — покара і вина,
Безумні злочини й діяння благородні;
Захмелюєш серця, подібно до вина.*

Ш. Бодлер

ХІД УРОКУ

I. Перевірка виконання домашнього завдання.

- Коментар учнями парадоксів О. Уайльда про мистецтво

Висновок.

«Портрет Доріана Грея» — роман про красу зовнішню і внутрішню, про їхнє співвідношення в людині. Письменник утвердив своєрідний культ краси, заявивши, що мистецтво вище життя, що не воно породжує дійсність, а дійсність має наслідувати мистецтво, яке понад життя.

II. Мотивація навчальної діяльності.

Слово вчителя з елементами бесіди.

У своїх творах Оскар Уайльд доводив, що мистецтво має бути живим, йому слід породжувати нову красу замість грубої повсякденної правди. Ідейний зміст книжки, на його думку, не має значення — важлива лише форма, майстерність художника. Мораль же треба відхилити заради краси і насолоди життям. Однак Уайльд своєю творчістю постійно викривав створювані ним же самим теорії.

— *Які письменники порушували в своїх творах питання сутності краси ?*

— *Як ви розумієте основний естетичний принцип Парнаської школи поезії: «Мистецтво для мистецтва»?*

— *Пригадайте, у чому полягає суперечність сприйняття Краси Ш. Бодлером.*

III. Актуалізація опорних знань.

- Виразне читання «Гімну Красі» Ш. Бодлера.

IV. Робота над темою уроку.

- Презентація теми, мети уроку.
- Характеристика теоретичних поглядів письменника.

О. Уайльд — теоретик естетизму. В його теоретичних працях важливу роль відіграє зовнішній епатаж, антивікторіанська бравада, тяжіння до парадоксів. З їхньою допомогою письменник прагне знищити догматичні погляди, стереотипи про мистецтво. Основоположний принцип естетики письменник формулює так: «Мистецтво не виражає нічого, окрім самого себе!». О. Уайльд стверджує, що «мистецтво — це наш духовний протест, наша галантна спроба вказати природі на її істинне місце».

- Визначення витоків естетичної теорії О. Уайльда: творчість прерафаелітів і вчення визначних мислителів Англії середини XIX століття — Джона Рескіна і Уолтера Патера.

Прерафаеліти обстоювали щирість у мистецтві, вимагаючи близькості до природи, безпосередності у вираженні відчуттів. Своім основоположником вони вважали англійського поета-романтика Джона Кітса. Вони цілком сприйняли естетичну формулу Кітса про те, що краса - це єдина істина. Прерафаеліти ставили собі за мету підняти рівень англійської естетичної культури.

У. Патер відкидав етичну основу естетики. О. Уайльд рішуче став на його бік: «У наших очах закони Мистецтва не збігаються із законами моралі».

- Робота над епіграфом.
- Визначення філософсько-естетичних питань, порушених у романі:

^ про велич краси;

^ про сенс кохання;

- ^ про відповідальність за скоєне;
- ^ про силу гріха;
- ^ про сенс життя.

- **Робота в парах.**

Обговорення шляхів вирішення автором філософських питань, порушених у романі.

Слово вчителя.

Однією із основних ідей роману є те, що естетизм — лише абстрактне поняття і що він приводить тільки до розчарування, а не до звеличення понять про красу. В романі втілений заклик поклонятися красі в усіх її виявах на протигагу бездуховній реальності. Оскар Уайльд іронізував над багатьма речами, але в ставленні до мистецтва завжди залишався серйозним, вірив у його могутність. Однак передмову до роману він завершує словами, що давно стали крилатими: «Будь-яке мистецтво не дає жодної користі». Ця думка з погляду естетичної теорії Уайльда не така вже й парадоксальна. Зрозуміти твір мистецтва може лише людина, яка тонко відчуває прекрасне, а для неї моральний урок не потрібен, бо вона живе за законами краси (наприклад, лорд Генрі). Для інших же таке мистецтво буде недосяжним. Автор показує, що на початку роману для його героя найголовнішою є саме краса мистецтва. Таким чином, у сюжеті роману закладена головна ідея естетизму — ідея безумовного панування мистецтва над реальним життям.

- **Презентація карикатур М. Бірбома на О. Уайльда.**

Одним із найзапекліших карикатуристів Уайльда був Макс Бірбом. Його перо належало до «ясного стилю», який передбачав обведення форм тонкою лінією і використання блідих кольорових або сірих плям. Бірбом не жалів жодного із талановитих письменників і малював як поодинокі портрети-карікатури, так і композиції. О. Уайльд на початку 1890-х років був уже не струнким юнаком, а дебелим, дещо повнуватим чоловіком. Тому на малюнках Бірбома він товстун з розбухлими губами.

— Чи можна з карикатур скласти враження про те, якою була суспільна думка щодо особистості О. Уайльда і його творчості?

— Спробуйте пояснити, чим було зумовлено таке ставлення до митця.

- **Робота в групах. Характеристика образів героїв роману.**

- **Запитання для характеристики образу Безіла Голуорда.**

— Які репліки Безіла Голуорда співзвучні з передмовою до роману?

— Яке враження справив на Голуорда Доріан Греї ?

— Чому Голуорд не хоче його знайомити з лордом Генрі?

— Яке місце посів Доріан у житті художника?

— Чому письменник приготував для Голуорда таку страшну смерть?

- **Узагальнення.**

Безіл Голуорд помітив у Доріані Греїне лише його зовнішню красу, а й внутрішню чистоту, яку ця краса відображала. Портрет, написаний художником, насправді відображав не лише головного героя, а й уявлення про прекрасне самого Безіла Голуорда, який бачив у юнаку свій ідеал. Художник прагнув втілити у творі гармонію тіла і душі. Однак О. Уайльд не ідеалізує образ свого героя, показує лицемірство художника, який надає можливість іншим проживати те, про що він пише.

- **Запитання і завдання для характеристики образу Генрі Уоттона.**

— Чим Доріан цікавий Генрі Уоттону ?

— Чи можна Генрі Уоттона вважати духовним наставником Доріана Греї ?

— Виразно прочитайте роздуми лорда Генрі про красу [молодість]. Визначте, як вони вплинули на Доріана.

— Чи можна лорда Генрі назвати моральною людиною?

- **Узагальнення.**

Безіл Голуорд відзначає двоякість лорда Генрі: «Дивна ти людина! Ніколи не говориш нічого морального і ніколи не робиш нічого аморального. Твій цинізм — тільки поза». Всі слова і дії лорда Генрі стосовно Доріана Греї послідовні й переслідують певну мету. Лорд Генрі не має наміру розбещувати головного героя, адже згідно з його теорією це знищить прекрасний образ Доріана. Навпаки, він прагне зробити все, аби зберегти красу свого друга. Перше, що робить лорд Генрі, —

намагається переконати Доріана в цінності молодості й краси. І ця спроба увінчалася успіхом. Роздуми Генрі Уоттона змусили Доріана прагнути вічної молодості. Отже, навіть не будучи аморальним у власних вчинках, можна навчити жити інших людей.

Висновок.

«Портрет Доріана Грея» — маніфест декадансу і модернізму. Водночас цей роман — викриття цього маніфесту. Це роман про людину, яка щиро повірила в цей маніфест.

V. Підбиття підсумків уроку.

Слово вчителя.

Естетичне в романі виявляється тісно взаємопов'язаним із етичним: щоб залишатися прекрасною, краса має бути безгрішною. Причина загибелі Доріана не в його слабкості, а в тому, що естетичне невід'ємне від етичного. Моральний злочин спричинив колапс естетики. Злочин проти моралі стає і злочином проти естетики. Неможливо створити високохудожній твір на аморальній основі.

• Повторне звернення до епіграфа.

Висновок.

У романі «Портрет Доріана Грея» органічно поєдналися основні естетичні постулати теорії мистецтва О. Уайльда (передмова до роману) та їх художня реалізація (сам роман). Розв'язка роману закономірна з погляду естетики О. Уайльда. Коли Доріан намагається знищити портрет, мертвим падає він сам, а прекрасний твір мистецтва повертає собі первозданну красу і гармонію, бо справжнє мистецтво не можна зганьбити, знищити, адже, як підкреслює автор, воно вище за життя, воно вічне і здатне хвилювати почуття багатьох людей. Життя Доріана Грея зупинилося, але мистецтву належить вічність, — така позиція письменника.

Домашнє завдання.

Визначити філософсько-естетичні та моральні проблеми в романі «Портрет Доріана Грея».

ТЕМА: Специфіка вирішення теми кохання у романі Оскара Уайльда «Портрет Доріана Грея». Символіка образів твору

МЕТА: простежити особливості вирішення питання сенсу краси в творчості різних письменників; розкрити філософсько-естетичну та моральну проблематику роману О. Уайльда; розвивати у старшокласників вміння аналізувати образи літературних персонажів, аргументовано доводити свою думку, посилаючись на різні джерела інформації; виховувати у старшокласників потребу у високих естетичних ідеалах, розуміння того, що справжня краса не може бути вільною від моралі.

ТИП УРОКУ: урок засвоєння нових знань і формування на їхній основі вмінь і навичок.

ХІД УРОКУ

*Красо, чи з неба ти, чи з темної безодні -
В твоєму погляді — покара і вина,
Безумні злочини й діяння благородні;
Захмелюєш серця, подібно до вина.*

Ш. Бодлер

I. Перевірка виконання домашнього завдання.

- Коментар учнями парадоксів О. Уайльда про мистецтво.

Висновок. «Портрет Доріана Грея» — роман про красу зовнішню і внутрішню, про їхнє співвідношення в людині. Письменник утвердив своєрідний культ краси, заявивши, що мистецтво вище життя, що не воно породжує дійсність, а дійсність має наслідувати мистецтво, яке понад життя.

II. Мотивація навчальної діяльності.

Слово вчителя з елементами бесіди.

У своїх творах Оскар Уайльд доводив, що мистецтво має бути живим, йому слід породжувати нову красу замість грубої повсякденної правди. Ідейний зміст книжки, на його думку, не має значення - важлива лише форма, майстерність художника. Мораль же треба відхилити заради краси і насолоди життям. Однак Уайльд своєю творчістю постійно викривав створювані ним же самим теорії.

— *Які письменники порушували в своїх творах питання сутності краси?*

— *Як ви розумієте основний естетичний принцип Парнаської школи поезії: «Мистецтво для мистецтва»?*

— *Пригадайте у чому полягає суперечність прийняття Краси Ш. Бодлером.*

III. Актуалізація опорних знань.

- **Виразне читання «Гімну Красі» Ш.Бодлера.**

IV. Робота над темою уроку.

- Презентація теми, мети уроку.
- Характеристика теоретичних поглядів письменника.

О. Уайльд — теоретик естетизму. В його теоретичних працях важливу роль відіграє зовнішній епатаж, антивікторіанська бравада, тяжіння до парадоксів. З їхньою допомогою письменник прагне знищити догматичні погляди, стереотипи про мистецтво. Основоположний принцип естетики письменник формулює так: «Мистецтво не виражає нічого, окрім самого себе!». О. Уайльд стверджує, що «мистецтво — це наш духовний протест, наша галантна спроба вказати природі на її істинне місце»,

- Визначення витоків естетичної теорії О. Уайльда: творчість прерафаелітів і вчення визначних мислителів Англії середини ХІХ століття — Джона Рескіна і Уолтера Патера.

Прерафаеліти обстоювали щирість у мистецтві, вимагаючи близькості до природи, без посередності у вираженні відчуттів. Своім основоположником вони вважали англійського поета - романтика Джона Кітса. Вони цілком сприйняли естетичну формулу Кітса про те, що краса — це єдина істина. Прерафаеліти, ставили собі за мету підняти рівень англійської естетичної культури.

У. Патер відкидав етичну основу естетики. О. Уайльд рішуче став на його бік: «У наших очах закони Мистецтва не збігаються із законами моралі».

- **Робота над епіграфом.**

• **Визначення філософсько-естетичних питань, порушених у романі:**

- * про велич краси;
- * про сенс кохання;
- * про відповідальність за скоєне;
- * про силу гріха;
- * про сенс життя.

• **Робота в парах.**

Обговорення шляхів вирішення автором філософських питань, порушених у романі.

Слово вчителя.

Однією із основних ідей роману є те, що естетизм — лише абстрактне поняття і що він приводить тільки до розчарування, а не до звеличення понять про красу. В романі втілений заклик поклонятися красі в усіх її виявах на противагу бездуховній реальності. Оскар Уайльд іронізував над багатьма речами, але в ставленні до мистецтва завжди залишався серйозним, вірив у його могутність. Однак передмову до роману він завершує словами, що давно стали крилатими: «Будь-яке мистецтво не дає жодної користі». Ця думка з погляду естетичної теорії Уайльда не така вже й парадоксальна. Зрозуміти твір мистецтва може лише людина, яка тонко відчуває прекрасне; а для неї моральний урок не потрібен, бо вона живе за законами краси (наприклад, лорд Генрі). Для інших же таке мистецтво буде недосяжним. Автор показує, що на початку роману для його героя найголовнішою є саме краса мистецтва. Таким чином, у сюжеті роману закладена головна ідея естетизму — ідея безумовного панування мистецтва над реальним життям.

• **Робота в групах. Характеристика образів героїв роману.**

- * Запитання для характеристики образу Безіла Голуорда.
 - Які репліки Безіла Голуорда співзвучні з передмовою до роману?
 - Яке враження справив на Голуорда Доріан Грей?
 - Чому Голуорд не хоче його знайомити з лордом Генрі?
 - Яке місце посів Доріан у житті художника?
 - Чому письменник приготував для Голуорда таку страшну смерть?

• **Узагальнення.**

Безіл Голуорд помітив у Доріані Греї не лише його зовнішню красу, а й внутрішню чистоту, яку ця краса відображала. Портрет, написаний художником, насправді відображав не лише головного героя, а й уявлення про прекрасне самого Безіла Голуорда, який бачив у юнаку свій ідеал. Художник прагнув втілити у творі гармонію тіла і душі. Однак О. Уайльд не ідеалізує образ свого героя, показує лицемірство художника, який надає можливість іншим проживати те, про що він пише.

• **Запитання і завдання для характеристики образу Генрі Уоттона.**

- Чим Доріан цікавий Генрі Уоттону?
- Чи можна Генрі Уоттона вважати духовним наставником Доріана Грея?
- Виразно прочитайте роздуми лорда Генрі про красу і молодість. Визначте, як вони вплинули на Доріана.
- Чи можна лорда Генрі назвати моральною людиною?

• **Узагальнення.**

Безіл Голуорд відзначає двоякість лорда Генрі: «Дивна ти людина! Ніколи не говориш нічого морального і ніколи не робиш нічого аморального. Твій цинізм — тільки поза». Всі слова і дії лорда Генрі стосовно Доріана Грея послідовні й переслідують певну мету. Лорд Генрі не має наміру розбещувати головного героя, адже згідно з його теорією це знищить прекрасний образ Доріана. Навпаки, він прагне зробити все, аби зберегти красу свого друга. Перше, що робить лорд Генрі, — намагається переконати Доріана в цінності молодості й краси. І ця спроба увінчалася успіхом. Роздуми Генрі Уоттона змусили Доріана прагнути вічної молодості. Отже, навіть не будучи аморальним у власних вчинках, можна навчити жити інших людей.

Висновок.

«Портрет Доріана Грея» — маніфест декадансу і модернізму. Водночас цей роман — викриття цього маніфесту. Це роман про людину, яка щиро повірила в цей маніфест

• **Виразне читання вчителем переказу давньогрецького міфу про Нарциса.**

- **Бесіда за запитаннями.**

— *На які роздуми нашкодило вам в вас міф?*

— *У чому трагедія прекрасного Нарциса?*

— *Кого із героїв роману О. Уайльда нагадав вам Нарцис? Чому?*

- **Слово вчителя.**

У міфі про Нарциса йдеться про Тиресія, який пророкував батькам прекрасного юнака, що той доживе до старості, якщо ніколи не бачитиме свого обличчя. Нарцис випадково побачив у воді своє відображення і помер від любові до себе. Доріан Грей так само закоханий в своє відображення — портрет, годинами дивиться на нього, закохується в свою красу настільки, що навіть цілує портрет. Не витримавши краси свого тіла на тлі контрасту з потворною душею, яку відображає портрет, він гине, як і Нарцис, від любові до себе.

Оскар Уайльд не втомлювався доводити, що мистецтво подібне до красивої іграшки: не треба вимагати від нього уроків мудрості й моральних повчань. Сенс життя, його вища мета — зберегти і примножувати красу, цінувати все істинно прекрасне, дорожити багатством і тонкістю вражень, які приносить кожна мить буття.

- **Усне малювання.**

- **Складання плану характеристики головного героя роману.**

- **Характеристика образу Доріана Грея.**

Доріан Грей — юнак, наділений неймовірною красою. Постать його двояка: у ній поєднуються тонкий естет і навіть романтик з порочним, безжальним злочинцем. Ці дві протилежні сторони його характеру перебувають у постійній боротьбі одна з одною.

Герой роману вміє цінувати не тільки майстерність талановитого художника, а й музичні твори. Він по кілька разів слухає п'єси Вагнера, Шумана; колекціонує старовинні предмети мистецтва, відчуває найвищу насолоду від спілкування з прекрасним. Це — декадентський варіант міфологеми Ф. Достоєвського про те, що краса врятує світ.

На початку свого життєвого шляху Доріан був здатний на справедливую оцінку власних вчинків, на щире розкаяння. Потрапивши під вплив ідей гедонізму, які проповідував лорд Генрі, Доріан Грей присвячує своє життя жазі насолоди й пороку. Два герої — Доріан і лорд Генрі — понад усе ставлять саме красу. І коли життя суперечить їхнім естетичним переконанням, то не рахуються з життям. Вони не хочуть розуміти, що кожний крок людини у реальному житті обов'язково має і моральний сенс.

Зовнішність відіграє фатальну роль у долі героя. Адже ніхто не вірить в його розкаяння, бо неможливо допустити думку про його порочність. Це впливає з того, що порочна людина не може зберегти свою красу.

- **Словникова робота.**

Гедонізм (від гр. - насолода) - етичне вчення, започатковане давньогрецькими філософами в VI ст. до н.е., яке стверджувало, що метою життя і вищим благом є насолода.

- **Характеристики стосунків Доріана Грея і Генрі Уоттона.**

Вплив Генрі Уоттона на Доріана Грея був досить складним. Лорд Генрі чудово знав, що порок знищує красу, накладає на обличчя людини страшний відбиток. Тому він неодноразово говорив Доріану про необхідність зберегти свою душу, підкреслюючи думку про те, що для насолоди життям потрібен душевний спокій, який дає тільки чиста. Герой пам'ятає про ці слова, тому відголоски загубленої совісті відчутні в словах Доріана навіть тоді, коли він втратив більшість своїх позитивних рис.

Час від часу в лорда Генрі виникають сумніви, він постійно «перевіряє» свого друга, але ці перевірки виявляються марними, адже він не бачить портрета.

Лорд Генрі хотів, щоб Доріан Грей зробив мистецтвом власне життя, виходячи із принципу нерозривної єдності краси і моралі, але це прагнення терпить крах.

- **Запитання і завдання для характеристики стосунків Доріана Грея і Сибіл Вейн.**

— *Хто така Сибіл Вейн ?*

— *Як О. Уайльд передає в романі настрої двох закоханих?*

— *Зіставте описи першого враження Доріана від Сибіл Вейн з тим, що вона говорить про Прекрасного Принца.*

- Як вплинуло кохання на Доріана?
- Якими йому починають здаватися теорії Генрі Уоттона?
- Чим Сібіл пояснювала свою погану гру на сцені?
- Як розцінював Доріан свої вчинки стосовно Сібіл під час розставання?
- Як передає автор боротьбу совісті й самолюбства в душі героя?
- Чому Доріан не сприймає реального життя?
- Як це співвідноситься з естетичними принципами О. Уайльда, викладеними в передмові до твору?
- Чому герої не зрозуміли одне одного ?
- Як вирішує письменник проблему співвідношення мистецтва і життя на прикладі історії кохання Сібіл і Доріана?
- Як трагедія стосунків Сібіл і Доріана позначилася на портреті? Чому?

• **Узагальнення.**

Любов - це своєрідна єдність краси внутрішньої і зовнішньої. На жаль, ця єдність виявилася недоступною Доріану Грею, він не зрозумів ту, яка його по-справжньому кохала. Юнак сам розрушив цю єдність, коли відсторонився від Сібіл. Дівчина запропонувала Доріану те, про що мріяв лорд Генрі: любов, яка стала б мистецтвом у реальному житті. Саме тому Сібіл втратила здатність грати на сцені. Доріан же не хоче любити просто дівчину: вона має бути видатною актрисою, тобто мати «естетичну» цінність. І вперше на портреті Доріана Грея з'явилася жорстка зморшка. Найбільші ж переживання у поціновувача краси викликала не смерть дівчини, а неестетичні подробиці дій слідчих у газети

Підбиття підсумків уроку.

• **Бесіда.**

- Як в романі вирішується проблема мистецтва і моралі?
- Як після прочитання і аналізу роману ви оцінюєте естетичні парадокси, висловлені О. Уайльдом у передмові до роману?

• **Поетична пауза.**

Виразне читання уривка із вірша М. Заболоцького «Некрасива дівчинка».

*И пусть черты ее нехороши
И нечем ей прельститъ воображенъе,—
Младенческая грация души
Уже сквозит в любом ее движенье.
А если это так, то что есть красота
И почему ее обожествляют люди?
Сосуд она, в котором пустота,
Или огонь, мерцающий в сосуде?*

• **Міні-дискусія.**

- На яке із запитань автора, поставлених наприкінці вірша, ви дасте стверджувальну відповідь? Чому?

V. Підбиття підсумків уроку.

Слово вчителя.

Естетичне в романі виявляється тісно взаємопов'язаним із етичним: щоб залишатися прекрасною, краса має бути безгрішною. Причина загибелі Доріана не в його слабкості, а в тому, що естетичне невід'ємне від етичного. Моральний злочин спричинив колапс естетики. Злочин проти моралі стає і злочином проти естетики. Неможливо створити високохудожній твір на аморальній основі.

На думку Уайльда, саме мистецтво облагороджує серце і душу людини. Якщо краса поєднана з високою мораллю, — вона велика сила, життєствердна основа буття. Якщо ж краса не спонукає людину шукати етичну, духовну правду, вона стає нікчемна. Краса без моральних устоїв є руйнівним началом, що веде до духовної і фізичної загибелі людини.

Домашнє завдання.

Підготувати власний коментар до філософсько-естетичних та моральних проблем в романі «Портрет Доріана Грея». Намалювати портрет Доріана Грея (завдання для мікрогрупи художників).

ТЕМА: «Світло» і «темрява» долі Доріана Грея. Чи може Краса бути моральною?

МЕТА: розкрити сутність моральних проблем, порушених у романі; розвивати навички аналізу літературного твору; виховувати у старшокласників розуміння того, що справжня краса не може бути вільною від моралі.

ОБЛАДНАННЯ: ілюстрації до роману «Портрет Доріана Грея», фонозапис увертюри до «Тангейзера» Вагнера.

*Нехай критики розходяться в думках —
художник залишається вірний собі.*

О. Уайльд

ХІД УРОКУ**I. Мотивація навчальної діяльності.**

- **Виразне читання вчителем переказу давньогрецького міфу про Нарциса.**
- **Бесіда за запитаннями.**

— На які роздуми наитовхнув вас міф?

— У чому трагедія прекрасного Нарциса?

— Кого із героїв роману О. Уайльда нагадав вам Нарцис? Чому?

Слово вчителя.

У міфі про Нарциса йдеться про Тиресія, який пророкував батькам прекрасного юнака, що той доживе до старості, якщо ніколи не бачитиме свого обличчя. Нарцис випадково побачив у воді своє відображення і помер від любові до себе. Доріан Грей так само закоханий в своє відображення — портрет, годинами дивиться на нього, закохується в свою красу настільки, що навіть цілує портрет. Не витримавши краси свого тіла на тлі контрасту з потворною душею, яку відображає портрет, він гине, як і Нарцис, від любові до себе.

II. Робота над темою уроку.

- **Презентація теми, мети уроку.**

Слово вчителя.

Оскар Уайльд не втомлювався доводити, що мистецтво подібне до красивої іграшки: Не треба вимагати від нього уроків мудрості й моральних повчань. Сенс життя, його вища мета — зберігати і примножувати красу, цінувати все істинно прекрасне, дорожити багатством і тонкістю вражень, які приносить кожна мить буття.

- **Робота над епіграфом.**

У відповідь на нищівні відгуки критиків на «Портрет Доріана Грея» Уайльд писав відкриті листи до редакцій британських газет і журналів, пояснюючи, що мистецтво не залежить від моралі. Більш того, він писав, що ті, які не помітили моралі в романі, великі лицеміри, оскільки мораль і полягає в тому, що вбивати совість безкарно не можна.

- **Обговорення ілюстрацій до роману.**

— Чи збігаються зображення Доріана Грея на малюнках з вашими уявленнями про героїв твору?

— Прочитайте описи героїв із тексту роману.

— Чи обов'язково художнику на своєму зображенні втілювати погляд письменника на героя? Чи має право художник (режисер, композитор) на своє бачення літературного твору?

— Ілюстрації кого із художників вам здаються найбільш вдалими? Чому?

— Яким би було ваше зображення Доріана?

- **Усне малювання.**

- **Складання плану характеристики головного героя роману.**

- **Характеристика образу Доріана Грея.**

Доріан Грей — юнак, наділений неймовірною красою. Постать його двояка: у ній поєднуються тонкий естет і навіть романтик з порочним, безжальним злочинцем. Ці дві протилежні сторони його характеру перебувають у постійній боротьбі одна з одною.

Герой роману вміє цінувати не тільки майстерність талановитого художника, а й музичні твори. Він по кілька разів слухає п'єси Вагнера, Шумана; колекціонує старовинні предмети мистецтва, відчуває найвищу насолоду від спілкування з прекрасним. Це — декадентський варіант міфологеми Ф. Достоєвського про те, що краса врятує світ.

На початку свого життєвого шляху Доріан був здатний на справедливу оцінку власних вчинків, на щире розкаяння. Потрапивши під вплив ідей гедонізму, які проповідував лорд Генрі, Доріан Греї присвячує своє життя жазі насолоди й пороку. Два герої — Доріан і лорд Генрі — понад усе ставлять саме красу. І коли життя суперечить їхнім естетичним переконанням, то не рахуються з життям. Вони не хочуть розуміти, що кожний крок людини у реальному житті обов'язково має і моральний сенс.

Зовнішність відіграє фатальну роль у долі героя. Адже ніхто не вірить в його розкаяння, бо неможливо допустити думку про його порочність. Це впливає з того, що порочна людина не може зберегти свою красу.

- **Словникова робота.**

Гедонізм (насолода) — етичне вчення, започатковане давньогрецькими філософами в VI ст. до н.е., яке стверджувало, що метою життя і вищим благом є насолода.

- **Музична пауза**

Прослуховування увертюри до «Тангейзера» Р. Вагнера.

- **Бесіда за сприйняттям музичного твору.**

— Які емоції викликав у вас твір?

— За яких обставин Доріан Греї слухає цей твір?

— Прочитайте рядки твору, де про це розповідається.

— Спробуйте пояснити, чому «йому чулося в увертюрі до цього величного твору відбиття трагедії його власної душі».

- **Характеристики стосунків Доріана Грея і Генрі Уоттона.**

Вплив Генрі Уоттона на Доріана Грея був досить складним. Лорд Генрі чудово знав, що порок знищує красу, накладає на обличчя людини страшний відбиток. Тому він неодноразово говорив Доріану про необхідність зберегти свою душу, підкреслюючи думку проте, що для насолоди життям потрібен душевний спокій, який дає тільки чиста совість. Герой пам'ятає про ці слова, тому відголоски загубленої совісті відчутні в словах Доріана навіть тоді, коли він втратив більшість своїх позитивних рис.

Час від часу в лорда Генрі виникають сумніви, він постійно «перевіряє» свого друга, але ці перевірки виявляються марними, адже він не бачить портрета.

Лорд Генрі хотів, щоб Доріан Греї зробив мистецтвом власне життя, виходячи із принципу нерозривної єдності краси і моралі, але це прагнення терпить крах.

- **Запитання і завдання для характеристики стосунків Доріана Грея і Сібіл Вейн.**

— Хто така Сібіл Вейн ?

— Як О. Уайльд передає в романі настрої двох закоханих?

• Зіставте описи першого враження Доріана від Сібіл Вейн з тим, що вона говорить про Прекрасного Принца.

— Як вплинуло кохання на Доріана?

— Якими йому починають здаватися теорії Генрі Уоттона?

• Чим Сібіл пояснювала свою погану гру на сцені?

— Як розцінював Доріан свої вчинки стосовно Сібіл під час розставання?

— Як передає автор боротьбу совісті й самолюбства в душі героя?

— Чому Доріан не сприймає реального життя?

— Як це співвідноситься з естетичними принципами О. Уайльда, викладеними в передмові до твору?

— Чому герої не зрозуміли одне одного ?

— Як вирішує письменник проблему співвідношення мистецтва і життя на прикладі історії кохання Сібіл і Доріана?

— Як трагедія стосунків Сібіл і Доріана позначилася на портреті? Чому?

- **Узагальнення.**

Любов — це своєрідна єдність краси внутрішньої і зовнішньої. На жаль, ця єдність виявилася недоступною Доріану Грею, він не зрозумів ту, яка його по-справжньому кохала. Юнак сам розрушив цю єдність, коли відсторонився від Сібіл. Дівчина запропонувала Доріану те, про що мріяв лорд Генрі:

любов, яка стала б мистецтвом у реальному житті. Саме тому Сібіл втратила здатність грати на сцені. Доріан же не хоче любити просто дівчину: вона має бути видатною актрисою, тобто мати «естетичну» цінність. І вперше на портреті Доріана Грея з'явилася жорстка зморшка. Найбільші ж переживання у поціновувача краси викликала не смерть дівчини, а неестетичні подробиці дій слідчих у газеті.

III. Підбиття підсумків уроку.

• Бесіда.

— Як в романі вирішується проблема мистецтва і моралі?

— Як після прочитання і аналізу роману ви оцінюєте естетичні парадокси, висловлені О. Уайльдом у передмові до роману?

• Поетична пауза. Виразне читання уривка із вірша М. Заболоцького «Некрасива дівчинка».

И пусть черты ее нехороши

И нечем ей прельститъ воображенье,—

Младенческая грация души

Уже сквозит в любом ее движенье.

А если это так, то что есть красота

И почему ее обожествляют люди?

Сосуд она, в котором пустота,

Или огонь, мерцающий в сосуде?

• Міні-дискусія.

- На яке із запитань автора, поставлених наприкінці вірша, ви дасте стверджувальну відповідь? Чому?

Слово вчителя.

На думку Уайльда, саме мистецтво облагороджує серце і душу людини. Якщо краса поєднана з високою мораллю, — вона велика сила, життєствердна основа буття. Якщо ж краса не спонукає людину шукати етичну, духовну правду, вона стає нікчемна. Краса без моральних устоїв є руйнівним началом, що веде до духовної і фізичної загибелі людини.

Домашнє завдання.

Підготувати власний коментар до філософсько-естетичних та моральних проблем в романі «Портрет Доріана Грея». Намалювати портрет Доріана Грея (завдання для мікрогрупи художників).

ТЕМА: Риси інтелектуального роману в романі О. Уайльда «Портрет Доріана Грея».

МЕТА: визначити жанрові особливості роману О. Уайльда; формувати у старшокласників поняття "інтелектуальний роман"; розвивати теоретико-літературні знання учнів; виховувати у них потребу у високих естетичних цінностях.

ОБЛАДНАННЯ: відеозаписи фрагментів екранізацій та театральних постановок роману «Портрет Доріана Грея».

*Художник має стояти нарівні з
поняттями свого часу.*

А. Іванов

ХІД УРОКУ

I. Перевірка виконання домашнього завдання.

- Презентація мікрогрупою учнів-художників власних портретів Доріана Грея.
- Обговорення робіт.

II. Мотивація навчальної діяльності.

- Коментар учителем творчих робіт учнів

Сприймаючи твір мистецтва, ми не просто дивимося на нього, а згадуємо життєві враження, прочитане, проводимо асоціації! паралелі. Суб'єктивне бачення властиве не тільки художнику, а й глядачеві. Кожен із нас наділений індивідуальними особливостями сприйняття. Саме особистісне сприйняття збагачує наше естетичне бачення світу в цілому.

III. Робота над темою уроку.

- Презентація теми, мети уроку.

Слово вчителя.

Оскар Уайльд запевняв, що зовсім не цінує свої твори, хоча в них ретельно продуманий і опрацьований кожен рядок, і що найбільше на світі хотів би розучитися думати, зробитися чистим язичником, жити, як підказує природа, і не дослухатися до велінь інтелекту. І в творчості він був таким самим. Йому приносило насолоду, дратуючи простодушних, доводити, що мистецтво подібне до красивої іграшки: не треба вимагати від нього уроків мудрості й моральних повчань. Сенс життя, її вища мета — зберігати й примножувати красу, цінувати все прекрасне, дорожити багатством і глибиною вражень, які приносить кожна мить буття. Повсякденність з її турботами, драмами і надіями залишала Уайльда байдужим. Його сила як письменника полягала в невимушеній витонченості, природності гумору і парадоксу, в дотепності, винахідливості й умінні створювати атмосферу прекрасного.

- Робота над епіграфом.
- Актуалізація опорних знань.

— Що таке притча?

— Які твори, вивчені на уроках світової та української літератури, мають притчовий характер?

- Визначення жанрового різновиду роману.

Незважаючи на те, що роман написаний наприкінці XIX ст., він за своєю проблематикою та ідеологією цілком належить до XX ст., а за художньою мовою — до європейського модернізму. Дія твору розгортається в Англії кінця XIX ст., але в нього введені фантастичні мотиви, які зближують твір із готичними романами, тобто романами жахів. Отже, «Портрет Доріана Грея» — готичний філософський роман, написаний у декадентському стилі.

- Опрацювання елементів теорії літератури. Інтелектуальний роман.
- Міні-лекція вчителя.

Поняття інтелектуальні жанри (інтелектуальний роман, інтелектуальна драма) виникло в літературі наприкінці XX ст. для позначення художніх творів, у яких увага автора сконцентрована не

стільки на зображенні самого життя, скільки на ідейних, теоретичних суперечках, які точаться між героями.

Інтелектуальними, тобто насиченими глибокою думкою, є майже всі визначні твори світової літератури. Але, як говорив-російський критик Віссаріон Белінський, художник тим і відрізняється відученого, що мислить образами, а не силогізмами (поняттями). І в «Гамлеті» В. Шек-спіра, і у «Фаусті» Й. Гете думки письменника розкриваються через характери героїв, а характери і події психологічно вмотивовані.

Термін *інтелектуальний роман*, або *роман-концепція*, застосовується щодо таких творів, у яких хоча й намічені характери і події, але сутність виявляється не в них, бо автор мислить не стільки образами, скільки поняттями. Роман перетворюється на притчу.

- **Робота зі словником літературних термінів.**
- **Визначення рис інтелектуального роману в «Портреті Доріана Грея».**

Слово вчителя.

Пізно вночі, наодинці із самим собою в розкішному лондонському особняку, Доріан наживається з ножом на портрет, прагнучи знищити його. Слуги, які піднялися на крик, виявляють у кімнаті мертве тіло старого у фраку і портрет непідвладний часу, в своїй сяючій величі. Так закінчується роман-притча про людину, для якої «в інші хвилини Зло було лише одним із засобів здійснення того, що він вважав красою життя». Чисте мистецтво виявляється проповіддю моралі. Декадентський проект Оскара Уайльда терпить крах. «Портрет Доріана Грея» виявляється послідовним запереченням ідей, виражених у маніфесті-передмові.

IV. Підбиття підсумків уроку.

Слово вчителя.

Проблеми, порушені Оскаром Уайльдому романі, привертають увагу, спонукають до подальших роздумів. Підтвердженням тому є і численні екранізації цього твору. Перша з'явилася майже одночасно із появою кінематографа — в 1910 р. Остання на сьогодні — два роки тому. Роман неодноразово інсценізувався на театральних сценах різних країн світу, за його мотивами створено мюзикли.

- **Перегляд відеозаписів фрагментів екранізацій та театральних постановок роману « Портрет Доріана Грея ».**

Заключне слово вчителя.

Оскар Уайльд прожив недовго, лише сорок шість років. Він помер у Парижі в грудні 1900-го. З ним закінчилося ХІХ століття — і календарне, і за своєю сутністю. Уайльду випало пізнати славу, яка рідко випадає на долю письменника. Для сучасників він був більш ніж есеїст, драматург і автор казок. Він був постаттю, що втілила дух свого часу.

- **Повторне звернення до епіграфа.**

Домашнє завдання.

Вивчити визначення поняття «інтелектуальна проза». Повторити вивчений матеріал із розділу «Роман ранньомодерністської доби». Підготуватися до написання контрольної роботи.

ТЕМА: Контрольна робота за розділом «Роман ранньомодерністської доби».

МЕТА: перевірити рівень засвоєння матеріалу з III частини розділу «Із літератури реалізму»; виявити, які складові навчального матеріалу учні засвоїли найбільш вдало, а які викликали у них труднощі й потребують коригування; розвивати логічне мислення, вміння встановлювати відповідність між різними літературними явищами, навички зв'язного мовлення учнів; виховувати у десятикласників вимогливість до рівня власних знань.

ОБЛАДНАННЯ: зошити для контрольних робіт, матеріали для проведення контрольної роботи.

ХІД УРОКУ**I. Організаційний момент.****Презентація теми і мети уроку.****II. Робота над темою уроку.**

- Ознайомлення учнів зі змістом тематичної контрольної роботи.

- Повідомлення критеріїв оцінювання робіт.

Правильна відповідь на 1 запитання I — II рівнів — 0,5 бала.

Максимальна кількість балів — 6.

Правильне виконання 1 завдання III рівня - 1 бал.

Максимальна кількість балів — 3.

Завдання IV рівня виконуються на вибір.

Правильне виконання завдання — 3 бали. Максимальна кількість балів — 3.

Максимальна кількість балів за всі завдання - 12.

- Виконання учнями завдань.

I - II рівні.

Укажіть правильну відповідь:

1. Концептуальні положення якого напрямку мистецтва виражені в естетичній програмі Е. Золя: «Оволодіти механізмом явищ людського життя, дістатися до найменших колішаток інтелекту та почуттів людини, які фізіологія пояснить нам згодом, показати, як впливає на неї спадковість і оточення, потім змалювати людину, котра живе в соціальному середовищі, яке вона сама створила, яке повсякденно змінює і в якому, в свою чергу, вона зазнає безперестанних змін»:

а) експресіонізм;

б) декаданс;

в) натуралізм;

г) реалізм.

2. Яку епоху зображено в романі «Кар'єра Ругонів»:

а) Першу імперію;

б) Другу імперію;

в) період наполеонівських війн;

г) кінець XIX — початок XX ст.?

3. До чого прагне у своєму житті П'єр Ругон:

а) служити суспільству;

б) пристрасно кохати;

в) виховати гарних дітей;

г) посісти високе місце у суспільстві?

4. Через сприйняття яких героїв розкривається рух повстанців у романі «Кар'єра Ругонів»:

а) П'єра і Фелісите;

б) відвідувачів «жовтого салону»;

в) Сільвера і Мьєтти;

г) П'єра і Антуана?

5. Піп символізує жовтий колір в романі «Кар'єра Ругонів»:

а) духовну нищість і обмеженість;

б) високі ідеали;

в) пошуки істини;

г) красу стосунків?

6. Який зі згаданих літературних героїв уособлює тип «декадента»:

- а) П'єр Ругон;
- б) Генрі Уоттон;
- в) Доріан Грей;
- г) Чайльд Гарольд?

7. Як називали сучасники англійського письменника О. Уайльда:

- а) «принц парадоксів»;
- б) «принц метафор»;
- в) «принц вроди»;
- г) «принц насолоди»?

8. Яке забарвлення має стиль О. Уайльда:

- а) символічне;
- б) імпресіоністичне;
- в) футуристичне;
- г) експресіоністичне?

9. Який принцип лежить в основі світогляду О. Уайльда:

- а) духовності;
- б) моральності;
- в) прагматизму;
- г) естетизму?

10. До якого різновиду романів належить «Портрет Доріана Грея»:

- а) пригодницький;
- б) фантастичний;
- в) інтелектуальний;
- г) соціально-психологічний?

11. Назвіть центральний образ роману «Портрет Доріана Грея»:

- а) автор;
- б) Доріан Грей;
- в) портрет Доріана Грея;
- г) Генрі Уоттон.

12. Хто з героїв роману «Портрет Доріана Грея» є проповідником ідей гедонізму:

- а) Доріан Грей;
- б) Генрі Уоттон;
- в) Сібіл Вейн;
- г) Безіл Голуорд.

Ключ: 1-В, 2-Б, 3-Г, 4-В, 5-А, 6-В, 7-А, 8-Б, 9-Г, 10-В, 11-В, 12-Б.

III рівень.

1 Аделаїда Фук

2 Ругон

3 Маккар

4 П'єр Ругон

А хотів здобути репутацію порядної людини; передчуваючи, що потрібен буде весь Плассан, прагнув відновити своє ім'я в очах міста;

Б мав погану славу; не маючи прибутків, добре їв, пив і байдикував;

В залишилася сиротою; висока, тонка, бліда, з чудними манерами;

Г переважала фізична та моральна подібність до матері; химерна, неврівноважена, всіх цуралася;

Д неотесаний селяк; залишився працювати в дочки померлого, став чоловіком господині.

Установіть відповідність між героями роману Е. Золя та їхніми характеристиками:

Ключ: 1-В, 2-Б, 3-А, 4-Д

Установіть відповідність між героями «Портрета Доріана Грея» О. Уайльда та «Фауста» Й.В. Гете

1 Доріан Грей

2 Лорд Генрі

3 Сібіл Вейн

4 Джеймс Вейн

А Фауст Б Маргарита В Єлена Г Валентин Д

Ключ: 1-А, 2-Д, 3-Б, 4-Г

Установіть хронологічну послідовність виходу в світ літературних творів, у яких звучить мотив продажу душі дияволу:

А «Портрет Доріана Грея» О. Уайльда;

Б «Портрет» М. Гоголя;

В «Майстер і Маргарита» М. Булгакова;

Г «Фауст» Й. Гете.

Ключ: 1 - Г, 2 - Б, 3 - А, 4 - В.

IV рівень.

Прокоментуйте 2 афоризми О. Уайльда: 1 - з яким ви погоджуєтеся; 1 - з яким не погоджуєтеся.

Домашнє завдання.

Підготувати матеріали для написання твору-роздуму за романами «Портрет Доріана Грея» О. Уайльда або «Кар'єра Ругонів» Е. Золя.

ТЕМА: Урок розвитку мовлення.

МЕТА: формувати у старшокласників вміння самостійно аргументовано доводити власну думку; розвивати зв'язне писемне мовлення учнів; виховувати потребу в необхідності творчого самовираження, прагнення до лексичного багатства, логіки вираження, емоційності викладу власних думок.

ОБЛАДАННЯ: цитатний матеріал, необхідний для написання творчої роботи.

ТИП УРОКУ: урок розвитку зв'язного мовлення.

У людині закладена творча сила, яка здатна створити те, що має бути, яка не дає нам спокою і відпочинку, доки ми не виразимо це.

Й.В. Гете

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності.

Слово вчителя.

Життя доводить, що в складних умовах, які постійно змінюються, найкраще орієнтується, приймає рішення, працює людина творча, гнучка, креативна, здатна до використання нового (нових ідей і задумів, нових підходів, нових рішень). Сьогодні у вас є нагода перевірити свої творчі здібності. Адже ви писатимете власні творчі роботи. Сподіваюсь, романи ранньомодерністської доби викликали у вас багато роздумів над проблемами, що в них звучать, а отже, ви поділитесь ними у своїх роботах.

• Робота над епіграфом.

II. Робота над темою уроку.

• Презентація теми, мети уроку.

• Оголошення критеріїв до творчих робіт.

• Колективне формулювання можливих тем творчих робіт.

Варіанти тем. «У чому суть генетичного коду?» «Що таке краса?» «Чи зможе краса врятувати світ?» «Хто винен у загибелі Доріана Грея?» «Над чим мене примусили замислитися романи «ранньомодерністської доби».

• Індивідуальна робота.

Складання і коригування планів творчих робіт.

• Виконання творчих робіт.

Домашнє завдання.

Повторити вивчені протягом року теоретико-літературні поняття.

ТЕМА: Узагальнення та систематизація вивченого протягом року матеріалу.

МЕТА: узагальнити та систематизувати знання учнів, отримані в 10 класі; розширити інформацію про значення класичних творів у світовому мистецтві; виявити рівень активної читацької позиції; формувати і розвивати читацькі вміння та інтерес до читання класичних творів; виховувати допитливих читачів.

ОБЛАДНАННЯ: портрети письменників, твори яких вивчалися протягом навчального року, картки для контролю знань, опорні таблиці «Особливості реалізму», «Традиції і новаторські зрушення в літературі другої половини XIX ст.», ватман, маркери.

ТИП УРОКУ: узагальнення та систематизація вивченого протягом року матеріалу.

*Розширювати свої знання можна тільки тоді,
коли дивишся прямо у вічі своєму незнанню.*

К. Ушинський

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності учнів.

Оголошення теми та мети уроку.

• Робота з епіграфом.

II. Робота над темою уроку.

• Літературна вікторина.

1. Який літературний жанр досяг найвищого розквіту в XIX ст.? (*Соціально-психологічний роман*).
2. Що в перекладі з латинської означає слово «реалізм»? (*Дійсний*).
3. У працях яких письменників з'явився термін «реалізм»? (*Ж. Шанфльорі та Л.Е.Е. Дюранті*).
4. Розкрийте значення терміна «мімесис». (*Наслідування*).
5. З яким літературним напрямом на початковому етапі в європейських літературах взаємодіяв реалізм? (*Романтизм*).
6. Які провідні жанри належали реалізму як літературному напрямку? (*Прозові, передусім роман*).
7. Як відомо, виділяють чотири основні ознаки реалізму: прагнення до достовірності зображення; утвердження права художника висвітлювати всі сторони життя без будь-яких обмежень; розмаїтість художніх форм. Якою є четверта ознака реалізму? (*Зображення типових характерів у типових обставинах*).
8. Кого з письменників вважають найяскравішим представником натуралізму? (*Е. Золя*).
9. Назвіть основні теми та ідеї лірики М. Некрасова. (*Розкриття драми й трагедії повсякденного життя представників суспільних низів, глибинні особливості національного характеру*).
10. Якому засобу поетичного пізнання світу надавали перевагу символісти? (*Інтуїції*).
11. Розкрийте значення поняття «сугестія». (*Натяк, навіювання*).
12. Назвіть ознаки уайльдівської прози. (*Інтелектуалізм, тяжіння до символічних образів і парадоксів, афористичність думки, вишуканість описів*).

• Робота в групах.

За підручниками та заданими вчителем параметрами створюються та презентуються опорні схеми. *I група. «Особливості реалізму XIX ст.»*

Основні ознаки реалізму

раціоцентричний

Раціоналізм,

психологізм;

правдиве, конкретно-історичне, всебічне зображення типових подій і характерів у типових обставинах за правдивості деталей;

принцип точної відповідності реальній дійсності;

характер і вчинки героя пояснюються його соціальним походженням та становищем,

умовами повсякденного життя;

конфліктність (драматизація) як сюжетно-композиційний спосіб формування художньої правди;

вільна побудова творів;
перевага епічних, прозових жанрів у літературі;
послаблення ліричного струменя мистецтва;
розв'язання проблем на основі загальнолюдських цінностей.

Естетичні принципи реалізму

• Презентація портретної галереї письменників, твори яких вивчалися в 10 класі.

Учитель.

Відомий німецький публіцист і критик Карл Людвіг Берне вважав: «Щоб написати хорошу книжку, потрібно взяти перо, вмочити його в чорнило і викласти свою душу на папері». Банальною на тлі даних слів звучить думка, що кожний письменник — це неповторний світ, адже кожна людина в цьому світі є справді оригінальною. В десятому класі ми ознайомилися із творчими шляхами таких видатних письменників, як Стендаль, Бальзак, Діккенс, Вітмен, Достоєвський, Толстой, Золя, Уайльд, Некрасов, Верлен, Рембо, Бодлер. Ці особистості є непересічними і навіть співвідносяться з поняттям "геніальність". Кожний із них приніс в світ літератури свої думки, власні естетичні програми. Пропоную прочитати

Провідні теми творів реалізму

Головний критерій художності - вірність дійсності, прагнення до достовірності;
утвердження права художника висвітлювати всі сторони життя без будь-яких обмежень; зображення типових характерів у типових обставинах; розмаїтість художніх форм.

Зіткнення особистості неординарної із законами суспільства.

Кохання і розум.

Історія звичаїв та моральних устоїв.

Влада грошей.

Світ почуттів людини.

Суперечності між бідністю і багатством.

Боротьба людини за своє щастя.

Зображення внутрішнього світу людини.

II група. «Традиції і новаторські зрушення в літературі другої половини XIX ст.».

Традиції в літературі другої половини XIX ст.	Новаторські зрушення в літературі другої половини XIX ст.	Суть новацій в літературі другої половини XIX ст.
Реалізм, романтичні тенденції.	Декаданс - умонастрій «кінця століття» Неоромантизм, натуралізм, імпресіонізм, модернізм, Символізм.	Створення «мистецтва заради мистецтва». Культ Краси як найвищої цінності. Зневіра в можливості людини, страх перед життям. Проголошення індивідуалізму. Втеча від дійсності в підсвідоме, фантазію. Тяжіння до занепаду. Пошуки нових форм.

вислови, що належать згаданим письменникам, та визначити, виходячи зі смислового навантаження, їхнє авторство.

• Робота із висловами письменників.

Лише сягаючи найглибших прірв падіння, уява, згідно із законом протилежності, запалює світоч найвищих (*Шарль Бодлер*)

Мета поезії — то Прекрасне, тільки Прекрасне, чисте Прекрасне без жодної домішки Користі, Правди та Справедливості. (*Поль Верлен*)

Описувати одяг героїв, пейзаж, у якому вони перебувають, риси їхніх обличч? Чи, може, краще описувати пристрасті й почуття, що хвилюють їхні душі? (*Стендаль*)

Складаючи опис людських вад і чеснот, занотовуючи найцікавіші вияви пристрастей, зображаючи характери, обираючи найголовніші в житті суспільства події, створюючи типи за допомогою об'єднання рис окремих, однорідних характерів, я, може, й зумію написати історію, що залишилася поза увагою безлічі вчених, — історію звичаїв. (*Оноре де Бальзак*)

Людина є таємницею, її треба розгадати, і якщо будеш розгадувати все життя, не кажи, що згаяв час; я займався цією таємницею, бо хочу бути людиною. *(Федір Достоєвський)*

Сервантес дошкульно висміяв іспанське лицарство, довівши Іспанії її дику безглуздість. У своїй скромнішій царині я мав на меті притлумити несправжнє виблискування, яке оточує те, що існує насправді, показавши його в усій непривабливості й огидній голизні. *(Чарлз Діккенс)*

У свій доробок я вклав лише талант. Геніальність я вклав у власне життя. *(Оскар Уайльд)*

Велика поезія нашого століття — це наука з дивовижним розквітом відкриттів, яка завоюванням матерії окрилює людину, аби подесятерити її діяльність. *(Еміль Золя)*

Я присягаюся...завше обожнювати двох богинь: Музу й Свободу. *(Артур Рембо)*

Моя муза...— без удавання та кривляння проста й відверта, горда й сумна, світла й суха водночас - шири до жорстокості, прямодушна до наївності. Вона не рум'яниться, готуючись вийти до публіки, навіть не опоряджує свого неохайного вбрання і, дуже часто змішуючи шляхетні почуття з грубими манерами, подобається саме своєю невишуканістю. *(Микола Некрасов)*

Що далі рухаєшся в напрямку самовдосконалення, то більше бачиш у себе недоліки, і правду говорив Сократ про те, що найвищими рівнем досконалості людини є знання того, що вона нічого не знає. *(Лев Толстой)*

Усе обертається навколо мене, концентрується в мені, виходить з мене самого. Я маю лише один центральний образ — загальну особистість, типізовану через мене самого. Проте моя книжечка змушує... кожного читача поставити себе на чільне місце. Перетворитися на живе джерело, на головну дійову особу, яка переживає кожну сторінку, кожне почуття, кожен рядок. *(Волт Вітмен)*

• Гра «Асоціативні паралелі».

Учні об'єднуються в дві групи, створюють асоціативні портрети письменників, твори яких вивчалися в 10 класі.

Результатом гри є визначення кожною групою за асоціативним портретом, створеним суперниками, імені письменника.

Переможцем є група, що не тільки відгадала задуми суперників, а й сама створила оригінальні асоціативні портрети.

III. Підбиття підсумків уроку.

• Робота учнів з картками контролю знань.

Скільки творів, за задумом Бальзака, мало увійти до епопеї «Людська комедія» ?

Назвіть відомі твори, в яких змальовується влада грошей над людиною,

Які плани вибудовував щодо свого життя Жульєн Сорель?

Що було предметом дослідження в статті Раскольникова, надрукованій у «Періодичному слові» ?

Назвіть головних персонажів роману «Анна Кареніна»,

Який вірш приніс А. Фету гучну славу і назажди став своєрідним символом усієї фетівської поезії?

В чому суть «Школи чистого мистецтва» в російській поезії?

Яку назву має найвідоміша збірка поезій В. Вітмена ?

Якими почуттями сповнена творчість поетів-символістів?

Як називається в поезії багаторазове повторення однакових голосних звуків ?

Які новації запровадив у поезії Поль Верлен ?

Чому Безіл Голуорд відмовляється подавати портрет Доріана на виставку?

• Робота з епіграфом.

• Бесіда.

— Як ви оцінюєте власні знання з літератури в десятому класі?

— Які теми, запитання викликають у вас труднощі?

— Які питання потребують глибшого вивчення?

Підсумкове слово вчителя.

Усе знати, звичайно, неможливо. «Справжнє знання полягає не в ознайомленні з фактами, які роблять з людини лише педанта, а у використанні фактів, які роблять її філософом», - стверджував Г. Т. Бокль, англійський історик. Прошу вас на наступний урок підготувати повідомлення про цікаві факти життя письменників, творчість яких вивчалася протягом року. Під час добору таких фактів зверніть увагу на значущість їх у філософському плані для розуміння творчості митців слова.

Домашнє завдання. Підготувати повідомлення про цікаві факти з життя письменників, творчість яких вивчалася протягом року.

ТЕМА: Узагальнення та систематизація вивченого протягом року матеріалу. Література для читання влітку.

МЕТА: з'ясувати рівень знань учнів про всесвітній літературний процес; найвидатніші художні досягнення епохи реалізму та новаторських зрушень в літературі другої половини XIX ст.; розширити знання учнів про особистості письменників, творчість яких вивчалася протягом навчального року; зробити огляд літератури для 11 класу; виявити рівень активної читацької позиції; формувати і розвивати в учнів читацькі уміння та інтерес до читання; виховувати допитливих читачів.

ТИП УРОКУ: урок-гра.

ХІД УРОКУ

I. Мотивація навчальної діяльності учнів.

Оголошення теми та мети уроку.

II. Робота над темою уроку.

Літературна гра «Ти відкриваєш книжку..».

I тур (індивідуальні змагання). «Закінчи думку».

Учні мають по черзі продовжити речення «Ти відкриваєш книжку..». Кращим визнається найоригінальніше, найзмістовніше речення.

II тур (індивідуальні змагання). Конкурс повідомлень.

Учні презентують повідомлення про цікаві факти життя письменників, творчість яких вивчалася протягом року.

- Об'єднання учнів класу в дві команди.
- «Мозкова атака» з визначення назв команд.

III тур — командна гра «Літературний детектив».

Учні за поданими вчителем «фактами» визначають ім'я письменника, художній твір.

1. Цей письменник був учасником Наполеонівських воєн, спостерігав за пожежею у Москві у 1812 році. Хемінгуей зазначав: «Він бачив війну, і Наполеон навчив його писати. Він учив тоді усіх, але більше ніхто не навчився». (*Стендаль*).

2. Він називав себе «водолазом літератури», якому доводиться пірнати в глибини людських душ, щоб відшукати в них не перли, а гріхи й вади. Цей письменник прагнув бути «істориком своєї доби, психологом і фізіологом, живописцем і лікарем, суддею і поетом того потворного організму, який називається Парижем, Францією, Всесвітом». (*Оноре де Бальзак*).

3. Хто є автором слів: «...я склав у собі символ віри...Цей символ дуже простий, ось він: вірити, що нема нічого прекраснішого, глибшого, симпатичнішого, розумнішого, мужнішого, довершенішого від Христа...якби хтось мені довів, що Христос поза істиною... то мені краще хотілося б лишитися з Христом, ніж з істиною». (*Федір Достоєвський*).

4. Він змінив безліч професій, перш ніж стати поетом: був теслею, вчителем, розсильним журналістом, санітаром, мандрівником, пройшов пішки через сімнадцять штатів. (*Волт Вітмен*).

5. Його називали своїм учителем Поль Верлен, Артюр Рембо, Рільке, Брюсов...Його вважають одним із основоположників символізму. (*Шарль Бодлер*).

6. Він називав себе «проклятим поетом». В одному із сонетів своєї першої збірки він писав: «...моя душа народилася для жахливих катастроф». (*Поль Верлен*).

7. Цей поет вважав себе «сином Сонця» пророком, вільним від моралі натовпу. Серед сучасників він набув слави «скандаліста». (*Артюр Рембо*).

8. Ця книжка - єдина у житті поета. Вона була супутником і дзеркалом життя свого творця майже сорок років. У книжці він прагнув «...створювати вишукану красу із «сміття» реальної дійсності, тобто підніматися із землі по зірок, а потім повертатися зорепадом віршів знову на землю». («*Листя трави*» *Волта Вітмена*).

9. Цей твір завжди був об'єктом шаленої критики з боку одних, так само неодмінного захоплення — з боку інших. На критику автор відповів через газету: «Прошу зробити мені люб'язність: представити цю книжку Вічності, якій вона належить». («*Портрет Доріана Грея*» *Оскара Уайльда*).

10. Поштовхом до роботи над цим твором стала кримінальна справа Антуана Берте, сина мільського коваля. («*Червоне і чорне*» *Стендаля*).

IV тур — командна гра «Фоторобот».

Команди за описами встановлюють імена літературних героїв, дають характеристику даним образам.

1. Найважчою проблемою для цієї героїні є вибір між пристрастю, з одного боку, та її обов'язком дружини, матері, християнки - з другого. (*Пані де Реналь*).

2. Ідеалом цього героя є Наполеон, який символізує людське свавілля, всюдозволеність, зухвале порушення всіх норм і правил заради влади. (*Родіон Раскольников*).

V тур — командна гра «Сенкан».

Скласти сенкани за поданою темою, "Реалізм", "Декаданс".

VI тур — командна гра «Теорія літератури».

Дати визначення понять: *парадокс, Імпресіонізм; верлібр, естетизм;*

• Підбиття підсумків гри.

Учитель.

Хочу запропонувати вам прокоментувати думку Віктора Гюго: «Іноді читачі після прочитання книжки відчують себе зміненими. Найгордовитіші уми, найвитонченіші, і найделікатніші, і найпростіші, і найвидатніші потрапляють під ці чари».

• Бесіда.

— Чи потрапляли ви під чари книжок?

— Які з них змінили вас, ваші думки?

Учитель.

Упевнена, що не залишать байдужими вас і книжки, знайомство з якими чекає на нас в 11 класі, адже вони є найкращими зразками всесвітньої літератури.

• Презентація виставки книжок, які слід прочитати влітку.

• Робота в зошитах. Запис списку літератури на літо.

III. Підбиття підсумків уроку.

• Бесіда.

— Якими враженнями був наповнений минулий навчальний рік ?

— Які твори вам запам'яталися найбільше?

— Коли б ви мали можливість змінити щось у цьому році, то що б це було?

— Які маєте плани на літні канікули ?

Очікувані результати.

Учень (учениця):

а повторює і систематизує засвоєні протягом навчального року відомості про особливості перебігу світового літературного процесу.